

Vlaanderen
verbeelding werkt

Analyse uitdagingen cultureel erfgoed

Vorbereidende traject Strategische
Visienota Cultureel Erfgoed 2026

DEPARTEMENT
CULTUUR,
JEUGD & MEDIA

vlaanderen.be/erfgoed

WOORD VOORAF: DOEL EN STATUS VAN DEZE NOTA

Deze nota geeft het resultaat weer van de analyse van uitdagingen voor cultureel erfgoed, ter voorbereiding van de nieuwe Strategische Visienota Cultureel Erfgoed 2026. Deze nota is een beschrijvende analyse van de uitdagingen voor cultureel erfgoed. Het is geen aanzet van tekst voor de strategische visienota of insteek daarvoor, noch qua structuur, noch qua formulering. De analyse vormde wel een belangrijke grondstof om de eigenlijke tekst van de strategische visienota inhoudelijk te voeden en bood de minister een basis om prioriteiten te bepalen.

Deze analyse kwam tot stand op basis van een traject dat het Departement Cultuur, Jeugd en Media coördineerde. Hiervoor ging het departement in dialoog met de sector en andere belanghebbenden. De nota biedt een inzicht in de uitdagingen die vastgesteld worden op basis van reflectie en discussie door een brede groep van belanghebbenden en sectorvertegenwoordigers in de periode vanaf het najaar 2024 tot eind 2025. Evoluties vanaf 2026 zijn slechts op enkele punten verder gecapteerd in deze nota.

De nota documenteert het participatieve traject en biedt een referentiedocument voor het beleid, de sector en andere belanghebbenden. De nota kan met het oog op een volgend traject een startpunt voor actualisatie betekenen.

Het departement publiceert deze nota op zijn website, in eerste instantie ter documentatie van het gelopen traject. De input van verschillende belanghebbenden is verwerkt in deze nota. Het departement neemt de verantwoordelijkheid voor de verwerking van alle input uit het traject en is eindverantwoordelijke voor dit document.

Inhoud

Woord vooraf: doel en status van deze nota	2
Traject	6
Leeswijzer	11
Rode draden ‘prioritaire uitdagingen’	12
Een kwalitatieve cultureelerfgoedwerking	12
Binnen een uitgebouwd ecosysteem	13
Gericht op maatschappelijke relevantie	13
Met kwalitatief zakelijk beheer en correcte financiering	13
Zowel fysiek als digitaal	14
1	15
1.1	15
1.2	16
1.3	18
1.4	19
1.5	20
2	22
3	28
3.1	28
3.2	29
3.3	32
3.4	33
3.5	34
3.6	36
4	38
5	42
5.1	42
5.2	45
5.3	46
6	48
6.1	48
6.2	50
6.3	60
6.4	68
6.5	68
6.6	72
7	78
7.1	78
7.2	82

7.3	Digitale infrastructuur	84
7.4	Digitale content	88
7.5	Digitale innovatie	90
7.6	Digitale maturiteit en capaciteit	91
8	Duurzaamheid	93
8.1	Duurzaamheid inherent aan cultureelerfgoedwerking	93
8.2	Ecologische duurzaamheid	94
9	Dienstverlening	97
9.1	Algemeen	97
9.2	Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed	101
9.3	Organisatie voor immaterieel erfgoed	102
9.4	Landelijke dienstverleners	102
9.5	Bovenlokale dienstverleners	104
9.6	Andere actoren	108
10	Zakelijke en organisatorische werking	110
10.1	Zakelijke werking	110
10.2	Personeelsbeleid	112
10.3	Goed bestuur	114
11	Het cultureelerfgoedinstrumentarium	117
11.1	Algemeen	117
11.2	Collectie Vlaamse Gemeenschap	118
11.3	Eigen Instellingen	118
11.4	Topstukkenbeleid	119
11.5	Immaterieel erfgoed	123
11.6	Indemniteit	125
11.7	Cultureelerfgoeddecreet	126
11.8	Financiële ondersteuning van de sector	132
12	Andere instrumenten en beleidsinitiatieven binnen Cultuur	138
12.1	Infrastructuuruitdagingen en het cultuur- en jeugdinfrastructuurbeleid	138
12.2	Kunsten	143
12.3	Kunst in opdracht (KIO)	146
12.4	Bovenlokaal cultuur- en jeugdbeleid	148
12.5	Sociaal-cultureel werk, Amateurkunsten en Circus	149
12.6	Innovatieve partnerprojecten	150
13	Andere beleidsdomeinen en stakeholders	151
13.1	Algemeen	151
13.2	Onroerend erfgoed	152
13.3	Toerisme	154
13.4	Facilitair Bedrijf en Digitaal Archief Vlaanderen	155
13.5	Onderwijs en Vorming	156

13.6	Welzijn	159
13.7	Media	160
13.8	Agentschap Binnenlands Bestuur	161
13.9	Academische Wereld	161
14	Andere beleidsniveaus	162
14.1	Lokaal en intergemeentelijk	162
14.2	Federale overheid en andere gemeenschappen	163
15	Internationaal	165

TRAJECT

Het departement startte in het najaar 2024 een traject voor de voorbereiding van de Strategische Visienota Cultureel Erfgoed 2026.

In een eerste fase analyseerde het departement, in samenspraak met experts en de sector, de uitdagingen en mogelijkheden. Die analyse resulteert in deze nota. Hoe de nota juist tot stand kwam, wordt in het volgende punt meer gedetailleerd toegelicht.

In het najaar van 2025 startte een tweede fase. In samenwerking met het kabinet Cultuur werd een aanpak bekeken om prioriteiten vast te leggen en de visienota te schrijven. Het is de minister die de uiteindelijke beslissingen neemt over de inhoud van de visienota.

Zoals decretaal bepaald presenteert de minister uiterlijk 1 april 2026 haar Strategische Visienota Cultureel Erfgoed aan het Vlaams parlement. Op datzelfde moment presenteert ze ook haar Strategische Visienota Kunsten. Gezien de gelijklopende timing en de deels gedeelde prioriteiten werd besloten beide documenten samen te voegen. Daardoor presenteert de minister één gezamenlijke Strategische Visienota Kunsten en Cultureel Erfgoed (2026-2030). De trajecten ter voorbereiding van beide visienota's werden waar relevant afgestemd.

Hoe is deze nota tot stand gekomen?

Discussienota als eerste aanzet

Om tot een gedragen analyse te komen, werd gewerkt aan een 'discussienota' die een aanzet van analyse van uitdagingen bood. Daarvoor werkte het departement samen met verschillende partners:

- FARO. Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed
FARO leverde input over de uitdagingen die het vaststelde vanuit de kennis en inzichten die het heeft als steunpunt.
- Adviescommissie Cultureel erfgoed
De adviescommissie ziet toe op de kwaliteitsvolle organisatie en werking van de beoordelingscommissies en externe experts in het kader van het Cultureelerfgoeddecreet van 23 december 2021.
Op basis van de advisering in de beoordelingscommissies formuleert de adviescommissie beleidsgericht advies. Ter voorbereiding van dit advies maakte de commissie een analyse die mee als input diende voor de discussienota.
- Topstukkenraad
In uitvoering van het Topstukkendecreet adviseert deze Raad de Vlaamse regering over het topstukkenbeleid en de toepassing van het Topstukkendecreet.
De Topstukkenraad maakte een beleidsadvies op waarin het de voornaamste uitdagingen benoemt die het vanuit de werking en rol als adviesraad detecteert.

➤ Commissie immaterieel cultureel erfgoed

Deze expertencommissie voor immaterieel erfgoed levert advies over de aanvragen tot opname op de Inventaris Vlaanderen van het immaterieel cultureel erfgoed en over de nominaties voor het Register van inspirerende voorbeelden rond het borgen van immaterieel cultureel erfgoed. Deze commissie reflecteerde vanuit de kennis over het immaterieel erfgoedbeleid en -praktijken over een eerste aanzet van analyse.

Het departement maakte ook zelf analyses, zowel binnen het team Cultureel Erfgoed als in overleg met andere teams over een veelheid aan onderwerpen waarover binnen het departement expertise is. Het departement hield daarbij rekening met de uitdagingen die al benoemd zijn in het Vlaamse Regeerakkoord 2024-2029 en de Beleidsnota Cultuur, lopende beleidstrajecten en -ontwikkelingen.

Het departement voegde de verschillende analyses samen. Dat resulteerde in een 'discussienota'. Het departement besprak deze discussienota met een vertegenwoordiging van de betrokken adviesraden en het steunpunt die input leverden. Op basis van de feedback werd de discussienota scherp gesteld. De grote lijnen van de analyse werden vooraf ook getoetst bij de eigen instellingen (M HKA, KMSKA, Mu.ZEE) en buitendiensten (Roger Raveelmuseum, Kasteel van Gaasbeek). Zij fungeerden als een eerste klankbord van partners die dicht bij het departement staan. De feedback en aanvullingen van deze instellingen werd verwerkt in de discussienota.

De 'discussienota' vormde de basis voor de gesprekken met deelsectoren. De discussienota betrof een werkdocument dat enkel verspreid werd onder vertegenwoordigers van organisaties die deelnamen of input leverden voor de gesprekken.

Op 8 mei 2025 gaf het departement een webinar. Tijdens dat webinar gaf het departement aan de sector toelichting bij:

- het traject ter voorbereiding van de Strategische Visienota Cultureel Erfgoed 2026;
- de discussienota, als basis om het gesprek verder te voeren.

Het webinar en de presentatie werden ter beschikking gesteld via de website van het departement.

Gesprekken met deelsectoren

In de periode juni – begin juli 2025 voerde het departement gesprekken met de verschillende deelsectoren. De wijze van aanpak werd vooraf afgestemd met OCE als belangenbehartiger voor cultureel erfgoed en FARO die als steunpunt een faciliterende rol opnam in de voorbereiding van de sectorgesprekken. In overleg werd geopteerd voor negen gesprekken met behapbare en homogene groepen die onderling al vernetwerkt zijn. Daarbij werd ook rekening gehouden met erkende organisaties naast ingedeelde (en dus gesubsidieerde) organisaties.

Volgende gesprekken vonden plaats:

- erkende musea (12/6/25);
- erkende culturele archiefinstellingen (19/6/25);
- erkende erfgoedbibliotheken (12/6/25);
- bovenlokaal ingedeelde musea (13/6/25);
- bovenlokale en landelijke ingedeelde culturele archiefinstellingen (4/6/25);

- bovenlokale en landelijk ingedeelde erfgoedbibliotheken (6/6/25);
- landelijk ingedeelde musea en cultureelerfgoedinstellingen (20/6/25);
- bovenlokale dienstverleners (1/7/25);
- landelijke dienstverleners en de organisatie voor immaterieel erfgoed (25/6/25).

FARO nam een faciliterende rol op bij de voorbereidingen van deze gesprekken, en ondersteunde het proces om te komen tot een gedeelde insteek. De bedoeling van de gesprekken was om te luisteren naar reacties en aanvullingen en hierover in gesprek te gaan. De gesprekken gaven ook richting om in deze veelomvattende analyse prioritaire uitdagingen te benoemen.

Ter voorbereiding van de gesprekken tussen het departement en de vertegenwoordiging per deelsector vroeg het departement om te reflecteren over volgende vragen, en een insteek te bezorgen:

- Zijn er uitdagingen die nuancering of aanvulling vragen? Zijn er zaken onduidelijk? Zijn er belangrijke uitdagingen die niet aan bod komen?
- Welke uitdagingen zijn 'prioritair' voor de cultureelerfgoedsector als geheel, en/of voor de deelsector in het bijzonder? Welke rol ziet de deelsector voor de Vlaamse overheid bij deze uitdagingen? Bij deze vraagstelling werd gevraagd om zich te beperken tot maximaal 5 punten.
- Wat is een mogelijk antwoord op de gerichte vragen doorheen de discussienota? Dit betrof vragen waarvoor de aanzet van analyse nog onvoldoende scherp was.

Voorafgaand aan elk gesprek werd door de deelsectoren een uitgebreide en afgestemde insteek bezorgd aan het departement. Van elk overleg werd een verslag opgemaakt en bezorgd als terugkoppeling naar de deelnemers. Desgewenst konden de deelsectoren een meer uitgebreide schriftelijke reactie bij de discussienota bezorgen, onder meer als antwoord op voorliggende gerichte vragen.

Aanvullend aan de gesprekken met de deelsectoren werd een gesprek gevoerd met VVBAD.

Het departement voerde geen gesprekken met het bredere cultureelerfgoedveld. Het departement gaat ervan uit dat uitdagingen die spelen voldoende gesignaleerd worden via de erkende en gesubsidieerde spelers, met name de bovenlokale en landelijke dienstverleners die een dienstverlening uitbouwen die vaak gericht is op dit bredere cultureelerfgoedveld en cultureelerfgoedgemeenschappen.

De gesprekken werden door de deelnemers en het departement sterk gewaardeerd. Ze vormden boeiende reflecties die de aanzet van analyse heeft verrijkt, verdiept en genuanceerd waar nodig. Globaal gezien waren er geen grote tegenspraken in de reacties, wel soms andere accenten in aanvullingen en wat als prioritair werd bevonden.

Gesprek met VVSG en VGC, gezamenlijk voor Kunsten en Cultureel Erfgoed

Op 24 juni 2025 werd een overleg georganiseerd met een vertegenwoordiging van de steden en gemeenten via VVSG. VGC sloot ook aan op dit overleg. Tijdens dat overleg werden de grote lijnen van de uitdagingen voor zowel kunsten als cultureel erfgoed toegelicht op basis van een presentatie. Voor Kunsten gebeurde dit door het Kunstenpunt, op basis van de Landschapstekening. Voor Cultureel erfgoed gebeurde dit door het departement op basis van de discussienota. Daarbij werd gefocust op die punten die in het bijzonder relevant

zijn voor de verhouding tussen Vlaanderen en lokale besturen. De discussienota en aanzet van Landschapstekening werden nabezorgd.

Op basis van de analyses en toelichting bezorgden VVSG en VGC in het najaar van 2025 een schriftelijke bijdrage waarin beide instanties reflecteerden over de uitdagingen in de analyses en wat belangrijk is vanuit het oogpunt van lokale besturen en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

Gesprekken met intermediaire bovenbouwspelers, gezamenlijk voor Kunsten en Cultureel Erfgoed

Het departement voerde gesprekken met intermediaire bovenbouwspelers. Dit gebeurde gezamenlijk voor Kunsten en Cultureel Erfgoed. Tijdens die bilaterale gesprekken werden de grote lijnen van de uitdagingen voor zowel kunsten als cultureel erfgoed toegelicht en besproken, op basis van een presentatie. De toelichting en bespreking beperkte zich tot zaken die verband houden met de werking van deze spelers. Voor Kunsten gebeurde dit op basis van de Landschapstekening. Voor Cultureel erfgoed gebeurde dit op basis van de discussienota en de uitkomst van de gesprekken met de deelsectoren.

Volgende gesprekken vonden plaats:

- Pulse 2/10/2025
- meemoo 15/10/2025
- Cultuurconnect 16/10/2025
- Cultuurloket 16/10/2025
- Publiq 24/10/2025

Finale terugkoppeling ter afronding van het participatieve traject voor Cultureel Erfgoed

Op het einde van het participatieve traject (7/11/25) plande het departement een finale terugkoppeling met vertegenwoordigers uit de sector, via OCE als belangenbehartiger. FARO nam hieraan ook deel. Tijdens de finale terugkoppeling werd het geheel van uitdagingen overlopen en besproken op basis van een presentatie, met focus op wat aangevuld en bijgestuurd werd ten opzichte van de discussienota en wat als 'prioritaire' uitdagingen werden benoemd. Op die manier kreeg een vertegenwoordiging van de sector inzicht in de uitkomst van de verschillende gesprekken die gevoerd werden en konden laatste reflecties meegegeven worden.

De resultaten werden, in grote lijnen, ook teruggekoppeld met de Adviescommissie Cultureel erfgoed (3/12/25) en het gehele FARO-team (4/12/25) op basis van een presentatie. Zo kregen ook deze spelers inzicht in de resultaten, met nadruk op de aanvullingen en bijstellingen en op wat benoemd is als 'prioritaire' uitdagingen.

Nota Analyse uitdagingen Cultureel Erfgoed als resultaat

Alle input uit de gevoerde gesprekken en aangeleverde insteken werd verwerkt. De 'discussienota' vormde het vertrekpunt en werd gevoed en bijgestuurd. Het departement actualiseerde de analyse ook verder op basis van intussen gekende resultaten uit parallelle trajecten en onderzoeksresultaten, zoals het traject

kunstenerfgoed en het beleidsvoorbereidend onderzoek met het oog op een rampenstrategie. De analyse stipt beleidskeuzes die intussen gemaakt zijn, aan.

Doorheen het traject stelde het departement vast dat het niet eenvoudig is om een analyse van uitdagingen te maken die door alle betrokkenen als 'evenwichtig' gezien wordt. Het departement hield in het samenbrengen van alle input zo goed mogelijk rekening met alle aangebrachte nuances en evenwichten. Over de inhoudelijke analyses is er op veel punten eensgezindheid. Terugkerende opmerkingen in de analysefase betroffen het over benadrukken van bepaalde elementen, en accenten die gelegd worden. Daarbij ging het vaak om taken waar de Vlaamse overheid een specifieke verantwoordelijkheid voor opneemt, zoals immaterieelerfgoed- en topstukkenbeleid. Het departement benadrukt daarom dat deze analyse wel het cultureelerfgoedveld tracht te vatten, maar daarbij focust op de bevoegdheden van de Vlaamse overheid.

Het beleid, sector en veld zijn voortdurend in evolutie. De nota werd geactualiseerd tot eind 2025. Evoluties vanaf 2026 zijn slechts op enkele punten verder gecapteerd in deze nota.

Het departement maakt naast de analyse van uitdagingen voor cultureel erfgoed ook een [omgevingsanalyse](#) op. De omgevingsanalyse biedt een beschrijving van het cultureelerfgoedveld en verwerkt de beleidsrelevante kwantitatieve data waarover het departement beschikt.

LEESWIJZER

Wat biedt dit document?

Deze nota biedt een analyse van uitdagingen voor cultureel erfgoed.

Het gaat om het geheel aan uitdagingen voor cultureelerfgoedwerking en -beleid in brede zin. Dat wil zeggen dat de uitdagingen de verschillende aspecten van cultureelerfgoedbeleid en bijhorende instrumenten omvatten: zowel het beschermen, borgen, als ondersteunen van cultureel erfgoed en cultureelerfgoedwerking.

De analyse is veelomvattend. Het geheel van alle uitdagingen wordt puntsgewijs weergegeven aan de hand van een structuur.

In een volgend punt worden 'rode draden' weergegeven in deze omvattende analyse. Daarbij wordt weergegeven wat op basis van het traject naar voor komt als 'prioritaire' uitdagingen.

Structuur

De uitdagingen worden in de tekst op een systematische manier in beeld gebracht. De structuur van de tekst biedt een houvast en dient als kapstok om zaken te benoemen rond de verschillende aspecten van cultureelerfgoedwerking, beleid en het instrumentarium. Een gelijkaardige structuur werd van bij aanvang als kapstok gebruikt door de verschillende partners om input te leveren voor de eerste aanzet voor de analyse van uitdagingen.

Het is een uitgebreid document. Om de leesbaarheid te bevorderen:

- is per onderdeel een korte 'leeswijzer' opgenomen die toelicht over welke aspecten er in dat onderdeel uitdagingen aan bod komen;
- worden de uitdagingen puntsgewijs weergegeven;
- wordt volgende lay-out gehanteerd:
 - punten en tekst in zwart: de hoofdpunten
 - tekst in grijs: verdere toelichting, verdieping, ... De grijze punten met verdiepende toelichting vormen het overgrote deel van de tekst.

RODE DRADEN ‘PRIORITAIRE UITDAGINGEN’

In dit punt geven we inzicht in de ‘prioritaire’ uitdagingen voor het cultureelerfgoedbeleid.

Aan alle deelsectoren werd gevraagd om prioritaire uitdagingen te benoemen. De insteken die bezorgd werden als antwoord op deze vraag, geven inzicht in welke uitdagingen als ‘prioritair’ gevoeld worden vanuit de sector. Het Beleidsadvies van de Adviescommissie Cultureel Erfgoed geeft evenzeer de richting aan waar het beleid volgens de commissie prioritair op moet inzetten.

De ‘prioritaire’ uitdagingen kunnen gevat worden in één overkoepelend streefdoel:

*‘Een kwalitatieve cultureelerfgoedwerking binnen een uitgebouwd ecosysteem,
gericht op maatschappelijke relevantie,
met een kwalitatief zakelijk beheer en correcte financiering,
zowel fysiek als digitaal.’*

Hieronder gaan we kort in op de verschillende onderdelen van deze overkoepelende uitdaging, in de uitgebreide tekst wordt dit verder toegelicht.

Een kwalitatieve cultureelerfgoedwerking

Er wordt aandacht gevraagd voor de zorg voor en omgang met cultureel erfgoed als ‘kerntaak’ of ‘basiswerking’. Daarbij staat ‘cultureelerfgoedwerking’ of ‘de uitvoering van de 5 functies’ centraal. Een kwalitatieve cultureelerfgoedwerking vraagt een continue inzet op vaak onzichtbare en tijdsintensieve processen, waarvan de ondersteuning onder druk staat. Inzet op kerntaken van cultureelerfgoedwerking gebeurt niet enkel door erkende en gesubsidieerde organisaties, maar even zeer door cultureelerfgoedgemeenschappen, actoren die de zorg opnemen voor topstukken, private spelers ...

Erkende en gesubsidieerde collectiebeheerders geven aan dat er in de structurele werking het minste ruimte is voor de functie ‘onderzoeken’. Er is op dit vlak met name nood aan eigen (collectie)onderzoek en structurele afstemming met de academische sector.

Erkende en gesubsidieerde organisaties vragen voldoende ruimte om bij de uitvoering van de cultureelerfgoedwerking eigen keuzes te maken vanuit de eigenheid van deelsectoren en individuele werkingen,

Op het vlak van internationaal werken en kennis delen zijn er voor de sector nog grote mogelijkheden om verder te groeien en kansen ten volle te benutten.

Binnen een uitgebouwd ecosysteem

Een veelheid aan spelers zet zich in Vlaanderen in voor cultureelerfgoedwerking. Dit gebeurt niet enkel door erkende en gesubsidieerde organisaties. Individuen, cultureelerfgoedgemeenschappen en verenigingen zetten zich evenzeer in voor zorg voor en omgang met het erfgoed, net zoals bedrijven, scholen of ziekenhuizen die verantwoordelijkheid nemen voor bepaalde vormen van erfgoed. Ook de verschillende overheden spelen een belangrijke rol. Naast de Vlaamse overheid zijn de lokale actoren én de federale overheid en instellingen erg belangrijk voor cultureelerfgoedwerking in Vlaanderen.

Al deze actoren samen vormen een ecosysteem van wederzijdse verhoudingen. Het is belangrijk de noden en uitdagingen van cultureelerfgoedwerking te analyseren vanuit een integrale blik op dit ecosysteem, zodat de rollen van de onderscheiden actoren in het ecosysteem duidelijk bepaald kunnen worden. Dit vraagt ook afstemming over verantwoordelijkheden tussen de bestuursniveaus.

De cultureelerfgoedsector is daarbij een erg vernetwerkte sector met een sterk uitgebouwd dienstverlenend netwerk. Verschillende organisaties zetten zich complementair in voor kennisopbouw en -deling. Het gaat om het steunpunt, de organisatie voor immaterieel erfgoed, landelijke en bovenlokale dienstverleners maar evenzeer collectiebeherende organisaties die inzetten op actieve kennisdeling en dienstverlening. Het belang van deze spelers en dit netwerk wordt benadrukt. De onderlinge vernetwerking en het dienstverlenende model worden als een unicum en enorme troef ervaren, dat zeker behouden moet blijven en bijdraagt aan de professionalisering van de sector en het veld.

Samenwerking, zich verknopen in netwerken en kennisdelen is voor de sector belangrijk. De meeste deelsectoren benoemen dit dan ook als een belangrijke prioriteit. Hiermee wordt vooral het belang daarvan onderschreven en erkenning gevraagd voor wat al gebeurt, naast het inzetten op kansen met de nodige realiteitszin.

Gericht op maatschappelijke relevantie

Organisaties willen met hun collectie en werking een zo breed mogelijk publiek bereiken, correct informeren en bijdragen aan het publieke debat. Cultureelerfgoedorganisaties hebben een grote geloofwaardigheid bij het publiek en willen een rol spelen in het maatschappelijke debat, maar vinden het niet altijd makkelijk zich te positioneren. Nauw verbonden hiermee is het streven naar inclusiviteit en het inzetten op maatschappelijke en culturele diversiteit. Een holistische aanpak hiervan moet zich richten op het slechten van drempels, het kritisch kijken naar de eigen structuren, het in beeld brengen van nieuwe werkingen en collecties en het actief betrekken van individuen, gemeenschappen en de brede samenleving in het geheel van cultureelerfgoedwerking en bij het gehele beleid.

Met kwalitatief zakelijk beheer en correcte financiering

De middelen voor de cultureelerfgoedsector werden de voorbije periode versterkt, maar de werking en middelen staan onder druk, ook op het lokale vlak. De structurele basis van de werking moet gegarandeerd worden, de afspraken op dat vlak tussen lokale besturen en de Vlaamse overheid moeten opgevolgd en aangescherpt worden.

Het zakelijke en financiële beleid door organisaties én besturen kan verder versterkt worden. Positief leiderschap, eerlijke verloning en werkbaar werk vragen bijzondere aandacht. De principes van goed bestuur moeten gegarandeerd worden, zowel bij private als publieke actoren. Dit vraagt ook duidelijke garanties op het vlak van autonomie.

Zowel fysiek als digitaal

Infrastructuurinvesteringen kunnen een katalysator betekenen voor de gehele werking en om te vernieuwen. Verschillende deelsectoren benoemen infrastructuurinvesteringen als prioritaire uitdaging. Voor de sector spelen er uitdagingen die ook cultuurbreed gelden, zoals het energiezuinig en toegankelijker maken van de infrastructuur, en kansen op het vlak van gedeelde infrastructuur. Depotnoden zijn de voornaamste sectorspecifieke uitdaging waar vele organisaties mee blijven kampen. Investeringsubsidies vanuit Vlaanderen kunnen een hefboom zijn waarnaar de sector expliciet verwijst, maar de mogelijkheden blijken nog te weinig bekend.

Het verderzetten van de digitale transformatie van de brede culturele sector blijft belangrijk om de sector toekomstbestendig te maken. Voor de cultureelerfgoedsector en cultureelerfgoedwerking in Vlaanderen blijft dit een grote uitdaging. De uitdagingen rond digitale transformatie worden – als enige door alle deelsectoren – als een prioritaire uitdaging naar voor geschoven.

1 WAAROM CULTURELERFgoedBELEID?

Leeswijzer – Dit eerste punt focust op ‘waarom we erfgoed bewaren en doorgeven’ en ‘waarom cultureelerfgoedwerking en beleid belangrijk zijn’. Daarbij is er ook aandacht voor de eigenheid van cultureel erfgoed en cultureelerfgoedwerking en worden een aantal positieve punten benadrukt, die zeker behouden moeten blijven.

1.1 De waarde van cultureel erfgoed en cultureelerfgoedwerking

- Cultureel erfgoed geeft mee vorm aan het geheugen van de samenleving. Het is datgene dat we belangrijk vinden om te behouden, in stand te houden, te delen en door te geven aan een volgende generatie.
 - Cultureel erfgoed wordt doorgegeven omdat we er als samenleving belang aan hechten. Het uitgangspunt is dat er een cultureelerfgoedgemeenschap is die het erfgoed belangrijk genoeg vindt en zich wil inzetten om het door te geven.
 - Cultureel erfgoed bevindt zich doorheen heel de samenleving. Er is geen vaststaande groep van elementen die voor eens en altijd cultureel erfgoed zijn. Of we iets als cultureel erfgoed beschouwen of niet is afhankelijk van een proces van betekenisgeving, dat steeds opnieuw moet gebeuren en dat ook contextgebonden kan zijn.

De betekenisgeving is dan ook een inherent onderdeel van het cultureel erfgoed. Dit maakt het erfgoed ook kwetsbaar. Door onachtzaamheid, vergetelheid of wegnemen uit de publieke sfeer kan erfgoed verwaarloosd of vergeten worden.

Precies daarom is het belangrijk de samenleving zo breed mogelijk bij het erfgoed te betrekken en een zo breed mogelijke blik te hebben op wat erfgoed is of kan zijn. Alle individuen en groepen die hier zijn, dragen bij aan ons collectieve geheugen en zouden mee moeten kunnen bepalen wat we als erfgoed beschouwen of niet - of beter: voor welk erfgoed we verantwoordelijkheid en acties ondernemen.
 - Door zijn geheugenfunctie is erfgoed altijd op een bepaalde manier verbonden met het verleden. Het historisch bewaarde en doorgegeven erfgoed is evenwel niet zomaar een representatie van de huidige bevolkingssamenstelling (op het vlak van etnisch-culturele herkomst, maar evenzeer op het vlak van gender, sociaaleconomische achtergrond, ... zie punt [5.1](#)) Een continue uitdaging is hierdoor voldoende aanknopingspunten te vinden tussen het historische erfgoed en de huidige samenleving, waardoor dit erfgoed zo breed mogelijk relevant blijft, én de huidige samenleving te representeren in de breedte van het erfgoedbeleid.
- Cultureel erfgoed en cultureelerfgoedwerking kunnen op verschillende manieren waarde hebben voor individuen, groepen, gemeenschappen en de brede samenleving. Sommige waarden zijn eerder cultureelerfgoedspecifiek, andere zijn cultuurbreed.
 - Waarden sterk verbonden met erfgoed zijn onder meer de esthetische waarde, de historische/geheugenwaarde, het opbouwen van individuele en gemeenschappelijke identiteiten en de wetenschappelijke/kenniswaarde.

- ‘Authenticiteit’ of ‘oorspronkelijkheid’ vormt een belangrijk aspect van de waarde van erfgoed. Onze kennis van het verleden is mee gebaseerd op erfgoed dat als ‘bron’ de basis vormt van onder meer geschiedschrijving. Uiteraard is het daarbij belangrijk dat die bronnen ‘authentiek’ of origineel zijn. Ook in de beleving van erfgoed is (de perceptie van) authenticiteit belangrijk. De ervaring van authenticiteit of een ‘historische sensatie’ kan veel verschillende vormen aannemen en speelt in verschillende mate in verschillende contexten en bij verschillende soorten erfgoed (dit is bijvoorbeeld erg verschillend voor een schilderij, een boek, een processie of een digitaal bestand). Daarbij speelt het aanvoelen van een band met het verleden wel bij alle vormen van erfgoed een rol. Het belang van de geloofwaardigheid van cultureelerfgoedorganisaties (zie punt [1.2](#)) is hier ook mee verbonden: er is niet alleen een vertrouwen dat de informatie die verstrekt wordt betrouwbaar is, maar ook dat het erfgoed zelf in een bepaalde vorm ‘authentiek’ is.
- Er zijn ook cultuurbrede waarden die niet zozeer specifiek met het erfgoed of erfgoedwerking gebonden zijn. Het Kenniscentrum Cultuur deed een literatuurstudie naar [de economische, sociale en welzijns waarde van cultuur](#). Een literatuurstudie naar de cognitieve waarde van cultuur volgt nog.
- De waarde van erfgoed(werking) kan op verschillende manieren benoemd worden en er valt niet altijd een strikte lijn te trekken tussen de verschillende waardes: de identiteitsvormende waarde is bijvoorbeeld nauw verbonden met de sociale waarde.
- De verschillende waardes zijn natuurlijk ook nauw verbonden met het waarderen van erfgoed, waarbij via een participatief proces getracht wordt de waarde van bepaald erfgoed zoveel mogelijk te objectiveren: daarbij wordt vaak vertrokken van het onderscheid tussen gebruikswaarde, (kunst)historische waarde en sociaal-maatschappelijke waarde.

1.2 Rijk cultureel erfgoed en kwalitatieve cultureelerfgoedwerking

- Er is in Vlaanderen een grote diversiteit aan cultureel erfgoed met lokale, Vlaamse en internationale relevantie en uitstraling.
 - Vlaanderen kan bogen op een grote diversiteit aan cultureel erfgoed, waarvoor organisaties, individuen en cultureelerfgoedgemeenschappen verantwoordelijkheid nemen: van oude meesters tot nieuwe ambachten, van verluchte handschriften tot digitale bestanden, van oorlogserfgoed tot religieuze objecten Het erfgoedbegrip is dynamisch en het is belangrijk oog te hebben voor nieuwe vormen van erfgoed of erfgoed van nieuwe groepen (zie punt [1.1](#))
 - Wanneer iets ‘erfgoed’ wordt, is niet strikt bepaald. Het is aan erfgoedgemeenschappen en individuen om hier invulling aan te geven en te bepalen hoe breed of eng dit ingevuld wordt. Het beleid bepaalt wel wat normen/criteria zijn om te erkennen en te ondersteunen.
 - De invulling van erfgoed is ook in de publieke perceptie verbreed. Het beperkt zich niet tot topstukken of ‘hoge’ kunst, maar wordt vaak gebruikt als een verzamelterm voor datgene wat ons als samenleving heeft gevormd.

- Er is een goed uitgebouwd netwerk aan diverse cultureelerfgoedactoren. Door dit netwerk te benaderen als een ecosysteem waarin de verschillende actoren en bestuursniveaus een rol te spelen hebben, kan het beleid verder aangescherpt worden.
 - Het kwalitatieve bewaren en borgen gebeurt in Vlaanderen door een breed spectrum aan actoren zoals cultureelerfgoedgemeenschappen, verzamelaars, musea, archieven, en erfgoedbibliotheken, daarbij ondersteund door diverse types dienstverleners. Heel wat van die actoren doen dat belangeloos en uit interesse en enthousiasme. Voor andere actoren komt het erfgoed voort uit hun werking (bedrijven, kunstorganisaties, ...) of is het een onderdeel van een overkoepelende taak (gemeentearchieven, instellingsbibliotheken, ...). Tenslotte zijn er heel wat actoren die cultureelerfgoedwerking als hoofdtaak hebben.
 - In haar recente beleidsadvies vraagt de adviescommissie Cultureel Erfgoed het netwerk van actoren dat inzet op cultureelerfgoedwerking te benaderen als een ecosysteem. Ook heel wat deelsectoren verwijzen naar een ecosysteem in hun insteken. Een dergelijke benadering neemt het geheel van actoren in beschouwing, niet enkel de op het Cultureelerfgoeddecreet erkende en gesubsidieerde organisaties. Dit heeft het voordeel dat de rol van actoren in het ecosysteem duidelijker gearticuleerd kan worden en de wederzijdse verhoudingen beter in kaart gebracht worden. Zeker met het oog op samenwerking, netwerking en dienstverlening is het belangrijk het brede veld in beschouwing te nemen, zodat ook de rol duidelijk is van niet (financieel) door de Vlaamse overheid ondersteunde actoren, gemeenschappen en organisaties.
 - Belangrijk daarbij is dat ook overheden een deel uitmaken van het cultureelerfgoedecosysteem. Hierdoor wordt niet enkel de rol van de lokale en Vlaamse overheid in beschouwing genomen, maar ook die van de federale overheid. De lokale overheden nemen bij de ondersteuning een belangrijke verantwoordelijkheid voor erfgoed van lokaal belang (zie punt [14.1](#)). De Vlaamse overheid neemt een verantwoordelijkheid voor organisaties van minstens bovenlokaal belang en ondersteunt zowel collectiebeheerders (die zelf een collectie beheren) als dienstverleners (die anderen ondersteunen in hun cultureelerfgoedwerking). De federale overheid blijft in beleidsteksten vaak buiten beeld, maar zeker de federale instellingen zijn een erg belangrijke spelers voor veel Vlaamse actoren (zie punt [14.2](#)).
 - Voor een aanzet tot beschrijving van het ecosysteem wordt verwezen naar het [beleidsadvies van de adviescommissie cultureel erfgoed](#).
 - De [omgevingsanalyse](#) die opgesteld werd in kader van het traject van de strategische visienota geeft een beeld van de erkende en gesubsidieerde sector en van de beleidsinstrumenten.
 - Sectoractoren zetten in op het in kaart brengen van onderdelen van het brede (ook niet-gesubsidieerde) cultureelerfgoedveld en van de noden in dat veld, onder meer in kader van hun beleidsplanning. Daarnaast wordt ingezet op het structureel in kaart brengen van bepaalde deelsectoren. In 2022 gebeurde er een [datamonitoring](#) en [nodenbevraging](#) van de brede archiefsector door FARO, Archiefpunt en VVBAD. In 2024 volgde een [datamonitoring](#) van het brede veld van erfgoedbibliotheken door FARO en De Vlaamse Erfgoedbibliotheken vzw (sinds 2026: Bibliothecair Erfgoed.be). Bibliothecair Erfgoed.be zette ook in op een [nodenbevraging](#) en het [breder in kaart brengen](#) van collecties en actoren. In de loop van 2026 starten FARO en ICOM-Vlaanderen een bevraging van het brede veld van de musea op. De resultaten zullen beschikbaar zijn in de loop van 2027. Voor immaterieel erfgoed maakt de Werkplaats Immaterieel Erfgoed, in samenspraak met het departement, soortgelijke oefeningen (zie [11.5](#)).

- Er is een maatschappelijk draagvlak voor de ondersteuning van cultureelerfgoedwerking. De cultureelerfgoedsector is een sector met grote geloofwaardigheid.
 - Op een moment dat heel wat instellingen bij een deel van het publiek sterk aan geloofwaardigheid verliezen, lijkt dat voor cultureelerfgoedorganisaties - alvast voorlopig - minder het geval. Musea, archieven, ... worden doorgaans nog 'geloofd'. Ze blijven verstrekkers van betrouwbare informatie,
 - Voor België/Vlaanderen is het onderzoek om het draagvlak voor en vertrouwen in de cultureelerfgoedsector te onderbouwen van oudere datum. Gezien de maatschappelijke veranderingen, ook op het vlak van vertrouwen in publieke instellingen, zou het goed zijn hier verder onderzoek naar te doen.
 - In andere landen is er wel recent onderzoek dat het blijvende vertrouwen bevestigt. Met name rond het vertrouwen in musea was er onderzoek in de VS (2021) en - meer vergelijkbaar met Vlaanderen - [Duitsland \(2024\)](#). Uit die onderzoeken blijkt een opmerkelijk hoog vertrouwen in musea, veel hoger dan in politici of traditionele media en zelfs hoger dan in wetenschappers. Enkel in de eigen familie is er hoger vertrouwen. [Recent onderzoek](#) wees daarnaast in Vlaanderen op hoog vertrouwen in onroerend erfgoed. Soortgelijk onderzoek is er voor (openbare) bibliotheken.
- Er is een duidelijke maturiteitsgroei in de sector, de kwaliteit van de werkingen neemt per beleidsperiode merkbaar toe.
 - Het onderlinge referentiekader evolueert, de sector professionaliseert en legt de lat hoger. Uiteraard evolueert dat niet bij alle organisaties op hetzelfde tempo en er blijft er een weg te gaan op verschillende vlakken.
 - De maturiteitsgroei in de sector wordt mee mogelijk gemaakt door de verhogingen van de werkingssubsidies. Daar staan wel hogere verwachtingen tegenover.

1.3 Een goed uitgebouwd cultureelerfgoedbeleid

- De beleidsparticipatie van de sector in het Vlaamse cultureelerfgoedbeleid is positief, er is betrokkenheid, zowel bij beoordelingsprocessen als bij beleidsvoorbereiding. Het is belangrijk hier blijvend op in te zetten.
 - Het werken met experts voor de beoordeling van aanvragen wordt als een meerwaarde en sterkte ervaren (pool van experts, beoordelingscommissies en adviescommissie).
 - Ook in het kader van beleidsvoorbereiding wordt ingezet op beleidsparticipatie. De deelsectoren benadrukken dat ze de betrokkenheid bij het voorbereidende traject voor de Strategische Visienota Cultureel Erfgoed 2026 waarderen en verwachten dat zich dit ook vertaalt in het eindresultaat. De voorbereidende teksten worden daarbij gezien als een grondige en eerlijke evaluatie van het beleid en de sector. Vanuit het Departement Cultuur, Jeugd en Media wordt de open en constructieve en meedenkende houding van de sector erg geapprecieerd. Dit draagt bij aan een gedragen cultureelerfgoedbeleid.

- De Vlaamse overheid beschikt over een breed en sterk uitgebouwd instrumentarium voor het voeren van een kwaliteitsvol cultureelerfgoedbeleid.
 - De Vlaamse overheid beschikt over een breed en divers instrumentarium voor het ondersteunen van cultureel erfgoed en cultureelerfgoedwerking:
 - het Cultureelerfgoeddecreet voor het erkennen en subsidiëren van cultureelerfgoedorganisaties;
 - het topstukkenbeleid voor het beschermen van topstukken en het ondersteunen van beheerders;
 - het uitbouwen van een immaterieelerfgoedbeleid;
 - het beheren van een eigen collectie en eigen instellingen.
 - Hier zijn zeker nog verbeterpunten (zie punt 11), maar op deze manier kan een beleid uitgebouwd worden dat rekening houdt met uiteenlopende noden en uitdagingen en dat de instrumenten onderling afstemt.
- Het blijft belangrijk een integraal cultureelerfgoedbeleid te voeren, met aandacht voor uitdagingen in het gehele ecosysteem en het geheel van cultureelerfgoedwerking.
 - Het Vlaamse cultuur- en cultureelerfgoedbeleid is niet enkel relevant voor de actoren die rechtstreeks een beroep doen op de Vlaamse beleidsinstrumenten, maar (potentieel) voor alle cultureelerfgoedactoren in Vlaanderen. Het is dus belangrijk met een open blik te kijken naar de noden en mogelijkheden in het brede veld, met aandacht voor (private en publieke) professionele actoren, maar ook voor vrijwilligers, erfgoedgemeenschappen en private actoren; voor verschillende types dienstverlening en collectiebeheer; verschillende soorten roerend en immaterieel erfgoed; verschillen tussen (groot)steden en landelijke gemeentes; verschillende achtergrond, noden en interesses bij individuen en groepen in de samenleving; ... Enkel zo kunnen gerichte keuzes gemaakt worden, uiteraard rekening houdend met subsidiariteit en de bevoegdheid van de Vlaamse overheid. Dit is een moeilijke maar cruciale evenwichtsoefening om te verzekeren dat het cultureelerfgoedbeleid aandacht heeft voor het gehele ecosysteem en relevant is voor de gehele samenleving.
 - Cultureelerfgoedwerking omvat een groot deel continue taken, die fundamenteel zijn en permanente inzet vragen, maar die niet altijd even zichtbaar zijn naar een breed publiek of naar een bestuur. Deze continue taken omvatten ook vaak tijds- en personeelsintensieve processen. Het is belangrijk deze breedte van cultureelerfgoedwerking mee te nemen, dit wordt ook verwacht van het Vlaamse beleid. Dit punt wordt verder uitgediept in punt 6.1.

1.4 Sterke inbedding in cultuurbeleid

- Het is een sterkte dat het cultureelerfgoedbeleid nauw verbonden is met en ingebed is in het brede cultuurbeleid. Dit moet voldoende benadrukt en verder versterkt worden, waarbij wel blijvend oog moet zijn voor de eigenheid van het cultureelerfgoedbeleid.
 - Het is belangrijk om de verbondenheid te benadrukken met het brede cultuurbeleid en het beleid van andere cultuursectoren zoals kunsten, sociaal-cultureel werk, circus, bovenlokale werking, ...

- Het bredere cultuurbeleid omvat transversale onderwerpen die de hele cultuursector aanbelangen en waarover kennisopbouw, afstemming, en beleidsinitiatieven over sectoren (en vaak ook over beleidsdomeinen) nodig is: over grensoverschrijdend gedrag, polarisatie, genderdiversiteit, participatie, integriteitsbeleid, databeleid, educatie, vrijwilligerswerking, digitaal beleid ... Dat dit gezamenlijk en in afstemming gebeurt met de andere culturele actoren brengt een schaalvoordeel en verruiming van cultuurperspectief met zich.
- Afstemming tussen de verschillende cultuurdecreten is positief, maar de eigenheid van het Cultureelerfgoedbeleid en -decreet mag daarbij niet verloren gaan. Er zijn immers veel raakvlakken tussen de verschillende cultuurpraktijken, maar ook belangrijke verschillen.

1.5 Gemeenschappelijk conceptueel kader

- Cultureelerfgoedactoren in Vlaanderen delen een conceptueel en beleidskader, dat ook refereert aan internationale kaders.
 - Sinds het einde van de vorige eeuw ontwikkelt de Vlaamse overheid een cultureelerfgoedbeleid, dat ook in toenemende mate voor een gedeeld conceptueel kader zorgt. De verschillende Vlaamse beleidsinstrumenten (voor ondersteuning organisaties, bescherming topstukken, immaterieel erfgoed ...) worden daarbij op elkaar afgestemd.
 - Het Vlaamse kader houdt rekening met internationale referentiekaders (FARO-conventie, ICOM-definitie ...) en stemt de terminologie en beleidsvoering onderling op elkaar af. Hieronder ontwikkelt zich ook in toenemende mate één cultureelerfgoedsector.
 - De gemeenschappelijke indiendatum voor de meeste gesubsidieerde organisaties sinds het Cultureelerfgoeddecreet van 2017 zorgt ervoor dat organisaties ook gezamenlijk beleidstrajecten doorlopen en samen kunnen nadenken en afstemmen. Het geeft de beoordelaars en beleidsmakers een duidelijk beeld van de sector wat het mogelijk maakt een analyse te maken van sterktes en uitdagingen – wat in het verleden veel moeilijker was.
- Het begrip '(cultureel-)erfgoedgemeenschappen' uit de FARO-conventie is goed ingeburgerd en is mee richtinggevend voor het Vlaamse beleid. Dit zijn in eerste instantie de individuen en gemeenschappen die verantwoordelijkheid nemen voor het doorgeven van erfgoed die bepalen wat erfgoed is, niet (enkel) de experts of professionele actoren.
 - Het begrip wordt soms verschillend ingevuld, bijvoorbeeld over de vraag of het publiek (in brede zin) deel uitmaakt van de cultureelerfgoedgemeenschap. Op zich is deze verschillende invulling geen probleem, zolang organisaties daar bewust over nadenken en hun 'kerngemeenschappen' actief betrekken, ook op inhoudelijk vlak.
 - Bij immaterieel erfgoed nemen de erfgoedgemeenschappen een centrale plaats in, zij nemen immers rechtstreeks de verantwoordelijkheid voor het levend houden van het erfgoed. Bij roerend erfgoed is het begrip iets diffuser en moeilijker af te bakenen, maar is het wel mee richtinggevend.

- Het Vlaamse beleid en de opeenvolgende subsidiedecreten hebben sterk bijgedragen aan het creëren van een gemeenschappelijke taal en een gedeeld denkkader. Dit wordt als erg positief ervaren, maar organisaties vragen wel om voldoende ruimte om binnen dit algemene kader eigen accenten te leggen en keuzes te maken. (zie punt [6.1](#))
 - De vijf functies als basis van cultureelerfgoedwerking, zoals geformuleerd in het Cultureelerfgoeddecreet van 2017, blijven een goede gemeenschappelijke basis – niet enkel voor (roerende) collecties, maar ook voor immaterieel erfgoed.
 - De vijf decretale functies bieden een helder kader: ze zijn gedragen door de sector en als belangrijk beschouwd als gemeenschappelijk kader. Organisaties geven aan dat de functies aanleiding bieden om te reflecteren op het eigen functioneren. Organisaties vragen wel voldoende ruimte om binnen het algemene kader accenten te leggen vanuit de eigen organisatie, missie, geschiedenis en publiek.

2 SAMENWERKING EN NETWERKEN

Leeswijzer – In dit punt komen enkele algemene sterktes en uitdagingen aan bod op het vlak van samenwerking en netwerken, zowel binnen Vlaanderen als internationaal. Dit punt kent een sterke samenhang met andere punten in deze analyse waar aspecten van ‘samenwerking’ en ‘netwerking’ meer concreet aan bod komen. Specifieke uitdagingen komen in het bijzonder in volgende punten aan bod:

- uitdagingen rond samenwerking in het kader van digitale transformatie en het netwerkmodel worden weergegeven in punt [7](#);
 - uitdagingen rond het dienstverlenende netwerk worden weergegeven in punt [9](#);
 - uitdagingen rond samenwerking en afstemming met andere (cultuur) sectoren worden weergegeven in punt [12](#);
 - uitdagingen rond samenwerking en afstemming met andere beleidsdomeinen worden weergegeven in punt [13](#);
 - uitdagingen rond samenwerking en afstemming met andere beleidsniveaus, waaronder bijvoorbeeld de federale instellingen, worden weergegeven in punt [14](#);
 - uitdagingen rond internationaal beleid en internationaal werken worden weergegeven in punt [15](#).
-
- De sector zet globaal al zeer nadrukkelijk in op samenwerking binnen Vlaanderen. De sector vraagt erkenning en waardering daarvoor. Er blijven uiteraard nog heel wat kansen en uitdagingen. Het inzetten op die kansen en uitdagingen vraagt realiteitszin.
 - Er is doorgedreven samenwerking en afstemming tussen organisaties binnen eenzelfde inrichtende macht, binnen de sector en met spelers uit andere sectoren. De samenwerking met allerlei partners groeit in toenemende mate (zie ook verdere toelichting bij ‘het verder evolueren naar meer doorgedreven vormen van samenwerking’).
 - Er is steeds meer de tendens om zich terug te plooiën op de kernwerking, wat een dynamiek van samenwerking kan fnuiken. Er is bijgevolg nood aan realiteitszin in de mogelijkheden van verdergaande samenwerking.
 - De cultureelerfgoedsector is een sterk vernetwerkte sector, die onderlinge kennisdeling en afstemming vooropstelt. Dit draagt bij aan de professionalisering van cultureelerfgoedwerkingen.
 - Er is een uitgebreid netwerk van diverse, kwalitatief werkende cultureelerfgoedactoren die binnen Vlaanderen op alle niveaus (lokaal, bovenlokaal, landelijk) verknoopt zijn in platformen en overlegstructuren. Het gaat zowel om dienstverlenende organisaties als collectiebeherende organisaties.
 - Het dienstverlenend netwerk maakt een belangrijk deel uit van die vernetwerkte sector en is bepalend voor de uniciteit van de cultureelerfgoedsector in Vlaanderen (zie punt [9](#)). Hiervoor is internationaal bewondering. Dit kan internationaal sterker benadrukt worden.

- Eén voorbeeld van die vernetwerking is het domeinnetwerk rond immaterieel erfgoed waarbij landelijke en bovenlokale dienstverleners, gecoördineerd vanuit de generieke expertise van Werkplaats immaterieel erfgoed en in nauwe samenwerking met elkaar een heel fijnmazige ondersteuning aanbieden aan cultureelerfgoedgemeenschappen.
- Die sector wordt steeds meer één sector, al blijft overkoepelende standpuntinname een uitdaging.
 - Binnen de deelsectoren is er structureel overleg. Deze deelsectoren hebben ook duidelijke aanspreekpunten. Enkel voor de periodieke publicaties is dit (nog) niet het geval.
 - Overkoepelende standpuntinname door de gehele sector blijft wel een uitdaging. De belangenbehartiger is afhankelijk van vrijwillige inzet vanuit de sector, in tegenstelling tot bijvoorbeeld de kunstensector.
- Er is ook heel wat internationale samenwerking en vernetwerking, al varieert de inzet en mogelijkheden per organisatie. Deelname aan internationale netwerken en internationaal samenwerken wordt als verrijkend ervaren.
 - Doorheen de hele sector wordt, vanuit organisaties met verschillende schaalgrootte en indelingsniveaus, ingezet op internationaal samenwerken en deelname in netwerken. Niet enkel de grotere organisaties werken internationaal, ook vanuit een lokaal niveau wordt internationaal samengewerkt, bijvoorbeeld via Interreg-projecten. Tussen de stadsmusea in Vlaanderen is een lerend netwerk gestart, onder meer om de kennisdeling internationaal sterker te maken.
 - Er zijn heel wat internationale netwerken voor cultureel erfgoed. Ze bieden een forum om beleidsmatig de Vlaamse belangen op internationaal niveau te verdedigen en om op de hoogte te blijven van nieuwe trends en EU-regelgeving met impact op de Vlaamse cultureelerfgoedsector. Deze internationale netwerken kunnen een belangrijke rol spelen in het faciliteren van samenwerking en uitwisseling.
 - Globaal genomen gebeurt internationaal samenwerken voor vele, met name voor kleinere organisaties, toch eerder sporadisch. Deelname aan Europese/internationale projecten is niet evident. Het vraagt draagvlak bij de inrichtende macht en brengt een grote werkbelasting met zich mee. Internationale samenwerking en kennisdeling die dienstverlenende spelers opzetten en coördineren, biedt voor kleinere spelers wel kansen.
- Het meer transparant in beeld brengen van 'netwerken' zou een meerwaarde zijn, zeker op internationaal vlak.
 - Het meer transparant in beeld brengen van bestaande netwerken en het 'ecosysteem' in de Vlaamse cultureelerfgoedsector/veld kan zinvol zijn om deze sterkte en troef nog meer inzichtelijk te maken en internationaal meer in de kijker te zetten.

- Op het vlak van internationale werking zou het in kaart brengen van netwerken die (beleidsmatig) bestaan en waaraan organisaties deelnemen, een meerwaarde betekenen voor de sector. Deze nood werd in het verleden al gesignaleerd en is ook opgenomen in de huidige Strategische Visienota Cultureel Erfgoed 2021. De nood aan een dergelijke tekening blijft reëel. Een mapping van cultuuractoren (zowel beleid, sectorinstituten als andere sleutelorganisaties) in andere landen, en concrete samenwerkingsmogelijkheden zou een boost kunnen geven aan de internationalisering van de cultureelerfgoedsector.
- Het verder evolueren naar meer doorgedreven vormen van samenwerking en het gezamenlijk inzetten op gedeelde uitdagingen wordt als een belangrijke uitdaging naar voor geschoven. Dit biedt kansen om de sector verder te versterken en ontzorgen, bijvoorbeeld voor gedeelde noden op het vlak van infrastructuur, digitale transformatie en afspraken in het kader van collectiemobiliteit. Dergelijke samenwerking is niet steeds evident, rekening houdend met verschillende snelheden en maturiteitsniveau waarin organisaties zich bevinden en de eigenheid van organisaties. Het is een uitdaging om te zoeken naar de meerwaarde in het gezamenlijk toewerken naar oplossingen, zonder daarbij remmend te werken rekening houdend met die verschillen in de sector. Schaalvergroting mag daarbij geen pure efficiëntie-oefening zijn en moet vertrekken vanuit een versterking van de werking. Het efficiënt inzetten van middelen kan dit net beogen.
 - Binnen stedelijke structuren wordt vaak al doorgedreven ingezet op gezamenlijke inspanningen voor gedeelde uitdagingen, bijvoorbeeld via een gedeelde backoffice voor de verschillende stedelijke erfgoedinstellingen. Die gedeelde backoffice kan diverse gedeelde diensten omvatten, zowel op zakelijk en financieel vlak zoals systemen voor boekhouding en financiële opvolging, personeelsmanagement als voor de inhoudelijke werking zoals behoud en beheer, depotwerking, communicatie, beveiliging ... Organisaties die voor deze diensten niet kunnen terugvallen op grotere structuren moeten hiervoor zelf instaan, wat een extra belasting van de werkingsmiddelen en processen betekent. Sommige organisaties en deelsectoren opperen de vraag of de Vlaamse overheid een grotere rol kan spelen in dienstverlening rond gedeeld gebruik op dit vlak.
 - Er zijn al mooie voorbeelden waarbij infrastructuur wordt gedeeld, bijvoorbeeld gemeenschappelijke depotinfrastructuur voor organisaties binnen eenzelfde rechtspersoon maar ook regionale depotwerking waarbij verschillende organisaties/besturen betrokken zijn. Dit kan nog verder gestimuleerd worden.
 - Op het vlak van digitalisering is de nood aan samenwerking heel expliciet, onder meer voor het digitaliseren van collecties (zoals de grote nood aan krantendigitalisering), duurzame beheers- en opslagsystemen, en kennisdeling (zie punt [7](#)). Er worden al inspanningen geleverd. Meemoo speelt daarbij een belangrijke rol door het ontzorgen van de sector bij het digitaliseren en duurzaam bewaren van archiefmateriaal. Ook Archiefpunt als netwerkorganisatie die privéarchieven en -collecties zichtbaar maakt voor een breed en divers publiek is een belangrijk initiatief. Er blijven evenwel uitdagingen. Een concreet voorbeeld zijn de vele beeldbanken van intergemeentelijke samenwerkingsverbanden. Sommige cultureelerfgoedcellen bundelen krachten om eenzelfde systeem te gebruiken, maar er blijft een veelheid aan beeldbanken die met overheidsmiddelen gefinancierd worden.
 - Ook op andere vlakken zijn er mogelijkheden tot nauwere samenwerking, zoals afspraken op het vlak van collectiemobiliteit en verzekeringen (shared liability, zie punt [11.6](#)).

- Internationale samenwerking biedt evenzeer kansen om in te zetten op gedeelde uitdagingen. Dergelijke internationale samenwerking vraagt evenwel voldoende capaciteit. Europese subsidies en de subsidies op het Cultureelerfgoeddecreet voor projecten met internationale relevantie bieden een kans om dit te verkennen.
- Het beleid legt veel nadruk op verschillende vormen van samenwerking, maar de indruk blijft bestaan dat dit niet (altijd) beloond wordt in een beoordelingscontext.
 - ‘Samenwerken’ is een criterium in het Cultureelerfgoeddecreet dat wordt getoetst bij aanvragen voor werkings- en projectsubsidies.
 - De sector geeft aan dat samenwerking in de beoordeling te onzichtbaar is en te weinig gewaardeerd wordt. Bij de beoordeling en het toekennen van projectsubsidies/impulssubsidies is er waardering voor verschillende vormen van samenwerking, bij werkingssubsidies is dat veel minder het geval.
 - Het Cultureelerfgoeddecreet beoordeelt aanvragen van individuele organisaties. Complexere samenwerkingsvormen (gedeelde backoffice, gedeelde infrastructuur, ...) zijn moeilijker te vertalen naar individuele aanvragen in het huidige format. Uit de evaluatie van de grote aanvraagronde 2024-2028 blijkt dat beoordelingscommissies vaak eerder kritisch zijn tegenover deze complexere structuren, die minder duidelijk in de aanvragen zichtbaar worden.
 - Er wordt ervaren dat samenwerken soms gezien wordt als een middel om een financieringsnood op te vangen, terwijl het net extra personeelsinzet vraagt.
- Het belang van cross-sectorale samenwerking wordt aangestipt. Samenwerking met spelers uit andere cultuursectoren en andere beleidsdomeinen kan de werking verrijken en versterken. Daarbij wordt nadrukkelijk het potentieel en kansen voor samenwerking met onderwijs- en welzijnsspelers vermeld, naast toerisme, onroerend erfgoed, ... Ook op beleidsniveau zijn dit beleidsdomeinen waarvoor meer beleidsafstemming wenselijk is. Er gebeurt al heel wat cross-sectorale samenwerking. Het verduurzamen en wederkerig maken van die samenwerking met andere sectoren zijn de voornaamste uitdagingen. Dit vraagt vooral nadrukkelijke inzet op beleidsafstemming op Vlaams niveau.
 - Er is vraag naar een eenduidig begrippenkader. De termen transversaal, cross-sectoraal en domeinoverschrijdend samenwerken worden naast elkaar gebruikt. Het is onduidelijk of hiermee hetzelfde wordt bedoeld.
 - Er wordt globaal al enorm veel ingezet op cross-sectorale samenwerking in de sector, zoals met partners uit onderwijs, welzijn, integratie, jeugdwerk, toerisme... Die samenwerking varieert in opzet, is soms ook kleinschalig en gebeurt vaak op een organische wijze. Hiervoor wordt erkenning gevraagd.
 - Voor sommige organisaties is die cross-sectorale samenwerking moeilijker omdat het tijd en middelen vraagt, de basiswerking onder druk staat, en organisaties niet steeds de juiste profielen in huis hebben om die samenwerking tot stand te brengen.

- Bij bepaalde organisaties en deelsectoren zit cross-sectorale samenwerking daarentegen ingebakken in het DNA. Cultureelerfgoedcellen geven zo aan ervaringsdeskundigen te zijn wat betreft cross-sectorale samenwerking. Door die samenwerkingen verhogen deze organisaties het draagvlak voor erfgoed en bevorderen ze een sterkere sociale cohesie.
 - Met bepaalde sectoren is er meer samenwerking dan met andere. Onderwijsorganisaties zijn voor vele organisaties zo een evidente partner.
- De belangrijkste uitdagingen zijn het verduurzamen en wederkerigheid.
- Cross-sectorale samenwerking gebeurt vooral projectmatig. De ervaring wordt breed gedeeld dat cross-sectorale samenwerking momenteel veelal bijkomend, met projectmatige inspanning, gerealiseerd kan worden. Het verduurzamen van die samenwerking en het structureel samenwerken met andere sectoren is een uitdaging. Dergelijke samenwerking vraagt voldoende structurele capaciteit om hierop in te zetten.
 - Wederkerigheid is de meest vermelde uitdaging wat betreft cross-sectorale samenwerking. Het betreft het wederzijds beschikbaar maken van tijd en middelen. Nu wordt ervaren dat de tijds- en middeleninzet vanuit de cultureelerfgoedsector, het cultureelerfgoedbeleid of bredere cultuurbeleid komen. Het is vaak moeilijk om samenwerkingspartners te engageren. Er wordt gewezen op overbevraging van die andere sectoren (zoals onderwijs en welzijn).
- Er kan beleidsmatig meer stimulans zijn voor cross-sectorale samenwerking.
- Vooral het belang van beleidsafstemming met andere beleidsdomeinen en sectoren wordt benadrukt, met name in functie van wederkerigheid op het vlak van financiering van de samenwerking. Sectoren moeten worden gesensibiliseerd over het belang van cultureel erfgoed. Cultureelerfgoedwerking en -beleid raken aan vele sectoren en beleidsdomeinen. Vanuit het beleid kunnen keuzes gemaakt worden voor beleidsafstemming met bepaalde domeinen en sectoren, zodat voor die vooruitgang geboekt kan worden. Het wegwerken van schotten is ook een vraag die sterk leeft in het brede veld, bijvoorbeeld bij erfgoedgemeenschappen en beheerders zoals kerkfabrieken. Zij botsen hier heel erg op, terwijl het voor hun praktijk niet relevant is.
 - Domein- en sectoroverschrijdende samenwerking kan nog actiever gestimuleerd worden. Een duidelijk kader met beleidsoverschrijdende financieringsinstrumenten en daarbij criteria die ruimte bieden voor innovatie en 'out of the box' denken, kunnen een pistes zijn. Momenteel zijn er weinig cross-sectorale subsidielijnen. Tegelijk worden er vragen gesteld bij de effectiviteit en impact van een apart financieringsinstrument. Het is vooral belangrijk om bestaande (administratieve) hinderpalen weg te werken in bestaande regelgeving. In de praktijk wordt cross-sectorale samenwerking vaak bemoeilijkt door beperkingen en grenzen. Het zou goed zijn om die drempels en beperkingen in bestaande regelgeving en beleidsafstemming duidelijker in beeld te brengen.
 - Projectmatige impulsen kunnen een stimulans geven om structurele samenwerking te verkennen. Projectsubsidies brengen echter vaak een hoge planlast met zich mee. Duurzame verankering na afloop blijft een uitdaging. Ingeval van projectmatige stimulans zou een belangrijke focus op het proces moeten liggen, en niet zozeer op het resultaat. Bij bestaande projectmatige subsidielijnen is het niet altijd duidelijk wie kan inschrijven voor welke subsidiemaatregel. Bestaande instrumenten zijn bovendien vaak gericht op zeer grote (bijvoorbeeld Event Flanders) of eerder kleine projecten (Bovenlokaal Cultuurdecreet).

- Versterking van samenwerking met private verzamelaars biedt kansen. Debat over de beleidsaanbevelingen uit het onderzoek rond samenwerking tussen privéverzamelaars en (semi)publieke cultureelerfgoedinstellingen in Vlaanderen (UA, 2021-2022) is wenselijk.
 - Slechts een beperkt aantal private verzamelingen blijft samen en vindt een publieke bestemming. Historisch zijn er nochtans vele voorbeelden, die meer belicht kunnen worden.
 - Inzetten op samenwerking en wisselwerking met private partners blijft erg belangrijk. Hier liggen nog veel vraagstukken. Is er een wantrouwen tegenover publieke instellingen? Is er voldoende fiscale stimulans? Welke rol kan de Koning Boudewijnstichting hierin spelen?
 - In 2021-2022 voerde het Kenniscentrum Cultuurmanagement en Cultuurbeleid van de Universiteit Antwerpen, in opdracht van het Departement Cultuur een onderzoek naar de '[Samenwerking tussen privéverzamelaars en \(semi\)publieke cultureelerfgoedinstellingen in Vlaanderen](#)'. Over de aanbevelingen uit dit onderzoek is verder debat wenselijk.
 - Tijdens de [Ontmoetingsdag Kunstenerfgoed](#) (20/3/2025) was een werksessie gewijd aan de samenwerking met private spelers. De wenselijkheid voor een kennisplatform voor samenwerking tussen publieke en private spelers werd besproken. De benadering van private spelers is een delicaat gegeven gebaseerd op wederzijds vertrouwen.

3 KENNIS, ONDERZOEK EN MONITORING

Leeswijzer – In dit punt worden sterktes en uitdagingen benoemd op het vlak van kennis, onderzoek en monitoring, zowel voor de sector als het steunpunt en de Vlaamse overheid. Het eerste punt betreft het belang van kennisontwikkeling en kennisdeling, het tweede punt gaat in op het belang van ‘onderzoeken’ als functie, het derde punt gaat dieper in op de relatie met de academische sector, het vierde op de rol van het steunpunt en de Vlaamse overheid, de twee laatste punten betreffen het beleid rond beleidsrelevante data en beleidsevaluatie.

3.1 Kennisontwikkeling en kennisdeling

- Algemeen wordt aandacht gevraagd voor kennisontwikkeling en kennisdeling, zowel door/met de sector als door/met overheid. Dit gebeurt al in toenemende mate, maar er zijn ook uitdagingen.
 - Cultureelerfgoedorganisaties zijn bij uitstek kennisgedreven organisaties en dragen bij tot de bredere Vlaamse kenniseconomie. Primair inzetten op kennisontwikkeling, -borging en -deling moet een evidentie zijn. Toch worstelen nog heel wat organisaties hiermee. Extra beleidsaandacht hiervoor is dus meer dan welkom.
 - Er zijn complexe uitdagingen waarvoor nog meer onderling kennis kan worden opgebouwd en gedeeld, bijvoorbeeld op het vlak van verzekeringen. Nu bouwen organisaties deze expertise afzonderlijk op, wat kostelijk is. Het is belangrijk dat duidelijk is welk steunpunt hierin welke verantwoordelijkheid neemt.
 - Kennisdeling vraagt openheid en inspanningen van organisaties. Er wordt ervaren dat er tijdsgebrek is om structureler te kunnen inzetten op kennisdeling en aanwezig te zijn op alle relevante platformen. Dit speelt ook voor aanwezigheid in internationale netwerken.
- Internationale kennisopbouw en -deling blijft beperkt ten opzichte van de kansen die dit biedt.
 - Er liggen nog heel wat kansen in internationale kennisopbouw en -deling rond cultureelerfgoedwerking. Het gaat om het binnenbrengen van inhoudelijke expertise die in het buitenland ontwikkeld wordt over aspecten van cultureelerfgoedwerking, kennisopbouw over internationale evoluties en actuele thema's, internationaal samenwerken om gezamenlijk kennis op te bouwen, ... FARO zette daar de voorbije jaren al versterkt op in, maar in de sector blijft daaraan grote behoefte.
 - Veel Vlaamse cultureelerfgoedorganisaties hebben contacten met Europese en internationale partners en zetten in op internationale kennisopbouw en -deling. FARO neemt hier als steunpunt ook een taak in op. Zoals FARO aangeeft in de beleidsaanbevelingen die het formuleerde naar aanleiding van de verkiezingen in 2024, is er meer zicht nodig op de internationale agenda: “Zowel het steunpunt als de sector hebben onvoldoende zicht op de agenda van internationale actoren, van het eigen internationaal cultuurbeleid en van de landen die prioritaire partners zijn binnen de Vlaamse culturele diplomatie. Dat leidt tot gemiste kansen en tot een ad-hoc beleid.”

- De capaciteit die hiervoor beschikbaar is binnen organisaties, blijft beperkt ten opzichte van de kansen die internationale kennisuitwisseling biedt. Basistaken staan vaak nog te zeer onder druk om hier ten volle op in te zetten.
- Er is een enorme hoeveelheid kennis en expertise aanwezig in de sector en het veld. Organisaties moeten inzetten op het borgen van deze kennis, want heel wat kennis dreigt anders verloren te gaan – voor de organisaties én voor de sector (zie punt [10.2](#)).
 - Het is geweten dat er in de sector een generatiewissel bezig is van mensen die in de jaren '80 instroomden. Wat minder duidelijk is in welke mate er uitstroom is uit de sector door mensen die van job veranderen – en waarom dit dan gebeurt. Dit zou beter in kaart gebracht moeten worden.
 - Het borgen van kennis binnen de organisatie is vaak problematisch: veel kennis is persoonsgebonden en door werkdruk is er weinig tijd voor kennisoverdracht bij pensionering of vertrek. Het hoort bij de professionalisering van de sector om dit te capteren.

3.2 Functie onderzoeken

- Algemeen wordt de nood aan meer beleidsmatige aandacht voor de functie 'onderzoeken' onderschreven. Veel deelsectoren beschouwen dit als een belangrijk punt.
 - 'Onderzoeken' is een van de vijf decretale functies (= basistaken van cultureelerfgoedwerking). Bij veel organisaties is het evenwel een van de minder ontwikkelde functies, zeker in zoverre het eigen onderzoek betreft. Het ontbreekt vaak aan tijd en middelen om hier specifiek op in te zetten.
 - Het versterken van de aandacht voor onderzoek ligt in het verlengde van internationale evoluties, zoals de vernieuwde ICOM-definitie, waarin onderzoeken een prominente plaats krijgt.
 - Vooral voor collectiebeherende organisaties, die alle functies uitvoeren, is onderzoek een kerntaak. Voor veel dienstverleners is dit minder prioritair, hoewel dit afhankelijk is van het onderwerp (voor heemkundigen en familiekundigen staat onderzoek bijvoorbeeld net centraal).
 - Het is belangrijk te benadrukken dat de functie 'onderzoeken' niet alleen eigen onderzoek omvat, maar ook faciliteren van en meewerken aan onderzoek van derden. Dat blijft een belangrijke taak, onder meer in de relatie met de academische sector (zie verder)
 - Ook in de brede erfgoedpraktijk is onderzoek onontbeerlijk: het zorgt voor het ontwikkelen en verbeteren van processen en resultaten. Het voorkomt dat een organisatie een bureaucratische en starre organisatie wordt.
 - Er wordt gewezen op lacunes van beleidsdomeinoverschrijdend onderzoek, onder meer algemeen onderzoek naar (zowel administratieve als culturele) archiefwerking.
 - Onderzoekers behoren vaak tot de duurste profielen in de organisatie en het is ook niet altijd makkelijk ze te behouden. Het is belangrijk hier voldoende middelen voor vrij te maken.

- Op het vlak van onderzoek kan samenwerking met onroerend erfgoed voor beide partijen een meerwaarde bieden. In de archeologische sector is er bijvoorbeeld veel ervaring in de samenwerking tussen onroerend erfgoed, universiteiten en de commerciële sector om onderzoek te valoriseren.
- De invulling van ‘eigen onderzoek’ als onderdeel van de functie ‘onderzoeken’ moet beter omschreven worden. Een voldoende brede en heldere interpretatie is nodig, zodat organisaties hier zelf een duidelijk zicht op hebben en hier kunnen over rapporteren.
 - De Strategische Visienota Cultureel Erfgoed 2021 gaf al aan: “Niet enkel (academisch) cultuurhistorisch en kunstwetenschappelijk onderzoek is relevant voor de cultureelerfgoedwerking. Ook vormen van technisch, toegepast of participatief onderzoek (samen met erfgoedgemeenschappen of vrijwilligers) dragen bij aan de werking.” Ondanks deze specificatie blijken de grenzen van ‘onderzoeken’ voor heel wat actoren nog te vaag en blijft er bij sommigen een aanvoelen dat de focus vooral op academisch onderzoek ligt.
 - Sommige vormen van onderzoek blijven nu onder de radar, omdat organisaties zich niet ten volle van bewust zijn dat dit een vorm van onderzoeken is. ‘Onderzoek’ moet breed geïnterpreteerd worden. Er wordt verwezen naar de aanpak van de Reinwardtacademie. Niet enkel onderzoek op de collectie, ook onderzoek ter verbetering van processen en resultaten.
 - Onderzoek is belangrijk in relatie met de andere functies: om het collectieprofiel en acquisitiebeleid op af te stemmen, om publiekswerking en participatie mogelijk te kunnen maken, om collectiebeschrijvingen toe te voegen, inventarissen op te maken en metadata te genereren ...
 - FARO schreef in 2024 samen met sectororganisaties een [‘Inspiratienota erfgoedonderzoek en kennisontwikkeling’](#), waar gevraagd wordt voldoende aandacht gevraagd voor diverse vormen van onderzoek, zoals ook praktijkgericht of materiaaltechnisch onderzoek. Op zich is dit nu al mogelijk, maar de omschrijving moet verder scherp gesteld worden. Het moet duidelijk zijn wat wel/niet als onderzoek gezien wordt. Deze invulling moet ook over deelsectoren heen toepasbaar zijn.
- Het Cultureelerfgoeddecreet laat een brede interpretatie van onderzoek toe, die zowel het erfgoed- als procesgerichte onderzoek omvat. Dat is positief, maar er moet wel voldoende expliciete aandacht voor het erfgoedgerichte onderzoek blijven. Dit staat namelijk het sterkst onder druk.
 - Collectiegericht onderzoek is de fundamentele basis voor de geloofwaardigheid van de sector (zie punt [1.2](#)). Hierbij wordt ook gewezen op het bijzondere belang van herkomstonderzoek. Onderzoek staat verdieping en expertise-opbouw toe en is de basis van werking op lange termijn. Om onafhankelijk onderzoek te kunnen doen en om als voldoende neutraal gepercipieerd te worden is het belangrijk dat de organisatie voldoende autonome beslissingen kan nemen op dit vlak.
 - Er is vaak te weinig tijd voor object based onderzoek. Onderzoek gebeurt veelal thematisch en vaak in functie van tentoonstellingen. Zeker voor onderzoek volgens de principes van burgenwetenschap nemen cultureelerfgoedorganisaties een rol op het vlak van kwaliteitsgarantie op.

- Onderzoek voorziet voorwerpen en immateriële praktijken van hun historische, culturele en maatschappelijke context, biedt een belangrijke voorwaarde voor de integriteit van het verzamelen (herkomstonderzoek) en borgt de betekenisvolle verhalen die het object relevant maken voor verschillende publieken.
 - Voor het borgen van onderzoek kan breder gekeken worden dan enkel naar publicaties en studiedagen. Het is belangrijk dat kennis structureel verankerd wordt in de organisatie en gedeeld met andere actoren voor wie het relevant is.
- Structurele verankering van onderzoek is noodzakelijk, enkel projectmatige impulsen volstaan niet.
 - Onderzoeken is een kerntaak en de tijdelijkheid van projecten staat structurele expertiseopbouw in de weg. De landelijke musea en cultureelerfgoedinstellingen signaleren op dit vlak dat sterkere verankering van onderzoek in de kernfinanciering nodig is om te voorkomen dat internationaal onherroepelijke achterstand wordt opgelopen.
 - Projectmatige ondersteuning blijft wel noodzakelijk, voor onderzoek dat de structurele werking overstijgt of om specifieke impulsen te geven. Zo blijven specifieke projectmatige impulsen wenselijk voor herkomstonderzoek en voor het in kaart brengen en screenen van collecties op mogelijke roofkunst (zie punt [6.2.6](#)).
- Voor de financiering van onderzoek is er nood aan zowel structurele als projectmatige middelen. De mogelijkheden op dit vlak zijn nog niet volledig in kaart gebracht.
 - Organisaties geven aan dat onderzoeken als een van de vijf functies een kerntaak is, maar dat ze onvoldoende toekomen aan eigen onderzoek in de structurele werking.
 - Voor projectsubsidies op het Cultureelerfgoeddecreet geven organisaties aan dat de bepaling dat een project de structurele werking moet overstijgen dan weer een belemmering lijkt. Het Departement Cultuur, Jeugd en Media geeft aan dat de projectsubsidies op het Cultureelerfgoeddecreet wel mogelijkheden biedt wanneer een bepaald onderzoek de dagelijkse werking overstijgt en niet onder de bepalingen van de subsidieovereenkomst valt. Er zijn nog niet vaak onderzoeksprojecten negatief beoordeeld, enkel omdat ze de structurele werking niet overstijgen.
 - Op federaal niveau zijn er de BRAIN-projecten met BELSPO-middelen, maar hier kunnen cultureelerfgoedorganisaties slechts moeilijk beroep op doen. Het kan interessant zijn het gesprek aan te gaan met academische instanties/bevoegde overheden aan Vlaamse kant om de mogelijkheden te bekijken voor gezamenlijk onderzoek en bijvoorbeeld de mogelijkheden van cofinanciering te onderzoeken. Hier ligt een rol voor zowel sector en steunpunt als voor de overheid. Daarbij moet wel rekening gehouden worden dat academisch onderzoek eigen finaliteiten heeft, net zoals onderzoek op het Cultureelerfgoeddecreet (waar academisch onderzoek zonder erfgoedfinaliteit uitgesloten is voor projectsubsidies).

- Op Europees niveau zijn er mogelijkheden voor ondersteuning van onderzoek, waar schijnbaar momenteel niet zo veel gebruik van gemaakt wordt. Horizon Europe is bijvoorbeeld een subsidieprogramma dat specifiek inzet op onderzoeksprojecten, ook voor cultureel erfgoed.
- In deze context kan ook nagedacht worden over innovatieve financieringsmogelijkheden en minder voor de hand liggende onderzoekspartnerschappen.
- De Topstukkenraad vraagt om de subsidieregeling van fysieke ingrepen met het oog op onderzoek over topstukken te verruimen.
 - Op dit moment kan enkel onderzoek in het kader van het verder bepalen van de behandeling van een topstuk (conservatie/restauratie) gesubsidieerd worden. Onderzoeken die meer informatie kunnen leveren over het topstuk zelf, zonder dat het de methode van de behandeling bepaalt (bijvoorbeeld dendrochronologisch onderzoek/MaXRF opnames/kunsthistorisch of archiefonderzoek...) is niet subsidiabel. Men stelt voor om gericht materiaal-technisch en kunsthistorisch onderzoek ter bevordering van de kennisopbouw over een topstuk dat al een fysieke ingreep ondergaat, ook subsidiabel te maken, ook wanneer dit geen directe link heeft met het bepalen van de behandeling. Het departement sluit aan bij deze vraag.

3.3 Samenwerking met de academische sector

- De nauwe band met de academische sector is een sterkte van en voor de cultureelerfgoedsector. Door beleidsmatige afstemming over de verdere optimalisering van de samenwerking kan nog veel onderlinge versterking geboekt worden.
 - Er zijn veel raakpunten tussen cultureelerfgoedwerking en de academische sector. Zeker op het vlak van onderzoek is er een sterke wederzijdse afhankelijkheid: vanuit academisch oogpunt beheren de cultureelerfgoedorganisaties erg voornamelijk collecties bronnen en onderzoeksobjecten, voor de cultureelerfgoedsector is de academische partner een onontbeerlijke partner voor het wetenschappelijk onderzoek. Academische instellingen zijn daarnaast vaak zelf beheerders van belangrijke collecties als museum, archief of erfgoedbibliotheek. Steeds vaker worden deze organisaties hiervoor ondersteund op het Cultureelerfgoeddecreet. De academische sector is daarnaast een evidente partner voor de opleiding van cultureelerfgoedprofessionals.
 - Er is al erg veel samenwerking met academische partners. Die verloopt vaak goed, maar soms is samenwerking moeilijker. Er zijn deels verschillende verwachtingen en doeleinden. Afstemming op een meer overkoepelend niveau kan het mogelijk maken hier betere afspraken over te maken en beter op de hoogte te zijn van lopend en gepland onderzoek.
 - Er gebeurt veel universitair onderzoek in de erfgoedverwante sectoren. Sterkere afstemming hierover zou voor beide partijen winst betekenen.
 - Transdisciplinair onderzoek in samenwerking met de academische wereld krijgt steeds meer ingang in de sector en zou verder aangemoedigd moeten worden. Samenwerkingen met (nieuwe) opleidingen is belangrijk.

- In opvolging van de hogervermelde inspiratienota uit 2024 publiceerde FARO begin 2026 de opvolgnota '[Naar een duurzame strategie voor erfgoedonderzoek in Vlaanderen](#)'. Deze nota focust op de samenwerking met de academische sector.
- In de sector leven al langer vragen over de opportuniteit en mogelijke knelpunten voor het verkrijgen van het statuut van wetenschappelijke instelling. Gedurende de gesprekken over de discussienota bleek evenwel dat de verwachting is dat het huidige statuut herbekeken zal worden en dat het waarschijnlijk niet zinvol is hier nu sterk op in te zetten.
 - Het statuut van wetenschappelijke instelling (op federaal niveau) geeft toegang tot bepaalde vormen van financiering en samenwerking. Enkele organisaties hebben dit statuut van rechtswege, anderen kunnen (een vorm van) dit statuut aanvragen. Er is evenwel veel onduidelijkheid over verschillende vormen van het statuut, de voordelen ervan en de knelpunten bij het bekomen. Omdat de toekomst van dit statuut onzeker blijkt, werd dit niet verder onderzocht.
 - Los van de [federaal aangeduide wetenschappelijke instellingen](#) zijn er ook zes [Vlaamse Wetenschappelijke Instellingen](#). (KMSKA in Antwerpen is daardoor tweemaal erkend als wetenschappelijke instelling.)

3.4 Vlaamse overheid en steunpunt

- De Vlaamse overheid moet blijven inzetten op/investeren in onderzoek met, voor en over de cultureelerfgoedsector. Duidelijke afspraken met het steunpunt en de sectororganisaties over het verzamelen en het gebruik van data zijn essentieel, waarbij de rapporteringslast bij de organisaties tot een minimum wordt beperkt.
 - Zoals de beleidsnota van de minister vooropstelt, staat beleidsmatig een gecoördineerde aanpak van kwaliteitsvol wetenschappelijk onderzoek en beleidsevaluatie voorop.
- Er dient ingezet te worden op cultuurbreed, sectoroverschrijdend onderzoek zoals vooropgezet in de onderzoeksagenda. Daarbij stelt zich evenwel de vraag naar de financiering van dat onderzoek. Een overzicht van en inzicht in onderzoek dat sectorbreed en beleidsmatig relevant is, is nodig.
 - Momenteel is er geen structureel zicht op welk onderzoek er in de sector en door academische instellingen gebeurt, en welke van die onderzoeken potentieel sectorbreed of beleidsmatig relevant zijn.
 - In het kader van het onderzoeksplatform cultuur werden tijdens de voorbije beleidsperiode cultuurbreed transversale thema's verkend die relevant zijn voor gezamenlijk onderzoek. Dit mondde uit in een gemeenschappelijke onderzoeksagenda. Deze agenda kan gebruikt worden om onderzoek af te stemmen en hiaten aan het licht te brengen. Eventueel bijkomend gezamenlijk onderzoek zal ook extra middelen vragen.
 - Om transversaal te kunnen werken heb je sterke sectoren nodig. Elke sector heeft zijn eigenheid, beleidstraditie en interne logica's. Die moeten zoveel mogelijk gerespecteerd en erkend worden om iedereen mee te krijgen.

- Het Kenniscentrum Cultuur is een samenwerkingsverband tussen UGent en VUB dat beleidsrelevant onderzoek doet in opdracht van het departement.
 - In de periode 2023-2027 focust het kenniscentrum op 3 sporen:
 1. Vernieuwing participatiesurvey;
 2. Onderzoek naar de waarde van Cultuur;
 3. Inzet op publieksonderzoek.

Daarnaast wordt het Kenniscentrum ingeschakeld voor het traject Horizon 2035.

3.5 Databeleid

- De in 2024 gemaakte afspraken over dataopvraging door het Departement Cultuur, Jeugd en Media bij de jaarverslagen zijn voldoende duidelijk. Aangezien dit pas recent vernieuwd werd, zal opvolging en evaluatie nodig zijn.
 - Vanaf jaarverslag 2024 (ingediend in april 2025) werd de datarapportering vernieuwd. De rapportering over jaarrekening en personeel werd geactualiseerd en gekoppeld aan een gestandaardiseerd sjabloon, dat de verwerking en het hergebruik van de data vergemakkelijkt. Er gebeurt een gestructureerde opvraging van beleidsrelevante data over financiën en personeel in de sector, op een zoveel mogelijk departementsbreed geüniformeerde wijze.
 - De rapportering van het publieksbereik werd, na een traject met de collectiebeheerders en FARO, geheel vernieuwd. Van dit laatste sjabloon wordt een grondigere evaluatie gepland in 2026, maar ook het andere sjabloon wordt opgevolgd en zo nodig bijgestuurd.
 - Data moet voldoende breed gezien worden: collectiedata, participatiedata, activiteitendata. Het doel is de data sterker te analyseren en terug te geven aan de sector.
 - De data die de Vlaamse overheid verzamelt hebben een tweeledig doel hebben: evaluatie en beleidsrelevant gebruik. Het feit dat data ook voor evaluatie gebruikt worden, kan mogelijk impact hebben op de betrouwbaarheid van de data, om aan decretale verwachtingen te beantwoorden. Het departement is zich bewust van dit risico. Gezien het wenselijk is dat verschillende databronnen en rapporteringen op elkaar afgestemd worden, is het evenwel onvermijdelijk dat data voor beleidsrelevant gebruik en voor evaluatie met elkaar vergeleken worden – ook wanneer ze afzonderlijk verzameld zouden worden.
- Onder meer uit de evaluatie van de beoordelingsronde 2024-2028 blijkt een vraag naar een meer geüniformeerde dataopvraging over dienstverlening. Er wordt een traject opgestart om de mogelijkheden op dit vlak te onderzoeken, in samenspraak met de betrokken organisaties.
 - Voor collectiebeherende organisaties werd in de aanvraagronde 2024-2028 voor het eerst gestandaardiseerde gegevens opgevraagd over infrastructuur en collectie. Gegevens over bereik werden bij musea al langer opgevraagd, maar de rapportering werd de voorbije jaren grondig herzien en wordt voortaan ook opgevraagd bij archieven en erfgoedbibliotheken.

- Voor dienstverleners worden momenteel enkel de financiële en personeelsdata geüniformeerd opgevraagd (zoals dit voor alle organisaties gebeurt). Bij de evaluatie van de ronde 2024-2028 bleek er met name bij de beoordelaars een vraag naar meer geüniformeerde informatie over de werking van de dienstverleners. Het departement start, samen met FARO en in samenspraak met de betrokken organisaties, een traject om te kijken wat de mogelijkheden op dit vlak zijn.
 - De landelijke dienstverleners signaleren dat ze zelf inschatten eerder behoefte te hebben aan meer inzicht in het werkveld, dan in de dienstverlening op zich. Dit sluit deels aan bij de vraag van de beoordelaars naar aanleiding van de evaluatie naar een meer geüniformiseerd zicht op de uitdagingen en noden van de sector.
 - Voor immaterieel erfgoed wordt eveneens een behoefte aan een meer geüniformeerde verzameling van beleidsrelevante data gesignaleerd.
- De dataverzameling dient te gebeuren in de context van een bredere en afgestemde visie van de Vlaamse overheid rond data én de valorisering hiervan.
 - Er moet een visie zijn op de wijze waarop data kunnen/mogen verzameld worden, bij wie dat kan/mag, over welke data het precies gaat, de wijze waarop ze bewaard worden en hoe ze vervolgens consulteerbaar zijn door/teruggegeven worden aan de dataverstrekken en het publiek.
 - De dataverzameling rond cultureel erfgoed door de Vlaamse overheid moet verder afgestemd worden met andere initiatieven, zoals databevraging door andere beleidsdomeinen, andere overheden of Eurostat.
Momenteel circuleren soms verschillende cijfers naargelang de bron, met name als het gaat om bezoekersdata. Het is belangrijk dat dit afgestemd wordt. Indien er een verschil is tussen de cijfers, bijvoorbeeld omdat het over een andere vorm van bereik gaat, moet die voor de raadpleger duidelijk zijn. Het Departement Cultuur, Jeugd en Media startte het gesprek op met Toerisme Vlaanderen om hier verder over af te stemmen.
 - Steden en gemeenten signaleren dat de lokale vrijetijdsmonitor data publiceert over het lokaal vrijetijdsgebeuren, maar dat deze cijfers voor hen niet altijd relevant zijn: “Steden en gemeenten zijn belangrijke leveranciers van deze data, rond thema’s als aanbod, participatie, infrastructuur of financiën van het vrijetijdsbeleid. Toch signaleren verschillende onder hen dat de beschikbare cijfers vaak weinig relevant zijn voor hun werking. Een overzicht met kerncijfers van bijvoorbeeld kunstenorganisaties wordt genoemd als interessante data.”
 - Het Nederlandse DANS, nationaal expertisecentrum en repository voor onderzoeksdata, kan gelden als mogelijk goed voorbeeld. Daar kunnen zowel eigen data als deze van externe onderzoeksinstituten en -organisaties deskundig bewaard en ontsloten worden.
 - Er is een tendens dat organisaties niet vrij kunnen beschikken over hun eigen (bezoekers)data, maar hier in toenemende mate afhankelijk zijn van (internationale) softwareleveranciers, die de data zelf vermarkten. Individuele organisaties hebben hier weinig verweer tegen.

- De participatiesurvey wordt vernieuwd. Het is belangrijk daarbij, zoals voorzien, rekening te houden met de informatienoden van de sector.
 - De methodologie van de participatiesurvey was, omwille van continuïteit in de cijfers, al lange tijd in grote mate dezelfde. De vraagstelling capteerde daardoor evenwel onvoldoende de evoluties in de cultureelerfgoedsector – zo was er van immaterieel erfgoed geen sprake in de bevraging.
 - Op het vlak van het bereik van het cultuurbeleid is weinig zicht op culturele diversiteit. Dit blijkt methodologisch niet makkelijk om in kaart te brengen. Als de participatiesurvey niet het juiste instrument is om deze nood op te vangen, kan onderzocht worden welke andere mogelijkheden daarvoor zijn.
- Inzetten op publieksonderzoek en het beschikken voor laagdrempelige tools hiervoor blijft belangrijk.
 - Er is nood aan verfijnde digitale tools om het bezoekersprofiel en de impact beter in kaart te brengen. Er wordt gesignaleerd dat er nood is aan een goed basissysteem waarop verder kan gebouwd worden en dat flexibel kan ingezet worden. Ook met digitale tools moet voldoende onafhankelijk gewerkt kunnen worden. Nu lijken er verschillende initiatieven te zijn, maar de duurzaamheid hiervan is voor de sector onvoldoende duidelijk.
- Het vrijwilligersbeleid moet meer in kaart gebracht worden.
 - In het verleden werd vrijwilligerswerk voor cultureel erfgoed door FARO in kaart gebracht, maar dat is al meer dan een decennium geleden. Het zou goed zijn hier opnieuw op in te zetten en hier actiever cijfers over te verzamelen. Het onderzoek (Erfgoedmonitor) dat het Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland (KIEN) recent uitvoerde kan hierin een voorbeeld zijn.

3.6 Beleidsevaluatie

- Het is positief dat ingezet wordt op regelmatige evaluatie van criteria en procedures, in samenspraak met beoordelaars en aanvrager.
 - De Vlaamse Codex Overheidsfinanciën vraagt (sinds 2023) dat alle subsidiekaders minstens eens per vijf jaar geëvalueerd worden op doeltreffendheid en doelmatigheid. Hoe deze regelgeving precies geïmplementeerd wordt, wordt nog verder bekeken.

- Het zou zinvol zijn sectorbreed in de diepte de stand van zaken te onderzoeken voor een aantal taken die decretaal verankerd zijn. Dit geldt voor functies als onderzoeken en participeren, maar ook voor de drie transversale taken (maatschappelijke en culturele diversiteit, duurzaamheid en digitaal beleid).
 - Vragen die een verdiepend onderzoek in kaart kan brengen: Waar staan we vandaag voor deze onderwerpen? Hoe zijn ze verankerd in de reguliere werking en het beleid van cultureelerfgoedorganisaties? Welke weg dient er nog te worden afgelegd? En welke rol kunnen sectororganisaties, bovenbouwspelers en de overheid spelen? Deze vragen worden meegenomen bij de verdere onderzoeksnoden.

4 MAATSCHAPPELIJKE TAAK EN POSITIONERING

Leeswijzer – Dit punt gaat dieper in op de uitdagingen die zich stellen met betrekking tot de maatschappelijke taak van cultureelerfgoedorganisaties.

- De maatschappelijke rol van erfgoedorganisaties wordt steeds belangrijker. Organisaties willen met hun collectie en werking een zo breed mogelijk publiek bereiken en correct informeren, zoveel mogelijk drempels slechten en bijdragen aan het publieke debat. Het is evenwel voor organisaties niet altijd makkelijk om zich te positioneren. Cultureelerfgoedorganisaties voeden het maatschappelijke debat, maar verhouden zich er zelf ook toe. Ze kunnen een meerstemmig debat modereren, waarbij ze geen expliciet standpunt innemen, maar moeten evenzeer de ruimte krijgen om dit in andere omstandigheden wel te doen. Organisaties dragen daarbij de verantwoordelijkheid voor de eigen acties.
 - De vraag wordt gesteld welke rol erfgoedorganisaties kunnen spelen om onze democratie mee vorm te geven (en te versterken), zoals de beleidsnota vooropstelt. Wat is de rol van cultuur en cultureelerfgoedorganisaties in een polariserende wereld waarin de conflictdreiging toeneemt (en bijvoorbeeld herbewapening een financiële prioriteit is)?
Erfgoedorganisaties kunnen een rol spelen in het omgaan met fake news, polarisering en klimaatactivisme, maar stellen zich tegelijk de vraag wat hun rol hier precies is/kan zijn. Moeten ze vooral het debat modereren of moeten/kunnen ze ook zelf standpunt innemen?
Het is een moeilijke evenwichtsoefening: erfgoedgemeenschappen zetten druk, vrijwilligers volgen niet altijd, en voor medewerkers is dit vaak niet evident. Ook met financierders/sponsors, binnen of met het bestuur, of tussen de medewerkers kunnen spanningen ontstaan over dit soort onderwerpen.
 - Dit is een belangrijke uitdaging voor collectiebeheerders, maar evenzeer voor dienstverleners die groepen en gemeenschappen begeleiden. De landelijke dienstverleners geven aan dat ze als ervaren netwerkers, participatieve procesbegeleiders en samenwerkingspartners goed geplaatst zijn om gesprekken mogelijk te maken, bijvoorbeeld als het gaat om dierenwelzijn (visjes drinken, ganzenrijden, ...), gevaarlijke stoffen (zoals asbest), polarisering rond bepaalde feesten (carnaval, sinterklaas), queer familiegeschiedenissen of straatnamencommissies (dekolonisering, genderverhoudingen), ...
 - Erfgoed kan een symboolwaarde hebben, maar daardoor is er ook een reëel gevaar van 'instrumentalisering' van erfgoed voor bepaalde beleidsdoeleinden of narratieven. Hier moet zeer omzichtig mee omgegaan worden.
 - Cultureelerfgoedorganisaties kunnen een veilige omgeving creëren, waar dialoog kan geopend worden en waar er ruimte is voor debat. Bezoekers en participanten moeten een veilige context hebben waar ze met al hun vragen en opmerkingen terecht kunnen. Ze zijn geen onbeschreven blad en hebben soms complexe vragen, waardoor sommige processen heel persoonlijk kunnen zijn. Dit geldt voor participatieve processen, maar bijvoorbeeld ook voor leeszaalwerking van archieven en bibliotheken. Die werking is sterk vraag gestuurd, waarbij bezoekers veel ondersteuning krijgen. De inzet op deze onderwerpen en deze manier van werken is vaak tijdsintensief. Dit kan nog meer zichtbaar gemaakt én gewaardeerd worden.

- Cultureel erfgoed leent zich goed tot meerstemmig werken en het vertellen van meerstemmige verhalen.
 - Het aanbieden van verschillende perspectieven en stemmen verbreedt de kijk op het erfgoed en maakt het mogelijk complexe verhalen inzichtelijk te vertellen. Het helpt voorkomen dat een eenzijdig verhaal verteld wordt of dat complexe problemen herleid worden tot een keuze tussen twee conflicterende posities (wat aanleiding geeft tot polarisering).
 - Organisaties zetten actief in op het bemiddelen van meerstemmige processen die het erfgoed dynamisch helpen borgen en toekomstbestendig ontwikkelen. Het gaat om tijdsintensieve, complexe en niet altijd zichtbare processen, die competenties en ervaring veronderstellen. Normen en waarden, omgangsvormen ... verschuiven en veranderen, net als de regelgeving voor bijvoorbeeld openbare orde, veiligheid, hygiëne, dierenwelzijn, privacy...
 - Begrijpelijk worstelen organisaties en erfgoedgemeenschappen met verandering en verschillende stemmen en snelheden in hun geledingen. Erfgoedgemeenschappen zoeken daarbij begeleiding, een klankbord of een spreekbuis voor hun zorgen, erfgoedorganisaties zijn zoekende hoe ze hierin kunnen navigeren en hoe ze zich hiertoe kunnen verhouden.
 - De meeste organisaties neigen naar een eerder bemiddelende rol in een meerstemmig debat, maar als organisaties explicieter standpunt willen innemen, moet die ruimte er zijn.
- Globaal vragen cultureelerfgoedorganisaties erkenning voor de rol die ze spelen in maatschappelijke discussies en de ruimte om dit naar eigen inzicht in te vullen.
 - Organisaties moeten voldoende vrijheid krijgen om hier keuzes in te maken. De beleidsnota van de minister benadrukt het belang van autonomie en artistieke vrijheid. Dat is erg waardevol en moet inderdaad gegarandeerd worden. (zie punt [10.3](#))
 - Organisaties moeten zich (inhoudelijk) onafhankelijk kunnen opstellen ten opzichte van de subsidiërende overheid. Binnen de organisatie moeten er goede afspraken zijn tussen bestuur en directie, zodat duidelijk is welke beslissingsbevoegdheid er is en niet ad hoc wordt ingegrepen op inhoud.
 - De Code Goed Bestuur vormt een goede basis om hier afspraken over te maken. Deze code is evenwel niet of slechts gedeeltelijk van toepassing op overheidsorganisaties en universiteiten. De vraag wordt gesteld of bepaalde bepalingen uit de code niet sterker op alle organisaties van toepassing moeten zijn, los van de rechtspersoon.
 - Een element dat kan meespelen in overwegingen op dit vlak is dat de geloofwaardigheid van de sector nauw verbonden lijkt met de perceptie dat het 'neutrale' instellingen zijn. Uit Duits museumonderzoek uit 2024 (zie punt [1.2](#)) blijkt bijvoorbeeld dat een overgroot deel van de bevraagden (85%) musea als onpartijdige/neutrale bronnen van informatie ziet. Veel minder uitdrukkelijk zijn bevraagden het eens met de stelling dat musea een 'positie moeten innemen over belangrijke zaken, zelfs als ze controversieel zijn' (56% positief) of dat musea 'gedragingen of acties moeten aanbevelen' (slechts 44% positief). Het Duits onderzoek leert evenwel ook dat de musea zichzelf meer activistisch zien dan dat het publiek dat ervaart. De vraag is ook hoe de neutraliteit geïnterpreteerd moet worden. Hoe organisaties zich opstellen (stellingname of faciliterend) is in ieder geval een kwestie van autonomie.

- De sectorale beroepscode (deontologische codes) zijn een belangrijke leidraad op dit vlak. De deontologische code van ICOM wordt vernieuwd in 2026 (zie punt [15](#)). Recent publiceerden de musea ook een charter, dat ook sterk ingaat op de maatschappelijke rol van musea (zie punt [10.3](#)). Voor immaterieel erfgoed voerde de Vlaamse overheid zelf in 2019 een [Verklaring van ethische principes](#) in voor de Inventaris Vlaanderen. De begeleidende erfgoedorganisaties in het immaterieelerfgoednetwerk deden in de recente jaren heel wat ervaring op en bouwden expertise uit in de omgang met maatschappelijke vraagstukken en erfgoed in beweging.
- Kennisdeling en ondersteuning over het werken rond maatschappelijke uitdagingen blijft belangrijk.
 - Er is heel wat kennis in de sector aanwezig over omgaan met polarisering en andere maatschappelijke uitdagingen, onder meer bij organisaties die werken met gecontesteerd erfgoed. Het is wenselijk te blijven inzetten op kennisdeling hierover en een gesprek op gang te brengen over hoe de sector aan de slag kan met de uitdagingen die zich stellen.
 - Intervisie binnen de sector waar in vertrouwen kan uitgewisseld worden, is nodig. Het netwerk gepolariseerd erfgoed (en de collegagroep beladen bibliothecair erfgoed van FARO & Vlaamse Erfgoedbibliotheken) is daarbij een goed begin. Maar evengoed morele steun van subsidiënten en stakeholders in tijden dat discussies verhitten is noodzakelijk.
 - Er is nood aan ondersteuning in de vorm van training en coaching om met deze complexiteit om te gaan en om een bemiddelende rol op te nemen. Medewerkers hebben (inhoudelijke) expertise, maar zijn vaak niet opgeleid in bemiddeling of concepten als deep democracy.
 - FARO startte een netwerk op, de Vlaamse Erfgoedbibliotheken vzw neemt ook initiatieven, maar er mag nog meer ingezet worden op ondersteuning. Het versterken van de competenties op dit vlak zal de bemiddelende rol versterken en het makkelijker maken in te zetten op het organiseren van maatschappelijk debat.
 - Steden en gemeenten onderschrijven de nood aan ondersteuning bij en versterking van de inzet op het maatschappelijke debat.
- Het belang van het omgaan met moeilijk/gecontesteerd/schurend erfgoed wordt benadrukt.
 - Cultureelerfgoedwerking moet dynamisch en kritisch zijn en aandacht hebben voor maatschappelijke veranderingen en tendensen, het mag niet alleen ‘feel good’ zijn. Cultureelerfgoedorganisaties zijn goed geplaatst om moeilijke onderwerpen en maatschappelijke problemen ter sprake te brengen (polarisatie, desinformatie, klimaatverandering, ...).
 - De cultureelerfgoedsector bouwde al heel wat expertise op rond het omgaan met gecontesteerd erfgoed. Daarbij wordt bijzondere aandacht gevraagd voor niet-Europese collecties en collecties ontstaan in een koloniale context (zoals bijvoorbeeld ook sommige missiecollecties). Heel wat van deze collecties zijn omstreken of omvatten omstreken onderdelen. Momenteel ontbreekt een kader om met deze collecties om te gaan, niet enkel op het vlak van restitutie, maar ook voor het presenteren,

digitaliseren en eventuele digitale restitutie, samenwerken met herkomstgemeenschappen, ... Kennisopbouw- en uitwisseling op dit vlak zijn noodzakelijk (zie punt [6.2.6](#)).

- Omgaan met schurend erfgoed (of de schurende aspecten van erfgoed) is vaak gevoelige materie. Richtlijnen voor taalgebruik liggen bijvoorbeeld vaak gevoelig bij personeel, vrijwilligers, bestuur en publiek. Veel wijzigingen vragen tijd en gebeuren slechts geleidelijk. In de archiefsector kan het internationale DE-BIAS-project gelden als voorbeeldpraktijk.
- Het mediagebruik verandert snel, mede door technologische evoluties. De vraag is hoe cultureelerfgoedorganisaties hiermee omgaan en hoe ze doelgroepen blijven bereiken.
 - Voor cultureelerfgoedorganisaties is het uitdagend in te spelen op het veranderende mediagebruik van de verschillende doelgroepen. Informatiebubbels, nepnieuws, ... zijn al langer een uitdaging. Het is moeilijk voor cultureelerfgoedorganisaties (of andere actoren) om door te dringen in gesloten 'informatiebubbels' of om zicht te hebben op de bronnen van de informatie die door generatieve artificiële intelligentie (AI) wordt verstrekt.
 - De opkomst van generatieve AI versterkt deze uitdaging. Steeds meer mensen gebruiken bijvoorbeeld generatieve AI als eerste (en vaak enige) bron van informatie. Hoewel onderzoek toont dat de informatie van generatieve AI, zoals ChatGPT, niet altijd betrouwbaar is en bronvermeldingen foutief zijn, wordt hier vaak weinig kritisch mee omgegaan. Dit speelt zeker niet enkel bij jongeren. In een snel ontwikkelende technologische omgeving is het daarbij niet evident een genuanceerd beeld te vormen van de potentiële voordelen en gevaren van ontwikkelingen zoals AI.
 - De regelgeving kan de snelle evoluties slechts moeizaam volgen. Daardoor is er niet altijd een adequaat antwoord op ontwikkelingen zoals AI en 'datascraping' (ook op erfgoeddata).
 - Cultureelerfgoedorganisaties zien een belangrijke rol voor zichzelf weggelegd als geloofwaardige organisaties waarvan de informatie betrouwbaar is. Dat kan een belangrijke kracht zijn in tijden van fake news. De vraag stelt zich wel hoe cultureelerfgoedorganisaties een publiek kunnen bereiken dat in toenemende mate geen gebruik meer maakt van traditionele informatiekanalen – en waar informatiebronnen vaak niet identificeerbaar zijn. Cultuureducatie en mediawijsheid lijken in ieder geval een belangrijk deel uit te maken van het mogelijke antwoord op deze vragen. Via deze weg kan immers een groot deel van de jongeren bereikt worden.
 - Het gebruik van sociale media kan een methode zijn om een publiek te bereiken dat anders niet bereikt wordt. De vraag is wel hoe organisaties kunnen reageren wanneer sociale mediaplatformen zelf polarisering actief in de hand werken. Willen organisaties hier dan wel aanwezig blijven? Hierop is niet zomaar een eenduidig antwoord te formuleren; organisaties moeten hier zelf keuzes (kunnen) in maken.

5 INCLUSIE EN DIVERSITEIT

Leeswijzer – Dit punt gaat dieper in op de uitdagingen die zich stellen voor een holistische benadering van inclusie en diversiteit en op hoe de inzet daarop verder versterkt kan worden.

5.1 Algemeen

- Inclusiviteit en omgaan met de maatschappelijke en culturele diversiteit blijft een grote uitdaging in de cultureelerfgoedsector. De sector zette stappen vooruit, maar er blijft nog een weg te gaan om te komen tot een werkelijk inclusieve sector met zo weinig mogelijk drempels. Er is wel een aanvoelen dat de sector klaar is voor verdere stappen en dat de verwachtingen op het vlak inclusie en diversiteit minder vrijblijvend mogen zijn dan in het verleden. Het doel moet zijn dat iedereen gelijkwaardig kan deelhebben en deelnemen en dat de cultureelerfgoedwerking in Vlaanderen de diversiteit van de samenleving weerspiegelt. Dit vraagt een continue aanpak, met aandacht voor structurele (en niet enkel projectmatige) inzet.
 - Werken rond inclusie en diversiteit is nauw verbonden met de maatschappelijke rol en het streven naar maatschappelijke impact. Het betreft niet altijd even zichtbare, maar tijdsintensieve processen, die nog sterker gewaardeerd mogen worden.
 - Inzet op inclusie en diversiteit heeft een nauwe band met de functie participeren, het streven naar gedeeld eigenaarschap, het in beeld brengen van andere vormen van erfgoed en het aanmoedigen van nieuwe groepen en werkingen. Het vraagt een constant bevragen en (her)definiëren van (erfgoed)gemeenschappen en doelgroepen.
 - De beleidsnota Cultuur biedt duidelijke aanknopingspunten om (nadrukkelijker) in te zetten op inclusie: investeren in een inclusieve Vlaamse samenleving met een gedeeld waardenkader; gelijke kansen voor iedereen; maximaal drempels wegwerken; Vlaams actieplan armoedebestrijding en Samenwerking met welzijn en onderwijs.
 - Niet iedereen kan momenteel evenveel en evenwaardig deelnemen aan het brede aanbod, kan in dezelfde mate mee vorm geven aan de activiteiten of heeft evenveel impact op wat we bewaren voor en doorgeven aan volgende generaties. De mensen die in de cultureelerfgoedsector aan de slag zijn, vrijwillig of betaald, vormen evenmin een weerspiegeling van de brede samenleving.
 - Sectorbreed zijn er grote verschillen: sommige organisaties zijn sterk bezig met dit onderwerp en zetten hier actief op in, andere organisaties zijn nog zoekend.
 - Inzet op inclusie en diversiteit vraagt een transformatie van de werking over langere tijd – dit vraagt ook continue beleid en structurele inzet op dit vlak.
 - De organisaties die werken rond immaterieel erfgoed zetten in de voorbije periode aan de hand van een diversiteitsmatrix versterkt in op inclusie en diversiteit met onder andere themacampagnes, projecten en een sensibiliseringscampagne. De inzet op diversiteit is zichtbaar op immaterieelerfgoed.be en in het Register van Inspirerende Borgingspraktijken. De stimulerende aanpak werpt vruchten af: op immaterieelerfgoed.be registreerden meer dan 500 praktijken zich participatief, met een grote

diversiteit. Het blijft wel een uitdaging om die diversiteit ook bij de officiële erkenningen van immaterieel erfgoed op de Inventaris Vlaanderen weerspiegeld te zien.

- Inclusie moet holistisch benaderd worden, zowel door organisaties als door het beleid. Het vraagt een geïntegreerde visie op de gehele werking, gekoppeld aan concrete doelstellingen.
 - Het is heel positief dat de beleidsnota focust op het bereiken van een divers publiek, maar de andere aspecten van een inclusieve werking mogen niet uit het oog verloren worden.
 - Inclusie heeft betrekking op het geheel van de cultureelerfgoedwerking, met inbegrip van de collectiewerking, en de organisatie, met inbegrip van het bestuur. Het vraagt een wezenlijke omslag op het vlak van collectie en werking, maar ook op het vlak van organisatiecultuur.
 - Organisaties moeten aangemoedigd worden op dit vlak aan visieontwikkeling te doen en duidelijke doelstellingen voorop te stellen en acties te ondernemen.
- Het is heel positief dat sectororganisaties/steunpunten acties ondernemen om diversiteit en inclusie op de agenda te zetten. Rond dit onderwerp blijft er grote nood aan kennisdeling en –opbouw.
 - Zie onder andere het traject van Kunstenpunt rond meerstemmigheid, acties van FARO (intersectionaliteit, meerstemmigheid, inclusief taalgebruik, ...), Demos (binnen Publiq), immaterieelerfgoednetwerk, ...
 - Vanuit FARO, maar bijvoorbeeld ook de opstartende werking TOON, is er expertisedeling rond cultuureducatie en welzijnsgericht werken. De organisatie 'Koma' werkt specifiek rond inclusie in het jeugdwerk en het jeugdaanbod. De Inclusiecoalitie streeft naar het inclusiever maken van vrije tijd voor mensen met een beperking.
- Het inzetten op diversiteit en inclusie sluit erg nauw aan bij de maatschappelijke taak van cultureelerfgoedorganisaties. Algemeen is er een aanvoelen dat hier verdere stappen in gezet moeten worden, al is er bij sommige actoren een verschillend aanvoelen van urgentie.
 - Het belang van de inzet op diversiteit en inclusie wordt door alle actoren onderschreven. Daarbij wordt ook bevestigd dat het belangrijk is dat deze aanpak integraal is. Sommige actoren schatten in dat versterkte inzet sterk prioritair is, omdat cultureelerfgoedwerking anders riskeert de band met de brede samenleving te verliezen en irrelevant te worden voor grote delen van de bevolking. Deze urgentie wordt evenwel niet door iedereen even sterk aanvoeld of gearticuleerd. Hiervoor zijn ongetwijfeld heel wat oorzaken, waaronder de aard van de werking en collectie, geografische context, maar ook persoonlijke inschatting en betrokkenheid. Daarbij speelt ook dat het een erg breed thema is, dat niet alleen de hele werking betreft, maar ook erg diverse groepen (jongeren, ouderen, mensen met diverse soorten beperkingen of ziekte, mensen met een diverse soorten migratieachtergrond, mensen in armoede ...). Mogelijk speelt hierbij ook dat het voor organisaties niet altijd duidelijk is hoe ze de inzet

op deze onderwerpen effectief kunnen versterken. Expertiseopbouw, kennisuitwisseling, ondersteuning zijn op dit vlak essentieel.

- KADOC/KU Leuven deed onderzoek naar de drempels bij samenwerking tussen de cultureelerfgoedsector en erfgoedgemeenschappen met Turkse, Marokkaanse en islamitische achtergrond. Het [onderzoeksrapport](#) uit 2025 omvat ook gerichte aanbevelingen voor het beleid.
- Bij de beoordeling van werkingssubsidies op het Cultureelerfgoeddecreet wordt specifiek de inzet op maatschappelijke of culturele diversiteit getoetst. Organisaties vragen vanuit hun eigenheid invulling te kunnen geven aan de doelstellingen die ze op dat vlak hebben. Daar tegenover staat wel dat voldoende duidelijke en ambitieuze doelstellingen geformuleerd worden, die opvolging mogelijk maken.
 - Met maatschappelijke diversiteit wordt vooral het bereiken en betrekken van alle lagen van de bevolking bedoeld: leeftijd, gender, fysieke mogelijkheden, opleidingsniveau, ... Het zal vaak organisatiegebonden zijn welke groepen makkelijker of moeilijker te bereiken zijn, hoewel uit onderzoek blijkt dat cultureelerfgoedwerking vooral hogeropgeleiden en bepaalde leeftijdscategorieën worden bereikt.
 - Met culturele diversiteit wordt in deze context het bereiken en betrekken van mensen met diverse etnisch-culturele achtergrond bedoeld. Dit wordt op het vlak van diversiteit en inclusie als een bijzondere uitdaging voor cultureelerfgoedwerking gezien. Cultureelerfgoedcollecties zijn historisch gevormd en betreffen het omgaan met een historisch geheugen dat deels geografisch gebonden is. De veranderende samenstelling van de bevolking betekent ook dat het historische geheugen verandert, terwijl cultureelerfgoedcollecties doorgaans historisch verzameld zijn. Aansluiting vinden bij en relevant blijven voor nieuwe groepen vormt dan ook een bijzondere uitdaging.
 - De (voorlopig) algemene conclusie lijkt te zijn dat er vooral ruimte moet zijn voor de eigenheid van organisaties om hier vanuit eigen noden op in te zetten en doelstellingen te formuleren. Dit past binnen een breder verhaal van ruimte, zichtbaarheid en waardering voor in de diepte werken, zonder dat daarbij per definitie een groot of groter publieksbereik bij nagestreefd wordt.
- Er is nog te weinig gediversifieerd zicht op inclusie en diversiteit in het bereik en de cultureelerfgoedwerking. Dit is zeker een aandachtspunt bij toekomstig onderzoek en dataverzameling.
 - Niet alle vormen van diversiteit en inclusie zijn even goed in kaart gebracht. Zeker op het vlak van culturele diversiteit is er nood aan meer informatie, zodat ondergerepresenteerde groepen duidelijk in beeld komen. Onder meer bij het heroriënteren van de participatiesurvey wordt hier actief over nagedacht. (zie punt [3.5](#))

5.2 Activiteiten en collectie

- Een aanzienlijk deel van de samenleving wordt met de reguliere activiteiten van de cultureelerfgoedsector goed bereikt, maar er moeten ook voldoende en gedifferentieerde activiteiten zijn voor groepen die moeilijker bereikt worden. Daarbij moet er aandacht zijn voor een kwaliteitsvolle beleving en integrale toegankelijkheid met een focus op inclusie – zowel fysiek als digitaal. De werking moet ook jongeren/volgende generaties aanspreken.
 - In principe moet iedereen kunnen deelnemen, er mogen geen drempels zijn. Het uitgangspunt is dat cultuurparticipatie en deelname aan het culturele leven een onderdeel zijn van een gezond leven (zie punt [6.6](#))
 - Zoals de Strategische Visienota Cultureel Erfgoed 2021 al stelde: “Cultureelerfgoedorganisaties zetten op veel manieren in op het betrekken en bereiken van het publiek. Ondanks die talrijke inspanningen blijft de verbreding van het publieksbereik vaak moeilijk. Cultureelerfgoedorganisaties bereiken – zeker buiten de schoolse context – nog steeds in hoofdzaak een hoger opgeleid, iets ouder, middenklasse publiek. Publieksverbreding en publieksverjonging is een kernopdracht voor cultureelerfgoedorganisaties.”
 - De eerder klassieke doelgroepen van cultureelerfgoedorganisaties worden goed bereikt, daarbuiten is dit bereik minder evident. Communicatie is slechts een onderdeel van het probleem.
 - Er is een segment tussen het makkelijk en moeilijk te bereiken publiek, dat ‘laaghangend fruit’ lijkt. Momenteel blijven daar schijnbaar kansen liggen. Er is eigenlijk breed draagvlak voor erfgoed.
 - De eerste stap zetten naar cultureel erfgoed is voor heel wat mensen niet zo evident. Is de basiskennis om erfgoed te lezen mogelijk minder aanwezig? Het is een uitdaging voor de sector om aan zelfreflectie te doen over wat en hoe gepresenteerd wordt.
 - Museumpas boort deels een onbediend publiek aan, dat is een heel positieve evolutie.
 - De sector zet al nadrukkelijk in op het creëren van een aanbod en samenwerking en mede-eigenaarschap met doelgroepen en intermediaire spelers voor moeilijker te bereiken doelgroepen. Dit blijft belangrijk. Publiekswerking en een educatief aanbod maken voor collectiebeherende organisatie deel uit van hun kernwerking. Ook dienstverleners hebben vaak een beperkt educatief aanbod (projectmatig of structureel).
- Het is belangrijk niet enkel oog te hebben voor wat traditioneel als cultureel erfgoed gezien wordt en daar naartoe te leiden, maar ook oog te hebben voor nog niet ‘herkende’ vormen van erfgoed en erfgoedwerking van/door nieuwe groepen.
 - Cultureel erfgoed betreft in principe erfgoed van de hele samenleving. Er wordt actief ingezet op het verbreden van de blik op wat erfgoed is of kan zijn.
 - Veel gemeenschappen, verenigingen, individuen ... beheren zelf erfgoed, houden het in stand of gaan er mee aan de slag. Het is belangrijk deze breedte goed in beeld te hebben en rekening te houden met de uitdagingen die zich op dit vlak stellen.

- Cultureelerfgoedwerking is aanwezig in de hele samenleving, maar wordt niet altijd als dusdanig benoemd of herkend – ook niet door de beoefenaars zelf. Een open en evoluerende blik helpt om nieuwe en niet eerder gecapteerde ontwikkelingen te vatten. Cultureelerfgoedorganisaties zijn goed geplaatst om dit te doen – heel wat organisaties zetten hier ook actief op in. Het is belangrijk dit te waarderen en de kennis hierover te verspreiden.
- Erfgoedcollecties zijn historisch gegroeid, ze weerspiegelen slechts ten dele de diversiteit in de maatschappij. Er moet zowel ingezet worden op het breed en gediversifieerd toeleiden naar de bestaande collecties als op het verder diversifiëren van de collecties en de activiteiten.
 - Om inclusie te bevorderen kan ingezet worden op het toeleiden van een divers publiek naar de bestaande collecties, maar ook de collecties en de werking kunnen verder gediversifieerd worden. Dit is evenwel niet voor alle collecties evident. Hoe hiermee best omgegaan wordt, maakt deel uit van de visievorming van de organisatie.
- Organisaties en cultuuroverheid zijn samen verantwoordelijk voor voldoende aanbod voor en betrokkenheid van alle segmenten in de samenleving.
 - Van individuele organisaties mag verwacht worden dat ze zich daarbij niet beperken tot de voor hen evident en makkelijk te bereiken doelgroepen. Organisaties moeten actief inzetten op (voor hen) moeilijker te bereiken doelgroepen. Het doel moet niet zijn voor alle denkbare doelgroepen een evenwaardig aanbod te hebben, maar wel een duidelijke visie op welke doelgroepen met op welke wijze wil bereiken.
 - Het maximaal wegwerken van drempels voor alle doelgroepen blijft een algemene uitdaging voor alle organisaties én het beleid.

5.3 Organisatie

- Inzet op inclusie raakt aan de kern van de organisatie. De omslag naar een inclusieve werking is niet evident.
 - Cultureelerfgoedorganisaties en hun voorgedijoverheden moeten aangemoedigd worden om effectief een divers en inclusief organisatiebeleid te voeren, ook op het vlak van personeel en bestuur.
- Organisaties (en beleid) moeten kritisch durven kijken naar de eigen structuren en onbedoelde gevolgen, drempels en leemtes opsporen. Diverse doelgroepen moeten betrokken worden bij organisatie en beleid.
 - Het is belangrijk ook op organisatieniveau groepen te betrekken (rechtstreeks of via intermediaire organisaties) die nog onbediend of te weinig bediend zijn, ook met het oog op kennisopbouw.
 - Organisaties moeten kritisch kijken naar de eigen structuren en mogelijke drempels daarin, niet enkel op personeelsvlak maar evenzeer op het vlak van bestuur en beleidsadvisering (zoals adviesraden).

- Ook de overheid moet in de beoordelingsprocessen voldoende aandacht hebben voor diversiteit en inclusie – zowel op het vlak van voor representatie als op het vlak van verzekeren van voldoende expertise over het specifieke onderwerp.
- Regelgeving is bepalend voor het cultureelerfgoedbeleid en bepaalt op die manier mee wat als cultureel erfgoed en cultureelerfgoedwerking beschouwd wordt. Dit bepaalt op zijn beurt welke expertise als relevant beschouwd wordt om te oordelen over de toepassing van deze kaders. Dat is op zich onvermijdelijk en positief, maar het brengt wel het risico mee dat op termijn de visie op wat erfgoed en relevante expertise is of kan zijn, verstart. Dit moet dus regelmatig bevraagd worden met het oog op een voldoende brede en inclusieve benadering.

6 ZORG VOOR EN ONGANG MET CULTUREEL ERFGOED

Leeswijzer – In dit punt wordt ingegaan op de uitdagingen die zich stellen voor cultureelerfgoedwerking of ‘de zorg voor en omgang met cultureel erfgoed’. De verschillende decretale functies komen hier achtereenvolgens aan bod: ‘herkennen en verzamelen’, ‘behouden en borgen’, ‘onderzoeken’, ‘presenteren en toeleiden’, en ‘participeren’. De functie ‘onderzoeken’ kwam al aan bod in punt [3.2](#).

6.1 Algemeen

- Er wordt prioritaire aandacht gevraagd voor de zorg voor en omgang met cultureel erfgoed als kerntaak voor alle cultureelerfgoedwerkingen. In die werkingen staat ‘cultureelerfgoedwerking’ of ‘de uitvoering van de 5 functies’ centraal. Die werking vraagt een continue inzet en vaak onzichtbare processen die tijdsintensief zijn en onder druk staan.
 - De zorg voor en omgang met cultureel erfgoed is de kerntaak voor alle cultureelerfgoedwerkingen: zowel voor musea, archieven en erfgoedbibliotheken die collecties beheren, dienstverlenende organisaties die erfgoedbeheerders ondersteunen, maar evenzeer de vele organisaties en verenigingen die vanuit een niet-professionele werking bijdragen aan die zorg voor en omgang met cultureel erfgoed. Samen met cultureelerfgoedgemeenschappen, gebruikers, een (breder) publiek, ... wordt erfgoed doorgegeven naar toekomstige generaties. Dit wordt vaak benoemd als de ‘basiswerking’ of ‘kernwerking’. In die werkingen staat het ‘cultureel erfgoed’ en de ‘cultureelerfgoedwerking’ of ‘de uitvoering van de vijf functies’ centraal. Die werking vraagt een continue inzet en vaak onzichtbare processen die tijdsintensief zijn. Het uitwerken van een collectiebeleid, het verwerven en herbestemmen, (basis)registratie, het opmaken van plaatsingslijsten en inventarissen, het bewaren en ontsluiten in optimale omstandigheden zijn enkele voorbeelden van structurele processen die continue aandacht vragen en waarvoor inhaalbewegingen nodig blijven om het erfgoed verder te kunnen ontsluiten naar onderzoekers, andere leeszaalgebruikers, een breder publiek, ...
 - Het kwaliteitsvol kunnen uitvoeren van die ‘kernwerking’ blijft voor vele organisaties en deelsectoren een blijvende en prioritaire uitdaging. Er is een maturiteitsgroei in de sector wat betreft een professionele en kwaliteitsvolle zorg voor en omgang met cultureel erfgoed, maar het gaat om vele continue en vaak onzichtbare processen die door bijkomende uitdagingen blijvend onder druk staan. De nood aan verdere maturiteitsgroei en inhaalbewegingen wordt met name ook benoemd door kleinere organisaties met een beperktere capaciteit waarvoor een evenwichtige uitvoering van alle functies niet evident is. Aandacht voor één functie gaat vaak ten koste van aandacht voor een andere functie. Zeker bij musea wordt vaak en meer een klemtoon gelegd op het ontsluiten van collecties naar een breed publiek en de publieksgerichte functies, waardoor de collectiegerichte taken vaak onder druk staan. Vanuit inrichtende machten speelt veelal de vraag om in te zetten op zichtbare resultaten (zoals presentaties en publiekswerking), wat de uitvoering van de collectiegerichte werking onder druk zet. Die collectiegerichte taken zijn structurele noden die niet projectmatig opgevangen kunnen worden.
 - De sector wijst dan ook op het belang van het Cultureelerfgoeddecreet. Het biedt voor cultureelerfgoedwerking een kwalitatief normerend kader en ondersteuning voor de sector. Dit kader wordt belangrijk bevonden door de sector omdat het als enige kader expliciet ondersteuning en richting geeft voor die ‘kernwerking’. Door verschillende deelsectoren wordt dan ook nadrukkelijk erkenning en aandacht gevraagd voor die continue en vaak weinig zichtbare processen in de beoordeling en

beslissingen vanuit het Cultureelerfgoeddecreet. Deze uitdaging is nauw verbonden met de vraag naar een voldoende financiering (zie punt [11.7](#)) en met de aandacht die gevraagd wordt voor de eigenheid van deelsectoren in de uitvoering van die werking (zie volgende bullet 'eigenheid').

- Het inspelen op maatschappelijke uitdagingen, door innovatie en experiment, staat niet los van die 'kernwerking', het maakt er net inherent deel van. Om voor toekomstige generaties relevant te blijven is het immers noodzakelijk dat ingezet wordt op maatschappelijke uitdagingen zoals duurzaamheid, digitaal beleid en diversiteit die het Cultureelerfgoeddecreet benoemt als 'transversale taken'. Het gaat om uitdagingen die door de sector erkend worden en noodzakelijk bevonden worden. Inzetten op die uitdagingen vraagt innovatie en experiment doorheen het uitvoeren van de basisfuncties. Het inspelen op maatschappelijke uitdagingen en ontwikkelingen zorgt evenwel ook voor bijkomende ambities die druk zetten op een kwaliteitsvolle basiswerking. Die inzet is zeker voor kleinere organisaties met het beschikbare personeelskader niet evident. Voor heel wat transversale thema's, zoals digitale transformatie, duurzaamheidsbeleid of inclusiebeleid zijn organisaties bovendien afhankelijk van een breder beleid vanuit de inrichtende (vaak stedelijke) macht en is de impact van de organisatie binnen dat bredere beleid beperkt. Door de veelheid aan maatschappelijke uitdagingen, bijkomende taken en accenten die door het Vlaamse beleid gelegd worden, wordt soms een afvinkbeleid ervaren.
- Er wordt prioritair aandacht gevraagd voor de eigenheid van deelsectoren en organisaties bij de uitvoering van de cultureelerfgoedwerking, en de mogelijkheid om accenten te leggen vanuit die eigenheid.
 - De vijf basisfuncties zijn een kader voor alle cultureelerfgoedwerkingen (musea, archieven en erfgoedbibliotheken en dienstverleners). Bij de invulling van deze functies zijn er tussen de deelsectoren verschillen. De nadere bepalingen van de decretale verwachtingen op dit vlak in het Uitvoeringsbesluit zijn ook verschillend voor archieven, musea en erfgoedbibliotheken.
 - Vooral vanuit de archieven en erfgoedbibliotheken wordt blijvende aandacht gevraagd om bij de beoordeling voldoende rekening te houden met die specifieke invulling die de deelsectoren aan de 5 functies geven. Hierover moet voldoende kennis en vertrouwdheid zijn bij beoordelaars.
 - Eén van de grootste verschillen betreft de uitvoering van de functie 'presenteren en toeleiden'. Vanuit de archieven en erfgoedbibliotheken wordt nadrukkelijk gevraagd dat deze functie voldoende breed geïnterpreteerd wordt zodat ook de werking van deze organisaties ten volle tot hun recht kan komen. Bij sommige actoren blijft er een aanvoelen dat het Cultureelerfgoeddecreet eerder vanuit een museale blik en verwachting vertrekt. De decretale bepalingen laten dit toe, maar dit moet in de beoordeling en het toezicht ook nadrukkelijk zo meegenomen worden.
 - Musea zetten bij de uitvoering van deze functie vooral in op het presenteren van collecties door tentoonstellingen en andere publieksinitiatieven.
 - Tentoonstellen is voor een archivalische of bibliothecaire werking eerder bijkomend, maar niet de kern van de werking. Bij archieven en erfgoedbibliotheken ligt de focus op het ontsluiten van en toeleiden naar het archivalische en bibliothecaire erfgoed. Het gaat om het uitbouwen van een fysieke of digitale toegang voor gebruikers en onderzoekers tot de collecties. De systematische uitvoering van het verwerven, registreren door onder meer het opmaken van plaatsingslijsten en inventarissen, en het zorgzaam bewaren zijn noodzakelijk om die toegankelijkheid te creëren en blijven veelal onzichtbaar. Door de vaak zeer grote omvang van verworven materiaal zijn deze taken

ook bijzonder tijdsintensief. Archiven en erfgoedbibliotheken werken bijgevolg veeleer op een langere termijn naar optimale toegankelijkheid, en in mindere mate naar korte termijn zichtbare presentaties. Een voorbeeld dat wordt gegeven is het project STCV, een langlopend en arbeidsintensief project. Voor een bredere publiekswerking werken archiven en erfgoedbibliotheken vaak samen met andere collectiebeherende organisaties, zoals musea die voor onderzoek in functie van presentaties zich vaak beroepen op archiefcollecties. De kennis uit die archiefcollecties vindt zo zijn weg naar het bredere publiek in presentaties, publicaties en andere vormen van publieksontsluiting.

- Er wordt ervaren dat de wijze waarop archiven en erfgoedbibliotheken uitvoering geven aan 'presenteren en toeleiden' vaak niet op gelijke voet gewogen wordt met de grote fysieke presentaties waar musea mee uitpakken. Tegelijk wordt aangegeven dat die eigenheid wel erkend wordt bij evaluaties en beoordelingen door het departement. Om de reikwijdte en het bereik van de gehele werking in beeld te brengen, is een brede benadering nodig waarbij het digitale bereik ook fundamenteel is. Het departement zet in op een vernieuwde registratie van het publieksbereik door gesubsidieerde organisaties. Hoe de diversiteit van dit digitale bereik in kaart gebracht wordt, is nog een uitdaging (zie punt [3.5](#)).
- o Ook tussen organisaties zijn er verschillen bij de uitvoering van de basisfuncties, rekening houdend met de aard van de collectie, de missie en visie, de schaalgrootte van de werking, ... De decretale vraag naar een kwaliteitsvolle en evenwichtige uitvoering van de basisfuncties en de vele maatschappelijke uitdagingen waarop organisaties zouden moeten inspelen, geven organisaties het idee dat er onvoldoende eigen keuzes gemaakt kunnen worden. Organisaties vragen de mogelijkheid om per beleidsperiode de keuze te kunnen maken om op bepaalde aspecten meer te verdiepen en op andere minder in te zetten en bepaalde aspecten meer te verdiepen. Er wordt expliciet gevraagd niet te vervallen in een 'afvinkbeleid', waarbij de criteria eenvormig geïnterpreteerd worden voor alle organisaties en type werkingen. Er is vraag naar een gelaagde beoordeling volgens het ambitieniveau en de mogelijkheden van organisaties.

6.2 Herkennen en verzamelen

6.2.1 Registratie en herkennen

- Er blijven (historische) achterstanden op het vlak van (digitale) collectieregistratie. Het gaat om het vervolledigen en actueel houden van de basisregistratie, het verdiepen van de registratie en verrijken van de metadata, en datacleaning van reeds geregistreerde data. De uitdagingen verschillen per organisatie. Blijvende aandacht en structurele personeelsinzet is nodig. Er is een expliciete vraag naar ondersteuning en verdere inhaalbeweging.
- o Registreren is een permanent proces, dat een fundamenteel onderdeel uitmaakt van de werking. Het vormt een noodzakelijke basis voor die werking. Om (her)gebruik van de digitale content en data mogelijk te maken, zijn immers kwaliteitsvolle, verrijkte en open data essentieel. Registratie is een onzichtbare en tijdrovende taak. De personeels- en tijdsinzet hiervoor is vaak ontoereikend. De continue instroom van nieuwe collecties maakt het niet evident om achterstanden in te halen. Voor sommige organisaties en deelsectoren is er nog veel werk om de basisregistratie te vervolledigen. Sommige (deel)collecties werden bijvoorbeeld op een hoog niveau in bulk geregistreerd, daarvoor is 'ontbulken'

nodig. Voor andere organisaties is er vooral nood aan het verrijken van data met het oog op hergebruik en digitale ontsluiting.

- Met het tijdelijke reglement 'inhaalbeweging digitale collectieregistratie' werd een impuls gegeven aan het wegwerken van registratienoden. Deze impuls werd door de gehele sector als bijzonder waardevol bevonden met een positieve impact. Er is een grote vraag naar het verderzetten van deze impulslijn. Ook organisaties die niet in aanmerking kwamen voor dit impulsreglement. De meeste erfgoedbibliotheken konden bijvoorbeeld niet deelnemen aan de inhaalbeweging basisregistratie, omdat deze niet (rechtstreeks) openstonden voor organisaties zonder werkingssubsidie. Met name de erkende collectiebeherende organisaties zijn bijgevolg vragende partij om op dit vlak een inhaalbeweging te kunnen maken.
- Organisaties zetten hun collectieregistratiesysteem vaak nog niet ten volle in als een beheerssysteem. Een collectieregistratiesysteem kan de spil zijn voor alle informatie en documentatie over het beheer en gebruik van de collectie. De hele administratie rond de collectie kan hierin gedocumenteerd worden (bijvoorbeeld in het kader van bruiklenen, restauraties, onderzoek, tentoonstellingen...).
- Er is in het kader van registratie (en ruimer collectiebeheer) nood aan een grote openheid en uitwisseling van informatie. Zo kan het uitwisselen van data over verweesde en vermiste werken tussen collectiebeheerders helpen om de collectieregistratie op punt te stellen.
- Er wordt benadrukt dat in het proces van herkennen en registreren 'collecties' breed benaderd moeten worden. Het gaat ook om documentaire collecties, born-digital-materiaal, roerende objecten verbonden aan een immaterieelerfgoedpraktijk, 'oral history' en getuigenissen, zoals kennis en expertise rond vakmanschappen, ... Deze brede benadering van 'collecties' vraagt mogelijk andere datasets, standaarden, ... om deze te registreren en bewaren.
- digitale materiaal, roerende objecten verbonden aan een immaterieelerfgoedpraktijk, 'oral history' en getuigenissen zoals kennis en expertise rond vakmanschappen, ... Deze brede benadering van 'collecties' vraagt mogelijk andere datasets, standaarden, ... om deze te registreren en bewaren.
- Het herkennen van immaterieel erfgoed vraagt blijvende aandacht. Daarbij is het belangrijk dat de diversiteit aan tradities en praktijken nog meer weerspiegeld wordt.
 - De Beleidsnota Cultuur stelt de inzet op het herkennen van immaterieel erfgoed voorop, via de Inventaris Vlaanderen van het Immaterieel Erfgoed, het Register van inspirerende borgingspraktijken en het platform immaterieelerfgoed.be. De registraties op het platform immaterieelerfgoed.be tonen al een gevarieerd beeld van immaterieel erfgoed. Toch zijn nog meer inspanningen nodig. De Inventaris Vlaanderen, die focust op duurzame borgingsprocessen, weerspiegelt na vijftien jaar nog niet de diversiteit aan culturele tradities en praktijken in onze samenleving. Gemeenschappen zien wat ze doen niet altijd meteen als immaterieel erfgoed. Die groepen en individuen proactief benaderen en begeleiden is van belang. Het herkennen en registreren van immaterieel erfgoed is immers een participatief proces dat start vanuit het initiatief van erfgoedgemeenschappen.
 - Verschillende dienstverlenende organisaties, zowel op landelijk als bovenlokaal niveau, zetten nadrukkelijk in op het herkennen van immaterieel erfgoed en het begeleiden van

cultureelerfgoedgemeenschappen. Ze nemen daardoor een verbindende rol op. Ook collectiebeherende organisaties spelen een rol in het herkennen en registreren van immaterieel erfgoed. Afhankelijk van het collectieprofiel en de eigenheid van de werking, is dit voor de ene collectiebeherende organisaties meer evident dan voor de andere. Hoe concreet ingezet kan worden op immaterieel erfgoed in de collectiewerking, is nog niet voor alle collectiebeheerders duidelijk. Werkplaats immaterieel erfgoed biedt ondersteuning en doorloopt een intervisietraject dat positief gewaardeerd wordt (zie punt [6.3.2](#) en [11.5](#)).

Collectiebeherende organisaties geven aan dat het niet altijd evident is om in te zetten op het herkennen van immaterieel erfgoedpraktijken zoals bepaald door de UNESCO-definitie. De gehanteerde definitie wordt als erg strikt aanvoeld. Deze spanning lijkt ook tot uiting te komen in de recente ICOM-definitie, waarbij immaterieel erfgoed breder ingevuld lijkt te worden dan in de UNESCO-definitie. Collectiebeherende organisaties worden vaak geconfronteerd met getuigenissen en immateriële aspecten verbonden met roerende objecten of het thema waarrond een collectiebeheerder werkt, die volgens de strikte UNESCO-interpretatie niet onder het borgen van immaterieel erfgoedpraktijk vallen. Het is belangrijk om ook deze immateriële aspecten een volwaardig plek te geven in de werking en naar waarde te schatten.

6.2.2 Collectie-afstemming

- Het actief delen van collectieprofielen en afstemmen van het collectiebeleid tussen organisaties is nodig.
 - Het actief delen van collectieprofielen en afstemming over het collectiebeleid zijn cruciaal om een kwaliteitsvolle erfgoedwerking te kunnen voeren. Dergelijk overleg vormt de basis om collectieprofielen af te bakenen, verwervingsbeleid scherp te stellen maar ook leemtes en hiaten te detecteren waar collectiebeheerders mogelijk op kunnen inspelen. Dit overleg kan leiden tot onderlinge afspraken in het kader van verzamelen, waarderen, ontzamen en herbestemmen, collectiemobiliteit.... Zeker bij het verwerven en herbestemmen moeten doordachte keuzes gemaakt worden op basis van reflectie, dialoog en afstemming. In deze afstemming moet ook met kleine spelers rekening gehouden worden en moet er aandacht zijn voor zwerfgoed en blinde vlekken.
- Een gecentraliseerd zicht op collecties ontbreekt nog in grote mate, en kan collectieafstemming bevorderen.
 - Een gecentraliseerd zicht op collecties ontbreekt in grote mate, en zou nuttig zijn om afstemming en samenwerking mogelijk te maken in functie van het verzamel- en herbestemmingsbeleid en collectiemobiliteit. Een dergelijk overzicht zou op collectie-, deelcollectie- maar ook op stukniveau zichtbaar kunnen maken welk erfgoed er in Vlaanderen is en waar het wordt bewaard.
 - Gecentraliseerde initiatieven zoals het traject Erfgoeddatabanken biedt kansen.
 - De Vlaamse Erfgoedbibliotheken hebben met de Collectiewijzer wel een collectieoverzicht van het bibliothecair erfgoed en vulde dit aan met een landschapstekening. In samenwerking met de universiteiten biedt UniCat een waardevol zicht op itemniveau. Niet alle collecties zitten in UniCat. Hoe samengewerkt kan worden met het bredere veld is nog een zoektocht. Unicat zou zichtbaarder en

aantrekkelijker moeten worden, wat het draagvlak voor de verderzetting van dit systeem zou versterken. De openbare bibliotheken zitten in Wise, met een toegang naar een breder publiek.

- Het vormen van netwerken rond collectiewerking biedt kansen met het oog op collectieafstemming. Vanuit bovenlokale en landelijke dienstverleners, en in de archiefsector en voor het bibliothecair erfgoed zijn er wel waardevolle initiatieven. Dergelijke initiatieven zijn aan te moedigen.
 - Er is al heel wat kennisuitwisseling en samenwerking rond diverse aspecten. Kennisdeling groeit binnen de diverse netwerken op verschillende niveaus. Dit moet gecontinueerd worden en kan nog op een meer gestructureerde en continue wijze gebeuren zodat collectieafstemming en samenwerking effectief in de praktijk wordt gebracht.
 - Om het collectiebeleid van organisaties meer op elkaar af te stemmen kan nog verder ingezet worden op het vormen van netwerken rond de diverse aspecten van de collectiewerking (collectie-afstemming, registratie, waarden, depotwerking en het zoeken naar gedeelde oplossingen, calamiteitenplanning...). Vanuit dergelijke netwerken kunnen onderlinge afspraken gemaakt worden. Eén voorbeeld hiervan betreft afspraken rond collectiemobiliteit en verzekeringen om de hoge verzekeringskosten te drukken ingeval van onderlinge bruiklenen. Er is vraag om loyaal met elkaar om te gaan en onderling tot afspraken te komen. Dit zou vanuit het Vlaamse beleid meer gevraagd en gestimuleerd kunnen worden.
 - In de archiefsector ontwikkelen de culturele archiefinstellingen met Archiefpunt een interessant initiatief om hierrond een netwerk op te zetten. De Collectiewijzer van de Vlaamse Erfgoedbibliotheken vzw is ook een waardevol instrument (zie voorgaand punt).
 - Thematische collectienetwerken en -platformen – vaak beheerd door landelijke dienstverleners – spelen hierin vaak ook een sleutelrol. Op bovenlokaal niveau wordt vaak collectie-afstemming tot stand gebracht op initiatief van bovenlokale dienstverleners. Dergelijke netwerken en initiatieven kunnen meer aangemoedigd worden, met een duidelijker mandaat voor de dienstverleners die hierin een initiatiefnemende rol spelen.

6.2.3 Versterken van collecties

- Er is nood aan voldoende aankoopbudget voor een verdere versterking van collecties. Dit staat vaak onder druk en is beperkt. Vlaanderen kan via het aankoopbeleid vanuit de Collectie Vlaamse Gemeenschap een versterking bieden.
 - De middelen voor de verdere versterking van collecties zijn vaak beperkt en staan onder druk. Het is moeilijk om (grote) aankopen te realiseren. Dit geldt niet enkel voor publieke collecties in Vlaanderen, ook de federale overheid, die belangrijke collecties beheert, heeft slechts beperkte budgetten voor aankoop.
 - De beperkte aankoopbudgetten maken het moeilijk om te concurreren op de markt met private verzamelaars. Deze druk zit niet enkel op de beeldende kunstcollecties. Ook voor toegepaste kunsten, bibliothecair erfgoed en literair erfgoed geldt dit nadrukkelijk. Op middellange termijn kan dit grote

effecten hebben op het belang van de collecties. Stukken komen in privébezit of gaan naar het buitenland.

- Inrichtende machten moeten voldoende financiële ruimte bieden om de collectie te kunnen versterken. Bij lokale overheden als inrichtende macht is dit vaak budget dat sneuvelt, meestal kan er ook geen reserve opgebouwd worden ingeval er een opportuniteit is.
 - Vlaanderen kan het aankoopbeleid van organisaties versterken. De Beleidsnota Cultuur stelt het verder investeren in de Collectie Vlaamse Gemeenschap voorop. De investeringen in de aankoop van Topstukken maken het mogelijk belangrijke stukken te verwerven die voor individuele organisaties vaak niet haalbaar zijn. Ook het aankoopbeleid hedendaagse kunst van de Vlaamse Gemeenschap zorgt voor een versterking van collecties. In de sector leeft ook een vraag naar ondersteuning van andere aankopen, naast bovenvermelde initiatieven.
 - Het zou zinvol zijn dat Vlaanderen in overleg gaat met de federale overheid over de hoge Btw-heffing op de aankoop van cultuurgoederen voor de Vlaamse erfgoedsector. In Frankrijk kunnen bepaalde instellingen, die erkend zijn door het Ministerie van Cultuur, profiteren van een btw-vrijstelling en vrijstelling van douanerechten bij de verwerving van kunstwerken, verzamelobjecten of antiek.
 - Niet alle collecties hoeven uitbreiding, er zijn ook afgesloten collecties die geen verdere versterking vragen.
- Samenwerking met private verzamelaars biedt kansen om de collecties te versterken met langdurige bruiklenen en schenkingen. Het verbreden van de regeling 'betaling van de erfbelasting met cultuurgoederen' naar bovenlokaal ingedeelde collectiebeherende organisaties biedt kansen in het geval van sleutelwerken.
 - Door samenwerking met private verzamelaars kunnen kunstenwerken uit privéverzamelingen verworven worden. Op die manier kan vermeden worden dat deze collecties vermarkt worden en naar het buitenland verdwijnen.
 - Binnen de regelgeving 'betaling van erfbelasting met cultuurgoederen' kunnen privépersonen hun erfbelasting betalen met zowel topstukken als sleutelwerken. Voor topstukken is er geen beperking op de instellingen die wel of niet in aanmerking komen om via deze regeling topstukken te verwerven voor de collectie. Voor sleutelwerken is er wel een beperking op de instellingen die hiervoor in aanmerking komen. Het zou zinvol zijn om de binnen het Cultureelerfgoeddecreet op 'bovenlokaal' niveau ingedeelde instellingen ook in aanmerking te laten komen voor de regeling 'betaling van de erfbelasting met cultuurgoederen' in het geval van sleutelwerken. Momenteel is dat al het geval voor landelijk ingedeelde organisaties, cultureelerfgoedinstellingen en universiteitsarchieven en universiteitsbibliotheken die een kwaliteitslabel hebben. Een uitbreiding vergt wel een aanpassing van de Vlaamse Codex Fiscaliteit, wat een bevoegdheid is van de Vlaamse minister van Financiën en Begroting.

- ‘Hedendaags verzamelen’, het verzamelen van de sporen van het heden en het recente verleden die momenteel relevant lijken om te bewaren voor toekomstige generaties, is een grote en actuele uitdaging die verder debat vraagt. Een doordachte verzamelstrategie is nodig. Daarbij is bijzondere aandacht nodig voor het digitaal verzamelen.
 - Door een gebrek aan middelen is er te weinig inzet op hedendaags verzamelen, zowel fysiek als digitaal. Er is ook nog een te weinig doordachte verzamelstrategie.
 - Hoe bepalen organisaties bijvoorbeeld wat wel of niet dient bijgehouden te worden uit het dagelijkse leven? FARO startte begin 2024 een nieuw lerend netwerk dat die vragen op scherp stelt. [Erfgoed van het dagelijks leven verzamelen: doe mee aan het lerend netwerk](#).
 - Bijzondere aandacht vraagt het digitaal verzamelen (born-digital-erfgoed). De samenleving vandaag is sterk gedigitaliseerd en laat heel wat digitale sporen na. Er wordt nog onvoldoende ingezet op het verzamelen daarvan. Op termijn kan dit een erg grote impact hebben, erfgoed (en bronnen) gaan verloren. Archieven en erfgoedbibliotheken staan hier doorgaans al verder in. Tegelijk is het daarbij noodzakelijk om een afgebakend verzamelbeleid te voeren. De volumes aan ‘digitale uitdagingen’ maken een heldere verzamelfocus noodzakelijk. Er moeten bijvoorbeeld nog verdere stappen gezet worden in een overkoepelende visie en uitgewerkt beleid op web archivering (zoals websites en sociale media). Projectmatig werd daarop vanuit de sector al ingezet, maar structurele web archivering blijft momenteel nog steeds een lacune. Bij de uitwerking van een verzamelstrategie voor digitaal erfgoed is het wenselijk om dit te bekijken in het verlengde van bestaande collectiebeleidsplannen en de bestaande expertise op het vlak van selectie en waardering. Complementariteit in het verzamelbeleid tussen de fysieke en digitale collecties moet bewaakt worden. Zonder afgebakende verzamelstrategie, dreigt het risico dat later ontzamd moet worden.

6.2.4 ‘Waarderen’ als methodiek

- Er blijft nood aan kennisdeling, begeleiding en experiment vooraleer waarderen als methodiek een courante praktijk wordt in cultureelerfgoedwerking in Vlaanderen.
 - Steeds meer collectiebeherende organisaties plannen aan de slag te gaan met ‘waarderen’ als methodiek. Deze methodiek wordt vaak ingezet voor het scherp stellen van de collectie en het collectieprofiel, het verzamel- en ontzamelbeleid, maar ook bijvoorbeeld in functie van het bewaren of keuzes naar presentatie.
 - Er wordt sinds het pilootproject ‘waarderen van immaterieel erfgoed’ ook voor het borgen van immaterieel erfgoed geregeld met deze methodiek gewerkt. Bij immaterieel erfgoed wordt deze methodiek gehanteerd om zichtbaar te maken hoe verschillende betrokkenen allemaal op hun manier een relatie hebben met een bepaalde erfgoedpraktijk en waarom het voor hen waardevol is.
 - Waarderen is een tijdsintensief proces, steeds in dialoog met cultureelerfgoedgemeenschappen. Dit maakt het structureler verankeren van deze methodiek niet evident. Er blijft nood aan kennisdeling, het delen van best practices, begeleiding en experiment voor deze methodiek een courante praktijk wordt. Het is aan organisaties om te bekijken wanneer het wenselijk en haalbaar is om deze methodiek toe te passen.

6.2.5 Ontzamelen en herbestemmen van collecties

- Er is nood aan een duidelijk beleid rond ontzamelen en herbestemmen bij organisaties. Om te ontzamelen en herbestemmen zijn waarderingsoefeningen en collectie-afstemming cruciaal. Deze oefeningen zijn tijdsintensief, waardoor de nodige realiteitszin nodig is. Het proces van ontzamelen zorgt als neveneffect voor een mogelijke verhoging van te herbestemmen collecties. Instellingen die hun collectieprofiel willen verruimen om bepaalde hiaten op te vangen in het collectiebeherende landschap, verdienen ondersteuning.
 - ‘Ontzamelen’ en ‘herbestemmen’ zijn uitdagingen voor vele collecties. Deze uitdagingen zijn niet evident om op te nemen. Deze uitdagingen spelen zowel bij professionele collectiebeherende organisaties als bij collecties van gemeenschappen, niet-professionele erfgoedorganisaties en bij zwervergoed. Organisaties moeten zich het proces van ontzamelen nog meer eigen maken en hierin ervaring opbouwen. Ontzamelen is een tijdsintensief proces, en vaak ook een emotioneel gegeven. Gelet op de inspanningen die dit vraagt, is realiteitszin nodig.
 - Bij collectiebeherende organisaties vertrekt de nood om te ontzamelen vaak vanuit een tekort aan opslagcapaciteit, het scherp stellen van collectieprofielen en doorvoeren van een rationalisering binnen collecties. Het rationaliseren van historisch opgebouwde collecties staat bij zowat alle organisaties nog in de kinderschoenen. Dit vereist een retroactief selectieproces of ontzamelen, en is een werk van lange adem. De wenselijkheid van een ontzamelbeleid moet steeds bekeken worden in het kader van het collectiebeleid van een organisatie.
 - Juridische obstakels werden voorheen vaak aangekaart, zeker ingeval van het vervreemden van overheidsbezit. De praktijk leert dat ontzamelen ook voor overheden niet noodzakelijk een probleem is. Juridische vraagstukken duiken wel op in specifieke omstandigheden, bijvoorbeeld door schenkingsvoorwaarden.
 - Voor musea voor hedendaagse kunst ligt herbestemmen vaak moeilijker. Het gaat om levende – of net overleden – kunstenaars waarvan de oeuvres nog volop betekenis en vorm krijgen. De verbondenheid van een kunstenaar met een museum en museumgeschiedenis is een belangrijk facet in de omgang met collecties. De garantie op lange-termijnbeschikbaarheid in een publiek museum is een belangrijk aspect bij schenkingen of gunstige verwervingsvoorwaarden. Het voeren van een ontzamelbeleid kan gevoelig liggen in de perceptie voor deze organisaties, en een negatieve impact hebben op aankoopvoorwaarden, zowel juridische als financieel.
 - Voor collecties beheerd door erfgoedgemeenschappen en kleinere erfgoedorganisaties stellen uitdagingen zich vaak wanneer het voortbestaan van het erfgoedbeheer bedreigd is (bijvoorbeeld doordat er geen opvolging is in de werking van heemkundige kringen, door herbestemmingen van kerken, ...). Over de herbestemming van religieuze collecties blijft er een grote bezorgdheid. Uitdagingen die zich stellen rond kerkelijk/religieus erfgoed worden verderop apart benoemd.

- Om organisaties te ondersteunen bij het ontzamelen en herbestemmen, is er nood aan onderlinge kennisdeling over de praktijk van ontzamelen en herbestemmen, afspraken over hoe te ontzamelen via tools en methodieken, en juridische kennisopbouw.
 - FARO zette tijdens de voorbije beleidsperiode in op kennisdeling rond ontzamelen. Dat mondde uit in de handleiding: [‘Handleiding voor het ontzamelen van cultureel erfgoed in musea in Vlaanderen’](#). De huidige handleiding van FARO wordt gewaardeerd door de musea voor wie dit een meerwaarde betekent in de praktijk. Het kader is niet volledig toepasbaar voor erfgoedbibliotheeken en archieven. Ook in de toekomst wil FARO meehelpen aan de verdere ontwikkeling van een kader voor ontzamelen en herbestemmen, en aan de inzet ervan in de sector. Initiatieven zoals de Werkgroep Herbestemmen van Archiefpunt zijn daarbij waardevol.
 - Landelijke dienstverleners zetten soms trajecten op met het oog op collectie-afstemming, waardering en herbestemming binnen hun thematische expertisegebieden. Dergelijke trajecten zijn waardevol. Een regierol is immers nodig om samen met erfgoedbeheerders een proces te doorlopen, en kennis te delen. Zeker vanuit kleinere spelers is er vraag naar een versterking van dergelijke gecoördineerde waarderings- en herbestemmingstrajecten waaruit schaalwinst te behalen is. Lokale musea zijn bijvoorbeeld vaak zeer heterogeen en hebben nood aan een kader om de historisch gegroeide collecties scherper te stellen, onderling af te stemmen en te ontzamelen. Sommige deelcollecties nemen veel volume in op het vlak van opslagcapaciteit. Het is nodig keuzes te maken, daarvoor is begeleiding nodig om te rationaliseren en te objectiveren.
- Het ontwikkelen van een visie rond religieus erfgoed, met name in de context van herbestemming van kerken en kloosters, is wenselijk.
 - Bij de herbestemming van religieus erfgoed, met name van parochiekerken en kloosters, gaat de aandacht hoofdzakelijk naar onroerend erfgoed, terwijl herbestemming ook een impact heeft op collecties en de tradities die aan het gebouw zijn verbonden.
 - Het Vlaamse Regeerakkoord en de Beleidsnota Cultuur stellen de zorg voor religieus erfgoed voorop, in samenwerking tussen cultureel en onroerend erfgoed.
 - Er zijn heel wat spelers die inzetten op de uitdagingen rond religieus erfgoed. PARCUM bouwt als landelijke dienstverlener een werking uit voor religieuze kunst en cultuur. Sommige provincies hebben, vanuit hun onroerenderfgoedbevoegdheid, een religieus erfgoedconsulent in dienst. Rekening houdend met de afslanking van de provincies mogen deze sinds 2018 echter geen culturele taken meer op zich nemen. Opvallend is de nadrukkelijke inzet van bovenlokale dienstverlenende organisaties (cultureelerfgoedcellen) voor religieus erfgoed. Het gaat veelal om inventarisatie van inboedels van (te herbestemmen) kerken in samenwerking met lokale vrijwilligers. Er wordt aangevoeld dat de capaciteit, met name van de landelijke dienstverlening, beperkt blijft ten opzichte van de noden die zich stellen.
 - Concreet zijn er uitdagingen rond:
 - het in kaart brengen van roerend religieus erfgoed. Vanuit bovenlokale dienstverleners (cultureelerfgoedcellen) wordt daarop vaak al zeer nadrukkelijk ingezet in nauwe samenwerking met lokale vrijwilligers;

- waarden van roerend religieus erfgoed, met het oog op herbestemmen en ontzamen;
- bewaarnoden voor waardevolle collecties en het parater maken voor mogelijke calamiteiten;
- valorisatie en bredere publieksontsluiting;
- visievorming over behoud en beheer van waardevol religieus erfgoed die geen topstukken zijn en ook niet via het Onroerenderfgoeddecreet worden beschermd, maar wel een grote culturele erfgoedwaarde hebben;
- beleidsafstemming op het vlak van regelgeving waar nodig;
- kennisdeling over omgang met roerende en immaterieel erfgoed bij herbestemming van (parochie)kerken en kloosters/abdijen;
- scherpstellen wie welke rol (en coördinatie) hierin opneemt, onder meer vanuit het dienstverlenend netwerk;
- communicatie, bewustwording van de waarde van religieus erfgoed.

6.2.6 Omgaan met roofkunst

- In het collectiebeleid moet er expliciete aandacht zijn voor mogelijke roofkunst, illegale handel, vervalsingen.... Het voeren van grondig herkomstonderzoek en het naleven van de deontologische codes is essentieel, zowel voor nieuwe verwervingen als voor de historisch opgebouwde collectie.
 - Het screenen van collecties op mogelijke roofkunst of andere omstreden stukken en het nagaan van de herkomst bij verwervingen is een essentiële taak die elke collectiebeherende organisatie moet opnemen.
 - Ingeval van roofkunst is diepgaand herkomstonderzoek noodzakelijk om tot rechtvaardige oplossingen te komen voor slachtoffers, erfgenamen of brongemeenschappen.
 - Het blijvend aanmoedigen en financieel ondersteunen van collectiescreening en (diepgaand) herkomstonderzoek vanuit het Vlaamse cultureelerfgoedbeleid is zinvol.
- Er is nood aan een richtinggevend kader rond het omgaan met Nazi-roofkunst, zoals vooropgesteld in het Regeerakkoord en de Beleidsnota.
 - De minister stelt in haar beleidsnota Cultuur werk te maken van een gestructureerde afhandeling van de bestaande en toekomstige claims tot teruggave van tijdens de Nazi-periode (1933-1945) geroofde kunst. Er is, met name vanuit de landelijke musea en cultureelerfgoedinstellingen, waardering voor het traject dat opgezet wordt. Een gezamenlijke aanpak in deze complexe materie is essentieel en belangrijk.

- Er is, in het verlengde van de Beleidsnota Cultuur, ook vraag naar een breder beleid rond roofkunst en bediscussieerbare verwervingen. Hierbij is er nood aan voldoende ruimte voor verschillende vormen van collectiescreening en herkomstonderzoek.
 - Uitdagingen rond het omgaan met roofkunst spelen zowel internationaal, bij de federale instellingen en in Vlaanderen.
 - Niet elke collectiebeherende organisatie wordt geconfronteerd met 'roofkunst' in de collectie. Sommige spelers in Vlaanderen krijgen wel sporadisch te maken met roofkunst. Wanneer dit voorvalt, stelt het enorme uitdagingen, waarop beleidsmatig een antwoord wenselijk is.
 - In haar beleidsnota stelt de minister voorop de noden en mogelijkheden om het restitutiebeleid verder op punt te stellen, te willen onderzoeken. De uitdagingen beperken zich immers niet tot Joodse roofkunst, en zelfs niet tot de negentiende en twintigste eeuw.
 - Elke vorm van roofkunst kent zijn specificiteit, een aangepaste aanpak zal nodig zijn.
 - De nood aan een kader voor het omgaan met erfgoed en roofkunst uit de koloniale periode wordt specifiek benoemd. Het gaat daarbij niet enkel om een kader voor restitutie, het gaat ook over gezamenlijke onderzoeksopbouw, het digitaal teruggeven van (archief)collecties, ... Zonder dergelijk richtinggevend kader is het voor organisaties moeilijk om hier mee om te gaan. Met name de landelijke musea en cultureelerfgoedinstellingen onderschrijven de nood aan een gezamenlijk traject rond roofkunst in de koloniale context. Het is een belangrijk thema in het internationaal museumveld waar de meeste musea open over communiceren en waarbij steeds meer landen en musea ook effectief overgaan tot repatriëring van menselijke resten en restitutie van roofkunst naar herkomstlanden. Dit zorgt dat de verwachtingen hierover groeien bij de diaspora- en herkomstgemeenschappen en dus urgentie in dit dossier.
 - Afstemming met de federale overheid over koloniale roofkunst is cruciaal. Niet alleen beheert de federale overheid de voornaamste collecties van koloniale collecties, het omgaan met koloniale roofkunst raakt ook aan ontwikkelingssamenwerking. Dit laatste is evenwel een federale materie, wat een afgestemd beleid moeilijker maakt.
 - Daarnaast zijn er nog collecties met complexe en soms erg bediscussieerbare verwervingsgeschiedenissen. De landelijke musea en cultureelerfgoedinstellingen signaleren zo dat er momenteel een traject loopt rond herkomstonderzoek en mogelijke restitutie van werken uit de psychiatrie en dat er complexe dossiers voorliggen rond oorlogserfgoed. Dit brengt vraagstukken op het vlak van wilsbekwaamheid, privacy, ... met zich mee.

6.3 Behouden en borgen

6.3.1 Behouden van roerend erfgoed

- Het belang van een kwaliteitsvol behoud en beheer van collecties moet blijvend benadrukt worden. Samenwerken en elkaar versterken biedt kansen. Er is nood aan kennisborging en voldoende begeleiding.
 - Het behouden en beheren van collecties is het minst zichtbare deel van cultureelerfgoedwerking, maar zorgt ervoor dat deze doorgegeven worden aan toekomstige generaties en dat een publieksgerichte werking op lange termijn mogelijk blijft. Het is dan ook bijzonder belangrijk voldoende ruimte, personeelsinzet en werkingsmiddelen beschikbaar te hebben voor deze kwalitatieve zorg. Het Vlaamse beleid moet daarin richtinggevend zijn en het belang ervan blijven benadrukken.
 - Samenwerken en inzetten op gedeelde uitdagingen is in het bijzonder van belang rond behoud en beheer. Er zijn steeds meer voorbeelden van een meer gecentraliseerde aanpak (gedeelde infrastructuur, gecentraliseerd behoud en beheer, samenwerking met private actoren, ...). Dit zorgt voor een professionalisering en efficiëntere middeleninzet. Meer synergie met onder meer de federale instellingen, die veel expertise hebben voor verschillende aspecten, is aangewezen.
 - Kennisborging over het collectiebeheer en het documenteren van conservatie en restauratie-ingrepen zijn van belang. Zowel musea als particuliere eigenaren zouden onderzoeksverslagen van fysieke ingrepen zorgvuldig moeten bewaren en, waar mogelijk, beschikbaar stellen voor verder onderzoek. Deze uitdaging wordt met name voor topstukken vermeld, maar is ook breder relevant. Ingeval van topstukken gaat het bovendien over behandelingen die grotendeels met publieke middelen werden gefinancierd.
 - Er is nood aan voldoende begeleiding bij een kwalitatief en professioneel erfgoedbeheer, zeker bij kleinere organisaties. Ondersteuning, expertisedeling en vorming door onder meer het steunpunt en landelijke en bovenlokale dienstverleners zijn nodig.
- Depotnoden zijn één van de voornaamste uitdagingen die benoemd wordt op het vlak van behouden van materieel en digitaal erfgoed. Er blijft nood aan voldoende en kwaliteitsvolle (gedeelde) opslagcapaciteit voor erfgoed, en duurzame investeringen die betaalbaar en toekomstbestendig zijn. Deze uitdaging geldt zowel voor fysieke depotopslag maar evenzeer digitale depotopslag. Dit punt focust op fysieke depotnoden. Dit punt houdt verband met punt [12.1.3](#) wat betreft de specifieke infrastructuurnoden voor cultureel erfgoed. In punt [7.2](#) wordt dieper ingegaan op de uitdagingen rond digitale depotopslag.
 - Overheden en organisaties leverden het voorbije decennium heel wat inspanningen om de zorg voor het erfgoed in fysieke depotruimtes te verbeteren. Er blijven echter grote uitdagingen voor alle erfgoedspelers en hun besturen. Heel wat cultureelerfgoedorganisaties kampen nog steeds met ruimtegebrek en/of ondermaatse bewaaromstandigheden voor (delen) van hun collecties.
 - Depotuitdagingen spelen zowel voor cultureel als onroerend erfgoed. In 2021 publiceerde het departement Cultuur, Jeugd en Media in samenwerking met het agentschap Onroerend Erfgoed een publicatie '[Depotlandschap in Vlaanderen: landschapstekening en analyse van gedeelde uitdagingen](#)'. Deze publicatie focust op fysieke depotnoden. De publicatie geeft inzicht in:

- de beleidscontext en -evoluties;
 - de bestaande depotinfrastructuur en -werking in Vlaanderen van erkende en gesubsidieerde organisaties;
 - de analyse van uitdagingen die zowel voor het bewaren van cultureel als onroerend erfgoed spelen.
- Verschillende marktspelers hebben een aanbod aan fysieke opslag dat wordt afgenomen door de sector, maar niet steeds een duurzame oplossing biedt. Door het verdienmodel van deze marktspelers zijn er hoge kosten voor depotopslag, maar ook transport en art handling. Het duidelijker in kaart brengen van de huurkosten die hieraan verbonden zijn vanuit Vlaanderen zou meer inzicht geven.
- In de voorgaande legislatuur gaf Vlaanderen invulling aan een regierol en kreeg een richtinggevend beleidskader voor een afgestemd (fysiek) depotbeleid vorm in samenwerking met Onroerend Erfgoed. Deze taakstelling werd overgedragen naar Vlaanderen door de afslanking van de provincies. De Vlaamse overheid wil met de regierol en dit beleidskader vooral richting geven en ondersteuning bieden vanuit het bestaande instrumentarium. Er is vanuit de sector vraag naar het opnemen van een meer actieve regierol vanuit de Vlaamse overheid, met een grotere inzet op kennisdeling, begeleiding, afstemming en infrastructuurnoden (zie punt [12.1](#)). Dit vraagt een versterking van het consulentenschap.
- Van 2008 tot 2018 namen de provincies op vraag van Vlaanderen, een regierol voor een regionaal depotbeleid op. Vanaf 2018 werd deze taak overgeheveld naar de Vlaamse overheid na de afslanking van de provincies. Een aantal provincies hadden een proactief beleid waarbij erfgoedinstellingen gestimuleerd en ontzorgd werden.
 - De Vlaamse overheid maakte in de vorige legislatuur werk van een beleidskader voor een afgestemd depotbeleid voor cultureel en onroerend erfgoed en gaf invulling aan de regierol vanuit een Vlaams beleidskader. De visietekst '[Samen inzetten op depotuitdagingen](#)' (2022) verduidelijkt de krachtlijnen van het beleid, de wijze waarop de Vlaamse overheid invulling geeft aan die regierol en hoe daarop vanuit het beleidsinstrumentarium wordt ingezet. Het gaat om een richtinggevend kader om fysieke depotuitdagingen aan te pakken. Daarvoor werden gezamenlijke doelen vooropgesteld voor cultureel en onroerend erfgoed. Het zijn doelen die het eigen Vlaamse beleid richting geven maar ook het beleid van andere besturen, inrichtende machten en erfgoedbeheerders kunnen inspireren om vanuit eenzelfde denkkader aandacht te besteden aan depotuitdagingen.
 - Het zorgen voor een kwaliteitsvolle bewaaromgeving blijft daarbij een belangrijke verantwoordelijkheid voor de collectiebeheerders en -eigenaars. Zo bekijkt de Vlaamse overheid zelf de volgende jaren welke depotnoden zich nog stellen voor de eigen instellingen en Collectie Vlaamse Gemeenschap die bewaard wordt in het depot van de Vlaamse Gemeenschap (Vilvoorde), en wat mogelijke oplossingen zijn. Daarbij worden ook samenwerkingsmogelijkheden bekeken.
 - De Vlaamse overheid voert naar de sector vooral een stimulerings- en ondersteuningsbeleid via het instrumentarium waarover het beschikt:
 - Het stimuleren en ondersteunen van een kwaliteitsvol behoud en beheer gebeurt via de ondersteuning van projecten en de structurele ondersteuning van collectiebeherende werkingen en

dienstverlenende werkingen via het Cultureelerfgoeddecreet, en de ondersteuning van infrastructuurprojecten via de investeringssubsidies.

- Kennisdeling en dienstverlening wat betreft behoud en beheer en depotnaden wordt in belangrijke mate verzorgd door FARO, als steunpunt voor cultureel erfgoed. Bovenlokale en landelijke dienstverleners spelen een rol in het detecteren van naden en helpen organisaties mee oplossingen te zoeken. Er is een tendens merkbaar dat bovenlokale dienstverleners (cultureelerfgoedcellen) steeds nadrukkelijker inzetten op collectie- en bewaarnaden, Mogelijk werd dat mee in de hand gewerkt door het verarmen van het voormalige provinciale consulentschap rond behoud en beheer.
 - De provinciale instrumenten zoals het consulentschap voor behoud en beheer, het uitleenmateriaal, en Depotwijzer.be werden overgeheveld naar Vlaanderen en toegekend aan FARO die deze dienstverlening verderzet vanuit de werking als steunpunt.
- Het opnemen van een regierol en de nadrukkelijke afstemming tussen cultureel en onroerend erfgoed zijn positief en belangrijk voor de sector. Er wordt gevraagd deze regierol nog actiever op te nemen. Er wordt gesteld dat momenteel initiatieven uit de sector gefaciliteerd worden maar dat het beleid te weinig praktijkimpact genereert. De vooruitgang op dit vlak rust momenteel nog te vaak op de inzet van individuele organisaties, met ondersteuning vanuit dienstverleners. Een actievere regierol van de overheid, in combinatie met een uitbreiding van het beleidsinstrumentarium, kan sterker bijdragen aan meer structurele en duurzame depotoplossingen.
- Concreet benoemt de sector de nood aan infrastructuurmiddelen voor depots, begeleiding en verdergaande afstemming. De verwachting leeft dat er vanuit een Vlaams beleid hierop sterker ingezet wordt vanuit de regierol:
- Infrastructuurinvesteringen: zie punt [12.1.3](#) Specifieke uitdagingen voor cultureel erfgoed.
 - Kennisdeling en begeleiding: er is grote vraag naar kennisdeling en begeleiding (op maat). Er is daarbij ook vraag naar expertise-uitwisseling en internationale kennisdeling die ook technischer zijn (bijvoorbeeld opslagsystemen, systemen voor klimaatmeting, HVAC, ...) waarbij er expertise in de universiteiten en de private sector zit.
 - Afstemming: er wordt verwacht dat er op een overkoepelend, Vlaams niveau nadrukkelijker ingezet wordt op het voeren van een regie om tot gedeelde depotoplossingen te komen, bijvoorbeeld door organisaties actief samen te brengen en toe te werken naar gedeelde oplossingen. Een dergelijke regierol kan sterk bijdragen tot meer samenwerking op dit vlak binnen de sector. Ook cross-sectoraal (bijvoorbeeld met onroerenderfgoedactoren en kunstenuorganisaties wat betreft kunstenerfgoed) zijn er kansen tot samenwerking. Het niveau van de intergemeentelijke samenwerkingsverbanden biedt, zeker voor de samenwerking tussen cultureel en onroerend erfgoed, kansen. Er is niet één model dat overal kan werken. Het is ook niet altijd wenselijk om te centraliseren. Er zijn vele (kleinschalige) trajecten rond lokale depotzorg die zich ontwikkelen. Er wordt vanuit dienstverleners in eerste instantie maximaal ingezet op in situ bewaring.
- Een vraag naar meer kennisdeling, op maat begeleiding en onderlinge afstemming betekent een vraag naar versterking van het (depot)consulentschap. Voorheen werd deze rol opgenomen vanuit het provinciale depotconsulentschap. Sinds de afslanking van de provincies is de capaciteit van het depotconsulentschap echter sterk verminderd. De beperkte overdracht van het provinciale consulentschap wordt als een enorme verarming ervaren (zie punt [9.2](#)), die de sector betreurt Het consulentschap wordt in de mate van het mogelijke gecontinueerd vanuit FARO, maar evenzeer vanuit

de landelijk en bovenlokale dienstverleners. Sinds de afslanking van de provincies krijgen ook de landelijke en bovenlokale dienstverleners steeds meer vragen over behoud en beheer. Het gaat bijvoorbeeld om begeleiding in situ zoals RE-ORG trajecten, doorverwijzen naar landelijke spelers, in bepaalde gevallen gaat het ook om het meewerken aan infrastructuurprojecten en een regionale depotwerking. Het initiëren hiervan wordt als zeer moeilijk ervaren omwille van de draagkracht van die organisaties. Dienstverlenende organisaties ervaren momenteel niet genoeg hefboomen en geen duidelijk mandaat. Het opnemen van consulentschap en een rol in afstemming en begeleiding is momenteel een sterk bottom-up verhaal. Dat is positief en sluit aan bij het principe van gedragenheid en nabijheid, maar deze dynamiek verdient meer ondersteuning en stimulering. Er is vraag naar een duidelijker mandaat.

- Deze uitdaging naar afstemming wat betreft depotnaden hangt nauw samen met bredere collectieafstemming, waardering en herbestemming en het belang van collectienetwerken (zie punt [6.2.2](#)). Een duidelijk verwervings- (en ontzamelbeleid) en afspraken over wie wat bewaart, kan leiden tot het efficiënter gebruik van depotruimtes. Daarbij is ook aandacht nodig voor zwerfcollecties, waarvoor momenteel geen collectiebeherende organisaties een verantwoordelijkheid (kunnen) opnemen rekening houdend met de afgebakende collectieprofielen.
- Het voeren van een collectiebeleid gebaseerd op risico- en kosten-batenanalyse, vanuit een kritische omgang met de gehanteerde normen voor binnenklimaat, is een blijvende uitdaging. Het belang van preventieve conservering wordt daarbij benadrukt.
 - De standaarden voor binnenklimaat staan internationaal ter discussie. Er is een pleidooi om standaarden meer contextgebonden te interpreteren, rekening houdend met de waarde en noden van de collectie, en niet steeds de strengste eisen te hanteren. Wetenschappelijk onderzoek heeft aangetoond dat strenge klimatologische voorwaarden vaak niet nodig zijn voor een goed behoud en beheer van erfgoedobjecten. Het blijkt vooral belangrijk om plotselinge schommelingen in temperatuur of relatieve vochtigheid te vermijden. Deze discussie wordt mee gevoed vanuit (ecologische) duurzaamheidsoverwegingen, maar ook onder invloed van kostenbeheersing. De energiecrisis dwong de erfgoedsector om energiezuiniger te werken en de hoge kosten van bijvoorbeeld actieve klimaatsystemen te verlagen.
 - Onder invloed van deze tendens werden de Ashrae-richtlijnen voor binnenklimaat al bijgestuurd in 2019. FARO, het departement Cultuur, Jeugd en Media en heel wat organisaties in de sector ondertekenden de Klimaatverklaring voor erfgoedorganisaties. Deze verklaring is opgemaakt op initiatief van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (Nederland) en stelt risico-gedreven management voorop als het nieuwe uitgangspunt voor besluitvorming met het oog op het behoud van collecties.
 - Voor topstukken worden doorgaans wel hogere eisen vooropgesteld. Het gaat immers om erfgoedobjecten die van uitzonderlijk belang zijn. Ze zijn ‘zeldzaam en onmisbaar’ en dienen in zo goed mogelijke staat aan de volgende generaties te worden overgedragen. Er moet dan ook bijzonder zorgzaam omgegaan worden met deze (in aantal beperkte) cultuurgoederen. De zorg voor het topstuk zelf staat altijd centraal. Ook voor het bewaren van topstukken is er evenwel een streven om erfgoed duurzaam te bewaren op een manier die de kosten beperkt én zo veel als mogelijk klimaatneutraal is. De nieuwe klimaatrichtlijnen benadrukken het belang van maatwerk en de noodzaak om zorgzaam om te gaan met de specifieke behoeften van fragiele en kwetsbare objecten. Klimaatvoorwaarden worden vastgesteld op basis van het object zelf en zijn altijd ondersteund door deskundig advies van experts.

Erfgoedbeheerders kunnen voor de door hen beheerde topstukken een onderbouwd dossier voorleggen waaruit blijkt dat voor deze stukken ook minder hoge klimaateisen gesteld kunnen worden, zonder dat dit op termijn de goede conditie en behoud van de stukken bedreigt. Robuuste, weinig kwetsbare topstukken vergen geen ‘topklimaat’ qua bewaring als hun conditie stabiel is. Voor deze objecten kunnen soepele marges opgelegd worden qua klimaatomstandigheden.

- Het verhogen van de paraatheid voor calamiteiten en rampen bij erfgoedbeheerders is noodzakelijk. Deze uitdaging is in belangrijke mate verbonden met uitdagingen rond informatieveiligheid (zie punt [7.1](#)).
 - Het veranderende klimaat en extremere weersomstandigheden zorgen voor een toenemend risico op calamiteiten. Ook andere dreigingen, zoals terreur en oorlogsdreiging, spelen in de actuele samenleving.
 - Het is nodig om de paraatheid van (professionele) erfgoedorganisaties en erfgoedbeheerders te verhogen voor calamiteiten en rampen. Dit impliceert een complex risicomanagement, waarbij verschillende partijen betrokken zijn. Het gaat in belangrijke mate om het maken van onderlinge afspraken en tot stand brengen van een netwerk waarbinnen mensen gemobiliseerd kunnen worden.
 - Zeker voor professionele spelers zijn het opmaken van een calamiteitenplan, het actueel houden van dat plan, het inoefenen van procedures, het samenwerken in bijvoorbeeld de context van lokale of bovenlokale calamiteitennetwerken, het bepalen van prioritair te evacueren objecten, het leggen van contacten met de hulpdiensten en het samenbrengen van de noodzakelijke informatie voor deze hulpdiensten, ... noodzakelijk. In enkele grotere steden wordt meer recent explicieter ingezet op overkoepelende calamiteitenplanning.
 - Ook voor beheerders van topstukken wordt het belang van het bewust zijn van risico's en het nemen van preventieve maatregelen aangestipt.
 - Advies, vorming en begeleiding voor de opmaak en de onderlinge afstemming van calamiteitenplannen en -netwerken is noodzakelijk. FARO biedt op dit vlak een dienstverlening, naast andere actoren.
 - Internationaal staat paraatheid van erfgoedactoren hoog op de agenda. Het is wenselijk om ontwikkelingen te volgen en kennis te delen. In het kader van Memory of the world is er bijvoorbeeld aandacht voor rampenstrategie voor archivaal en documentair erfgoed. Cultuur, erfgoed en crisis is één van de thema's in het kader van MONDIACULT 2025 | UNESCO.
 - In samenwerking tussen KIK-IRPA, FARO, Blue Shield Belgium, het departement Cultuur, Jeugd en Media en agentschap Onroerend Erfgoed werd een beleidsvoorbereidend onderzoek ([link](#)) gevoerd met het oog op de uitwerking van een rampenstrategie voor erfgoed in Vlaanderen en Brussel (juni 23 - juni 25). Op basis van de resultaten en beleidsaanbevelingen wordt een strategie vormgegeven. De strategie is vooral gericht op het vergroten van paraatheid voor erfgoed ingeval van rampen door in te zetten op sensibilisering, preventieve maatregelen en door de aandacht voor erfgoed in het crisisbeheer bij grootschalige rampen te vergroten. Het vormgeven van een strategie is opgenomen in het Vlaamse Regeerakkoord (p 180) en de Beleidsnota Cultuur en gebeurt in nauwe samenwerking tussen Cultureel Erfgoed en Onroerend Erfgoed.

- Er is bijzondere aandacht nodig voor het beveiligen en bewaken van collecties tegen diefstal en vandalisme. Deze uitdaging is eveneens nauw verbonden met uitdagingen rond informatieveiligheid en het beveiligen van digitale systemen en data (zie punt [7.1](#)). Het ijveren voor een meer aangepaste toepassing van de bewakingswetgeving blijft ook een uitdaging. De samenwerking met de federale dienst die belast is met de opvolging van kunstcriminaliteit kan versterkt worden.
 - Veiligheid geldt als uitdaging voor de hele sector. Op basis van een risicoanalyse en rekening houdend met de waarde van de collectie moet elke organisaties bekijken welke maatregelen noodzakelijk zijn. Maatregelen zijn afhankelijk van die ingeschatte risico's, maar vaak ook van beschikbare middelen en mogelijkheden. Het voorzien van veiligheidsmaatregelen brengt een hoge (investerings)kost met zich mee (bijvoorbeeld in infrastructuurmaatregelen, camerabewaking, uniformen, inschakelen interne of externe bewaking, ...). (Lokale) Inrichtende machten kunnen en willen deze kost niet steeds dragen.
 - De bewakingswetgeving waaraan de sector zich moet confirmeren, is onvoldoende aangepast aan de sector en heeft een grote impact op de veiligheidsmaatregelen die genomen kunnen worden. Het niet beantwoorden aan de wettelijke verplichtingen kan hoge boetes met zich meebrengen. Er is vraag naar vereenvoudiging, duidelijkheid en opvolging en communicatie over de bewakingswetgeving naar de sector.
 - De huidige bewakingsprofielen zijn niet afgestemd op de noden van de sector. De opleidingen die gevolgd moeten worden bij private spelers, zijn te weinig toegepast op de sector. De opdracht beantwoordt ook niet altijd aan verwachtingen van de bewakingsagenten.
 - Het is niet eenvoudig om bewakingsmedewerkers te vinden. Naast eigen bewakingsdiensten maken organisaties vaak gebruik van externe firma's. Zeker in vakantieperiodes wordt een capaciteitsprobleem bij de Belgische bewakingsfirma's, ervaren. Op die momenten stijgt de vraag naar bewakingspersoneel vaak, terwijl er veel mensen verlof willen nemen.
 - De mate waarin de sector zich geconformeerd heeft, varieert. Tijdens de gesprekken met de deelsectoren wordt aangegeven dat heel wat (kleinere) organisaties hier momenteel niet aan voldoen. Het zware en onaangepaste opleidingsparcours wordt onhaalbaar en onnodig bevonden. Er is een afweging tussen wat de wet Tobback eist, wat risico's zijn en wat financieel haalbaar is. Dit zorgt voor een pragmatische omgang en het zoeken naar alternatieven. Er worden bijvoorbeeld onthaalmedewerkers ingezet die voor een vorm van sociale controle zorgen maar geen specifieke bewakingstaken op zich nemen. De landelijke musea en cultureelerfgoedinstellingen hebben zich - mede door de strenge controles en boetes - wel geconformeerd aan de huidige bewakingswetgeving. De manier waarop verschilt echter fors: geen humane bewaking, interne bewakingsdienst, externe bewakingsfirma of gemengde formules. Er wordt eveneens getracht om inzet op bewaking en 'hospitality' te combineren. Het zou bijvoorbeeld interessant zijn om beter te kunnen mengen met niet-geaccrediteerd personeel zodat de afstemming met bijvoorbeeld hospitality beter, vlotter en betaalbaarder kan. Hiervoor wordt naar internationale voorbeelden gewezen.
 - Op het vlak van camerabewaking is er nog groei mogelijk, zeker met de nieuwe technologieën. De huidige technologie is vaak verouderd. Ook hiervoor zijn middelen en kennis nodig.
 - De samenwerking met de federale dienst die belast is met de opvolging van kunstcriminaliteit kan versterkt worden door het maken van betere afspraken rond aangifte ingeval van diefstal en informatiedeling. Het departement Cultuur, Jeugd en Media zou hierin een rol kunnen opnemen.

- Aandacht voor de zorg voor topstukken en vertrouwen bij het beheer van topstukken.
 - Het belang van erfgoed en collecties in brede zin wordt benadrukt, in het bijzonder wordt daarbij ook aandacht gevraagd voor het beheer van stukken op de Topstukkenlijst en documentair/archivalisch erfgoed in het Memory of the World Register voor documentair erfgoed.
 - Vanuit de sector vraagt meer vertrouwen bij het beheer van topstukken. De vraag leeft of er bij het beheer van topstukken niet (nog) nadrukkelijker onderscheid kan gemaakt worden tussen actoren die cultureelerfgoedzorg wel en niet als kerntaak hebben. De mogelijkheid om de gesubsidieerde cultureelerfgoedsector sterker te responsabiliseren en vertrouwen te schenken zou bekeken kunnen worden, wanneer bepaalde randvoorwaarden voldaan zijn.
 Voor restauratieve ingrepen bepaalt het Topstukkendecreet dat er steeds een voorafgaande toelating en een advies van de Topstukkenraad vereist is. Voor bepaalde, repetitieve handelingen binnen preventieve of conservatorische ingrepen aan topstukken kan nagegaan worden binnen de Topstukkenraad of er nog meer met een vorm van algemene toelatingen gewerkt kan worden, mits een helder kader/protocol en duidelijke voorwaarden. Met bepaalde organisaties bestaan al dergelijke afspraken. Organisaties kunnen steeds een vraag stellen aan het departement Cultuur, Jeugd en Media om een dergelijk protocol of afsprakenkader te overwegen. Dit laat organisaties toe om meer autonoom in te staan voor het beheer, zolang de afspraken gerespecteerd blijven. De Topstukkenraad stelde ook een aantal generieke richtlijnen op, zoals voor de belichting van topstukken op papier tijdens het tentoonstellen en voor de digitalisering van manuscripten. Deze richtlijnen kunnen ook relevant zijn voor stukken die geen topstuk betreffen.
 - Er loopt momenteel een onderzoek dat de spanning onderzoekt tussen het beschermen van roerend erfgoed en het borgen van immaterieel erfgoed. Het gaat om een spanning tussen een focus op 'behoud en beheer' en het 'gebruik' van roerend erfgoed in immateriële erfgoedcontext (bijvoorbeeld een processie). Het belang van het opgestarte onderzoek om de inzet van roerend erfgoed bij immaterieel erfgoed te onderzoeken, wordt bevestigd door de sector.
- Continuïteit voor het beheer van waardevolle collecties bij niet erkende en gesubsidieerde organisaties moet gewaarborgd worden.
 - Er zijn waardevolle collecties bij private, niet erkende of niet gesubsidieerde actoren. Het gaat vaak over kleinere en lokale actoren en gemeenschappen. Voorbeelden zijn heemkundige en familiekundige kringen, private musea, maar evengoed kerken en kloosters, kunstenaarshuizen en historische huizen. Van heel wat van deze collecties wordt de continuïteit bedreigd doordat er geen opvolging is in de beherende gemeenschappen.
 - Bij de aanvraagronde 2024-2028 werd vastgesteld dat de continuïteit van enkele privaatrechtelijke musea evenzeer onder druk staat, wanneer ze niet langer beantwoorden aan de indelingscriteria en Vlaanderen deze organisaties niet langer zou ondersteunen. De besparingsronde in 2025 bevestigt dit risico voor die organisaties die niet langer of sterk gereduceerd vanuit Vlaanderen ondersteund worden. Het voortbestaan van die organisaties is bedreigd.
 - Ook besparingen bij lokale besturen bedreigen het voortbestaan van collectiebeherende organisaties. De sector betreurt op dat vlak de sluiting van Eperon d'Or, een bovenlokaal ingedeeld museum. De

museale werking wordt gestopt, maar de collectie en de cultureelerfgoedgemeenschap daarrond blijven verweesd achter.

- Er wordt aandacht gevraagd voor gevaarlijk erfgoed in erfgoedwerking en beleidsmatige afstemming waar nodig.
 - De aandacht voor de potentiële gevaren van bepaalde types erfgoed (asbesthoudend, nucleair, toxisch ...) kwam de voorbije jaren prominenter op de agenda in de sector. Gezien het groeiende bewustzijn hieromtrent, de opgebouwde kennis in de sector en het voortschrijdend inzicht blijft dit thema de komende jaren belangrijk.
 - Ook beleidsmatig moet dit gevolgd worden, zeker gezien de vaak complexe koppeling met de geldende wetgeving en beleidskaders uit sectoren zoals gezondheid en veiligheid of uit andere beleidsniveaus (federaal, Europees ...).

6.3.2 Borgen van immaterieel erfgoed

- Met ‘borgen’ wordt internationaal en beleidsmatig de overkoepelende inzet op immaterieel erfgoed bedoeld. In de context van de vijf functies wordt met deze functie vooral de transmissie van het immaterieel erfgoed bedoeld, het actief en effectief doorgeven en aanleren.
 - Borgen is een term die generiek gebruikt wordt voor de zorg voor en omgang met immaterieel erfgoed. De [geactualiseerde visietekst uit 2022](#) omschrijft borgen als ‘Bewust actie ondernemen om het immaterieel erfgoed een duurzame toekomst te geven’.
 - Met het Cultureelerfgoeddecreet van 2017 werden de functies verbreed in benaming zodat deze breed toepasbaar zijn op zowel roerend als immaterieel erfgoed (met name: ‘herkennen’ en verzamelen, behouden en ‘borgen’). In de context van het Cultureelerfgoeddecreet wordt de term borgen gebruikt als een onderdeel van één van de vijf functies: behouden en borgen. De functie (behouden en) borgen wordt daarbij in de [inspiratiewaaijer immaterieel erfgoedwerking](#) ingevuld als “Transmissie, overdracht: het actief en effectief doorgeven en aanleren. Actualiseren.”
 - Het integreren van inzet op immaterieel erfgoed in de collectiewerking blijft vaak nog een uitdaging. De toepassing ervan verschilt sterk per instelling. Voor vele blijven er nog heel wat onduidelijkheden over welke rol ze hierin te spelen hebben. Het zich eigen maken van het immaterieel erfgoedkader en jargon en de vertaalslag naar gemeenschappen wordt als niet evident ervaren. Collectiebeherende organisaties wijzen vooral op de belangrijke rol van de dienstverleners. De organisatie voor immaterieel erfgoed en (landelijke en bovenlokale) dienstverleners staan vaak dichtbij gemeenschappen die bepaalde tradities beoefenen, en zetten vaak sterk in op immaterieel erfgoedwerking. De verwachting naar collectiebeherende organisaties moet duidelijk zijn.
 - De voorbije jaren zijn er stappen gezet om de inzet op immaterieel erfgoed ook in de praktijk meer te vertalen naar alle functies. In de beleidsperiode 2024-2028 werkt de Werkplaats expliciet rond de betekenis en concretisering van de functies voor immaterieel erfgoed voor alle types cultureelerfgoedorganisaties. De trajecten die worden gelopen richten zich zowel tot dienstverleners als

tot collectiebeherende organisaties. Het uitgangspunt is om handvatten te co-creëren die ervoor zorgen dat op een geïntegreerde manier roerend en immaterieel erfgoed in de werkprocessen van de verschillende organisaties kán worden gevat. In een reeks van achtereenvolgende ‘functie-jaren’ worden in de lopende beleidsperiode ‘herkennen en verzamelen’, ‘presenteren en toeleiden’, ‘behouden en borgen’ onder de loep genomen. Deze trajecten lopen nog. Er wordt een kennisbank en praktijkbegeleiding beoogd vanuit de organisatie voor immaterieel erfgoed. Hier zullen erfgoedwerkers terecht kunnen voor wegwijs en vragen.

- Vanuit het beleid is het belangrijk om de ingeslagen weg verder te gaan en te evalueren of er verdere noden zijn om dit in de praktijk te integreren. Vanuit het beleid wordt benadrukt dat inzet op immaterieel erfgoed in de uitvoering van de functies geen verplichting is. Waar relevant wordt het wel aangemoedigd. Collectiebeherende organisaties benadrukken het belang van autonomie om hierin keuzes te maken. Het is weinig realistisch om door alle organisaties op te nemen.
- Als concrete uitdaging over ‘borgen’ wijzen de erfgoedbibliotheken op de nood aan technieken en vaardigheden die aan bibliotheken verbonden zijn, zowel wat het creatieve als conserverende aspect betreft: boekbinden, papier maken, papierrestauratie, letterkunst en typografie.

6.4 Onderzoeken

- De functies onderzoeken wordt behandeld in punt [3.2](#).

6.5 Presenteren en toeleiden

6.5.1 Algemeen

- Er is blijvende aandacht nodig vanuit het beleid voor publiekswerking in haar volle breedte. Momenteel wordt het brede publieksbeleid niet altijd ten volle naar waarde geschat.
 - Publiekswerkers en andere bemiddelaars (zoals gidsen, educatieve medewerkers ...) die erfgoed ontsluiten voor het publiek zorgen voor maatschappelijke relevantie van cultureelerfgoedorganisaties.
 - Het Vlaams Regeerakkoord en vooral de Beleidsnota Cultuur stelt nadrukkelijk publiekswerking en participatie als een prioriteit voorop. Acties zijn vooral gericht op ‘deelnemen’ als basisrecht en het maximaal weghalen van drempels, onder andere: focus op de onbediende publieken, kansengroepen, nieuwe manieren om het publiek te bereiken en cultuur te spreiden, één bovenlokale, digitale toegangspoort: UiTPAS, aandacht voor de herpositionering van organisaties die een evolutie doormaken naar meer inclusie, toegankelijkheid en diversiteit, en voor culturele initiatieven die zich richten op kansengroepen.

- Het is belangrijk alle vormen van het bereiken van publiek en gebruikers in beeld te brengen en naar waarde te schatten (zie ook inclusie en diversiteit).
 - Organisaties voeren zowel een breed publieksbeleid als een beleid gericht op specifieke doelgroepen. Het is belangrijk beide voldoende in beeld te laten komen. Het aanvoelen bestaat dat het publieksbereik in het verleden soms te kwantitatief benaderd werd en herleid werd tot het bezoek aan vaste collecties en tentoonstellingen, zeker bij musea. Dat blijft belangrijk en een kerntaak, maar andere vormen van publieksbereik moeten ook volwaardig in beeld komen. Vaak gaat het om vormen van publiekswerking die verdiepend is, maar ook arbeids- en tijdsintensief. Dit moet volwaardig gewaardeerd worden en mag niet zomaar herleid worden tot numerieke aantallen.
 - Verdiepende vormen van publieksbemiddeling en toeleiden (zoals outreach-activiteiten, specifieke doelgroepen, ...) vormen vaak mooie en evidente kansen tot domeinoverschrijdende samenwerking, zoals de minister ook aangeeft in haar beleidsnota. In de praktijk blijkt het evenwel vaak niet evident middelen te vinden voor domeinoverschrijdende samenwerking (zie punt [2](#)).
 - Het is positief dat het in kaart brengen van het publieksbereik voor collectiebeherende organisaties verbreed werd (zie punt [3.5](#)). Tegelijk leeft de vrees dat alle organisaties verwacht worden in te zetten op al de verschillende vormen van publieksbereik. Het moet duidelijk zijn dat dit niet de bedoeling is. De bevraging is opgesteld om de diversiteit aan vormen van bereik in kaart te brengen, rekening houdend met het verschil tussen de deelsectoren en organisaties. Zo hebben archieven en erfgoedbibliotheken vaak geen (grotere) tentoonstellingsruimtes en hebben musea vaak geen leeszaal – indien niet van toepassing moeten deze categorieën ook niet ingevuld worden.
 - Er wordt evenwaardige aandacht gevraagd voor digitaal bezoek, dat zeker voor erfgoedbibliotheken en archieven steeds belangrijker wordt. Digitaal raadpleegbare collecties kunnen een bereik hebben dat de fysieke raadpleging tientallen keren overstijgt. Het is belangrijk dit goed in beeld te hebben en ten volle te waarderen.
 - Een blijvende bezorgdheid is dat door het kwantitatief in kaart brengen van het bereik de kwalitatieve toelichting uit het oog verloren wordt, en dat het bereik herleid wordt tot puur vergelijkbare cijfers. Dit is niet de bedoeling, maar het is inderdaad belangrijk hiervoor oog te (blijven) hebben.
- Er moet voldoende oog zijn voor de eigenheid van de collectiebeherende deelsectoren.
 - Musea wijzen op de grote spanwijdte van presenteren en toeleiden: (wisselende) collectiepresentaties, kleinere en grotere tentoonstellingen, gemeenschapsgebaseerde projecten (soms extra muros), educatieve of sociaal-artistieke toonvormen, thematische of verhalende presentatievormen, bruikleententoonstellingen, ... Musea geven aan dat er nood is aan middelen voor toptentoonstellingen met internationale slagkracht, maar ook aan ruimte om te experimenteren met nieuwe vormen van presenteren in functie van toeleiden, verdiepen en verbreden ten aanzien van de collecties en betrokken erfgoedgemeenschappen.
Musea wijzen er daarbij op dat ook het onderhouden en actualiseren van permanente presentaties continue aandacht vraagt en dat rekening gehouden moet worden met de verschuivende betekenissen van collectiestukken of -opstellingen binnen snel evoluerende maatschappelijke evoluties (taalgebruik, hardware, bemiddelingstools, nieuwe perspectieven een plek geven, ...).

- Bij archieven en erfgoedbibliotheken blijft er een aanvoelen dat het Cultureelerfgoeddecreet eerder vanuit een museale blik en verwachting vertrekt. Met name op het vlak van presenteren en toeleiden blijft voor sommige een museale werking domineren, eerder dan een gerichtheid op toeleiden/adviseren/leeszaalwerking van archieven en bibliotheken. Een vraaggerichte en ondersteunende werking vanuit de collectie vraagt nochtans een andere aanpak dan het bereiken van publiek met presentaties. Dat is vaak een tijdsintensief proces met grote impact – het mag niet zomaar herleid worden tot een numeriek bereik.
- De decretale bepalingen zetten een voldoende brede interpretatie voorop; het is belangrijk daar doorheen de hele beleidscyclus – ook bij aanvragen en toezicht – voldoende aandacht voor te hebben.
- **Uitbouw van een digitale publieksbemiddelingspoot is onontbeerlijk. Hiervoor is kennisdeling noodzakelijk, maar ook coördinatie en gezamenlijke platformen.**
 - Digitale vormen van interactie worden steeds belangrijker. Dit vraagt echter een grote investering in kennis, skills en infrastructuur.
 - De onlinewerking van veel organisaties moet nog verder ontwikkeld worden. De coronacrisis bewijst de noodzaak én mogelijkheden hiervan. De digitale dienstverlening van onder meer de archiefsector schakelde een versnelling hoger door de coronacrisis, wat toeliet om sectoren als het onderwijs blijvend te ondersteunen. Er moet gestreefd worden naar de zichtbaarheid, vindbaarheid en (her)bruikbaarheid van digitale content.
 - Digitale publieksbemiddeling vraagt om experiment, trial-and-error. Wat werkt? Wat werkt niet? Vlaamse cultureelerfgoedorganisaties rijden met verschillende snelheden; maar over het algemeen is er nog een lange weg te gaan. Bovendien worden organisaties ingehaald door ontwikkelingen zoals generatieve AI (zie punt [7.5](#)).
- **Ook buiten de eigenlijke cultureelerfgoedsector kan geleerd worden van verschillende manieren om drempelverlagend te werken.**
 - Niet enkel de (erkende en gesubsidieerde) cultureelerfgoedsector vertelt verhalen over het verleden en erfgoed en probeert daarbij drempels te verlagen. Zo zijn er private initiatieven, historische belevingscentra, immersieve ervaringen, televisiereeksen, pop-uptentoonstellingen ... Deze hebben hun eigen logica en doelstellingen en volgen niet per definitie de principes of standaarden van cultureelerfgoedwerking. Dat wil niet zeggen dat samenwerking niet zinvol kan zijn of dat niet van elkaar geleerd kan worden
 - Er lijkt weinig onderzoek te zijn of populariserende cultuurvormen (zoals immersieve ervaringen) een drempelverlagend effect hebben naar meer ‘verdiepende’ cultuurvormen. Dit zou nochtans een interessante onderzoeksvraag zijn.

6.5.2 Cultuureducatie

- Er wordt gepleit voor meer specifieke aandacht voor de educatieve werking van cultureelerfgoedorganisaties.
 - In het verlengde van de UNESCO '[Framework for Culture and Arts Education](#)' uit 2024 wordt in deze context met cultuureducatie 'leren over, met en door cultuur' bedoeld. Cultuureducatie vindt zowel plaats in de vrije tijd als in een schoolcontext. Dit vraagt verschillende benaderingen en een gedifferentieerd aanbod.
 - Collectiebeherende cultureelerfgoedorganisaties fungeren als leeromgevingen bij uitstek, zowel voor jong als oud. Het zijn plaatsen waar op een niet-schoolse en niet-dwingende wijze zowel geleerd als gesocialiseerd kan worden. In die zin bekleden ze een unieke maatschappelijke positie, die beleidsmatig nog sterker erkend kan worden.
 - Cultureelerfgoedorganisaties fungeren als natuurlijke partners voor het reguliere onderwijsaanbod, vooral op lokaal niveau. Meer aandacht hiervoor, ook vanuit het Departement Onderwijs, is wenselijk (zie punt [13.5](#)).
 - Het is belangrijk zoveel connectie te vinden met de leerdoelen, op dit vlak is kennisopbouw belangrijk.
 - De mogelijkheden van andere manieren van drempelverlagend samenwerken met het onderwijs moeten verder verkend worden. De Erfgoedweken, waarbij erfgoedexperts lessen geven in scholen, zijn een waardevol voorbeeld van een dergelijke werkwijze.
 - Cultuurkuur geeft een overzicht van interessante cultuuractiviteiten voor scholen. Het is belangrijk dat hiervoor een overkoepelende visie is.
 - In opdracht van het departement werd een [Veldtekening Cultuureducatie](#) opgesteld. FARO werkte daarop verder, [specifiek met betrekking tot cultureel erfgoed](#). Het is belangrijk op deze bevindingen verder te bouwen.
 - Cultuur en educatie is ook internationaal een aandachtspunt in het kader van Mondiacult (zie punt [15](#)).
 - Via de bijdrage van de VVSG ondersteunen Steden en gemeenten de vraag om meer aandacht voor cultuureducatie. Ze pleiten voor een groot aanbod op het vlak van educatie: kunnen en mogen leren en proberen – in alle levensfasen en op zoveel mogelijk manieren en plaatsen. Als knelpunt wordt erop gewezen dat het om een versnipperd landschap gaat. Zowat elke sector heeft een apart aanbod met eigen accenten. Hierdoor is het moeilijker om te monitoren wat er gebeurt, wie (niet) bereikt wordt of waar er hiaten zitten in het aanbod. Gezien zowel de gemeenten als de Vlaamse overheid belangrijke actoren zijn op dit vlak, is verdere afstemming wenselijk.

- Kinderen en jongeren moeten zonder uitzondering met cultuur in aanraking komen. Dat kan via school en de voor- en buitenschoolse opvang. De beleidsdomeinen Cultuur, Jeugd en Media en Onderwijs werken aan een gezamenlijke visievorming.
 - De beleidsteksten benadrukken het belang van cultuureducatie. Het departement Cultuur, Jeugd en Media brengt het instrumentarium in kaart, en hoe dat kan worden geoptimaliseerd, ook in samenspraak met andere beleidsdomeinen (zie punt [6.5.2](#)). Samen met het departement Onderwijs wordt gewerkt aan een visie om de versterkte inzet op cultuureducatie te concretiseren.
 - Voor cultureelerfgoedorganisaties is niet enkel het lager en secundair onderwijs van belang, ook het hoger onderwijs is een cruciale partner. Studenten komen vaak in het kader van hun studies in contact met erfgoedorganisaties. Voor heel wat archieven en erfgoedbibliotheken, maar ook voor sommige musea, zijn studenten een belangrijke doelgroep.
 - Uitdagingen op het niveau van de organisaties betreffen onder meer: communicatie naar/met scholen en zichtbaarheid van het aanbod; matchen met scholen/leerkrachten met het oog op (projectmatige) samenwerking of cocreatie; uitwisseling met scholen en leerkrachten over hun noden en gewenste leerdoelen; middelen (onder meer voor samenwerking en innovatie/methodiekontwikkeling). De contacten met het onderwijs zijn nu vaak ad hoc en persoonsgebonden. Dit maakt de samenwerking erg tijdsintensief en weinig duurzaam.
- Zoals ook het geval is voor sommige andere beleidstermen wordt ‘cultuureducatie’ soms enger en soms breder ingevuld, afhankelijk van de context. Dit is op zich geen probleem, zolang maar duidelijk blijft welke invulling gehanteerd wordt, bijvoorbeeld ook in een beoordelingscontext.
 - Met name voor de culturele werking in de vrije tijd wordt de term educatie soms breder en soms enger ingevuld. Op zich is dit geen probleem, maar het moet wel duidelijk zijn hoe de term gebruikt wordt in een bepaalde context. De breedte van cultuureducatie mag bij het uitwerken van een beleid zeker niet uit het oog verloren worden. Cultuureducatie mag bijvoorbeeld niet herleid worden tot (enkel) educatie in een schoolse context.

6.6 Participeren

6.6.1 Algemeen

- De functie ‘participeren’ betreft actief deelhebben/gedeeld eigenaarschap (de hogere trappen van de participatieladder). Het is waardevol dat hier expliciete aandacht voor is, deze invulling wordt best behouden. Op dit vlak zijn grote stappen gezet, maar dit kan nog sterker gewaardeerd worden.
 - Momenteel wordt de term ‘participeren’ beleidsmatig soms op verschillende manieren gebruikt, afhankelijk van de context. In sommige overkoepelende contexten wordt met ‘participeren’ het geheel van interactie met het publiek en de samenleving bedoeld, zowel ‘deelnemen’ als ‘deelhebben’ (de gehele participatieladder). Binnen het Cultureelerfgoeddecreet ligt de focus voor de functie ‘participeren’ op actieve participatie. ‘Deelnemen’ maakt immers deel uit van de functie ‘presenteren en toeleiden’. De sector geeft aan dat dit duidelijke onderscheid positief is positief en behouden moet

blijven. Het sluit ook aan bij de invulling in internationale context. Verwarring met andere invullingen van de term moet wel zoveel mogelijk vermeden worden.

- Participeren raakt aan de kern van de maatschappelijke taak van organisaties. De sector heeft grote stappen gezet op dit vlak de voorbije tien jaar. Participeren is intussen goed ingeburgerd bij heel wat organisaties. De organisaties geven echter dat dit nog stekker gewaardeerd kan worden. Participatie vraagt doorgaans een hoge tijds- en vooral personeelsinvestering die zich niet noodzakelijk vertaalt in een breder of hoger bezoekerscijfer. Dit ligt in het verlengde van de vraag naar voldoende waardering voor alle vormen van verdiepende (publieks)werking.
Ook dienstverleners zetten volop in op participeren. Zo geven erfgoedcellen aan dat ze vanuit vraaggestuurd en cocreatief werken - volop inzetten op participeren. Zeker in stedelijke contexten wordt volop aan de slag gegaan met on- of ondervertegenwoordigde erfgoedgemeenschappen — groepen en praktijken die (nog) niet herkend worden of zich nog niet herkennen binnen het formele erfgoed discours. Intergemeentelijke erfgoedcellen van hun kant verrichten vaak pionierswerk op het vlak van participatie, zeker in kleinere gemeenten waar de bestaande netwerken en expertise doorgaans beperkter en meer lokaal geënt zijn.
- Er is een intrinsieke band tussen inzetten op participeren en het betrekken van moeilijker te bereiken of ondervertegenwoordigde groepen. Het is ook een uitgelezen onderwerp om de brug te leggen naar andere beleidsdomeinen, zoals welzijn en onderwijs.
- Beleidsmatig is er blijvende aandacht voor het opstarten, continueren, verdiepen en delen van goede praktijken en ervaringen op het vlak van participeren.
 - Het merendeel van de cultureelerfgoedorganisaties proberen op een meer participatieve wijze te werken, maar het blijft uitdagingen stellen. Bepaalde werkprocessen laten al vlotter een meer participatieve werking toe dan andere. Bovendien vraagt een participatieve aanpak bijzondere expertise en veel tijd, die niet altijd aanwezig is, zeker niet in kleinschaligere organisaties. Dit leidt er bijvoorbeeld toe dat participatief waarderen of ontzamen eerder projectmatig gebeuren dan structureel.
 - De Beleidsnota Cultuur (omgevingsanalyse, p 8-9) schetst uitdagingen waarop acties inspelen, gebaseerd op de meest recente participatiesurvey. Samengevat wordt er een sociale kloof (opleidingsniveau, afkomst, leeftijd) vastgesteld in deelname aan cultuur.
 - Bij immaterieel erfgoed zijn de cultureelerfgoedgemeenschappen de 'eigenaars' van het erfgoed, waardoor de participatiegraad van de deelnemers hier hoog ligt. De op het Cultureelerfgoeddecreet gesubsidieerde organisaties hebben hier vooral een begeleidende en ondersteunende taak.
 - Participatief werken betekent proces- in plaats van resultaatgericht werken en vraagt ruimte om te experimenteren. Experimenteren betekent mogen falen, buiten de kaders denken, over domeinen, actoren en gemeenschappen heen; met aandacht voor het intergenerationele en het multiculturele. Dit vraagt een lerende bedrijfscultuur en specifieke agogische of pedagogische vaardigheden.
 - Er is kennisopbouw en -deling nodig over hoe participatief werken dat het projectmatige overstijgt, georganiseerd kan worden. Daarbij moet onderzocht worden wat hiervoor het gepaste organisatiemodel is en welke acties de overheid kan ondernemen om een meer structurele

participatieve cultuur te bevorderen. De vraag stelt zich ook wat organisaties kunnen leren van elkaar, van andere sectoren en van buitenlandse voorbeelden.

6.6.2 Vrijwilligerswerking

- Een toekomstgericht cultureelerfgoedbeleid kan niet zonder de betrokkenheid van cultureelerfgoedgemeenschappen.
 - Vrijwilligers en gemeenschappen dragen zorg voor alle vormen van erfgoed. Vrijwilligers, (amateur)verenigingen en privéverzamelaars vervullen een sleutelrol en zijn onontbeerlijk. Er wordt aandacht, ondersteuning en onderzoek gevraagd voor de duurzaamheid van hun werking. Vrijwilligerswerk is een vorm van participeren aan cultuur. Vrijwilligersgemeenschappen zijn daarbij vaak initiator en eigenaar van cultureelerfgoedprocessen, denk bijvoorbeeld aan immaterieel erfgoed of heemkundige en familiekundige verenigingen. In deze gevallen betreft het doorgaans het volle eigenaarschap van de cultureelerfgoedwerking, geen participatie aan door professionele actoren geïnitieerde processen.
- Vrijwilligers zijn erg belangrijk voor de cultureelerfgoedsector, maar vrijwilligerswerking is ook bedreigd - verjonging is niet evident. De rol van vrijwilligers binnen cultureelerfgoedwerking zou sterker in beeld gebracht moeten worden. De diversiteit van de verschillende vormen van vrijwilligerswerk moet daarbij ook voldoende tot uiting komen.
 - Vrijwilligers dragen vaak in belangrijke mate bij aan de werking en nemen soms een sturende rol. Enthousiasme en vrijwilligers zorgen voor meer maatschappelijk draagvlak en relevantie.
 - Vrijwilligers opleiden en begeleiden vraagt veel energie en tijd, terwijl het resultaat/engagement niet altijd gegarandeerd is. Idem overigens voor studenten/stagiairs, (grote interesse vanuit opleidingen voor stages), waarin je telkens moet investeren. Dit kan wel zorgen voor doorstroom in de sector.
 - Organisaties hebben idealiter een visie op vrijwilligerswerk en zetten in op een kwalitatief vrijwilligersmanagement (zoals aandacht voor onthaal, ondersteuning en waardering).
 - Bij het vormgeven van de werking en het ontwikkelen van tools moet voldoende rekening gehouden worden met vrijwilligers. De noden en verwachtingen van vrijwilligers zijn niet noodzakelijk dezelfde als die van erfgoedprofessionals, maar de vrijwilligers moeten wel met de tools aan de slag kunnen. Bepaalde digitale toepassingen zijn voor veel vrijwilligers complex. Dit geldt bijvoorbeeld voor de erfgoeddatabase.
 - Vrijwilligerswerk kent veel verschillende vormen van betrokkenheid, van eerder uitvoerend en ondersteunend tot cocreatie en participatie in beleidsvorming. Het is belangrijk dat de organisatie een duidelijk beeld heeft van de verwachte graad van participatie en dit ook afstemt met de wensen van de vrijwilligers zelf.

- Vrijwilligerswerking gebeurt zowel binnen vrijwilligersorganisaties en cultureelerfgoedorganisaties als binnen professionele organisaties, met name collectiebeheerders. Al deze vormen van vrijwilligerswerking zijn noodzakelijk voor cultureelerfgoedwerking en moeten goed in beeld worden gebracht. Er moet vermeden worden dat onderlinge concurrentie ontstaat
 - Er zijn duizenden vrijwilligers aan de slag die essentieel zijn voor de zorg voor en omgang met ons cultureel erfgoed. Zowel 'autonome' als 'ingebbede' vrijwilligers zijn daarbij erg belangrijk voor de cultureelerfgoedsector. Autonome vrijwilligers zijn vrijwilligers die zich onder meer inzetten via vrijwilligersverenigingen, zoals verenigingen en gemeenschappen die zich inzetten voor immaterieel erfgoed of heem- en familiekundige verenigingen. Ingebedde vrijwilligers (soms ook 'ingebouwde' genoemd), zijn vrijwilligers die zich inzetten via professionele organisaties, zoals de organisaties rechtstreeks ondersteund op het Cultureelerfgoeddecreet, met name bij collectiebeheerders.
 - De autonome vrijwilligers interageren met de professionele sector door bijvoorbeeld een beroep te doen op de dienstverlenende rollen, maar evenzeer door eraan bij te dragen. Veel vrijwilligers en gemeenschappen dragen rechtstreeks de eindverantwoordelijkheid voor het beheren en borgen van erfgoed. Bij immaterieel erfgoed is het bijvoorbeeld de erfgoedgemeenschap die de centrale rol opneemt bij het borgen. Gesubsidieerde organisaties spelen hierbij een ondersteunende rol.
 - Via de tweejaarlijkse rapportage van de inventaris immaterieel erfgoed vinger aan de pols kunnen houden bij de gemeenschappen, groepen en individuen rond dit erfgoed.
 - Het internationaal Jaar van de Vrijwilliger in 2026 rond Sustainability biedt kansen. Cultureelerfgoedwerking is bij uitstek duurzaam, maar de duurzaamheid van het vrijwilligerswerk en verenigingsleven op dit vlak verdient wel bijzondere aandacht.
 - Er moet opgepast worden dat door de 'schaarste' aan structurele vrijwilligers er geen onderlinge concurrentie ontstaat, bijvoorbeeld tussen vrijwilligersverenigingen en professionele organisaties.
- De aard van vrijwilligerswerk verandert, zeker bij een jongere generatie, die zich eerder projectmatig dan structureel wil engageren. De bestaande tools voor de toeleiding van vrijwilligers naar het bestaande aanbod kunnen verder versterkt worden.
 - Het profiel van vrijwilligers verandert. Het huidige vrijwilligerspubliek van de cultureelerfgoedorganisaties veroudert, maar voor de jongere generatie is langdurig engagement voor één organisatie niet meer vanzelfsprekend. In de plaats daarvan komt meer projectmatig vrijwilligerswerk. Jongeren willen zich hiervoor engageren, maar de toeleiding is moeilijk. In het VK bestaat hiervoor een onlinetool die micro- als macrovrijwilligers koppelt aan musea.
 - De huidige pensioneringsgolf in de cultureelerfgoedsector kan ook een kans zijn nieuwe om vrijwilligers te werven.
 - Er bestaan al tools en databanken voor het samenbrengen van vrijwilligers en organisaties (zoals Give a day en de databank van het [Vlaams Steunpunt Vrijwilligerswerk](#)). Deze worden door de cultureelerfgoedsector voorlopig nog beperkt gebruikt. De vraag is of ze onvoldoende bekend zijn of niet helemaal beantwoorden aan de verwachtingen.

- De resultaten van het gecoördineerd Vlaams vrijwilligersbeleid (bijvoorbeeld Verenigingsloket, gratis vrijwilligersverzekeringen voor kleinere organisaties ...) kunnen nog sterker doorstromen naar de brede erfgoedsector.
 - Uitdagingen waarop wordt ingezet vanuit het Vlaams gecoördineerd vrijwilligersbeleid:
 - verbeteren van kennis en data over vrijwilligers in Vlaanderen;
 - ontwikkeling van een passende omkadering voor crisisvrijwilligers;
 - oprichting van lokale vrijwilligerskorpsen vergemakkelijken, door te voorzien in een regionaal vormingsaanbod;
 - Internationaal Jaar van de Vrijwilliger in 2026, gekoppeld aan de realisatie van duurzame ontwikkelingsdoelen;
 - Verenigingsloket doen groeien naar een volwaardig en matuur platform, tot de overkoepelende en voornaamste toegangspoort voor overheidsdienstverlening op voor verenigingen;
 - Vlaams Steunpunt Vrijwilligerswerk verder bekend maken als sectoroverschrijdend steunpunt.
 - [Regelrecht](#) als project rond administratieve vereenvoudiging, ook voor verenigingen.
- Er is nood aan een coherente en geïntegreerde visie aan de inzet van vrijwilligers in het cultureelerfgoedbeleid.
 - Bij het uitwerken van beleid moeten met deze verschillende vormen van vrijwilligersbeleid rekening gehouden worden.
 - Het moet duidelijk zijn dat vrijwilligerswerk geen vervanging kan zijn van betaalde krachten, bijvoorbeeld in het kader van besparingen.
 - Er wordt gesignaleerd dat het wegvallen van Vlaamse en provinciale subsidies (bijvoorbeeld ook voor tijdschriften) en een toenemende regeldwang de druk op vrijwilligerswerk verder verhogen.
 - De bevindingen rond vrijwilligerswerking zijn in grote mate cultuurbreed. Specifiek voor cultureel erfgoed is wel dat wanneer bepaalde vrijwilligerswerking onder druk staat, hierdoor ook collecties onder druk kunnen komen te staan – bijvoorbeeld bij heemkundige kringen of andere collecties beheerd door erfgoedgemeenschappen.
 - Een toekomstgericht erfgoedbeleid kan niet zonder de betrokkenheid van erfgoedgemeenschappen. Zij dragen zorg voor patrimonium, zowel materieel als immaterieel. Vrijwilligers, (amateur)verenigingen en privéverzamelaars vervullen daarin een sleutelrol en zijn daarom onontbeerlijk. Daarnaast leveren deze mensen en groepen een belangrijke bijdrage aan het sterke draagvlak voor cultureel erfgoed en aan de publieke belangstelling ervoor. In de nota die de strategische visienota voorbereidt, wordt het belang van de vrijwilligers zeer summier (en eenzijdig) beschreven en krijgen erfgoedverenigingen geen

aandacht. De duurzaamheid van hun werking, die onder druk staat, verdient aandacht, ondersteuning en onderzoek.

- Naast het georganiseerde vrijwilligerswerk zijn er heel wat mensen die zich in hun vrije tijd op diverse manieren inzetten voor cultureel erfgoed: door zelf te verzamelen, onderzoek te doen of te publiceren, informeel deel uitmaken van een erfgoedgemeenschap ... Deze vormen van inzet van cultureel erfgoed zijn moeilijk te capteren, maar wel belangrijk, ook voor het draagvlak van het beleid.

7 DIGITALE TRANSFORMATIE

Leeswijzer – In dit deel wordt ingegaan op uitdagingen die zich stellen rond digitale transformatie. De uitdagingen zijn inherent verbonden aan de gehele cultureelerfgoedwerking, die niet enkel fysieke maar ook digitale processen inhoudt. In de andere delen zijn dan ook waar relevant verwijzingen naar digitale uitdagingen opgenomen. De uitdagingen rond digitale transformatie worden in dit hoofdstuk gebundeld, gelet op het belang en de vele uitdagingen rond de digitale transformatie.

In een eerste punt wordt digitale transformatie als algehele uitdaging benoemd, en wordt toelichting gegeven over de beleidsontwikkelingen op dit vlak. In dit eerste punt worden ook enkele algemene noden aangekaart: realiteitszin in de ambities, evenwicht tussen een gecentraliseerde aanpak en een gediversifieerde aanpak, een duurzaam digitaal beleid en meer aandacht voor informatieveiligheid. In een tweede punt wordt ingegaan op concrete uitdagingen die zich stellen aan de hand van enkele kapstokken: het netwerkmodel, digitale infrastructuur, digitale content, digitale innovatie en digitale maturiteit.

7.1 Algemeen

- Het verderzetten van de digitale transformatie van de brede culturele sector blijft belangrijk om de sector toekomstbestendig te maken. Voor de cultureelerfgoedsector en cultureelerfgoedwerking in Vlaanderen blijft dit een grote uitdaging. De uitdagingen rond digitale transformatie worden – als enige – door alle deelsectoren als een prioritaire uitdaging naar voor geschoven. Internationaal spelen die uitdagingen evenzeer.
 - De digitale ontwikkelingen kwamen in een stroomversnelling door de coronacrisis, ook in de cultureelerfgoedsector.
 - De Strategische Visienota Cultureel Erfgoed 2021 vroeg nadrukkelijk inzet op digitale transformatie en stelde dit als een prioriteit voorop. De aanvragen 2024-2028 speelden nadrukkelijk in op deze uitdaging. De inzet om de digitale transformatie te realiseren, is bijzonder middelen- en arbeidsintensief. De noden op dat vlak overstijgen de reguliere werking van de organisaties. Veel organisaties vroegen bijkomende middelen om de digitale transformatie mogelijk te maken. De impact van de verhoging van de werkingsmiddelen op dit vlak moet opgevolgd worden (zie punt [11.8.1](#)).
 - Internationaal is er heel wat expertise en ontwikkelingen die de sector kunnen versterken.

- De visienota 'Van digitale kloof naar digitale verbinding. Beleidsprincipes voor een inclusieve cultuursector' werd op 19 december 2015 door de Vlaamse Regering goedgekeurd. Deze nota schetst een helder en samenhangend kader voor de digitale transformatie van de cultuursector en legt duidelijke beleidsaccenten voor deze legislatuur. Ze bouwt voort op bestaande inzichten en vormt een richtinggevend kader dat verder afgestemd wordt met lopende visietrajecten, zoals de strategische visienota's Kunsten en Cultureel Erfgoed, het traject Horizon 2035, de Visienota Culturele Bovenbouw en andere beleidsprioriteiten. Digitale transformatie wordt op deze manier niet gezien als een losstaand project, maar als een integraal onderdeel van het cultuurbeleid.
- Er is sterk vraag naar een beleid met realiteitszin in de ambities rond digitale transformatie en met duidelijke, haalbare verwachtingen.
 - Er zijn verschillende snelheden in de sector wat betreft de digitale transformatie. Het beleid moet rekening houden met de schaalgroottes en mogelijkheden van organisaties, ook die van de kleinere spelers met minder middelen en knowhow. Er zijn immers vele uitdagingen in de basiswerking, en de draagkracht is beperkt om op al die uitdagingen in te spelen.
 - Het belang van duidelijke verwachtingen wordt benadrukt. Er zou scherper geformuleerd moeten worden wat een succesvolle digitale transformatie inhoudt voor de erfgoedsector uitgaande van realistische en haalbare doelstellingen, rekening houdend met de beschikbare middelen, capaciteiten en competenties. Er is duidelijker onderscheid nodig tussen zaken waaraan voldaan 'moet' worden en waaraan 'kan' voldaan worden, wat collectief opgenomen kan/moet worden, en wat de verantwoordelijkheid en ontwikkelingsmarge voor individuele organisaties is.
 - Het belang van autonomie in het maken van keuzes wordt benadrukt door de sector. Die keuzes zijn vaak ook afhankelijk van de visie van een lokale inrichtende macht.
- Er is vraag naar evenwicht tussen een gecentraliseerde aanpak en een gediversifieerde aanpak in het beleid en de initiatieven die genomen worden.
 - Schaalvergroting is nodig en nuttig, maar mag niet leiden tot verarming en vervlakking. Er wordt een spanningsveld ervaren tussen het zoeken naar gedeelde oplossingen, en het werken op maat van de verschillende deelsectoren. Er moet steeds voldoende aandacht blijven voor de eigenheid en de noden van de deelsectoren om efficiënte en nuttige toepassingen te bekomen. Er moet over gewaakt worden dat niet alleen vanuit de grootste deelsector (musea) vertrokken wordt. Dit spanningsveld uit zich bijvoorbeeld in het traject 'Erfgoeddatabanken' en 'gedeelde strategieën en instrumenten voor digitale publieksontsluiting'.
 - Tegelijk is het ook voor organisaties om te bepalen wat kerntaken zijn en voor welke aspecten ze mee instappen in een collectief verhaal. Collectieve oplossingen zoeken steeds een gemene deler. Die schaalvergroting en meer centrale aanpak kan de sector aanzienlijk ontzorgen en versterken. Vanuit de sectorale regelgeving is voldoende incentive nodig om mee te stappen in collectieve oplossingen.

- Een duurzaam digitaal beleid: in het ontwikkelen van een digitaal beleid en een digitale strategie is een kritische houding wenselijk over de inzet op digitaliseren, digitale oplossingen en nieuwe technologieën, met aandacht voor beheersbaarheid en impact op het klimaat. Digitalisering is een instrument, geen doel op zich. Het borgen en delen van kennis is belangrijk om tot een duurzaam digitaal beleid te komen.
 - De beheersbaarheid op lange termijn is een uitdaging bij digitale oplossingen. Er is nood aan een strategie om die op langere termijn te beheren. Hiervoor is nog onvoldoende aandacht. De permanente kost op langere termijn wordt soms onderschat. ICT-oplossingen moeten sterker vanuit een kosten-batenanalyse beargumenteerd worden, waarbij de beheerskosten op lange termijn goed in rekening gebracht worden. Samenwerking en het gebruikmaken van collectieve diensten dragen bij aan beheersbare oplossingen. Door in te stappen in een collectief systeem (zoals bijvoorbeeld de Vlaamse erfgoedbank) profiteer je van de effecten van schaalgrootte die inherent zijn aan dat systeem (bijvoorbeeld relatie met leverancier, lagere kost, ...).
 - Er is nood aan een duurzaam beleid dat rekening houdt met de impact op het klimaat. De digitale transitie in het algemeen en de AI-revolutie in het bijzonder hebben een grote impact op het klimaat. Er zijn gigantische hoeveelheden grondstoffen (waaronder heel wat kostbare metalen) en energie nodig om de digitale infrastructuur op poten te zetten en te doen werken.
 - Om tot een duurzaam beleid te komen is kennisborging en -deling nodig. Resultaten van projecten en de ontwikkeling van nieuwe digitale producten moeten gedeeld worden, en toegankelijk zijn voor andere partijen. Ook bij negatieve resultaten is het belangrijk om hierover informatie te delen zodat hieruit geleerd kan worden.
- Er is meer aandacht nodig voor informatieveiligheid, specifiek voor de veiligheid van data en systemen die belangrijk zijn voor de cultureelerfgoedwerking.
 - Er is een verhoogd risico voor cybercriminaliteit in de samenleving. De sector is zich bewust van deze toenemende bedreigingen. Erfgoed en erfgoedorganisaties zijn vaak expliciet het doel van (hybride) oorlogsvoering. Cyberaanvallen kunnen een grote impact hebben op de werking van erfgoedorganisaties. Factoren als beperkte IT-budgetten en verouderde systemen dragen ertoe bij dat grote delen van de sector waarschijnlijk zeer kwetsbaar zijn voor deze bedreigingen. Bij vele organisaties ontbreekt het aan expertise en investeringsbudget om zich beter te beveiligen. Het aantrekken van de juiste profielen is moeilijk, gezien de verloning in de sector niet kan wedijveren met de commerciële sector. Informatieveiligheid gaat gepaard met vaak hoge financiële investeringen die geen zichtbaar resultaat opleveren.
De deelsector van de archieven geeft wel aan hierop nadrukkelijk en zo goed mogelijk in te zetten. De maatregelen die in archiefcontext worden genomen voor het beschermen van data en systemen met het oog op privacy gaan hand in hand met informatieveiligheid. Voor kleinere archieven staan zaken als cybercriminaliteit echter ver van hun bed.
 - Net zoals het belang om de sector meer paraat te maken voor mogelijke calamiteiten en rampen met impact op de fysieke collectie (zie punt [6.3](#)), is het dan ook noodzakelijk dat organisaties ook een informatieveiligheidsbeleid ontwikkelen. Op basis van risicomanagement moeten preventieve maatregelen genomen worden. Cultureel erfgoed kan immers een belangrijk doelwit zijn van digitale en hybride aanvallen, met impact op de fysieke werking.
Het Cultureelerfgoeddecreet vraagt (voor landelijke indeling en aanduiding als

cultureelerfgoedinstelling) een veiligheids- en calamiteitenplan, waarbij de voorziene maatregelen in verhouding staan tot de waarde van de collectie. Het calamiteitenplan is doorgaans gericht op de collectie. Een veiligheidsplan is in de praktijk meestal gericht op bijvoorbeeld toegangs-, en sleutelbeheer en gebruiksbeheer. Het is belangrijk dat organisaties ook stappen zetten om de informatieveiligheid te vergroten.

- In grotere organisatiestructuren wordt een informatieveiligheidsbeleid veelal organisatiebreed opgenomen. Een groot deel van de sector heeft een lokale overheid als inrichtende macht, waar dit stadsbreed wordt opgenomen. Bij grotere organisaties zoals bijvoorbeeld KU Leuven of UGent, wordt dit actief opgenomen door de ICT-dienst. Vanuit de sector is er nood aan meer kennis over dit overkoepelende beleid. Het is belangrijk dat er voldoende aandacht is voor de eigenheid van de sector en cultureelerfgoedorganisaties in dit overkoepelende beleid.
- Vanuit overheden worden normeringen opgelegd.
 - Network and Information Security Directive (NIS2-richtlijn) is eind 2022 vastgesteld door de Europese Unie. De NIS2-richtlijn stelt een uniform rechtskader vast om de cyberbeveiliging in 18 kritieke sectoren in de hele Europese Unie te handhaven. Deze richtlijn werd vertaald naar federale wetgeving. Deze nieuwe cybersecuritywetgeving verplicht ondernemingen in kritieke sectoren om strikte beveiligingsprincipes en risicobeheersmaatregelen te implementeren.
 - Een informatieveiligheidsbeleid richt zich, vanuit de wettelijke verplichting rond het beschermen van natuurlijke personen in verband met persoonsgegevens (AVG, Algemene Verordening Gegevensbescherming), vooral op die persoonsgegevens. De verplichtingen rond persoonsgegevens hebben impact op andere facetten van informatieveiligheid. Elke organisatie die persoonsgegevens verwerkt moet in principe over een informatieveiligheidsplan beschikken. [Het Informatieclassificatie \(ICR 3.0\)](#) van de Vlaamse overheid is een verdere vertaalslag van de NIS2-richtlijn en een norm die alle informatie bevat over hoe een organisatie de vertrouwelijkheid, integriteit en beschikbaarheid van gegevens kan garanderen. Overheden zijn verplicht deze te volgen en hebben rapporteringsverplichting. Audit Vlaanderen oefent toezicht uit. Andere organisaties kunnen zich op deze norm enten. Vanuit goed beheer moeten erfgoedorganisaties die als overheid worden beschouwd, hier sowieso al aan voldoen.
- Dit organisatiebrede beleid en de normering van overheidswege staan ver van de operationele werking van cultureelerfgoedorganisaties af. In dit informatieveiligheidsbeleid is aandacht nodig voor de veiligheid van data over de collectie- en bredere erfgoedwerking. Een bezorgdheid daarbij is het behouden van voldoende autonomie in het eigen databeheer en -beleid, en het voldoende systeemonafhankelijk blijven. Er wordt in de sector ook een moeilijk evenwicht ervaren tussen de wens om sterker digitaal te ontsluiten en beveiligingsbeperkingen. Het streven naar een optimale beveiliging van systemen staat soms de drempelloze toegang tot informatie in de weg. Bij het bouwen van nieuwe platformen voor ontsluiting is het belangrijk om aandacht te hebben voor de beveiliging en kan dit soms remmend werken. Digitale ontsluiting op bestaande platformen is evenzeer niet evident. Daar spelen vele andere uitdagingen die drempels vormen om meer data te ontsluiten, zoals uitdagingen rond rechten en privacy, kwaliteitsvolle metadata, gebruiksvriendelijkheid, ...
- Vlaanderen kan vanuit het cultuur(-erfgoed)beleid nog meer het voortouw nemen door richtlijnen, begeleiding en kennis te bieden aan cultureelerfgoedorganisaties. Kernspelers in digitale transformatie, zoals Digitaal Vlaanderen, zouden hierin een rol kunnen spelen.
De sector heeft nood aan concrete basisrichtlijnen en best-practices die dit aspect benaderen vanuit een

cultureelerfgoedperspectief, waarbij openheid en uitwisseling van data in overeenstemming worden gebracht met beveiligingsvereisten. Er zou in kaart gebracht moeten worden tegen welke specifieke bedreigingen organisaties zich primair dienen te beveiligen en op welke manier (zoals ‘scraping’ van volledige digitale collecties). Ook hierbij is het wenselijk om rekening te houden met de eigenheid en schaalgrootte van organisaties.

7.2 Netwerkmodel aangestuurd door kernspelers

- Momenteel ligt de nadruk in de cultureelerfgoedsector met betrekking tot de digitale transformatie op (digitale) collectieprocessen, maar dat zou veel breder moeten gaan. Het duurzaam omgaan met digitale collectieprocessen vraagt evenwel een duidelijke architectuurtekening, ontwikkelingspad en afspraken over (de wisselwerking van) collectieve en individuele initiatieven. Er is grote vraag naar inspraak en samenwerking met de sector bij de ontwikkeling daarvan, zodat het geen ‘top-down’-beleid is vanuit de overheid en digitale kernspelers. Een collectief aanbod dat volledig vraaggestuurd is, waarbij individuele organisaties alle noden op de kernspelers projecteren, is echter ook niet wenselijk en haalbaar. Het is bijgevolg van belang om tot duidelijke afspraken te komen over wat collectief opgenomen wordt en wat de verantwoordelijkheid van de organisaties zelf is. Dit vraagt ook van organisaties een oefening in afbakening van hun kerntaken, en taken waarvoor ontzorging aangewezen is vanuit een gedeelde aanpak.
 - We stellen vast dat naast collectieve oplossingen, de sector erkenning en ruimte vraagt voor initiatieven van organisaties in de sector. Veel succesvolle digitale erfgoedinitiatieven komen voort uit individuele instellingen die later navolging vinden. Alle oplossingen, collectief en individueel, zouden wel moeten kaderen binnen een gedeelde architectuurvisie. Op die manier kunnen oplossingen binnen een helder kader gerealiseerd, onderhouden en onderling geïntegreerd worden. Daarbij is het van belang om verder te bepalen hoe dit modulair kan worden vorm gegeven, met heldere rollen en verantwoordelijkheden voor zowel kernspelers als individuele organisaties. Vragen daarbij zijn: wie bouwt wat, wat zijn gebruiksvoorwaarden, financiering, ...
 - Het is voor de sector van belang om die digitale architectuurtekening en afspraken in samenwerking te maken. Heel wat sectorspelers hebben expertise die daarbij ingezet kan worden. Er is voor de sector ook voldoende zicht nodig op de ‘roadmap’ van digitale kernspelers binnen die digitale architectuurtekening, zodat organisaties hun eigen digitale initiatieven daarop tijdig kunnen afstemmen. Er is ook vraag naar inspraakmodellen over functionaliteiten, prioriteiten en kosten van gedeelde oplossingen. De sector kan sterker betrokken worden, ook bij de besluitvorming.
- Er is nood aan een netwerkmodel van kernspelers die een ‘ondersteunende’ rol opnemen op het vlak van digitale transformatie ‘duidelijke mandaten en de nodige financiering’, met aandacht voor ‘alle kernspelers’, een duidelijke ‘wie doet wat’, heldere communicatie en doorverwijzen.
 - Het is voor de sector belangrijk dat deze kernspelers een dienstverlenende werking uitbouwen die de sector ‘ondersteunt’. Het beleid en de werking van deze kernspelers moeten voor de sector vertrekken vanuit praktijkondersteuning en ontzorging, in functie van de noden van de sector. Er zijn heel wat uitdagingen waarvoor naar deze kernspelers wordt gekeken, waaronder gezamenlijke infrastructuur voor bewaring en ontsluiting, juridische ondersteuning bij digitale ontsluiting, rechtenbeheer, AI, richtlijnen rond thesauri, informatieveiligheid, ...

- Voor kernspelers zijn ‘duidelijke mandaten en de nodige financiering’ nodig zodat ze hun rol in de transformatie kunnen waarmaken.
 - Naast kernspelers als meemoo, publiq, Cultuurconnect en FARO moet ook de rol van andere relevante spelers in het netwerkmodel bekeken worden. Voor archieven is Digitaal Archief Vlaanderen zo een belangrijke speler, voor erfgoedbibliotheken wordt verwezen naar Libis, Anet en de Koninklijke Bibliotheek waar expertise en digitale infrastructuur aanwezig is.
 - Afstemming tussen deze kernspelers over wie welke taken opneemt, blijft noodzakelijk. Duidelijke afspraken tussen deze dienstverleners zijn essentieel.
 - Ook een duidelijke communicatie naar de erfgoedsector (en bij uitbreiding de hele cultuursector) over ‘wie wat doet (en wat niet)’ is belangrijk. Organisaties dienen te weten waarvoor ze bij welke bovenbouwspeler terecht kunnen.
- Meemoo speelt voor de cultureelerfgoedsector een belangrijke rol in het ontzorgen wat betreft digitale bewaring en kennisdeling. Vanuit de sector wordt de inzet van meemoo sterk gewaardeerd. Tegelijk geeft de sector ook uitdagingen weer.
 - De uitdagingen die in algemene zin voor het netwerkmodel gesteld worden, gelden ook voor de werking van meemoo. Er is vraag naar samenwerking, inspraak en een duidelijke communicatie over de dienstverlening. De opdracht die de Vlaamse overheid aan meemoo geeft, zorgt voor een sterke speler die kan ontzorgen, tegelijk groeit er ook afhankelijkheid van deze speler en wordt er vanuit die beleidsbeslissing meer een top-down beleid ervaren. Dit beleid staat in contrast met het dienstverlenend netwerk vanuit het Cultureelerfgoeddecreet dat van onderuit groeit. Het verdienmodel van meemoo is ook anders dan de ‘dienstverlenende organisaties’ die de sector gewoon is. meemoo vraagt voor sommige diensten een bijdrage in de kosten, dit ook in lijn van het beleid van de Vlaamse overheid die vraagt naar eigen inkomsten en charge back mechanismen. Het is niet altijd evident voor de sector om zich daartoe te verhouden. Er is vraag naar:
 - inspraak in het bestuur en beleid van meemoo met vertegenwoordiging van de diversiteit van de contentpartners. In het bestuur zijn al twee vertegenwoordigers vanuit meemoo’s partnerkringen (naast VRT) opgenomen. Meemoo lanceert – in lijn met de statuten – een oproep tot participatie. De beslissing ligt bij de algemene vergadering op voordracht van de raad van bestuur.
 - samenwerking vanuit een wederkerigheid en evenwaardigheid, in dialoog en met erkenning van ieders expertise en bijdrage. In de werking van meemoo wordt al veel aandacht besteed aan overleg en inspraak via werkgroepen, bevestigingen, participatie aan jury’s enzovoort. Meemoo stelt tegelijk vast dat de respons op vragen tot deelname of feedback vanuit de deelsectoren eerder beperkt blijft of althans vaak dezelfde betrokkenen mobiliseert. Meemoo zal zijn inspraak- en overlegmodel in een volgende periode opnieuw herevalueren en bijsturen, rekening houdend met vragen die hieromtrent in de sector leven;
 - een duidelijke communicatie over de dienstverlening in afstemming met andere spelers.
 - Er zijn spanningsvelden merkbaar in de verwachtingen vanuit de sector naar de werking van meemoo.

- Er is een spanningsveld tussen 'vraag' en 'aanbod' (zie algemene uitdaging rond 'dienstverlening, zie punt [9.1](#)). De uitdagingen in de sector zijn dermate hoog dat meemoo niet tegemoet kan komen aan alle verwachtingen. Het belang van voldoende 'realiteitszin in de ambities rond digitale transformatie' (zie punt [7.1](#)) geldt evenzeer voor de dienstverlenende organisaties die hierin ondersteunen. Ook deze organisaties moeten keuzes maken, rekening houdend met de beschikbare middelen. Niet alle verwachtingen kunnen ingelost worden. De vraag naar 'begeleiding' is bijvoorbeeld veel groter dan wat in praktijk geboden kan worden.
- Een tweede spanningsveld betreft het evenwicht tussen een 'gecentraliseerde aanpak' en een 'gediversifieerde aanpak' op maat van deelsectoren en organisaties. Deze algemene uitdaging (zie punt [7.1](#)) speelt ook in de verwachtingen naar meemoo. Vanuit de sector leeft de bezorgdheid dat maatwerk en de eigenheid van deelsectoren en organisaties te weinig aandacht krijgen in het zoeken naar een centrale oplossing en dat er te veel vanuit de grootste gemene deler wordt vertrokken. Er is vraag om de eigenheid van elke organisatie voldoende te respecteren door niet te verplichten om allemaal hetzelfde te doen, maar door vanuit het Vlaamse beleid vrijheid te bieden over het al dan niet instappen in gedeelde systemen die Vlaanderen ondersteunt. De verschillende snelheden waarin organisaties zich bevinden wat betreft digitale maturiteit vragen volgens de sector eveneens een gediversifieerde aanpak die rekening houdt met de mogelijkheden van de erfgoedspelers. Meemoo houdt nu al - waar mogelijk - rekening met die diversiteit, zowel bij operationele uitrol van bepaalde diensten (bijvoorbeeld uitgebreidere beheersmogelijkheden voor professionele spelers bij de erfgoeddatabase) als bij de werking rond vorming en adviesverstrekking. Daarbij kunnen zowel organisaties met een hogere als lagere digitale maturiteit terecht. Meemoo erkent tegelijk dat dit een constante evenwichtsoefening is.
- (Her)bekijken van het contentpartnerschap van (bovenlokale en landelijke) dienstverleners.
 - De dienstverlening van meemoo voor het beheer van digitale content staat open voor contentpartners. Voor de cultureelerfgoedsector kunnen erkende collectiebeherende organisaties en bovenlokale dienstverleners hiervan gebruik maken. Vanuit (een deel van) de landelijke dienstverleners leeft de vraag al lang om ook gebruik te kunnen maken van de dienstverlening als contentpartner. Deze vraag wordt in dialoog bekeken en geëvalueerd op noden en impact.
 - Heel wat bovenlokale dienstverleners (erfgoedcellen) zijn al contentpartner, als beheerder van digitale beeldbanken en digitale bestanden daarin. In het kader van een gedeeld collectieregistratiesysteem wordt de vraag naar een ander type partnerwerking gevraagd (zie punt [7.3](#)).

7.3 Digitale infrastructuur

- Sterker inzetten op schaalvoordelen en gedeelde infrastructuuroplossingen.
 - De sector benadrukt het belang van gedeelde oplossingen die schaalvoordelen bieden. Inzetten op gedeelde oplossingen zorgt voor efficiëntiewinst en versterkt individuele organisaties. Het draagt ook bij aan het vergroten van de onafhankelijkheid ten opzichte van specifieke leveranciers. Door gezamenlijke krachtenbundeling kan de onderhandelingspositie versterkt worden. Het bundelen van krachten moet ook op een Europese schaal bekeken worden, zeker naar de data-infrastructuur. Tegelijk wordt gewezen op het spanningsveld tussen centrale oplossingen en een gediversifieerde aanpak die

rekening houdt met de eigenheid van deelsectoren (zie punt [7.1](#)). De verschillende snelheden en digitale maturiteit van organisaties kan het inzetten op gedeelde oplossingen bemoeilijken. Voor sommige organisaties, die al heel wat investeerden, kan het ook remmend werken. Meestappen in gedeelde oplossingen mag voor de sector geen verplichting zijn. De sector benadrukt het belang van autonomie in het maken van die keuze.

- Naast de ontwikkeling van gedeelde oplossingen vanuit kernspelers, is er vraag naar duidelijke richtlijnen waaraan digitale infrastructuurcomponenten voor cultureel erfgoed moeten voldoen. Open source- oplossingen zijn niet steeds mogelijk, rekening houdend met de eisen en verwachtingen die er zijn. Belangrijkste is het streven naar uitwisselbaarheid van data, via 'linked open data'.
- Gelet op de exponentiële toename van digitaal materiaal wordt het belang van voldoende digitale opslag op lange termijn met stip aangegeven. Voor vele instellingen betekent dit nu, en zeker op termijn, enorme uitdagingen.
 - Voor lokale besturen betekent dit een bredere uitdaging die zich niet beperkt tot cultureel erfgoed. Digitaal Archief Vlaanderen biedt hiervoor een dienstverlening aan lokale besturen.
 - Specifiek voor cultureel erfgoed is er nog te weinig inzet op het bewaren van complexe objecten, zoals kranten.
- Een gedeeld collectieregistratie en -beheerssysteem is noodzakelijk en biedt kansen. Dit wordt gerealiseerd in het traject Erfgoeddatabanken onder regie van meemoo. De verdere implementatie brengt nog uitdagingen met zich mee.
 - Tot eind 2017 werd vanuit het provinciale cultureelerfgoedbeleid ingezet op het ondersteunen en ontzorgen van het brede cultureelerfgoedveld wat betreft digitale collectieregistratie en -ontsluiting. Er waren provinciale collectieregistratiesystemen, en de daaraan verbonden ontsluitingsplatformen (Erfgoedinzicht en Erfgoedplus). De provincies zetten in op ondersteuning en begeleiding via registratieconsulentschap en interprovinciale acties zoals inzet op thesauri. Met de afslanking van de provincies werd deze taakstelling en deze instrumenten overgedragen naar Vlaanderen vanaf 2018. Net als bij het depotconsulentschap betekende de overdracht een aanzienlijke vermindering van het registratieconsulentschap. In een overgangsfase werden deze instrumenten gecontinueerd binnen het departement. Vlaanderen gaf de opdracht aan meemoo om verder werk te maken van een nieuw centraal erfgoedbeheerssysteem. Vanaf 2024 staat meemoo in voor het beheer van de huidige erfgoeddatabanken Erfgoedplus en Erfgoedinzicht, en werkt het toe naar een nieuw systeem in het traject van de Vlaamse Erfgoeddatabank (MuseumPlus). Dit traject is momenteel lopende.
 - De uitbouw van een nieuw, centraal erfgoedbeheerssysteem is voor de sector en het bredere veld noodzakelijk. Het systeem ontzorgt vele kleine maar ook grote spelers. Het biedt een kans om collectiedata centraal te bundelen en samenwerking tussen spelers verder te stimuleren en te stroomlijnen zoals op het vlak van collectiewaardering, afstemming en herbestemming.
 - Vanuit de sector worden volgende bedenkingen en uitdagingen gesignaleerd met het oog op de verdere implementatie:

- Het betreft vooral een museaal systeem. De toepasbaarheid voor onroerenderfgoeddepots is wel meegenomen. In de verdere implementatie kan bekeken worden in hoeverre het systeem ook toepasbaar kan zijn op archivalische en bibliothecaire collecties. De registratie van meervoudige objecten (boeken, kranten, tijdschriften, ...) is daarbij een uitdaging, naast het ondersteunen van de dienstverlening die vanuit de collectiewerking van archieven en erfgoedbibliotheken geboden wordt (collectie-hergebruik, collecties inkijken, digitaliseringsaanvragen, ontleningen, ...). De digitale infrastructuur die daarvoor nodig is heeft overlappende kenmerken met musea maar is idealiter breder uitgebouwd. Erfgoedbibliotheken investeren nu elk afzonderlijk in tooling die dienstverlening op collecties maximaal ondersteunt. Momenteel vallen de erfgoedbibliotheken tussen de (objectgerichte) Erfgoeddatabank van meemoo en (het procesgerichte) WISE, beheerd door Cultuurconnect. Dit systeem is echter niet geschikt voor registratie van oude drukken. Er is niet noodzakelijk behoefte aan één softwaresysteem. Er is vooral behoefte aan gelaagdheid en uniforme metadatering, die gedeeld kan worden. Verschillende systemen kunnen naast elkaar bestaan. Er moet vooral gestreefd worden naar doorzoekbaarheid, uitwisselbaarheid, gemeenschappelijke standaarden en thesauri. Voor archieven is afstemming met de databank van Archiefpunt wenselijk.
- Het systeem en dienstverlening die wordt ontplooid, moet rekening houden een grote diversiteit aan erfgoedbeheerders en de verschillende noden van deze kleine en grote spelers. Zo zijn de registratienoden van een heemkundige kring of kerkfabriek bijvoorbeeld anders dan die van een professionele organisatie.
- Er wordt aandacht gevraagd voor een financieel haalbare toegang tot de databank. Voor vele spelers was de dienstverlening in de voormalige systemen gratis.
- Er is grote nood aan voldoende toegankelijke en praktijkgerichte begeleiding/vorming, met name voor (kleine) spelers. Het wegvallen van het provinciale registratieconsulentschap wordt als een enorme verarming ervaren in het dienstverlenende netwerk. Vanuit bovenlokale (en landelijke) dienstverleners kan hierin een rol opgenomen worden, maar is er vraag naar een duidelijke rolverdeling, duidelijke mandaten en ondersteuning om die rol te kunnen opnemen. Daarbij kan meemoo technische expertise inzetten, landelijke dienstverleners thematische expertise en kunnen de bovenlokale dienstverleners inzetten op sensibiliseren, toeleiden en faciliteren. Een praktijkgerichte aanpak met toegankelijke aanspreekpunten is wenselijk.
- Er zijn binnen het werkingsgebied van cultureelerfgoedcellen heel wat kleine erfgoedbeheerders en weescollecties (bijvoorbeeld van kerkfabrieken) waarvoor geen erfgoedhouder is. De vraag is of dit andere type werking een ander soort partnerschap vraagt. Zo zou het bijvoorbeeld voor een erfgoedcel waardevol zijn indien zij als aanspreekpunt voor de lokale actoren kunnen fungeren, en er niet voor elk kleine collectie een aparte overeenkomst gesloten moet worden. Er is ook een bezorgdheid over de betaalmodellen voor de erfgoeddatabank voor vrijwilligersorganisaties met grote collecties. Deze vragen worden in dialoog bekeken.
- Er moet gezocht worden naar een gepast aansturingsmodel voor deze dienstverlening aan een gebruikersgroep. Het hele voorbereidende traject verliep in nauwe dialoog met tal van actoren. In 2026 zal een gebruikersgroep vorm krijgen.
- Andere aandachtspunten in de verdere implementatie zijn: het eigenaarschap van collecties die geen 'eigenaar' hebben (zoals kerkelijke of heemkundige collecties) of die digitaal samen horen maar verschillende eigenaren hebben, de datakwaliteit en het schonen van data, de uitwisselbaarheid en het koppelen van data, ... (zie punt [7.4](#)).

- De bovenstaande bedenkingen en vragen zijn meemoo bekend, en werden ook al in het analysetraject dat samen met de brede sector werd doorlopen signaleerd. Er wordt dan ook maximaal mee rekening gehouden bij de uitbouw en de uitrol van het systeem en de omkadering van de dienstverlening. In overleg met de sector wordt ook nog regelmatig bijgestuurd.
- Er is vraag naar gedeelde instrumenten en strategieën voor digitale collectieontsluiting. Er is nood aan meer visievorming en sensibilisering over bestaande instrumenten.
 - Er wordt gesteld dat één groot systeem met het oog op digitale ontsluiting voor iedereen niet de oplossing is, maar dat er wel nood is aan een gedeelde strategie. Het gaat daarbij om een gedeelde visie en afstemming rond digitaal presenteren en rond het delen van collectiedata (zie punt [7.4](#)). Tegelijk wordt de behoefte benoemd aan gemeenschappelijke instrumenten van en voor de sector die het mogelijk maken een digitale vertaalslag te maken, zowel naar het brede publiek als naar het onderwijs. Niet elke organisatie is immers zelf in staat om publiekslagen en publieksproducten te creëren. Gedeeld eigenaarschap en inhoudelijke neutraliteit moeten bij dergelijke gemeenschappelijke instrumenten voorop staan. De behoeften aan gedeelde instrumenten verschillen evenwel in de sector. Voor sommige is dit noodzakelijk om de stap naar digitale publieksontsluiting en -bemiddeling te kunnen maken, voor anderen zijn gemeenschappelijke platformen eerder aanvullend op de eigen instrumenten en kanalen. De autonomie in keuze is ook hier belangrijk.
 - Het is aangewezen om zoveel mogelijk cultureelerfgoedbreed te denken in de ontwikkeling van gedeelde strategieën en instrumenten. Werkplaats immaterieel erfgoed heeft de voorbije tijd op het vlak van immaterieel erfgoed het voortouw genomen en is, waar het kon, ingestapt in diverse trajecten rond verschillende aspecten: ethisch datadelen, pURLs voor immaterieel erfgoed, ... Het is belangrijk om immaterieel erfgoed waar zinvol mee te integreren om een complexere en duurdere inhaalbeweging later te vermijden. Het is dan ook aangewezen om meteen de afstemming en integratie-oefeningen te maken (in verband met strategie, rolverdeling, standaarden, interconnectiviteit, ...) Welke elementen juist integratie vragen, moet verder verdiept worden.
 - Er is meer duidelijkheid nodig over hoe bestaande instrumenten voor digitale publieksontsluiting ingezet kunnen worden binnen de werking van organisaties, wat de meerwaarde is voor organisaties, welke verwachtingen er zijn over het gebruik van deze instrumenten en hoe ze zich tot elkaar verhouden. Instrumenten moeten ontwikkeld worden vanuit concrete noden die er zijn, met een kritische opvolging en evaluatie van die instrumenten. Er wordt ervaren dat er momenteel veel platformen zijn waarmee organisaties werken. Zeker voor kleinere organisaties is de zichtbaarheid op al die platformen onhaalbaar.
 - Voorbeelden van instrumenten zijn immaterieelerfgoed.be, erfgoed.app, de nieuwe [erfgoeddatabank](http://erfgoeddatabank.be) met gemeenschappelijk collectievenster, europeana.eu, dbnl.org, [faam](http://faam.be), onderwijs.hetarchief.be, cultuurkuur.be, ...
 - In het traject rond de nieuwe erfgoeddatabank was een grote vraag naar een ontsluitingsportaal, naar analogie met de voormalige provinciale systemen. Dit wordt verder ontwikkeld binnen het traject rond de Erfgoeddatabank.
 - Het Vlaamse Regeerakkoord (p 180) en de Beleidsnota Cultuur stellen voorop 'om FAAM verder uit te bouwen om zo een steeds breder publiek te bereiken en de samenwerking met de erfgoedsector te

bestendigen.’ Vanuit de sector werd sterk aangestuurd op een kritische evaluatie van dit instrument. De meerwaarde en return werd als beperkt ervaren tegenover de grote middelen en tijdsinvestering. Intussen werd beslist om dit instrument te laten indalen bij FARO in de erfgoedapp.

7.4 Digitale content

- Om collectiedata te ontsluiten zijn kwaliteitsvolle collectiedata nodig die vindbaar, bruikbaar en uitwisselbaar zijn. Standaardisatie, zoals het gebruik van beschrijvingsstandaarden, gestandaardiseerde terminologie, uitwisselingsstandaarden, ... is cruciaal om dat mogelijk te maken. Dit laat ook toe om aan te sluiten op overkoepelende (Europese) initiatieven. Er is eveneens nood aan een helder kader rond auteursrechten om ontsluiting en hergebruik mogelijk te maken.
 - Beschrijvingsstandaarden - Om data te kunnen uitwisselen, is standaardisatie nodig. Er is nog een verdere weg af te leggen in de sector op het vlak van standaardisering bij het beschrijven van data (zie punt 6.2). Het instappen in een gezamenlijk collectiebeheerssysteem, zorgt mee voor het toepassen van beschrijvingsstandaarden gezien dit ingebouwd wordt in het systeem. Retroactief (her)standaardiseren is enorm tijdsintensief en binnen de reguliere werking onhaalbaar. Dit vraagt bijkomende middelen voor inhaalbewegingen. Verdere stappen zijn nodig, maar vanuit een realistische en pragmatische aanpak.
 - Uitwisselingsstandaarden - Het gebruik van een uitwisselingsstandaard is van belang om data uitwisselbaar te maken. [OSLO](#) is zo’n uitwisselingsstandaard om data beschikbaar te maken en uit verschillende systemen aan elkaar te kunnen koppelen. OSLO staat voor Open Standaarden voor Linkende Overheden, een initiatief uit 2012 opgestart door de Vlaamse ICT-organisatie (V-ICT-OR) en intussen uitgegroeid tot een basiselement in de digitale strategie van Vlaanderen. De OSLO standaard voor de beschrijving van cultureelerfgoedobjecten is gebaseerd op internationale standaarden zoals CIDOC-CRM. Er loopt momenteel een tweede iteratie van de standaard waarin een implementatiemodel voor elke deelsector voorbereid wordt. Ook voor immaterieel erfgoed is er een usecase opgenomen (samen met Werkplaats immaterieel erfgoed) om het model voor immaterieel erfgoed bruikbaar te maken. Vanuit (de digitale strategie van) Vlaanderen wordt deze uitwisselingstandaard sterk naar voor geschoven. De sector signaleert dat er datastandaarden en uitwisselingsmodellen zijn die voor veel uitwisselingsscenario’s beter geschikt zijn dan OSLO-CE en die internationaal ondersteund worden. Voor archieven wordt concreet gewezen op de internationale beschrijvingsstandaard Records in Context, een standaard die ook van belang is om de uitwisselbaarheid van toegangen en archiefbeschrijvingen te optimaliseren.
 - Gestandaardiseerde terminologie - De doorzoekbaarheid en vindbaarheid wordt verhoogd door het gebruik van gedeelde termen. In Vlaanderen circuleren veel termenlijsten die niet gedeeld zijn of kunnen worden: omdat ze niet gestandaardiseerd zijn, enkel beschikbaar zijn als spreadsheet of te veel ingebed zijn in de tools die de collectiebeherende instellingen gebruiken. Daarnaast is er ook niet altijd een expliciete consensus over de te gebruiken standaardlijst binnen een (sub)sector. De AAT is een internationale thesaurus en één van de authorities. Het grootste aantal termen in de AAT komt vanuit het Nederlandstalige gebied, maar momenteel is er geen licentiehouder meer. Het komen tot gestandaardiseerde gedeelde termenlijsten is wenselijk. Er is behoefte aan een afgestemde Vlaamse thesaurusset die beschrijvingen van collecties meer uniform maakt en afgestemd is met Nederlandse partners zoals RKD. Meemoo voert hieromtrent onderzoek uit in het project ‘termennetwerk’.

- Auteursrecht - Bij het digitaliseren en digitaal ontsluiten speelt auteursrecht een belangrijke rol. Om (recenter) erfgoed te kunnen ontsluiten moeten de rechten die hieraan verbonden zijn gekend zijn en waar nodig moet de rechthouder vergoed worden. Het klaren van die rechten vraagt enorm veel tijd en middelen en gebeurt veelal op stukniveau. De problematiek rond auteursrechten en hergebruik staat al langer op de radar, is bijzonder complex en speelt ook internationaal. Juridisch zijn hierover verschillende standpunten. Er blijft nood aan een helder en pragmatisch kader rond auteursrechten en hergebruik, een kader dat de online ontsluiting van (recenter) erfgoed ondersteunt en vergemakkelijkt. Het ontbreken hiervan betekent momenteel een reële rem op een brede digitale ontsluiting van collecties. Hiervoor is een collectieve oplossing wenselijk op Vlaams niveau. Zo kan gestreefd worden naar meer collectieve afspraken in plaats van rechtenafspraken per rechthebbende en zou het denkkader, waarbij het initiatief om rechten te laten uitoefenen bij de rechthebbende ligt, herbekeken kunnen worden. Gezamenlijke standpunten vanuit de sector zijn nodig. Verschillende organisaties hebben hierover expertise, waaronder meemoo, SA&S, auteursrechtenorganisaties, VAIA, ...
- Toename van *born digital content* zal voor steeds toenemende uitdagingen zorgen op het vlak van verzamelen, bewaren en ontsluiten. Selectie, waardering en samenwerking zijn belangrijk.
 - De samenleving kent in grote en steeds toenemende mate een digitale component en beleving. Het doorgeven van informatie gebeurt via vele digitale kanalen. Vanuit een cultureelerfgoedwerking, gericht op het bewaren en doorgeven van erfgoed naar volgende generaties, stelt dit vele uitdagingen. Er is een enorme toevloed aan born-digital-materiaal. Selectie en waardering zijn net zoals bij het bewaren van fysieke collecties cruciaal. Er is nood aan een geïntegreerde visie op het verzamelbeleid en wat hiervan bewaard wordt. Deze uitdaging raakt aan uitdagingen rond hedendaags verzamelen (zie punt [6.2.3](#)). Een verzamelbeleid voor digitale data kan niet los staan van het verzamelbeleid van collectiebeherende organisaties, maar vloeit er van nature uit voort. Ook het ontsluiten van born-digital-materiaal is een grote uitdaging. Daar zijn nieuwe tools voor nodig. Dat zal een inzet van middelen en expertiseopbouw/vorming vragen.
 - Deze uitdagingen spelen zeker voor archieven en erfgoedbibliotheken. Deze organisaties geven aan veel expertise te hebben op het vlak van selectie, waardering en verzamelbeleid, die breder ingezet kan worden.
 - Deze digitale vragen kunnen meer en meer enkel in samenwerking opgelost worden, bijvoorbeeld rond het beheren van sharepoint-omgevingen en webarchivering (zie punt [6.2.3](#)).
- De meest dringende nood op het vlak van digitalisering betreft de krantenarchieven met het oog op preservatie. Het zijn noodzakelijke onderzoeksbronnen die verloren dreigen te gaan. Gelet op de populariteit van krantencollecties, kan dat een grote maatschappelijke impact hebben. Daarnaast is het digitaliseren van fotomaterieel een uitdaging.
 - De nood aan krantendigitalisering speelt met name voor erfgoedbibliotheken. Bij bepaalde organisaties is een hoge concentratie van krantencollecties. Met het oog op preservatie is krantendigitalisering essentieel voor kranten uit de 19de eeuw. Bij uitbreiding geldt deze noodzaak voor negentiende-eeuwse papieren collecties. Krantencollecties zijn meervoudige objecten die een groot deel van de collecties uitmaken, maar niet evident te digitaliseren en ontsluiten zijn. Digitalisering en digitale ontsluiting

vragen een investering van tijd en middelen. Enkel door samen te werken kan er voldoende capaciteit gecreëerd worden om de overslag te maken. Hiervoor zijn overkoepelende initiatieven nodig, die vanuit Vlaanderen komen, naar analogie met de Nederlandse aanpak. Samenwerking met de Koninklijke Bibliotheek is noodzakelijk. Meemoo doorliep al een traject om de uitdagingen rond krantendigitalisering in kaart te brengen. Het uitvoeren van een plan van aanpak is afhankelijk van bijkomende middelen.

- Op basis van een bevraging bij de contentpartners van meemoo leeft er ook een brede vraag naar digitaliseren van fotomateriaal. Het betreft een type drager die veel verspreid is in collecties.
- Versterken van een doelgroepgerichte digitale publieksontsluiting en -bemiddeling. Digitale publiekswerking moet als kerntaak gezien worden in het verlengde van fysieke publiekswerking. Digitale storytelling is daarbij belangrijk.
 - Er is de voorbije jaren sterk ingezet op digitaliseren en digitaal ontsluiten van collecties, dit blijft een uitdaging die tijd en middelen vraagt. De vertaalslag naar het publiek moet in grote mate nog gebeuren. Er worden heel wat nieuwe digitale presentaties of ervaringen gecreëerd, zoals virtuele tentoonstellingen, 3D presentaties en ondersteunend materiaal. Deze digitale creatie heeft nog impulsen nodig. Er moet ingezet worden op krachtige ontsluiting, vanuit het vertellen van verhalen en gelaagde perspectieven. Bij de ontwikkeling van publieksinstrumenten is het fundamenteel dat steeds vertrokken wordt van de behoeften van het publiek, en de specifieke beoogde doelgroep. Het belang van digital storytelling wordt hierbij aangestipt
 - Voor erfgoedbibliotheken en archieven is het digitaal aanbieden van collecties essentieel in de publiekswerking – en dit wordt alleen maar belangrijker. Deze digitale toeleiding is nog te weinig zichtbaar en gewaardeerd in de rapportage en beoordeling (zie punt [6.1](#) en [6.5](#)).

7.5 Digitale innovatie

- Artificiële intelligentie (AI) is de belangrijkste ontwikkeling die kansen maar ook bedreigingen met zich meebrengt. Er is nood aan een duidelijker beeld van uitdagingen rond AI-toepassingen, de inzetbaarheid ervan in erfgoedwerkingen, en een visie hoe beleidsmatig omgegaan wordt met technologische ontwikkelingen zoals AI.
 - Het inzetten van AI biedt kansen voor cultureelerfgoedwerking, bijvoorbeeld in het verrijken van data, het vindbaar maken ervan, het uitvoeren van ondersteunende acties bij grote instroom van born-digital-erfgoed, en in bedrijfsprocessen zoals communicatie. De technologische evoluties gaan snel. Ruimte voor experiment is nodig. Het is niet steeds eenvoudig om hierop vanuit de hele sector in te spelen. Schaalvergroting biedt kansen om AI-toepassingen inzetbaar te maken, maar het is evenzeer van belang dat organisaties zelf ruimte hebben om te experimenteren en praktijken te delen.
 - Er is nog meer zicht nodig op de uitdagingen die AI met zich meebrengt. AI kan een impact hebben op organisatieprocessen maar ook op het omgaan met collecties als bronmaterieel. Erfgoedorganisaties moeten zich kritische vragen stellen bij hun eigen gebruik van AI en bronnen die daaraan ten grondslag liggen. Door de ontwikkelingen rond AI wordt authentieke en integere informatie nog belangrijker. De

sector zet al decennialang in op het open en herbruikbaar beschikbaar stellen van erfgoeddata en die data worden vandaag al gebruikt voor het trainen van AI-modellen. Dit roept een reeks ethische, juridische en praktische vragen op waarop de sector antwoorden moet formuleren. Daarbij is een balans nodig tussen verder innoveren en reguleren.

- Meemoo zet in op een nieuwe collegagroep rond erfgoed en AI.
- Naast AI zijn er heel wat andere digitale innovatieve toepassingen ter versterking van processen in de werking. Voorbeelden zijn innovatieve toepassingen voor klimaatmonitoring, immersieve technologieën voor publieksbeleving, 3D scanning en digital twins, gaming en gamification, business intelligence, enz.
- Er is in de sector vraag naar ruimte voor innovatie. Erfgoedorganisaties moeten systematisch kunnen experimenteren met nieuwe technologieën en innovatieve partnerschappen kunnen aangaan. Dat vraagt expertise, mensen en middelen. Mogen falen is daarbij belangrijk. Het innoveren en experimenteren mag niet enkel door kernspelers gebeuren.
- Er moet over worden gewaakt dat AI- en andere innovatieve initiatieven toegankelijk zijn en dienen als hefboom voor digitale transformatie voor de brede sector. Door de verschillende maturiteitsniveaus is dit niet evident.
 - Er is nood aan een waardenkader, met name voor digitale innovaties zoals AI. Toegankelijkheid, gebalanceerd met integriteit, authenticiteit en privacy moeten leidende waarden zijn bij digitale transformatie en ook bij nieuwe digitale innovaties zoals AI.

7.6 Digitale maturiteit en capaciteit

- De digitale maturiteit van cultureelerfgoedorganisaties vraagt versterking. Dit wordt als een cruciale uitdaging in het kader van digitale transformatie aangestipt. Er is een grote verscheidenheid wat betreft de digitale maturiteit in de sector. Organisaties bevinden zich op verschillende snelheden waardoor de noden ook verschillen.
 - Cultureelerfgoedwerking kent steeds meer digitale componenten, die digitale vaardigheden vragen van alle medewerkers. De toenemende uitdagingen rond het verwerven en bewaren van born-digital-collecties zorgt evenzeer voor een verschuiving in nodige competenties. Daarvoor is steeds meer inzicht en expertise nodig in digitale processen en ontwikkelingen.
 - De aanvragen 2024-2028 tonen dat er in de sector erg verschillende ontwikkelingsstadia en -snelheden zijn op het digitale vlak. In het kader van de aanvragen 2024-2028 maakten vele organisaties werk van een digitale strategie, of planden dit te doen. Om deze strategie uit te voeren, werd vaak een versterking van capaciteit gevraagd. Het realiseren van een digitale transformatie doorheen de werking

vraagt immers middelen. De gesprekken in het participatieve traject ter voorbereiding van de Strategische Visienota Cultureel Erfgoed 2026 wijzen eveneens op de grote verschillen tussen organisaties. Zeker voor kleinere spelers is digitale maturiteit niet evident.

- Het ontwikkelen van een digitale strategie over de digitale processen in de gehele werking, afgestemd op de schaalgrootte en draagkracht van de organisatie, blijft fundamenteel om de digitale maturiteit van de organisatie te versterken. Deze visievorming mag niet op zichzelf staan maar moet integraal deel uitmaken van de brede organisatievisie en processen.
 - Het is fundamenteel om in te zetten op holistische visievorming binnen de organisatie, waarbij wordt nagegaan hoe op een kwaliteitsvolle wijze aan de slag gegaan wordt met digitale processen in het geheel van de werking. Bij het uitwerken van een digitale strategie moet rekening gehouden worden met haalbaarheid en een groeipad voor de organisatie. Een realistische aanpak rekening houdend met de capaciteit van de organisatie is wenselijk om de gehele organisatie mee te krijgen. Bij het vormen van die strategie wordt aangestipt dat er, naast collectieprocessen, voldoende aandacht nodig is voor digitale processen die bezoekers(ervaring) en het zakelijk beheer, zoals personeelsmanagement, ondersteunen.
- Het versterken van de digitale competenties en capaciteit binnen organisaties is nodig. Ondersteuning bij de digitale maturiteitsgroei, door begeleiding en vorming, is daarbij cruciaal.
 - Cultureelerfgoedorganisaties hebben vaak niet de digitale competenties en slagkracht om een digitale transformatie te realiseren (zeker kleinere organisaties). Expertiseopbouw en digitale vaardigheden binnen de gehele organisatie zijn een voorwaarde om een digitale sprong te maken, om mee te kunnen instappen in gedeelde oplossingen en deze duurzaam te verankeren binnen de organisatie. Specifieke digitale profielen zijn wenselijk, maar moeilijk te werven. Naast specifieke profielen is competentieverhoging in de gehele organisaties belangrijk.
 - Er is grote vraag vanuit de sector naar voldoende begeleiding en consulentenschap (kennisdeling, aanbieden van tools, advisering, op maat begeleiding, ...) om de digitale maturiteit in de gehele organisatie te versterken. Specifieke noden die in de gesprekken met de sector aan bod kwamen zijn consulentenschap rond digitale collectieregistratie en -ontsluiting (zie traject erfgoeddatabanken), rechtenbeheer en informatieveiligheid.
 - Er is ook nood aan meer opleidingen. Het gaat niet enkel om het verder vormen van digitale experts maar evenzeer om bredere basisopleidingen om de digitale skills van medewerkers te vergroten (bijvoorbeeld over het werken met SharePoint, hoe grote hoeveelheden data verwerken, ...). Dit vraagt het nodige budget van organisaties en voldoende ruimte hiervoor in het werkpakket van medewerkers.
 - Hub-C van Cultuurconnect is een initiatief dat de digitale maturiteitsgroei kan bevorderen in de brede cultuursector. Momenteel bevindt dit instrument zich in een pilootfase. Een dergelijke brede ondersteuning zal zich moeten verhouden tegenover de ondersteuning die wordt gegeven vanuit meemoo specifiek met betrekking tot digitale processen in cultureelerfgoedwerking. Belangrijk is om in die ondersteuning te vertrekken vanuit noden die er zijn. Gelet op de hoge noden vraagt dit voldoende mensen en middelen om deze taak te kunnen waarmaken.

8 DUURZAAMHEID

Leeswijzer – In dit hoofdstuk wordt ingezoomd op uitdagingen op het vlak van ecologische duurzaamheid, één aspect van duurzaamheid dat nog niet aan bod kwam in andere onderdelen. Als start van dit onderdeel wordt duurzaamheid als basisbeginsel van cultureelerfgoedwerking benoemd.

8.1 Duurzaamheid inherent aan cultureelerfgoedwerking

- Duurzame ontwikkeling is inherent aan cultureelerfgoedwerkingen. Het is belangrijk om dit te blijven benadrukken. Cultureelerfgoedwerking heeft immers het doorgeven van erfgoed naar toekomstige generaties als bestaansreden en doel. Dit vraagt een duurzame werking in alle aspecten, zowel in het omgaan met de collectie, de cultureelerfgoedgemeenschappen als in de organisatie. Het vraagt ook een werking die inspeelt op maatschappelijke uitdagingen en die zo ook een bijdrage levert aan duurzame ontwikkeling in de samenleving.
- Bijdragen aan de Sustainable Development Goals (SDG's) blijft een belangrijk streven. Er kan nog concreter aan de slag gegaan worden met de SDG's binnen immaterieelerfgoedwerking.
 - Wereldwijd werden vanuit de Verenigde Naties doelstellingen bepaald voor duurzame ontwikkeling (Sustainable Development Goals - SDG's). Duurzame ontwikkeling is een breed concept waaronder allerlei aspecten worden gevat: het omgaan met mensen, het rekening houden met de omgeving en natuur/klimaatsveranderingen (ecologie), het creëren van welvaart, de kwaliteit van publieke ruimten en culturele infrastructuur, het conserveren van erfgoed, duurzaamheid bij erfgoedtoerisme, maatregelen tegen kunstsmokkel...
 - MONDIACULT is een initiatief van UNESCO om cultuur prominenter op de internationale beleidsagenda's te zetten en 'cultuur' na 2030 ook als aparte VN-ontwikkelingsdoelstelling te verkrijgen (zie punt [15](#)).
 - UNESCO vertaalde in 2016 de SDG's in een nieuw hoofdstuk van de conventie 2003 voor immaterieel erfgoed. Sindsdien is de aandacht voor het verband tussen immaterieel erfgoed en duurzame ontwikkeling alleen maar gestegen. Binnen het huidige Vlaamse beleid zijn er al aanknopingspunten. Zo is er bij de trajecten rond het doorgeven van vakmanschap aandacht voor duurzame materialen, handmade en hergebruik en kennis over de natuur. Ook in de kandidaturen die Vlaanderen voordraagt bij UNESCO heeft duurzame ontwikkeling een plek. Zo zet de Geelse gezinsverpleging in op welzijn en mentale gezondheid, en draagt de kandidatuur van de traditionele bevoeiing bij aan een duurzaam gebruik van natuurlijke hulpbronnen. De link tussen immaterieel erfgoed en duurzame ontwikkeling actief verder ontwikkelen en concreet maken is een uitdaging die ook is opgenomen in de beleidsvisietekst 2022 (zie punt [11.5](#)). Samenwerking met andere beleidsdomeinen is daarbij belangrijk, bijvoorbeeld rond duurzaam toerisme, inclusieve economieën en kwaliteitsvol onderwijs.

8.2 Ecologische duurzaamheid

- Ecologische duurzaamheid wordt aangestipt als een belangrijke uitdaging door de sector, zij het niet als een prioritaire uitdaging. Internationaal staat ecologische duurzaamheid wel sterk op de agenda. Het is goed om internationale ontwikkelingen en initiatieven op te volgen en ermee aan de slag te gaan.
 - Het bewustzijn van het belang van ecologische duurzaamheid groeit in de cultureelerfgoedsector. De edities 2017 en 2023 van het Groot Onderhoud hebben hiertoe bijgedragen. Door de veelheid aan uitdagingen en de druk op de basiswerking is het vaak echter geen prioriteit. Initiatieven en impulsen vanuit de Vlaamse overheid om te sensibiliseren en aan te zetten tot acties, blijven wenselijk. Een ecologische transitie vraagt immers investeringen die op langere termijn kunnen renderen.
 - Internationaal wordt er sterk gewerkt rond klimaatverandering en cultureel erfgoed. SDG 13 van de [Sustainable Development Goals](#) (SDG's) is gewijd aan het klimaat en ecologische duurzaamheid. Binnen UNESCO wordt vanuit [MONDIACULT 2025](#) als een thema naar voor geschoven. Vanuit UNESCO is er ook een initiatief specifiek rond klimaatverandering en immaterieel erfgoed. De Europese Unie besteedt nadrukkelijk aandacht aan klimaatneutraliteit met de Europese Green Deal, en de impact van klimaatverandering op erfgoed. Klimaatadaptatie en paraatheid worden vooropgesteld. In het Creative Europe programma is (ecologische) duurzaamheid één van de thema's.
 - Er is al heel wat opgebouwde kennis en kennisdeling georganiseerd. Het is belangrijk deze internationale initiatieven op te volgen en aan de slag te gaan met de bevindingen ervan.
- Er is nood aan een duidelijk beleidskader voor en verwachtingen naar de cultureelerfgoedsector (en bredere cultuursector). De Vlaamse beleidslijnen rond klimaat en duurzaamheid kunnen gelden als kapstok: 'het inzetten op het verkleinen van de ecologische voetafdruk' en 'het inzetten op het paraat maken voor de gevolgen van klimaatveranderingen' zijn immers ook voor cultureel erfgoed uitdagingen. Deze doelstellingen zijn in het cultuurbeleid nog niet doorvertaald. Om vanuit cultuur prioriteiten te bepalen, is het zinvol om een nulmeting te doen.
 - De beleidsnota Cultuur (OD A. 2.1) stelt dat (ecologische) duurzaamheid aan belang wint in de cultuur- en jeugdsector. Er zal ingezet worden op het maken van een stand van zaken van dit thema binnen de Vlaamse cultuur- en jeugdsectoren, en onderzocht worden welke acties er op het vlak van beleid kunnen genomen worden. Deze kunnen ook relevant zijn voor het cultureelerfgoedbeleid.
 - Het tweesporenbeleid van de Vlaamse overheid rond klimaat en duurzaamheid speelt in op uitdagingen die ook voor de cultureelerfgoedsector belangrijk zijn:
 - Inzetten op het verkleinen van de ecologische voetafdruk in de werking en op het vlak van infrastructuur. Enkele specifieke uitdagingen die voor de cultureelerfgoedsector daarbij spelen, zijn:
 - het vinden van een balans tussen klimaateisen voor een kwaliteitsvol binnenklimaat en energiezuinige maatregelen (zie punt [6.3](#));
 - het realiseren van energiezuinige ingrepen in historische gebouwen waarin cultureelerfgoedorganisaties vaak gehuisvest zijn, en de draagkracht van inrichtende machten om dit te realiseren (zie punt [12.1.2](#));

- afwegingen rond energiezuinigheid bij de keuze voor transport, zowel bij het publiek, medewerkers als voor collectiestukken in het kader van bewaargevingen (en de al of niet noodzakelijke begeleiding van collectiestukken door medewerkers);
 - digitale pollutie en energieverbruik door de creatie van digitale data en gebruik van nieuwe technologieën (zoals AI, zie punt [7.1](#));
 - het delen en hergebruik binnen de erfgoedsector en het zoeken naar geschikte platformen om dit te stimuleren. FARO werkte bijvoorbeeld in het kader van de Green Deal Huren & Delen samen met OpenDoek en Cocom aan een digitaal huur- en deelplatform, Farendo.
 - Inzetten op het paraat maken voor de gevolgen van klimaatveranderingen; Wat zijn de (mogelijke) gevolgen van klimaatverandering voor cultureelerfgoedwerking? Hoe kan de Vlaamse overheid de sector ondersteunen om zichzelf te wapenen?
 - Zie punt [6.3](#)
- Scherpstellen hoe de transversale taak ‘duurzaamheid’ beoordeeld wordt in het kader van het Cultureelerfgoeddecreet, met een focus op ecologische duurzaamheid. Verwachtingen moeten rekening houden met de schaalgrootte en draagkracht van organisaties en autonomie in eigen beleidskeuzes.
 - De beoordeling van het transversale criterium ‘duurzaamheid’ bracht in het verleden heel wat interpretatieverschillen met zich mee. Het was voor beoordelaars en aanvragers niet duidelijk welke aspecten onder dit criterium getoetst moesten worden, en wat juist verwacht werd. Verschillende aspecten die onder ‘duurzaamheid’ kunnen vallen, komen immers aan bod in het kader van andere criteria (bijvoorbeeld digitaal beleid, behoud en beheer, personeelsbeleid, publiekswerking, ...).
 - In de Strategische Visienota 2021 is daarom voor de invulling van het criterium ‘duurzaamheid’ een accent gelegd op ‘ecologische duurzaamheid’ en inspanningen die organisaties leveren op dat vlak. Het is goed om deze focus aan te houden, gezien dit aspect van ecologische duurzaamheid niet gevat wordt in de andere criteria. In punt [8.2](#) wordt daarom ingezoomd op de uitdagingen met betrekking tot ecologische duurzaamheid.
 - De verwachtingen naar de sector op het vlak van ecologische duurzaamheid vragen verdere verduidelijking. Organisaties geven in aanvragen acties aan hoe ze inzetten op ecologische duurzaamheid maar veelal levert dit een ad hoc overzicht van acties op. Commissies oordelen over de ‘inspanningen’ die geleverd worden. Van een ‘beleid’ rond duurzaamheid is meestal nog geen sprake. De indelingscriteria voor collectiebeherende organisaties vragen ‘een beleid’, de criteria voor werkingssubsidies vragen in de werking ‘invulling aan duurzaamheid binnen de werking’.
 - Vanuit kleinere en bovenlokale spelers, met name de bovenlokale musea, wordt een sterke focus ervaren op het transversale beleid, waaronder duurzaamheid. Dit wordt ervaren als containerbegrippen, waarvoor een concrete invulling niet steeds evident is. Vaak zijn organisaties afhankelijk van de visie en het beleid van de (lokale) inrichtende macht op dit vlak, en wordt de impact van de organisatie op deze visie als beperkt ervaren. Gelet op de vele uitdagingen en de vaak beperkte draagkracht van organisaties wordt het belang van duidelijke verwachtingen en het waarborgen van autonomie in het maken van

beleidskeuzes benadrukt. Er mag geen afvinkbeleid zijn om in te zetten op vele maatschappelijke en beleidsuitdagingen en accenten, ten koste van de basiswerking van een cultureelerfgoedorganisatie.

- Een stimulerende aanpak is aangewezen, waarbij er vanuit subsidiërende overheden duidelijk verwachtingen gesteld worden. Een duidelijke inspanningsverbintenis is wenselijk, zowel op organisatieniveau als vanuit de sector.
 - Het is aan organisaties om aan te tonen waar ze staan en welke doelstellingen ze vooropstellen in het kader van ecologische duurzaamheid om stappen te zetten.
 - Niet elke organisatie kan op alle aspecten inzetten. De optelsom van alle inspanningen op sectorniveau zijn van belang. Het maken van onderlinge afspraken, zoals [Klimaatverklaring voor erfgoedorganisaties](#) (zie [6.2.1](#)) is belangrijk om collectief als sector inspanningen te leveren.
 - Voldoende ondersteuning en begeleiding zijn aangewezen.
- Cultureelerfgoedorganisaties kunnen een grote impact genereren door een maatschappelijke rol op het vlak van ecologische duurzaamheid door een voorbeeldrol op te nemen en het debat te voeden. Organisaties kunnen aangemoedigd worden om deze rol meer en structureel op te nemen.
 - Organisaties en erfgoedgemeenschappen kunnen bijdragen aan de sensibilisering over de klimaat- en biodiversiteitscrisis door een voorbeeldfunctie op te nemen, hierover actief te communiceren en debat te stimuleren.
 - Organisaties en erfgoedgemeenschappen beschikken over relevante expertise en kunnen mogelijke oplossingen bijdragen vanuit traditionele technieken. Een mooi voorbeeld is de immaterieelerfgoedpraktijken rond 'witteren', het bevoeien van graslanden en composteren.

9 DIENSTVERLENING

Leeswijzer – In dit onderdeel worden uitdagingen benoemd rond dienstverlening en het dienstverlenende netwerk in de cultureelerfgoedsector. In een eerste punt ‘Algemeen’ worden enkele algemene sterktes en uitdagingen benoemd. In de volgende punten worden specifieke uitdagingen benoemd per type dienstverlener.

9.1 Algemeen

- De Vlaamse cultureelerfgoedsector wordt gekenmerkt door een sterk uitgebouwd dienstverlenend netwerk met diverse spelers en verschillende expertises. Er is een uitgebreid dienstverlenend netwerk met een steunpunt, de organisatie voor immaterieel erfgoed, landelijke en bovenlokale dienstverleners die vanuit een neutrale rol complementair inzetten op kennisopbouw en -deling. Dat is een troef en uniek. Het belang van deze spelers en dit netwerk wordt benadrukt, met de vraag om dit te behouden, te versterken en in te spelen op uitdagingen.
 - FARO als steunpunt voor cultureel erfgoed en Werkplaats immaterieel erfgoed als organisatie voor immaterieel erfgoed zetten ook in op kennisopbouw en -deling en internationale netwerking. De landelijke dienstverlenende organisaties spelen een belangrijke rol voor hun expertisegebied. Bovenlokale dienstverleners nemen die rol op vanuit een bredere eerstelijnszorg voor een geografisch afgebakend gebied.
 - Naast de dienstverlenende organisaties binnen de cultureelerfgoedsector zijn er ook transversale dienstverleners die evenzeer een dienstverlening uitbouwen waarvan cultureelerfgoedorganisaties gebruik kunnen maken. In het bijzonder Culturloket en de digitale transversale dienstverleners, waaronder meemoo.
 - Ook collectiebeherende organisaties zetten nadrukkelijk in op kennisdeling en bieden soms diensten en ondersteuning aan (zie punt [9.6](#)). Hun rol in het kader van kennisopbouw, -deling en ondersteuning vraagt meer erkenning.
- Visievorming over dienstverlening: er is meer duidelijkheid nodig over de visie van Vlaanderen op dienstverlening. Het is voor de sector niet altijd duidelijk wat een aparte dienstverlenende rol vraagt, wat een steunpunt doet en wat vanuit het departement gebeurt en hoort te gebeuren (bijvoorbeeld de dienstverlening rond Kunst in Opdracht).
- Het detecteren van lacunes in het dienstverlenende netwerk, en gedetecteerde noden.
 - Om lacunes te detecteren die momenteel niet opgevangen worden door landelijke of andere dienstverleners, zou een brede bevraging van het cultureelerfgoedveld nodig zijn. Het Departement Cultuur, Jeugd en Media stelt dat een gehele veldbevraging niet haalbaar en wenselijk is. Lacunes komen momenteel aan het licht via de erkende en gesubsidieerde sector, zowel in het kader van het

traject ter voorbereiding van de visienota's, beleidsvoorbereidend onderzoek maar ook via project- en werkingsaanvragen voor een dienstverlenende rol. Als er grote noden en lacunes zijn, gaat het Departement Cultuur, Jeugd en Media ervan uit dat ze via deze wegen voldoende gesignaleerd worden.

- Het Cultureelerfgoeddecreet biedt ondersteuning aan landelijke dienstverlenende rollen. Het is op basis van de aanvraag zelf dat de nood aan dienstverlening moet blijken. Via projectsubsidies kunnen organisaties onderzoeken welke noden er zijn en of een dienstverlenende werking daarop een antwoord kan bieden. Dit gebeurde bijvoorbeeld rond welzijnserfgoed, waaruit de landelijke dienstverlenende rol TOON voortkwam.
 - Beleidsvoorbereidend onderzoek rond bepaalde onderwerpen (bijvoorbeeld kunstenerfgoed, rampenstrategie en samenwerking met private spelers), kan wijzen op bepaalde lacunes in de dienstverlening.
 - In het kader van beleidstrajecten, zoals de Strategische Visienota Cultureel Erfgoed, worden noden in kaart gebracht en wordt de sector bevraagd. Het steunpunt en de andere ondersteunde organisaties hebben goed zicht op de noden in het brede veld.
- In het kader van het traject ter voorbereiding van de Strategische Visienota Cultureel Erfgoed 2026 wordt gewezen op volgende lacunes waarvoor momenteel geen of te beperkte dienstverlening is:
- migratie-erfgoed: de expertise is momenteel versnipperd (bij enkele archieven, het agentschap Inburgering). In het verleden werd een aanvraag voorbereid, zonder succes. De opstap naar een landelijke dienstverlenende werking is groot.
 - Dienstverlening rond zakelijke, juridische en financiële aspecten: er is een transversaal steunpunt dat hiervoor een dienstverlening ontwikkelt: Cultuurloket. De mate waarin de cultureelerfgoedsector een beroep kan doen op Cultuurloket is eerder beperkt. De werking is weinig aangepast aan de specificiteit van erfgoed op zakelijk vlak en wordt als vooral kunstengericht ervaren (met uitzondering voor hun actieve rol bij de begeleiding van de meester-leerlingbeurzen). Zie punt [10.1](#).
 - Consulentenschap (advisering, aanreiken van tools, vorming, op maat begeleiding, ...) met name voor digitale collectieregistratie, digitale transformatie en behoud en beheer: tot 2018 werden provincies vanuit het Vlaamse cultureelerfgoedbeleid ondersteund voor het uitbouwen van een regionaal cultureelerfgoedbeleid. In elke provincie was er een brede erfgoed/museumconsulent, een depotconsulent en een registratieconsulent naast ondersteunend personeel. Met de afslanking van de provincies is het consulentenschap als provinciale taakstelling overgedragen naar FARO (brede consulentenschap en depotconsulentenschap) en meemoo (registratieconsulentenschap, gekoppeld aan de erfgoed databanken), na een overgangsfase bij het departement Cultuur, Jeugd en Media. Het effectieve aantal overgedragen VTE ten opzichte van de personeelsbezetting bij de provincies is echter aanzienlijk verminderd. De afslanking van de provincies heeft een grote impact gehad op de sector, die voor uitdagingen blijft zorgen. Op basis van de gesprekken met de deelsectoren wordt het verdwijnen van dit provinciale consulentenschap nog steeds als een enorm verlies ervaren. Wat betreft behoud en beheer/depotconsulentenschap wordt dit in de mate van het mogelijke opgevangen door FARO, ook cultureelerfgoedcellen en landelijke dienstverleners proberen binnen hun capaciteit in te spelen op noden van hun werkveld op het vlak van depot- en registratieconsulentenschap. Zeker cultureelerfgoedcellen voelen de impact door het wegvallen van het provinciale consulentenschap enorm. Dit provinciale consulentenschap was complementair aan het consulentenschap dat vanuit de erfgoedcellen wordt geboden. Door het wegvallen van die complementariteit, komt er nu een grote

druk bij de cultureelerfgoedcellen. De vragen overstijgen de capaciteit. De voorziene begeleiding wordt als te beperkt ervaren.

- Afstemmen van en communiceren over rolverdeling: er is heel wat samenwerking en afstemming tussen de dienstverlenende organisaties binnen de cultureelerfgoedsector, maar dit kan nog verder verfijnd worden. De rolverdeling kan verder scherp gesteld worden tussen dienstverleners. Er is ook nood aan een heldere communicatie over die rolverdeling. Zodat duidelijk is bij wie erfgoedspelers waarvoor terecht kan.

- Taakverdeling:

- Op sommige vlakken is er nog overlappende of sterk aansluitende expertise. Het is cruciaal dat de dienstverlenende organisaties goed samenwerken met andere organisaties die soms overlappende of aanvullende expertise hebben. De rolverdeling en onderlinge verhouding is soms niet duidelijk.
- Het consulentchap rond bepaalde zaken zit bijvoorbeeld verspreid over verschillende actoren. Dat geldt met name voor uitdagingen zoals collectieregistratie, collectie-afstemming, calamiteitenplanning en depotwerking. Deze uitdaging wordt met name aangestipt door de cultureelerfgoedcellen, die vragende partij zijn om onderling tot een duidelijkere taakverdeling te komen en om meer in dialoog hun rol in dit consulentchap te bekijken. Soms lijkt het alsof taken eenzijdig worden toegewezen.
- Landelijke dienstverlenende rollen vragen een duidelijker mandaat om een regie op te nemen voor bepaalde zaken. Deze organisaties zetten vanuit hun thematische scope soms overkoepelende trajecten op rond registratie, waardering, collectie-afstemming en herbestemming. Dergelijke trajecten worden, met name door kleinere spelers, enorm waardevol bevonden. Ze betekenen een ondersteuning voor de werking. Een duidelijker mandaat om de regie in dergelijke trajecten op te nemen, kan deze kracht bijzetten.
- Met de start van de beleidsperiode 2024-2028 is er één dienstverlener bijgekomen. Voor sommige van de dienstverleners kwam er een (aanzienlijke) stijging van budgetten. De rollen (wie doet wat) in de sector moeten, rekening houdend met de uitbreidingen en groei die deze deelsector kende, uitgeklaard worden.

- Communicatie:

- Er zijn veel actoren die dienstverlening aanbieden. Naast landelijke dienstverleners zijn er ook erfgoedcellen, FARO, WIE, transversale steunpunten, ... Ook vanuit collectiebeherende organisaties wordt expertise gedeeld. Actoren lopen soms wat verloren in het dienstverlenende aanbod en weten niet waarvoor ze bij wie terecht kunnen. Die ervaring leeft zeker bij kleinere spelers op lokaal vlak. Er zijn al initiatieven zoals [Erfgoeddienstverleners](#) dat een overzicht biedt. Een eenduidig communicatieoverzicht maken is niet evident. Dienstverlening evolueert en voor sommige zaken kunnen meerdere spelers ondersteunen.
- Transparante communicatie is belangrijk, maar de uitdaging mag niet geproblematiseerd worden. Het is vooral van belang dat binnen het dienstverlenende netwerk onderling ingezet wordt op afstemming en doorverwijzing, wat nadrukkelijk gebeurt. De veelheid aan spelers die in hoofdzaak complementair werken, is net de sterkte van het Vlaamse dienstverlenende netwerk.

- Voor dienstverleners is het ook van belang om duidelijk zicht te hebben op de collectieprofielen en -werking van collectiebeherende organisaties, met het oog op doorverwijzing.
- Spanningsveld tussen aanbod en verwachtingen: een dienstverlenende werking moet vertrekken van een duidelijke nodenanalyse en ontwikkelt een aanbod dat afgestemd op die noden. Er wordt soms een spanningsveld ervaren tussen het aanbod van dienstverleners en de verwachtingen van cultureelerfgoedgemeenschappen en niet-professionele organisaties.
 - De noden uit de lokale cultureelerfgoedgemeenschappen betreffen vaak zeer individuele behoeften en vragen naar concrete ondersteuning en hands-on-uitvoering, die binnen de capaciteit van een dienstverlenende werking niet altijd geboden kan worden. De verwachtingen en noden van cultureelerfgoedgemeenschappen worden daardoor niet altijd ingelost door dienstverleners. Dienstverleners bieden wel begeleiding en tools aan, maar kunnen niet instaan voor de effectieve uitvoering. Cultureelerfgoedgemeenschappen ervaren daarom soms dat de lat van de dienstverlening te hoog ligt.
 - Dienstverleners leggen ook zelf prioriteiten vanuit de eigen werking en werken een aanbod uit. Er zijn altijd meer noden dan er gelenigd kunnen worden en dienstverleners maken keuzes. Die keuzes moeten verder bouwen op een nodenanalyse en gemotiveerd zijn.
 - Dit brengt een spanningsveld met zich mee voor dienstverleners die als taak hebben om te ondersteunen en begeleiden, terwijl de nood vaak is om hands-on uit te voeren. Dit spanningsveld geldt in grote mate ook voor de dienstverlening met betrekking tot digitale transformatie.
 - Dit spanningsveld is er, maar mag niet geproblematiseerd worden.
- In Vlaanderen zijn geen (grote) collectiebeherende organisaties die een (brede) voortrekkersrol voor het hele cultureelerfgoedveld opnemen op het vlak van kennisdeling rond cultureelerfgoedwerking en internationalisering, wat in het buitenland vaak wel het geval is (vaak in de vorm van nationale musea). Niet iedereen is overtuigd van de noodzaak van 'voortrekkersrollen' en de lacune die aangestipt wordt. Vlaanderen heeft immers een uniek ecosysteem waar onderlinge kennisdeling en dienstverlening sterk uitgebouwd is.
 - Er werd in de analyse gesteld dat er in Vlaanderen geen (grote) collectiebeherende organisaties zijn die een (brede) voortrekkersrol voor het hele cultureelerfgoedveld opnemen op het vlak van kennisdeling rond cultureelerfgoedwerking en internationalisering. Deze vaststelling wordt gemaakt in vergelijking met 'rijksinstellingen' in andere landen die deze rol wel opnemen. Deze vaststelling wordt niet in twijfel getrokken, wel de vraag of dit een lacune is. In de verdere afstemming met de deelsectoren werd benadrukt dat Vlaanderen een uniek ecosysteem heeft waar onderlinge kennisdeling en dienstverlening sterk uitgebouwd is.
 - De uitdaging ligt volgens de sector eerder in het meer zichtbaar maken en waarderen van de kennisdeling die er is binnen dit netwerk.

- Het blijft bij deze vaststelling ook onduidelijk wat ‘een voortrekkersrol’ betekent. In de gesprekken werd aangegeven dat het opnemen van een trekkersrol verschillende vormen kan aannemen (vanuit een organisatie, een netwerkmodel, ...). Er is geen ‘one size fits all’. Het opbouwen van expertise en opnemen van een trekkersrol op bepaalde gebieden moet vanuit organisaties zelf bepaald worden. Een neutrale regie en coördinatie kan daarbij ondersteunen. Het doel en de verwachtingen ten opzichte van een eventuele ‘voortrekkersrol’ moeten verduidelijkt worden als dit beleidsmatig toch zou worden gestimuleerd. Nu is dit eerder vaag en onduidelijk of dit zou worden geïnitieerd als taakstelling vanuit het beleid of bottom-up groeit. De gebruikte terminologie doet een meer hiërarchisch model vermoeden.
- Vanuit bepaalde deelsectoren werd de vraag gesteld of het opnemen van een ‘voortrekkersrol’ voor bepaalde expertisegebieden kan toelaten om in mindere mate in te zetten op andere aspecten in de werking. Het Cultureelerfgoeddecreet vraagt dat collectiebeherende organisaties beantwoorden aan de erkennings- en indelingscriteria. Die veronderstellen een evenwichtige en kwaliteitsvolle uitvoering van alle functies en transversale taken. Accenten kunnen steeds gelegd worden.

9.2 Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed

- FARO, het Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed, betekent een grote meerwaarde voor de sector en het beleid.
 - FARO levert erg waardevol werk en betekent een belangrijke meerwaarde voor het cultureelerfgoedveld. Het werk dat het steunpunt levert en de positie die het inneemt in het cultureelerfgoedveld wordt sterk gewaardeerd door de sector.
 - De taakomschrijving en potentiële doelgroep zijn decretaal heel breed omschreven. Het belang van haalbare en beargumenteerde keuzes, op basis van een nodenanalyse en in afstemming met andere dienstverleners, wordt benadrukt. De verwachtingen in de praktijk kunnen nooit volledig beantwoord worden.
 - Vanuit praktijkontwikkeling- en ondersteuning biedt het steunpunt heel wat inzichten die beleidsmatig relevant zijn. Voor het beleid is het steunpunt dan ook een onmisbare partner bij vele denkoefeningen en beleidstrajecten.
- De optimalisering van de bovenbouw mag geen besparing zijn.
 - Er is de voorbije jaren bespaard op de bovenbouwspelers, wat de slagkracht als steunpunt ondermijnt. De verdere optimalisering van de bovenbouw mag in de praktijk niet uitdraaien op verdere besparing op het steunpunt.
 - Het Vlaamse Regeerakkoord en de Beleidsnota Cultuur geven aan dat de samenwerking met en binnen de culturele bovenbouw versterkt wordt door te streven naar een zo groot mogelijke efficiëntie. Aan het begin van de regeerperiode wordt een visienota opgemaakt, met duidelijke (transversale) beleidsdoelstellingen en KPI's voor de sectorale en transversale steunpunten. Deze worden doorvertaald in de beheersovereenkomsten. Er wordt gezorgd voor een heldere samenwerking tussen

de Vlaamse overheid en de bovenbouwspelers, naar het voorbeeld van de digitale kernspelers (RA, p.185).

- Het consulentenschap behoud en beheer kende een verarming als gevolg van de afslanking van de provincies. Dit is een lacune. Een versterking van het consulentenschap rond behoud en beheer is wenselijk (zie punt [9.1](#)). Ook in het kader van calamiteitenwerking kan een versterking aangewezen zijn (zie punt [6.3.1](#))
- De andere timing van beleidsperiode voor FARO, één jaar voor de start van de beleidsperiode van de sector (uitgezonderd cultureelerfgoedconvenants), wordt positief bevonden.

9.3 Organisatie voor immaterieel erfgoed

- Net zoals het steunpunt levert de organisatie voor immaterieel erfgoed erg waardevol werk.
- Door de substantiële financiële versterking voor de periode 2024-2028 kan de organisatie zijn werking ten volle ontplooiën. Hierdoor moeten ook nieuwe evenwichten in de sector gevonden worden, wat blijvend afstemming vraagt met het steunpunt en de andere organisaties die werken rond immaterieel erfgoed. De oprichting van het Categorie II centrum 'Flame' heeft mogelijk ook een impact op het uitbouwen van de werking als organisatie voor immaterieel erfgoed.

9.4 Landelijke dienstverleners

- Landelijke dienstverlenende rollen spelen een belangrijke rol in het dienstverlenende netwerk vanuit een thematische scope. Het belang van deze organisaties wordt benadrukt.
 - De landelijke dienstverleners ondersteunen erfgoedgemeenschappen en collectiebeherende organisaties vanuit meer thematische gebieden (zoals religieus erfgoed, agrarisch erfgoed, podiumkunstenerfgoed of welzijnserfgoed). Deze organisaties zetten in op een diepgaande, structurele en duurzame samenwerking met het veld voor het themaveld dat zij opnemen. Landelijke dienstverleners spelen vaak een rol als bruggenbouwers tussen verschillende onderdelen van de erfgoedsector (onroerend, roerend en immaterieel), en op het vlak van cross-sectorale en internationale samenwerking met andere sectoren en domeinen (welzijn, onderwijs, kunsten). Hun werking wordt uitgebouwd in samenwerking en afstemming met andere dienstverleners, waaronder cultureelerfgoedcellen en het steunpunt FARO.
 - Er is vraag naar een duidelijkere visie op toekomstige dienstverlenende rollen: wordt het aantal rollen nog uitgebreid of zal die mogelijkheid in de toekomst beperkt worden? Worden hier vanuit het beleid bepaalde verwachtingen of prioriteiten gesteld?

- Het Cultureelerfgoeddecreet ondersteunt collectiebeherende werkingen en dienstverlenende werkingen. Sommige organisaties combineren deze twee werkingen. Collectiebeherende organisaties hebben zo de mogelijkheid om naast het uitvoeren van de functies ook een dienstverlenende rol op te nemen en daarvoor ondersteund te worden. De instellingen die een dergelijke rol opnemen, zien dit als een duidelijke meerwaarde om tegemoet te komen aan de maatschappelijke noden. Sommige landelijke dienstverlenende organisaties beheren ook collecties, soms structureel in opdracht van een derde partij of tijdelijk met het oog op een herbestemming. Het beleid zal meer en meer rekening moeten houden met deze gecombineerde werkingen en voldoende ruimte laten binnen het decretale kader om dit mogelijk te maken.
- Het kader en aanvraagformat voor dienstverlenende organisaties kan nog scherper, met het oog op het vergroten van de onderlinge vergelijkbaarheid.
 - De landelijke dienstverlenende rollen hebben onderling verschillende werkingen, zowel inhoudelijk als qua aanpak.
 - Met het oog op objectivering van het beoordelingsproces is het wenselijk om de onderlinge vergelijkbaarheid te vergroten door informatie op een meer vergelijkbare manier aan te leveren. Daarbij moet ruimte voor de eigenheid voldoende behouden blijven, een eigenheid die bepaald wordt door de noden van de betrokken cultureelerfgoedgemeenschappen en het erfgoed, en de historiek van organisaties. De vraag naar meer vergelijkbaarheid is gekoppeld aan de oefening waarbij (gedeelde) indicatoren/data bij de aanvraag en verslaggeving voor dienstverleners bekeken wordt (zie punt [3.5](#)). Het is de bedoeling om met de landelijke dienstverleners in gesprek te gaan en te bekijken of het mogelijk en zinvol is om kwantitatieve data op te vragen. Vergelijkbare gegevens zijn relevant in een beoordelingsproces maar zijn ook relevant in het kader van beleidsvoorbereiding en -opvolging om kwantitatief een (deel)sector in kaart te brengen. Dat verhoogt de zichtbaarheid. Deze nood blijkt ook uit de evaluatie aanvraagronde 2024-2028. Hierbij moet gewaakt worden over de planlast.
 - Landelijke dienstverleners zijn bereid om mee te reflecteren over de mogelijkheid om die vergelijkbaarheid te vergroten en de denkoefening om kwantitatieve gegevens te verzamelen. Tegelijk wordt benadrukt dat er een terughoudendheid is door de verscheidenheid in werking waardoor kwantitatieve vergelijking niet evident is. De dienstverlening is gericht op eigen doelgroepen en erfgoedtypes wat een diversiteit in de dienstverlening met zich meebrengt die onderling moeilijk vergelijkbaar is. Het belang van een kwalitatieve benadering en evaluatie wordt benoemd. Kwantificeerbare gegevens mogen hooguit secundair zijn in de beoordeling. Deze diversiteit vraagt bij beoordeling ook voldoende inzicht en kennis van commissieleden over de werking van landelijke dienstverleners.
- Stroomlijnen dienstverlening kunstnerfgoed
 - Zie punt [12.2](#)

9.5 Bovenlokale dienstverleners

- Bovenlokale dienstverleners (cultureelerfgoedcellen) spelen een belangrijke rol in het dienstverlenende netwerk vanuit een geografisch afgebakend scope.
 - Voor cultureelerfgoedactoren en -gemeenschappen in een geografisch afgebakend gebied vormen bovenlokale dienstverleners een aanspreekpunt voor eerstelijnszorg. De cultureelerfgoedcellen zijn onderling sterk vernetwerkt en zetten in op onderlinge kennisdeling.
- De bovenlokale dienstverlening (cultureelerfgoedconvenants) als beleidsinstrument vraagt verdere scherpstelling, rekening houdend met actuele evoluties.
 - Dienstverlening op bovenlokaal niveau, met de cultureelerfgoedcel als belangrijkste instrument daarbinnen, bestaat al vijftientig jaar. Het beleidsinstrument begon als een experiment in de steden Antwerpen, Gent en Brugge en groeide uit tot een netwerk van zevenentwintig erfgoedcellen in Vlaanderen en Brussel die onderling expertise delen en samenwerken met diverse spelers binnen en buiten de cultuursector. Het Cultureelerfgoeddecreet biedt een kader om deze dienstverlening uit te bouwen en bepaalt de algemene doelstellingen. De dienstverlening vertrekt steeds vanuit het aanwezige cultureel erfgoed en cultureelerfgoedactoren in een afgebakend geografisch gebied, en de bereidheid van lokale besturen in dat gebied om hiervoor een beleid te ontwikkelen. De focus in deze werkingen varieert naar gelang het (boven)lokale cultureelerfgoedveld en de noden die zich aandienen. De context waarbinnen de werking zich afspeelt (landelijk, (groot)stedelijk, ...) speelt ook een rol. Dit blijven belangrijke principes.
 - Verschillende actuele evoluties versterken evenwel de vraag naar het verscherpen van het instrument. Het gaat niet om het in vraag stellen van het instrument of de basisprincipes, wel om het optimaliseren ervan rekening houdend met enkele evoluties zoals het afstemmen van de regelgeving voor intergemeentelijke samenwerkingen en hoe een coherente dienstverlening vorm krijgt zonder gebiedsdekkend systeem. Die evoluties en uitdagingen die daarmee gepaard gaan, komen in de volgende punten aan bod. De (inhoudelijke) verwachting vanuit Vlaanderen kan ook meer verduidelijkt worden.
 - De cultureelerfgoedcellen wijzen erop dat bij sommige lokale besturen de bereidheid om intergemeentelijk in te zetten op een bovenlokale dienstverlenende rol voor cultureel erfgoed, onder druk staat omwille van een besparingscontext. Het gaat daarbij om overwegingen om te besparen maar ook om het engagement stop te zetten. Het Cultureelerfgoeddecreet biedt nochtans een aantrekkelijke ondersteuning voor intergemeentelijke samenwerking. Inspanningen uit Vlaanderen stimuleren de gemeenten om zelf ook bij te dragen.

Voor besturen die zich engageren, zou Vlaanderen een hefboom moeten blijven betekenen. Het afnemende draagvlak bij lokale besturen heeft niet enkel te maken met de besparingscontext. Een cultureelerfgoedwerking is eerder procesgericht en bottom-up, terwijl een lokaal bestuur eerder concrete output en zichtbare resultaten verwacht.

Er is een grote keuze waarvoor intergemeentelijk wordt samengewerkt, en waarvoor lokale besturen middelen vrijmaken. Elk beleidsdomein wordt afgewogen tegenover elkaar.

Dit probleem van lokaal draagvlak en bereidheid om te investeren in een bovenlokaal cultureelerfgoedbeleid stelt zich zeker niet overal, er zijn veel lokale nuances.

- Er is geen dekkend netwerk van bovenlokale dienstverleners (cultureelerfgoedcellen). Dat zorgt voor lacunes in de bovenlokale dienstverlening.
 - In gebieden zonder bovenlokale dienstverlenende rol, is er geen bovenlokaal aanspreekpunt voor cultureel erfgoed, noch voor actoren in het veld noch voor het dienstverlenende cultureelerfgoednetwerk. Landelijke dienstverlenende rollen werken bijvoorbeeld vaak samen met bovenlokale dienstverleners om bepaalde uitdagingen aan te pakken. Bovenlokale dienstverleners kunnen voor bepaalde uitdagingen een rol opnemen, bijvoorbeeld rond depotnoden en calamiteitennetwerken, rond religieus erfgoed, ... In gebieden zonder cultureelerfgoedcel kunnen hierdoor lacunes ontstaan.
 - Vanuit het bovenlokaal cultuurbeleid is er een evolutie naar een expliciete ambitie om gebiedsdekkend te werken.
 - Het gebiedsdekkend werken is geen uitgangspunt binnen het Cultureelerfgoeddecreet. Principieel is hiertegen geen bezwaar maar het belang van het aanwezige erfgoed, de kwaliteit van de werking, en het politieke draagvlak staan centraal.
- Intergemeentelijke samenwerkingsverbanden kunnen voor verschillende gebiedsgerichte werkingen ondersteund worden (cultureel erfgoed, bovenlokale cultuur, jeugd en onroerend erfgoed). Het huidige regelgevend kader op Vlaams niveau zorgt veeleer voor een verkokering van de gebiedsgerichte werking. Er is nood aan meer afstemming op beleidsniveau en in de regelgevingen ter ondersteuning van de verschillende gebiedsgerichte werkingen (voor cultureel erfgoed, onroerend erfgoed, jeugd en bovenlokale cultuur). Het belang van sectorale decreten wordt wel benadrukt. Er is een sterk pleidooi om in de verdere afstemming van de regelgeving het beleid rond cultureelerfgoedconvenants als leidend principe te nemen. Het gaat om een matuur beleid, een model dat kan uitgedragen worden naar andere sectoren.
 - Binnen intergemeentelijke samenwerkingsverbanden is er een tendens naar meer transversale structuren (met gedeelde personeelsinzet en werking), met name voor bovenlokale cultuur en cultureelerfgoedwerking. Deze synergie werkt versterkend, maar zorgt er ook voor dat werkingen (die vanuit afzonderlijke decreten ondersteund en opgevolgd worden) moeilijker van elkaar te onderscheiden zijn.
 - Vanuit Vlaanderen worden vanuit verschillende domeinen (bovenlokale cultuur, cultureelerfgoedwerking, onroerenderfgoedwerking, jeugd) intergemeentelijke samenwerkingsverbanden ondersteund. Een verregaande afstemming tussen de regelgeving zou voor vereenvoudiging en meer transparante ondersteuning van intergemeentelijke samenwerkingsverbanden vanuit cultuur, jeugd en onroerend erfgoed leiden. Het gaat om afstemming over onder meer de voorwaarden, de procedures, maar ook de financieringsgraad vanuit de verschillende domeinen die een onevenwichtige inzet vanuit de Vlaamse beleidsmiddelen met zich meebrengt:
 - De ondersteuning vanuit Agentschap Onroerend Erfgoed is laag ten opzichte van de gevraagde taken. Een deel van de subsidiemiddelen vanuit cultureel erfgoed wordt soms ook mee ingezet voor de ondersteuning van de (meer publieksgerichte) onroerenderfgoedwerking. Dit zorgt voor een druk op de culturele middelen.

- In de gevraagde eigen inbreng vanuit de lokale besturen zijn er verschillen. Voor cultureel erfgoed wordt verwacht dat 'kosten van ondersteunende aard' en zelf uitgereikte subsidies gedragen worden door de gemeenten, maar wordt geen minimaal bedrag van eigen inbreng opgelegd. Voor bovenlokale cultuur en onroerend erfgoed is de gevraagde eigen inbreng gestegen en wordt het principe van '1 euro voor 1 euro' toegepast. De vrees bestaat dat er vanuit de gemeenten hierdoor minder 'eigen middelen' ingezet zullen worden voor cultureel erfgoed, met mogelijke impact op het lokale ondersteuningsbeleid voor erfgoedactoren (dat met eigen middelen gefinancierd moet worden).
- Er is een pleidooi voor verdere afstemming tussen regelgeving maar niet voor het versmelten tot één generiek beleid. Samensmelten van verschillende intergemeentelijke samenwerkingen zal volgens de bovenlokale dienstverleners de effectiviteit niet ten goede komen. De cultureelerfgoedcellen ervaren dat in andere domeinen (zoals onroerend erfgoed of bovenlokale cultuur) de relatie tussen Vlaanderen en lokale besturen nog volop in ontwikkeling is en er in andere domeinen een meer gestuurd beleid wordt gevoerd vanuit Vlaanderen. Bij het stroomlijnen van procedures moet erover worden gewaakt dat deze fricties niet afstralen op de cultureelerfgoedcelwerking, waar de interbestuurlijke verhouding globaal gezien goed zit en de bottom-up werking waardevol wordt bevonden.
- Regiovorming biedt kansen om bestuurlijke structuren aan te scherpen en vereenvoudigen, en om op termijn met afgebakende regio's afspraken te maken voor verschillende domeinen via één overeenkomst (regiodeals). Deze verschuivingen kunnen echter ook afbreuk doen aan bestaande lokale dynamieken en opgebouwde expertise, en druk zetten op de werking door het groter geografisch gebied dat bediend moet worden.
 - In 2022 legde de Vlaamse Regering 15 referentieregio's vast. Die afbakening gebeurde om meer coherentie in de intermediaire structuren te brengen en de regionale samenwerking te stimuleren.
 - De afbakening heeft ook betrekking op de ondersteuning aan intergemeentelijke samenwerkingsverbanden vanuit het Cultureelerfgoeddecreet. Voor de intergemeentelijke samenwerkingsverbanden (IGS) met een cultureelerfgoedconvenants, staat in het huidige Cultureelerfgoeddecreet (2021) opgenomen dat zij zich moeten conformeren aan de bepalingen van de regiovorming. Uiterlijk 1 januari 2027, start van de volgende beleidsperiode, moet een gesubsidieerd IGS regioconform werken, of daarvoor tijdig een uitzondering aangevraagd hebben bij de Vlaamse regering. Om een aanvraag voor beleidsperiode 2027-2032 rechtsgeldig te kunnen indienen, is het nodig dat het IGS ten laatste op 1 april 2026 (deadline indienen aanvragen) voldoet.
 - Het al of niet toekennen van uitzonderingen op de vastgelegde referentieregio's geeft onzekerheid voor de organisaties. Naast kansen die er zijn naar afstemming en vereenvoudiging van bestuurlijke structuren zijn er ook risico's dat deze verschuivingen afbreuk doen aan bestaande lokale dynamieken en opgebouwde expertise. De regiovorming kan ook zorgen voor een groter geografisch werkingsgebied, wat druk zet op middelen en inzet van de capaciteit. Schaalvergroting mag geen doel op zich zijn. De regelgeving focust sterk op het aantal inwoners, maar het gaat ook over de praktische haalbaarheid van het vlot bereiken van een uitgestrekter geografisch gebied.

- De afwijkende beleidsperiode voor de bovenlokale dienstverlenende rollen zorgt voor een minder optimale beleidsafstemming en -voorbereiding.
 - De beleidsperiode van de bovenlokale dienstverlenende organisaties is afgestemd op de gemeentelijke legislatuur en duurt zes jaar in plaats van vijf jaar. De periode is afwijkend ten opzichte van de rest van de gesubsidieerde cultureelerfgoedsector.
 - Voor de bovenlokale dienstverleners zorgt deze afwijkende timing voor spanning. In 2025 zitten de vernieuwde lokale besturen in het eerste jaar van hun bestuursperiode en worden de raden van bestuur van de intergemeentelijke samenwerkingsverbanden hersamengesteld. Dit zorgt in een aantal regio's voor een onzekere start van de beleidsplanning voor de bovenlokale dienstverlening. Bovendien moeten aanvragen ingediend worden op het moment dat een nieuwe Strategische Visienota Cultureel Erfgoed 2026 wordt gepubliceerd. Hierdoor kunnen deze aanvragen hiermee nog geen rekening houden. Aanvragen van een daaropvolgende periode zullen wel rekening kunnen houden met de strategische visienota van een volgende minister.
 - Bovenlokale dienstverleners zijn niet op hetzelfde moment bezig met beleidsplanning ten opzichte van de sector, wat het moeilijk maakt een gemeenschappelijke analyse uit te voeren en visie te ontwikkelen. Het ontbreken van deze spelers in eenzelfde beleidscyclus wordt als een lacune ervaren, waardoor ook kansen tot samenwerking en afstemming worden gemist. Zeker met de landelijke dienstverleners wordt die nood gevoeld. Ook los van de indiendatum kan echter onderling afgestemd en samengewerkt worden doorheen de beleidsperiode. Op het moment van beleidsplanning is dat sowieso niet altijd evident. Tegelijk wordt ook gesteld dat cultureelerfgoedcellen vaak heel operationeel bezig zijn met een grote druk op de praktische werking. De tijd en ruimte ontbreekt om mee beleidsmatig te reflecteren. Die beleidsmatige reflex is nochtans belangrijk. Cultureelerfgoedcellen staan dicht bij het veld en zijn de spil tussen wat leeft op Vlaams niveau en op lokaal niveau.
 - Het bijsturen van de indiendatum is niet eenvoudig. De beleidsperiode van intergemeentelijke samenwerking rond bovenlokale cultuur, jeugd en onroerend erfgoed hebben eenzelfde timing als de bovenlokale dienstverlenende rol voor cultureel erfgoed. Het hanteren van een afwijkende timing ten opzichte van deze, zou onlogisch zijn. Afstemming en samenwerking op Vlaams beleidsniveau in de ondersteuning van intergemeentelijke samenwerkingen is net aangewezen.
- De vraag is of het wenselijk is om binnen het instrument van bovenlokale dienstverlening nog meer te differentiëren naar gelang het type bovenlokale dienstverlenende werking, met name voor de Vlaamse Gemeenschapscommissie.
 - Via dit instrument wordt een groep van diverse bovenlokale dienstverlenende werkingen ondersteund: vijf grotere steden (Gent, Antwerpen, Brugge, Leuven en Mechelen), kleinere en grotere intergemeentelijke samenwerkingsverbanden waarvan sommige meer professionele actoren bedienen en andere enkel vrijwilligers en lokale cultureelerfgoedgemeenschappen, en de Vlaamse Gemeenschapscommissie.
 - Zeker voor de Vlaamse Gemeenschapscommissie (VGC) is dit een minder aangewezen instrument. Voor VGC geldt bovendien een andere beleidsperiode dan de andere bovenlokale dienstverlenende werkingen, wat de procedures rond bovenlokale dienstverlening compliceert.

- Intergemeentelijke samenwerkingsverbanden met een beperkte schaalgrootte kampen sneller met uitdagingen naar draagkracht en kennen een grote impact bij personeelswijzigingen. Die kleinschaligheid draagt evenwel ook bij aan nabijheid en verbondenheid met het veld.
 - Nabijheid en benaderbaarheid zijn belangrijk voor een cultureelerfgoedcelwerking. Er wordt ervaren dat een beperktere schaalgrootte dit ondersteunt.
 - De kleine schaalgrootte van sommige intergemeentelijke samenwerkingsverbanden kan echter ook leiden tot een beperktere algemene draagkracht van de organisatie. Personeelsverloop is direct voelbaar. Het maakt cultureelerfgoedcellen fragieler, maar ook dynamisch.
 - Medewerkers van cultureelerfgoedcellen betreffen vaak jonge medewerkers, die worden verloond op B-niveau, zonder doorgroeimogelijkheden. Het is nochtans een uitdagende en complexe job die flexibiliteit vraagt om in een context met verschillende gemeentebesturen te functioneren. Er is een combinatie van inhoudelijke expertise en sterke sociale vaardigheden nodig. Het is, mede door de verloning, vaak een springplank naar een volgende job. De erfgoedcellen functioneren op die manier vaak als opleidingscentrum voor de sector, mede door hun sterke vernetwerking.
 - Er wordt aangevoeld dat het verloop groter is op medewerkersniveau, en minder op coördinatieniveau. Zolang medewerkers niet gelijktijdig vertrekken, wordt personeelsverloop mee opgevangen door andere medewerkers.
 - De moeilijkheid van het personeelsverloop zit vooral in persoonsgebonden kennis- en netwerkopbouw. Kennis kan je borgen maar een netwerk draag je moeilijker over. Het inbedden in een grotere structuur lost dit niet op.
 - Impact van personeelsverloop geldt bovendien voor elke organisatie met een beperktere schaalgrootte. Onderzoek naar personeelsverloop binnen/uit de sector zou boeiend zijn.

9.6 Andere actoren

- De rol van andere actoren, zoals collectiebeherende organisaties, met betrekking tot kennisdeling en dienstverlening is te weinig zichtbaar en gewaardeerd. Het structureel inzetten op kennisdeling en dienstverlening is vaak niet mogelijk. Het opnemen van dergelijke kennisdeling en dienstverlening is aan te moedigen, maar mag niet opgelegd worden.
 - Naast dienstverlenende organisaties beschikken ook collectiebeherende organisaties over veel expertise. Het gaat om het bevragen van deze organisaties omwille van hun specifieke thematische expertise vanuit allerhande hoeken (pers, gemeenschappen, burgers, ...) maar evenzeer om het onderling delen van methodisch opgebouwde expertise met betrekking tot de uitvoering van de functies en nieuwe innovaties. Er wordt in de sector een enorme bereidheid tot kennisdeling ervaren. Een voorbeeld hiervan is de kennis die een aantal erfgoedbibliotheken opbouwden met het MMMonk project rond IIIF-werking, die verder wordt gedeeld via de collegagroep IIIF. Bij archieven is AIDA een goed voorbeeld van onderlinge kennisopbouw en -deling. Binnen de overkoepelende stedelijke diensten wordt bijvoorbeeld rond digitaal beleid of calamiteitenwerking kennis gedeeld en samengewerkt, ook breder naar de sector.

- Dit geldt niet enkel voor grotere organisaties, ook kleinere musea, erfgoedbibliotheken en archieven spelen in het lokale weefsel een grote rol op het vlak van expertisedeling. Deze organisaties worden vaak bevroegd.
 - Het gaat zowel om het faciliteren, bieden van materiële ondersteuning, advies verlenen, als hands-on mee uitvoeren van heemkundige kringen, kerkfabrieken en verenigingen. Het gaat concreet bijvoorbeeld om vragen naar inventarisatie (kerkfabrieken), opslagbehoefte, of ondersteuning bij beheer in situ.
 - Deze inzet leunt aan tegen de dienstverlening die veelal toebehoort aan een cultureelerfgoedcelwerking. Door de lokale zichtbaarheid en de verankering van deze collectiebeherende organisaties als vaak enige professionele spelers, zijn ze een natuurlijke partner waarop een beroep wordt gedaan. Zeker voor noden rond collectiezorg/werking in de bredere regio wordt eerder naar het museum gekeken dan naar de cultureelerfgoedcel. Organisch groeien er afspraken als er een cultureelerfgoedcel is en wordt er doorverwezen, maar nog niet voldoende gestructureerd. Als er geen cultureelerfgoedcel is, zijn de musea het enige aanspreekpunt voor vele kleine spelers.
 - Deze rol overstijgt vaak de mogelijkheden en capaciteit van de organisaties. Voor de eigen werking zijn er immers grote uitdagingen op het vlak van basiswerk.
 - Lokale musea zouden omwille van hun nabijheid tot diverse gemeenschappen nog meer een voortrekkersrol kunnen spelen op het vlak van participatie en inclusie. Participatie en inclusie sluiten aan bij het DNA van lokale musea. De lokale musea geven aan hierop in te zetten maar hun potentieel niet volledig waar te maken. Er is steun nodig om dat te kunnen opnemen. Impulssubsidies zouden hierin een stimulans betekenen.
- De inzet op kennisdeling en dienstverlening vanuit deze organisaties is te weinig zichtbaar en gewaardeerd vanuit het decretale kader. Dit mag sterker gewaardeerd worden en doorwegen in de beoordeling. Gelet op de grote rol die sommige organisaties opnemen in kennisopbouw en -deling leeft de vraag naar de mogelijkheid om gericht te kunnen inzetten op bepaalde aspecten in de werking, waarbij bepaalde aspecten van de werking in mindere mate aandacht krijgen ten voordele van andere. Het kwaliteitsvol en evenwichtig uitoefenen van de basisfuncties staat voorop in het Cultureelerfgoeddecreet. Het decreet laat wel toe om in die werking accenten te leggen.
- Ook het departement Cultuur, Jeugd en Media wordt vaak geconsulteerd voor vragen en om bepaalde problemen op te lossen. De capaciteit is beperkt om tegemoet te komen aan vragen naar kennisdeling, of verdergaand het opnemen van een (regie)rol. Het departement Cultuur, Jeugd en Media beschikt ook niet steeds zelf over de expertise. Vaak wordt een opdracht gegeven aan een speler in het veld om in te zetten op gedetecteerde noden (zoals meemoo, FARO of landelijke dienstverleners).

10 ZAKELIJKE EN ORGANISATORISCHE WERKING

Leeswijzer – Dit punt gaat dieper in op de zakelijke en organisatorische werking van de cultureelerfgoedsector. Het eerste punt benoemt de uitdagingen op het vlak van zakelijke werking, het tweede punt gaat dieper in op personeelsbeleid, het laatste betreft goed bestuur.

10.1 Zakelijke werking

- Het is belangrijk verder in te zetten op de versterking van het zakelijk en financieel beleid van organisaties én besturen. Daarbij moet ook aandacht zijn voor eerlijke verloning.
 - Uit de ronde 2024-2028 blijkt dat veel organisaties kunnen groeien in zakelijk beleid. In de voorbije beoordelingsronde was het zakelijk beleid, en zeker de begroting, vaak het zwakst beoordeelde punt. Algemeen werd aangehaald dat het structureel incorporeren van de zakelijke werking en goed bestuur binnen de werking van organisaties nog te veel wordt beschouwd als iets optioneel.
 - Het zakelijk en strategisch denken in de sector kan verder groeien. Het is belangrijk om daarop te blijven inzetten.
 - De besturen van de organisaties hebben hier een belangrijke rol in te spelen. Een kwalitatieve werking is vaak verbonden met een betrokken en goed werkend bestuursorgaan.
 - In het kunstenbeleid worden de principes van fair pay en fair practices al sterk benadrukt en zijn deze decretaal verankerd; in de cultureelerfgoedsector is dat nog niet het geval. Het is wenselijk deze principes ook voor cultureel erfgoed toe te passen. Zeker naar kunstenaars is dit belangrijk. Vaak staan kunstenaars onder druk om performances, werken, ... gratis of voor een lage prijs aan te bieden in ruil voor 'zichtbaarheid'. Het is evenwel belangrijk de samenwerking met kunstenaars niet enkel te benaderen vanuit het (financiële) belang van de cultureelerfgoedorganisatie, maar ook vanuit brede landschapszorg. Grotere organisaties kunnen op dit vlak een voortrekkersrol opnemen. In de praktijk blijkt wel dat fair practices in grote mate afhangen van goede wil en engagement – dit werkelijk afdwingen is niet makkelijk. Bewustmaking is evenwel een erg belangrijke eerste stap. CEMPER maakte een informatiewebsite rond het programmeren van muziek en podiumkunsten in musea: [Ondersteuning voor musea bij de programmatie van muziek en podiumkunsten](#).
 - De principes van fair practices hebben in eerste instantie betrekking op een faire vergoeding voor freelancers. Uiteraard moet ook het eigen personeel fair vergoed worden. Op dat vlak is er een aanvoelen dat cultureelerfgoedfuncties regelmatig relatief laag ingeschaald worden ten opzichte van de gestelde vereisten. Bij heel wat actoren is er een aanvoelen dat dit steeds vaker gebeurt en dat vergelijkbare functies lager worden ingeschaald dan in het verleden. Tegelijkertijd wordt aangehaald dat personeelsleden soms bewust omwille van inhoudelijke redenen kiezen voor een job op een lager salarisniveau dan hun diploma. Om dit scherp te stellen, is verder onderzoek wenselijk.

- Er is een grote nood aan de versterking van de juridische en andere zakelijke competenties bij cultureelerfgoedorganisaties. De sector moet (nog) beter toegeleid worden naar het ondersteuningsaanbod. Lacunes in het aanbod moeten beter in kaart gebracht worden.
 - Dat geldt onder meer voor de toepassing van het auteursrecht en privacywetgeving (GDPR), het gebruik van AI-tools en -apps en juridische aspecten van collectiebeheer (bijvoorbeeld ontzamelen, herkomstonderzoek, bruiklenen, verzekeringen, indemniteit en beveiliging). De beschikbare ondersteuning is vaak niet afgestemd op de specificiteit van de cultureelerfgoedsector. Vanuit de sector wordt aangegeven dat hier ook meer onderlinge ondersteuning zou kunnen zijn.
 - Er is een groeiende nood aan ondersteuning op het vlak van zakelijke werking. Cultuurloket neemt een ondersteunende functie op het zakelijke vlak, maar concentreert zich daarbij op bepaalde facetten van de zakelijke werking, vooral gefocust op individuele cultuurwerkers. De website van Cultuurloket heeft een kennisbank, de organisatie biedt opleidingen aan rond bepaalde onderwerpen en er is gerichte adviesverlening, die evenwel beperkt is in duur. Hierover is er nog onduidelijkheid in de cultureelerfgoedsector, waardoor er ook onduidelijkheid is over de lacunes in de dienstverlening op zakelijk vlak voor cultureelerfgoedwerking en de verschillende types cultureelerfgoedorganisaties. Dit moet verhelderd worden en lacunes moeten verder in kaart gebracht worden.
 - In het kader van de vijfjaarlijkse beleidsevaluatie van ondersteuningsinstrumenten wordt in 2026 een beleidsevaluatie van Cultuurloket opgestart. Een nodenbevraging van de cultuursector maakt hier deel van uit. Indien er onduidelijkheden blijven bestaan, kan een gesprek tussen vertegenwoordigers van de sector en Cultuurloket zinvol zijn.
 - Cultuurloket signaleert het probleem dat intergemeentelijke samenwerkingsverbanden niet altijd over voldoende zakelijke basiskennis beschikken en niet altijd een beroep kunnen doen op ondersteuning uit de gemeenten. Dit is een nood die Cultuurloket niet kan opvangen.
- Het genereren van eigen inkomsten blijft belangrijk.
 - Dit aspect was minder sterk aanwezig in de ingediende plannen in de voorbije erfgoedronde, maar blijft erg belangrijk.
 - Musea ervaren een tekort aan expertise rond fondsenwerving en alternatieve financiering, alsook op het vlak van sponsorships en cultureel ondernemerschap in een stedelijke context. Hierover heeft Cultuurloket heel wat expertise, maar de vraag wordt vanuit de sector gesteld of deze voldoende erfgoedspecifiek is.
 - Inzetten op aanvullende financiering, zoals sponsoring en memberships, brengt extra werkdruk met zich op het vlak van uitwerking, aanvragen en (administratieve) opvolging. De vraag naar cultureel ondernemerschap staat daarbij op gespannen voet met een toenemende sturing van cultureelerfgoedorganisaties. Voldoende zelfstandigheid is cruciaal voor cultureelondernemerschap.
 - De cultureelerfgoedsector vindt moeilijk ondersteuning en begeleiding voor crowdfunding en andere modellen.

- In veel gemeenten vloeien de extra inkomsten van musea naar de stadskas en niet naar de instellingen zelf. Dit ondermijnt de motivatie om inkomsten te genereren. Sommige praktijken roepen ook vragen op over hun ethische aanvaardbaarheid binnen het ICOM-kader.
- Er is een grote diversiteit in de sector, wat zich ook vertaalt in de mogelijkheden om bijvoorbeeld sponsoring te vinden. Voor dienstverleners is dit in de meeste gevallen moeilijk, maar ook het type collectiebeheerder (museum, archief of erfgoedbibliotheek), de geografische ligging en het thema (bijvoorbeeld 'schone kunsten' ten opzichte van beladen erfgoed) maakt een groot verschil.
- Organisaties die inkomsten halen uit ticketverkoop moeten het maximaliseren van inkomsten uit tickets afwegen tegen andere elementen: een publieksbeleid gericht op inclusie en drempelverlaging, maar ook de zorg voor de collectie en de beperkingen van de infrastructuur.

10.2 Personeelsbeleid

- Cultureelerfgoedorganisaties en hun inrichtende machten moeten gestimuleerd worden ten volle een volwaardig preventie- en welzijnsbeleid te ontwikkelen.
 - Een adequaat beleid rond preventie en toezicht op grensoverschrijdend gedrag dient verder ontwikkeld te worden. Cultuurbreed zijn er initiatieven die verder geïmplementeerd moeten worden in de sectoren en in de regelgeving.
 - In 2024 werden twee actieplannen tegen grensoverschrijdend gedrag gelanceerd: een voor de brede Vlaamse cultuursector en een voor de Vlaamse media- en filmsector. Het uitgangspunt is dat de sectoren maximaal worden geresponsabiliseerd. Het [actieplan voor de brede cultuursector](#) wordt verder uitgerold in samenwerking met diverse partners. Beide actieplannen liepen nog tot eind 2025.
 - De principes van een kwalitatief integriteitsbeleid zijn nog niet voldoende bekend in de sector. Er is meer sensibilisering nodig. Er dient ingezet te worden op de preventie van grensoverschrijdend gedrag en het Meldpunt Grensoverschrijdend Gedrag moet meer bekendheid krijgen.
 - Op het vlak van personeelsbeleid is er daarnaast heel wat relevante informatie te vinden bij [Verso](#) en [Sociare](#).
 - Mogelijk komen er uit de cultuurbrede initiatieven rond integriteit en grensoverschrijdend gedrag, die nieuwe vereisten meebrengen voor de erkende en gesubsidieerde organisaties. In het jeugdbeleid is een integriteitsplan en een API (aanspreekpersoon integriteit) een erkenningsvoorwaarde bijvoorbeeld.
- Bijzondere aandacht verdient het inzetten op werkbaar werk.
 - De sector kan rekenen op erg geëngageerde medewerkers, maar de taakbelasting is vaak erg hoog, de taken divers (en diverse expertise vereisend) en de deadlines strak. Dat is een structureel probleem; er is een vraag naar verlangzaming.

- Er is nood aan sensibilisering en actieve ondersteuning voor de omkadering van oudere werknemers om kwaliteitsvol langer te kunnen blijven werken. De gestegen pensioenleeftijd zorgt voor een stijging van de loonkost, maar maakt het ook des te belangrijker in te zetten op de omkadering van oudere werknemers.
- Levenslang leren moet effectief gestimuleerd worden bij erfgoedwerkers, door de versterking van een leerbeleid in organisaties.
 - Leerbeleid is breder dan het klassieke VTO-beleid; het gaat ook over informeel leren, met zowel aandacht voor upskilling (het aanleren van nieuwe kennis en vaardigheden) als reskilling (het verder verdiepen van expertise). Het is belangrijk om informeel leren, zoals een lerend netwerk, als een volwaardige leervorm te erkennen. Er ontbreekt namelijk nog een formeel erkenningssysteem om deze verworven competenties te erkennen en te waarderen, naar het model van de Europese Individual Learning Accounts.
 - Dit ligt in het verlengde van de conclusies van het Europese Charterproject, dat een leidraad vormt voor het versterken van de competenties van werknemers.
- Er moet ingezet worden op het versterken van leiderschap en organisatieontwikkeling in de sector.
 - Het leiden van een cultureelerfgoedorganisatie is in de voorbije decennia snel complexer geworden. Een directeur of coördinator moet heel wat vaardigheden combineren. Het volstaat niet om voldoende kennis of expertise te hebben, beschikken over de noodzakelijke leiderschapsvaardigheden is even cruciaal. Leidinggevend worden hier niet noodzakelijk voor opgeleid en worden hier niet altijd goed in ondersteund. Dit kan leiden tot frustraties en spanningen in de organisatie. Het is belangrijk hier sterker op in te zetten, voldoende ondersteuning te voorzien en leiderschap positief te waarderen. Een lerend netwerk hierover zou heel waardevol kunnen zijn.
 - Algemeen moet er aandacht zijn voor evoluerende organisatieculturen en het belang van groepsdynamiek in deze processen. Dit vraagt om mee-evoluerende vormen van bestuur en leiderschap. De Vlaamse overheid start daarom vormingstrajecten op, gericht op positief leiderschap.
- Er zijn weinig data beschikbaar over de evolutie van de in- en uitstroom in de cultureelerfgoedsector, maar sommige deelsectoren lijken een merklijk hoger verloop te kennen dan andere.
 - Met name de bovenlokale dienstverleners signaleren de nood aan verduurzaming van het personeelsbestand. Voor cultureelerfgoedcellen is het relatief moeilijker langetermijnperspectieven en doorgroeimogelijkheden te bieden, waardoor er een relatief groter risico is op verloop en expertiseverlies is.

10.3 Goed bestuur

- De Bestuurscode Cultuur wordt als een zeer goed referentiekader ervaren. Vele cultureelerfgoedorganisaties werken echter in een overheidscontext, waardoor de code niet afdwingbaar is. Er wordt nadrukkelijk gepleit om de toetsing aan deze code mee te nemen in het toezicht en de evaluatie vanuit het Departement Cultuur, Jeugd en Media.
 - Het is positief dat het Cultureelerfgoeddecreet naar de bestuurscode verwijst. Op dit ogenblik is een groot deel van de cultureelerfgoedorganisaties niet gebonden aan de Bestuurscode Cultuur, omdat het overheidsinstellingen zijn. Heel wat van de bepalingen zijn nochtans wel degelijk erg relevant, ook voor overheidsinstellingen.
 - De Bestuurscode is een belangrijk instrument en wordt als een kader gezien voor de verdere professionalisering van cultureelerfgoedorganisaties, onder meer op het vlak van autonomie.
 - In haar beleidsnota verwijst de minister naar de evaluatie en (mogelijke) actualisering van de huidige Bestuurscode Cultuur (Fonds voor Cultuurmanagement). Het zou goed zijn hierbij ook specifiek rekening te houden met goed bestuur bij openbare besturen. De sector vraagt daarnaast de evaluatie van de code rekening te houden met de ervaringen van organisaties die momenteel met de code werken.
 - Naast de bestuurscode zijn ook de sectorale deontologische codes belangrijk. De deontologische code van ICOM wordt in 2026 normaal gezien herzien.
- Het is zeer positief dat de minister in haar Beleidsnota aangeeft te willen inzetten op “een verbetering van de kwaliteit van het personeelsbeleid en een evenwichtige samenstelling van de bestuursorganen met voldoende ruimte voor onafhankelijke deskundigen.”
 - De minister geeft daarbij aan dat ze er vanuit het principe van goed bestuur op toekijkt dat de samenstelling van bestuursorganen een reflectie wordt van de maatschappij en dat de principes van de competentiematrix voor bestuurders in de regelgeving verankerd worden.
 - Besturen hebben een belangrijke rol te spelen in het kwalitatieve beheer en het goede bestuur van organisaties.
 - De evaluatie van de Bestuurscode Cultuur biedt kansen om een fundamenteel debat te voeren over de verhouding tussen sector en beleid - een debat over het primaat van de politiek en de maatschappelijke rol van erfgoedorganisaties, en dit zowel met de sector als met beleidsmakers.
 - Momenteel doorloopt FARO met de sector een traject om musea te helpen om het gesprek aan te gaan met hun beleidsmakers en bestuurders.

- De nadruk op artistieke en wetenschappelijke autonomie in de Beleidsnota wordt heel positief ervaren, net als het streven naar minder politisering. Dit vraagt goede afspraken en het bevorderen van een open gesprekscultuur, naast het sensibiliseren van bestuurders en politiek verantwoordelijken over de nood aan autonomie (zie punt [4](#)).
 - Er zijn diverse vormen van autonomie: onafhankelijkheid tegenover de (subsiërende) overheid, van directie en personeel tegenover bestuur, individuele autonomie van erfgoedwerker en kunstenaar ... Wanneer de autonomie niet gerespecteerd wordt, komt de professionele integriteit onder druk. Het gaat over autonomie in de gehele werking, onder meer de programmatie.
 - Organisaties vragen vrije ruimte om rond die aspecten te werken en te praten. Het draagt bij aan onafhankelijkheid tegenover steeds wisselende bestuursleden en geeft ook een grote verantwoordelijkheid om hier deontologisch mee om te gaan. In Vlaanderen wordt ervaren dat die ruimte er doorgaans is, ten opzichte van (sommige) internationale collega's. Dat is iets om te koesteren en te beschermen. Tegelijk wordt aangegeven dat er wel degelijk nu al in sommige gevallen een reëel risico op zelfcensuur bestaat.
 - Ook in het recent gepubliceerde [Charter 'Musea in dialoog met de samenleving actief, geëngageerd en wederkerig'](#) neemt autonomie een belangrijke plaats in: "Het is belangrijk dat er een gezonde relatie is met de diverse (politieke) stakeholders om de opdracht als publieke en gesubsidieerde instellingen te blijven realiseren. De musea pleiten er dan ook voor om de Bestuurscode Cultuur consequent toe te passen, heldere afspraken te maken over de rollen en bevoegdheden van besturen, politieke en administratieve vertegenwoordigers, directies en museummedewerkers, advies- en andere raden, gemeenschappen en andere externe stakeholders. Dit (...) vertrekt vanuit respect voor de eigenheid en rol van de verschillende actoren. Er wordt gestreefd naar een evenwicht tussen gepaste betrokkenheid én voldoende afstand. Zo is het voor musea van belang om hun maatschappelijke en culturele opdracht uit te oefenen vanuit de inhoud, en de zorg voor gemeenschappen en erfgoed van gisteren, vandaag én morgen. Daarom hebben ze nood aan voldoende inhoudelijke autonomie. Elk museum bepaalt vanuit de eigen missie, visie en collectie hoe het deze groeiende interactie met de samenleving vertaalt naar werking en programmatie."
 - Autonomie wordt door de sector ingevuld als 'de ruimte en verantwoordelijkheid van een organisatie om haar missie, visie en werking zelfstandig en professioneel vorm te geven, binnen een kader van transparantie, wederzijdse controle en verantwoording, zowel bestuurlijk, artistiek als operationeel.' Er wordt met name gepleit voor duidelijke afspraken en het vermijden van micromanagement.
 - Elk lokaal bestuur beschikt over een deontologische code voor mandatarissen. Ook dit kan een interessant aanknopingspunt zijn op het vlak van goed bestuur en autonomie.
- Er is in de sector nood aan kennisopbouw en expertisedeling rond het Cultuurpact en hoe erfgoedorganisaties dit pact moeten/kunnen implementeren, in combinatie met de spelregels uit het Decreet Lokaal Bestuur en de principes van goed bestuur.
 - Het Cultuurpact heeft een grote impact op onder meer de samenstelling van de beheersorganen van culturele organisaties die afhangen van een overheid.

- Waar het Cultuurpact oorspronkelijk ideologische of filosofische minderheden wilde beschermen, is het een instrument geworden dat de verdere (partij)politisering van het cultuurlandschap versterkt. Belangenorganisaties, academici en beleidsmakers pleiten er daarom al langer voor om het Cultuurpact te herbekijken, in functie van de veranderde samenleving.

11 HET CULTUREELERFgoedINSTRUMENTARIUM

Leeswijzer – Dit onderdeel betreft de beleidsinstrumenten van de Vlaamse overheid voor het voeren van een cultureelerfgoedbeleid. Na een aantal algemene bemerkingen wordt dieper ingegaan op de collectie Vlaamse Gemeenschap, het topstukkenbeleid, het immaterieelerfgoedbeleid, indemniteit en het Cultureelerfgoeddecreet. Het laatste punt gaat dieper in op de financiering van de sector.

11.1 Algemeen

- De Strategische Visienota Cultureel Erfgoed is een waardevol instrument om, aanvullend aan het Regeerakkoord en de Beleidsnota, richting te geven aan de sector en het beleid. Die strategische visienota verschijnt wel relatief laat.
 - De visienota van 2021 was merkelijk werkbaarder dan de vorige. Er werd een goed traject gelopen. Het is positief dat het departement in deze richting verder gaat en stappen zet om te optimaliseren. Zo is het terecht dat van bij aanvang voor het traject van de visienota 2026 vertrokken wordt van een cultureelerfgoedbreed perspectief.
 - Veel organisaties zijn op het moment van het verschijnen van de strategische visienota al bezig met hun visievorming. Het is niet zo ideaal om die elementen in een latere fase op te nemen op een doordachte manier. Daarbij wordt opgemerkt dat de vorige visienota wel een andere aanpak dan voorheen omvatte, waardoor veel beleidsmatige accenten ‘nieuw’ waren. Mogelijk komt er bij de volgende strategische visienota meer rust omdat meer dezelfde elementen terugkomen, hoewel er ongetwijfeld ook verschuivingen en nieuwe accenten zullen zijn.
 - Voor de cultureelerfgoedcellen blijft de timing van de visienota moeilijk. De volgende visienota verschijnt op het moment dat de bovenlokale dienstverleners hun nieuwe aanvraag moeten indienen – met de nieuwe visienota kan dus geen rekening gehouden worden. Bij de daaropvolgende visienota stelt dit probleem zich minder (of niet): bij ongewijzigde regelgeving verschijnt de visienota een jaar voor de aanvraagdatum van de bovenlokale dienstverleners.
- De opmerking wordt gemaakt dat het belangrijk blijft aandacht te hebben voor het veld in zijn breedte.
 - Naast de ongeveer honderd Vlaams erkende en gesubsidieerde cultureel-organisaties die de ‘sector’ uitmaken, is er een breed ‘veld’ van honderden organisaties, verenigingen en gemeenschappen die zich inzetten voor het cultureel erfgoed. Hoewel ze niet door het Cultureelerfgoeddecreet worden erkend of gesubsidieerd, is het belangrijk dat de Vlaamse overheid oog blijft hebben voor deze diversiteit aan cultureelerfgoedwerkingen (zie [1.2](#)).

11.2 Collectie Vlaamse Gemeenschap

- De sector is vragende partij om meer te weten over de samenstelling en het beheer van de Collectie Vlaamse Gemeenschap, die immers erg belangrijk is voor heel wat organisaties.
 - De Collectie Vlaamse Gemeenschap bevat waardevolle stukken, waarvan er heel wat getoond worden in erkende en gesubsidieerde organisaties. De collectie en werking zijn eigenlijk niet zo bekend bij de sector.

11.3 Eigen Instellingen

De Vlaamse overheid is verantwoordelijk voor ‘eigen instellingen’, die opgericht zijn of beheerd worden door Vlaanderen. In september 2025 besliste de Vlaamse Regering tot een hertekening van het landschap van de eigen museale instellingen (KMSKA, M HKA, Mu.ZEE, Kasteel van Gaasbeek en Roger Raveelmuseum). Er werd daarbij besloten ook de verantwoordelijkheid over te nemen voor drie musea die vandaag gesubsidieerd zijn door de Vlaamse overheid, maar onder beheer zijn van een andere inrichtende macht: het S.M.A.K. in Gent, het Hof van Busleyden in Mechelen en Felixart Museum in Drogenbos. De Vlaamse overheid startte een traject om deze hervorming verder uit te werken en te concretiseren. Op het moment van beslissing was het traject ter voorbereiding van de Strategische Visienota 2026 al ver gevorderd. Er kon dan ook slechts beperkt over deze beslissing teruggekoppeld worden met de sector. Onderstaande analyse vermeldt een aantal aandachtspunten, maar beoogt geen exhaustieve of door de sector gedragen analyse. De vermelde aandachtspunten zijn gegeven in het najaar 2025 op basis van de situatie op dat moment. In het voorjaar 2026 evolueerde de aanpak van het traject rond de hervorming van de eigen instellingen verder. De Strategische Visienota Kunsten en Cultureel Erfgoed (2026-2030) gaat in op de ambities van dit traject.

- Het blijvende belang van sectorparticipatie.
 - Het Vlaamse cultureelerfgoedbeleid kent een traditie van sectorinspraak om tot gedragen beslissingen te komen. De beslissing over de hervorming van de eigen instellingen heeft bij een deel van de sector de vrees doen ontstaan dat dit in de toekomst niet meer het geval zou kunnen zijn. Dit is expliciet niet de bedoeling. Voor de strategische visienota blijft het voorbereidende participatieve traject bijvoorbeeld een erg belangrijke basis. Ook voor het verder invullen van de werking van de eigen instellingen wordt een participatief traject opgestart. Daarbij is het belangrijk het onderscheid te maken tussen het beleid voor de eigen instellingen en het sectorale beleid: voor de eigen instellingen is de Vlaamse overheid inrichtende macht – en draagt ze dus eindverantwoordelijkheid, het sectorale beleid is een ondersteuningsbeleid, waar de Vlaamse overheid evenwel zelf geen inrichtende macht is. Dit impliceert ook een andere verhouding tot het beleid van de instellingen.

- De plaats van de eigen instellingen in het ecosysteem.
 - De eigen instellingen zijn een onderdeel van het bredere cultureelerfgoedecosysteem. Ingrijpende beslissingen over deze instellingen hebben impact op het bredere ecosysteem. Het is belangrijk dat nagedacht wordt over de rol van de eigen instellingen en de verhouding tot de sector en het brede veld. Dit maakt deel uit van het transitietraject.
In het verleden stonden de eigen instellingen ver van het beleid voor de cultureelerfgoedsector. Lange tijd werden de eigen instellingen niet getoetst aan de bepalingen van het Cultureelerfgoeddecreet en beleidsmatig was er weinig connectie in de visievorming en opvolging.
Dat veranderde de voorbije jaren. De positie en rol van de eigen instellingen in het bredere ecosysteem bleef evenwel onduidelijk. Het is belangrijk dat de hervormingsoefening hier helderheid in brengt. Belangrijk daarbij is dat de clusters van de eigen instellingen niet ‘boven’ de sector staan, maar er wel nauw geconnecteerd mee moeten zijn. De rollen en verantwoordelijkheden van de eigen instellingen moeten helder geformuleerd zijn.
 - Vandaag zijn er drie cultureelerfgoedinstellingen: KMSKA, M HKA en Musea Brugge. Twee van deze organisaties zijn eigen instellingen, die deel uitmaken van de ‘hertekening’.
In het Vlaams Regeerakkoord werd reeds beslist deze beleidsperiode geen nieuwe cultureelerfgoed- of kunstinstellingen aan te duiden, maar wel een traject te lopen voor het verhelfen van de positie van deze instellingen ... Bij de hertekening van de eigen instellingen moet dus zeker ook rekening gehouden worden met het toekomstig beleid voor de cultureelerfgoedinstellingen.
- De afstemming tussen cultureelerfgoed- en kunstenbeleid.
 - De hervorming van de eigen instellingen heeft niet enkel impact op het ecosysteem van cultureel erfgoed, maar evenzeer op dat van kunsten. Zoals andere punten waar Kunsten en Cultureel Erfgoed elkaar raken, moet de benadering afgestemd worden.

11.4 Topstukkenbeleid

11.4.1 Uitvoer cultuurgooderen

- De minister van cultuur heeft in de beleidsnota cultuur aangegeven het Topstukkenbeleid te willen versterken, onder meer door de invoering van een categoriale regeling (vergunningensysteem) voor het buiten Vlaanderen brengen van cultuurgooderen in het Topstukkendecreet.
 - Op die manier kan Vlaanderen inspelen op een internationale tendens tot striktere regelgeving rond het verkeer van cultuurgooderen en de nood aan bestrijding van illegale kunsthandel. Dit beantwoordt aan een reële nood.

11.4.2 Relatie gesubsidieerde sector

- Het topstukkenbeleid is een zeer waardevol instrument, ook voor de gesubsidieerde sector.
 - De bescherming als topstuk en het daaraan gekoppelde ondersteuningsbeleid betekent voor de erkende en gesubsidieerde sector een grote meerwaarde.
- Er is heel wat overleg en afstemming over het topstukkenbeleid met de sector. Dat is erg belangrijk om te komen tot een gedragen beleid. Momenteel betreft de afstemming voornamelijk specifieke dossiers of proeflijsten. De vraag leeft om ook sterker af te stemmen over het algemene beleid en de keuzes die gemaakt worden.
 - Het topstukkenbeleid is erg belangrijk voor de erkende en gesubsidieerde sector. De sector is evenwel niet altijd even goed op de hoogte van het gevoerde beleid en van de beweegredenen achter bepaalde keuzes. De Topstukkenraad is voorstander van dialoog en wil de inspraak en communicatie over het topstukkenbeleid verder stimuleren. Daarbij moet wel rekening gehouden worden met de vertrouwelijkheid op bepaalde vlakken, die ook vereist wordt door het Topstukkendecreet, bijvoorbeeld met betrekking tot de identiteit van eigenaars van topstukken.
 - Voorstellen voor opname in de topstukkenlijst en vragen vanuit de brede cultuur- en erfgoedsector zijn steeds mogelijk.

11.4.3 Relatie actoren met cultureel erfgoed niet als kerntaak

- Het departement Cultuur, Jeugd en Media ontwikkelt een visie voor omgang met topstukken bij niet-professionele organisaties (kerken, kloosters...).
 - Het is belangrijk om het beleid gericht op beheerders van topstukken, die erfgoedzorg niet als hoofdtaak hebben, verder te ontwikkelen en deze vrij aanzienlijke groep erfgoedbeheerders zo goed mogelijk te ondersteunen.
 - Het is belangrijk in te zetten op manieren om problematische condities en bewaaromstandigheden van topstukken in deze instellingen proactief te detecteren. Het opzetten van een structurele monitoring voor deze topstukken, is zeer nastrevenswaardig.
 - Van de 1308 voorlopig en definitief beschermde topstukken (op 6 december 2024) worden 473 topstukken (36,16% van het aantal objecten en verzamelingen in de Topstukkenlijst) beheerd door organisaties die erfgoedzorg niet als hoofdtaak hebben of door organisaties die erkend zijn door het Cultureelerfgoeddecreet, maar geen werkingssubsidies op basis van dat decreet ontvangen. In cijfers omgezet: 143 bewaarplaatsen of 55,86% van het totale aantal bewaarplaatsen komen in aanmerking voor een dergelijke subsidie.

- Er wordt een regeling uitgewerkt voor een verankerde subsidieregeling voor kleine aanpassingen ter verbetering van de bewaaromstandigheden van topstukken bij actoren voor wie behoud en beheer geen kerntaak is, of voor bepaalde organisaties die geen werkingsmiddelen krijgen. Dit werd tot nu via een experimenteel subsidiereglement geregeld.
- Het is belangrijk om het subsidiereglement ter verbetering van de bewaaromstandigheden van topstukken te evalueren en verder uit te werken om op die manier de bewaaromstandigheden van de topstukken te verbeteren. De Raad gelooft sterk in het principe dat investeren in het voorkomen van schade belangrijk is. Op die manier worden topstukken in optimale staat bewaard en worden (nog) hoge(re) kosten voor conservaties of restauraties als gevolg van schade vermeden.

11.4.4 Financiële aspecten

- Een ambitieus topstukkenbeleid vraagt dat de komende beleidsperiodes verder ingezet wordt op de versterking van de beleidsinstrumenten en op de financiële slagkracht van dit beleid.
- Het toereikend beschermen van cultureel erfgoed betekent blijvend investeren in behoud en beheer van topstukken. Beheerders en eigenaars van topstukken kunnen beroep doen op subsidies voor fysieke ingrepen.
- Het topstukkenbeleid wordt (met uitzondering van de communicatie-initiatieven) gefinancierd vanuit het Topstukkenfonds. Er is nood aan verhoging van de structurele financiering omwille van:
 - de toename van de aankoopdruk door de weigering van uitvoervergunningen;
 - het stijgend aantal restauratiesubsidies;
 - het voorstel om ook wetenschappelijk onderzoek op topstukken subsidieerbaar te maken;
 - het voorstel om verder te investeren in het verbeteren en opvolgen van de bewaaromstandigheden van topstukken bij beheerders die erfgoedzorg niet tot kerntaak hebben (zie punt [11.4.3](#));
 - de nood om voldoende reserveopbouw te realiseren om zo de verwerving van topstukken met een hoge marktwaarde mogelijk te maken.

11.4.5 Communicatie

- Een sterke communicatie over het topstukkenbeleid naar een breder publiek is belangrijk, om op die manier bekendheid, gedragenheid en een grotere participatie te verkrijgen.
- Communicatie is een recente kracht van het topstukkenbeleid. Naar aanleiding van twintig jaar Topstukkendecreet in 2023 werden verschillende initiatieven genomen om over het topstukkenbeleid te communiceren naar een breder publiek. Een communicatiestrategie op midden-lange termijn zou dit verder kunnen versterken.

11.4.6 Fiscale maatregelen

- De Topstukkenraad vraagt aan de minister om in overleg te treden met de federale overheid over de federale patrimoniumtaks. Deze vraag is breder relevant dan enkel voor beheerders van topstukken en wordt ook door andere actoren ondersteund. Garanties voor publieke ontsluiting zijn daarbij wel een voorwaarde, zoals de Topstukkenraad aangeeft.
 - De patrimoniumtaks steeg in 2024 (van 0,17% naar 0,45%), wat een reële druk zet op de maatschappen en stichtingen die kunstcollecties aanhouden om hun duurste - en vaak ook de belangrijkste - stukken te vermarkten. Bij de verhoging van deze taks werd geen uitzondering gemaakt voor maatschappen en stichtingen die hun collecties verregaand publiek ontsluiten, wat er nochtans voor zou kunnen zorgen dat deze collecties publiek beschikbaar blijven.
- De Topstukkenraad vraagt een fiscaal gunstigere regeling voor topstukbeheerders om topstukken uit private collecties in Vlaanderen te behouden. Deze vraag is breder relevant dan enkel voor beheerders van topstukken en wordt ook door andere actoren ondersteund. Ook hier zijn garanties voor publieke ontsluiting een voorwaarde, zoals de Topstukkenraad aangeeft.
 - Vooral voor topstukken binnen de moderne en hedendaagse kunst overschrijden de verkoopprijzen vaak de beschikbare middelen in het Topstukkenfonds. De vraag wordt gesteld of bijvoorbeeld een (tijdelijke) vrijstelling of vermindering van schenkings- of successiebelasting kan overwogen worden voor privécollecties die verregaand worden ontsloten voor het publiek, zodat deze collecties in Vlaanderen kunnen blijven. Ook verzamelingen die geen topstukken bevatten kunnen erg waardevol zijn.
- De Topstukkenraad vraagt aan de minister om in overleg te treden met de federale overheid over de btw-heffing op de restauratie van kunstwerken. Deze vraag is breder relevant dan enkel voor beheerders van topstukken en wordt ook door andere actoren ondersteund.
 - Het doel is om een vrijstelling of een aanzienlijke verlaging van de btw op de restauratie van topstukken en andere waardevolle werken te bereiken, gezien het algemeen belang om dit waardevolle erfgoed in optimale conditie te houden. De recente beslissing om btw-plicht in te voeren op de door het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium (KIK) uitgevoerde restauraties, heeft een duidelijk negatief effect op de inspanningen die de verschillende gemeenschappen op dit vlak leveren.
 - Vroeger gold een btw-tarief van 6% voor restauraties. Vandaag de dag geldt er in Vlaanderen nog steeds een btw-tarief van 6% voor de renovatie van woningen ouder dan tien jaar. Een analoge regeling voor roerende cultuurgooederen zou een stimulans zijn om ons waardevolle erfgoed in optimale staat te behouden.

11.5 Immaterieel erfgoed

- In 2022 verscheen de geactualiseerde beleidsvisietekst [Het Vlaamse beleid voor het borgen van immaterieel erfgoed](#). De tekst kwam tot stand na een participatief traject met het veld en formuleert acht uitdagingen op basis waarvan de Vlaamse overheid het beleid de komende jaren verder wil uitbouwen samen met de vele betrokkenen in het veld. De eerste uitdaging betreft het ‘Versterken van erfgoedgemeenschappen en immaterieelerfgoedpraktijken’ waar het Vlaamse beleid wil op inzetten.
 - Er bestaat vanuit de cultureelerfgoedsector al een ondersteuningsaanbod rond het borgen van immaterieel erfgoed: het platform immaterieelerfgoed.be, de Inventaris Vlaanderen, het Register van inspirerende voorbeelden en de Beurzen voor het doorgeven van vakmanschap. Betrokkenen bij immaterieel erfgoed kunnen rekenen op een fijnmazig netwerk van erfgoedorganisaties in Vlaanderen die hen ondersteunen en wegwijs maken.
 - Daarnaast leven nog heel wat noden en uitdagingen zonder hapklare antwoorden, kaders of oplossingen. Om deze uitdaging te concretiseren werkte Werkplaats immaterieel erfgoed een nota uit. Doorheen de diversiteit en veelheid aan immaterieelerfgoedpraktijken identificeert die nota sterk gelijklopende uitdagingen en noden, die in de nota zijn gebundeld onder drie gelijklopende uitdagingen:
 - 1) Financiële en organisatorische uitdagingen.
 - 2) Hoe kan een erfgoedgemeenschap omgaan met veranderingen in de gemeenschap?
 - 3) Uitdagingen rond wijzigende maatschappelijke contexten voor erfgoedpraktijken.
- De overige zeven uitdagingen zijn doorheen deze tekst opgenomen.
 - Zichtbaarheid en maatschappelijk bewustzijn rond immaterieel erfgoed vergroten (zie punt [4](#) en [5](#))
 - Breder en meer divers immaterieel erfgoed in kaart brengen, documenteren en onderzoeken (zie punt [5.1](#))
 - Immaterieelerfgoedveld meerstemmig ontwikkelen (zie punt [4](#))
 - Immaterieel erfgoed in duurzame ontwikkeling verkennen (zie punt [8.1](#))
 - Immaterieel erfgoed-werking in de cultureelerfgoedsector duurzaam uitbouwen en verdiepen (zie punt [5.2](#))
 - Beleid rond immaterieel erfgoed binnen breder cultuurbeleid, andere beleidsdomeinen en beleidsniveaus ontplooiën (zie punt [11](#) en [12](#))
 - Internationale beleidsvoering en samenwerking verder uitbouwen en differentiëren (zie punt [15](#))

- Het departement startte een traject om de beleidsinstrumenten op het vlak van immaterieel erfgoed te versterken. Daarbij wordt ook onderzocht of bijkomende financiering nodig is en hoe dit georganiseerd kan worden.
 - Het uitwerken van een betere ondersteuning van erfgoedgemeenschappen bij het borgen van hun erfgoed is een ambitie van de minister, en een uitdaging, want het veld en hun noden zijn heel divers. Om het veld van de erfgoedgemeenschappen en hun noden beter in kaart te krijgen, zet het Departement Cultuur, Jeugd en Media in 2025-2026 in op onderzoek met een [Veldtekening Immaterieelerfgoedgemeenschappen 2025](#) en een verdiepende nodenanalyse (voortbouwend op de hogervermelde nota van de Werkplaats immaterieel erfgoed).
 - De structurele verankering van beurzen vakmanschap en wijziging/bestendiging regelgeving immaterieel erfgoed is een uitdaging. Hiervoor loopt momenteel een onderzoek met het oog op evaluatie van de beurzen vakmanschap.
 - De Beleidsnota van de minister legt terecht de link met de passage in het Regeerakkoord over het proefproject rond vakmanschap bij Onroerend Erfgoed. Dit is immers ook zeer relevant voor cultureel erfgoed, niet enkel voor onroerend erfgoed.
- De Vlaamse overheid zet, samen met de sector, in op het blijvend verweven en verder integreren van het brede immaterieelerfgoedbeleid met de rest van het cultureelerfgoedbeleid.
 - Niet alle cultureelerfgoedorganisaties zijn in dezelfde mate betrokken bij of op de hoogte van het beleid rond immaterieel erfgoed. Verdere kennis- en praktijkontwikkeling zal dit verder doen groeien, maar de eigenheid van organisaties staat hier voorop: sommige organisaties zetten vanzelf al in op immaterieel erfgoed, voor andere organisaties is het nog een zoektocht is of is het minder relevant.
 - Zeker bij collectiebeherende organisaties die minder raakvlakken hebben met immaterieel erfgoed, blijft er soms nog verwarring over de invulling van deze term. Zoals aangegeven in de beleidsvisie 'Het Vlaamse Beleid voor het borgen van immaterieel erfgoed' van 2022 blijft de Vlaamse Overheid vertrekken van de bestaande invulling, die immers ook op internationale fora wordt gehanteerd. Andere immateriële aspecten verbonden met cultureelerfgoedwerking moeten evenwel ook gevaloriseerd kunnen worden.
 - Zoals aangegeven in de visietekst van 2022: "Dat de definitie soms debat uitlokt, hangt samen met de subsidiëringscontext op het Cultureelerfgoeddecreet. De discussie gaat dan vooral over de vraag: wat doe je met het hele spectrum van 'niet-materiële (ofwel 'immateriële) dimensies van erfgoed(werking)', die niet of moeilijker passen onder de definitie van immaterieel erfgoed als zodanig, zoals persoonlijke getuigenissen, verhalen gebonden aan plaatsen, vormen van collectieve herinnering en identiteit. Ook zijn er heel wat sporen van verdwenen erfgoed, zoals opnames van stoeten of processies, die vandaag niet meer bestaan. Dat gaat samen met een spectrum van niet-materiële dimensies (denk aan betekenisgeving en waardering, storytelling, herinnering, emotie, ...), die een steeds belangrijker onderdeel worden van hedendaagse integrale erfgoedwerking. Het blijft belangrijk om een afgebakende en gedragen definitie te hanteren, onder meer omdat ze als basis dient voor definities die we gebruiken in internationale context en bij de implementatie van de UNESCO-Conventie in Vlaanderen. Immaterieel erfgoed mag daarbij geen containerbegrip worden. Daarom is het belangrijk dat we de contouren blijven trekken en de actieve beoefening van het erfgoed en de band met een levende erfgoedgemeenschap

blijven vooropstellen. Opdat waardevolle werkingen niet uit de boot zouden vallen moeten we vanuit het cultureelerfgoedbeleid tegelijk ook voldoende ruimte en kaders bieden voor andere niet-materiële dimensies van erfgoedwerking, los van de definitie van immaterieel erfgoed als zodanig. Het Cultureelerfgoeddecreet, dat organisaties voor hun cultureelerfgoedwerking ondersteunt en een geïntegreerde benadering nastreeft, biedt daarvoor een gepast kader.”

- Er wordt blijvend ingezet op de integratie van immaterieel erfgoed in de vijf functies (zie [6.3.2](#)).
- In internationale context maakt de term ‘living heritage’ steeds meer opgang. Immaterieel erfgoed is als term goed ingeburgerd en daarom blijven we in Vlaanderen vanuit het beleid en de sector deze term gebruiken, zeker in beleidscontext. Naar specifieke doelgroepen en in publiekscommunicatie wordt wel soms de term ‘levend erfgoed’ gebruikt.
- Immaterieel erfgoed is een van de vormen van cultureel erfgoed. Er is geen verplichting hierop in te zetten. Er wordt wel verwacht dat de organisatie dit doet vanuit een coherente visie op heeft, zoals dat het geval is voor het geheel van de werking.
 - De Vlaamse overheid neemt een verantwoordelijkheid voor immaterieel erfgoed, die deels losstaat van de ondersteunde werking op het Cultureelerfgoeddecreet. Vlaanderen is op dit vlak een voorloper, wat ook internationaal opgemerkt wordt. Daardoor ontstaat evenwel bij sommige actoren een blijvende indruk dat immaterieelerfgoedwerking overbenadrukt wordt en dat inzet daarop impliciet verwacht wordt. Dit is niet het geval.
 - Organisaties ontwikkelen een cultureelerfgoedwerking vanuit een coherente visie op het geheel van de werking, die zich vertaalt in aanvraagdocumenten, collectieplan (bij collectiebeheerders), ... De keuze om al dan niet in te zetten op immaterieelerfgoedwerking is een beleidskeuze eigen aan de werking, die niet anders is dan de keuze om bijvoorbeeld in te zetten op archiefwerking (voor een organisatie die dit niet als kernwerking heeft, maar voor wie het potentieel wel een belangrijke of essentiële meerwaarde kan betekenen).

11.6 Indemniteit

- Er loopt een evaluatie van het indemniteitsdecreet, de bevindingen hiervan worden meegenomen in het verdere traject.
 - De voorbije beleidsperiode realiseerde de Vlaamse overheid een indemniteitsregeling voor verzekeringskosten voor grote tentoonstellingen. Dit is een belangrijke realisatie, waar de sector al lang om vroeg. Op het moment van de analyse liep een evaluatie van het decreet. De resultaten hiervan worden meegenomen in het verdere beleid.

- De vraag wordt gesteld om na te denken over manieren om de verzekeringskosten te drukken voor tentoonstellingen die niet in aanmerking komen voor de indemniteitsregeling. Zo kan gedacht worden over een efficiëntere regeling voor onderlinge bruiklenen.
 - De bestaande indemniteitsregeling betreft erg grote tentoonstellingen, waarvan er slechts enkele per jaar zijn. Ook voor andere tentoonstellingen kunnen de verzekeringskosten echter erg hoog oplopen, ook voor binnenlandse bruiklenen.
 - In sommige Duitse Bundesländer zijn er regelingen die heel wat meer types tentoonstellingen omvatten. In Nederland is er een regeling waar gelijkwaardige partners wederzijds geen verdere eisen stellen, zowel voor transport als presentatie op zaal. Het zou bijzonder waardevol zijn ook in Vlaanderen de mogelijkheden op dit vlak verder te onderzoeken.
 - Sinds 2009 bestaat een kaderovereenkomst voor onderlinge bruikleen tussen het KMSKA in Antwerpen, het MSK in Gent, het Groeningemuseum/Musea Brugge en de collectie van de Vlaamse Gemeenschap. De kaderovereenkomst gaat uit van een aantal eenvoudige principes over het onderling bruiklenen van kunstwerken tussen voornoemde publieke musea. Op basis van dergelijke kaderovereenkomst worden de verzekeringstechnische risico's beperkt en kan voor landelijk ingedeelde musea de verzekeringskost sterk worden verlaagd en eventueel inhoudelijk verbreed (niet enkel kosten voor transport).

11.7 Cultureelerfgoeddecreet

- Het Cultureelerfgoeddecreet blijft een sterk en helder kader om cultureelerfgoedorganisaties te erkennen en te ondersteunen.
 - De optimalisering van het Cultureelerfgoeddecreet in 2021 bracht een aantal belangrijke wijzigingen met zich, die eerder vastgestelde knelpunten verhielpen onder meer:
 - permanent maken van de indeling, met evaluatie;
 - verwijderen van de financiële bovengrens voor werkingssubsidies voor bovenlokaal ingedeelde;
 - voorzien in aanvullende subsidies voor organisaties waar de cultureelerfgoedwerking onderdeel is van een overkoepelende werking;
 - opnieuw voorzien in werkingssubsidies voor periodieke publicaties;
 - voorzien in projectsubsidies voor bovenlokale projecten.

11.7.1 Aanvraagprocedure en regelgeving

Het departement voerde een evaluatie uit van de cultureelerfgoedronde 2024-2028, met focus op het beoordelings- en beslissingsproces. De evaluatie omvat drie deelevaluaties: evaluatie door de beoordelaars, gecoördineerd door de afstemmingscommissie; evaluatie door de aanvragers; evaluatie door het departement.

- De globale bevindingen van deze evaluatie waren positief. Er is een sterk decretaal kader en een goed uitgewerkte procedure, die zonder problemen doorlopen werd.
 - De procedure resulteerde in kwalitatieve adviezen en een goed onderbouwde Leeswijzer. De Vlaamse Regering verhoogde het beschikbare budget met meer dan 50%, waardoor er ook grote tevredenheid is over het financiële eindresultaat van de ronde. Aanvragers zijn evenzeer positief over het sluiten van de subsidieovereenkomsten. Ondanks de hoge werklast vinden ook de beoordelaars hun deelname aan de ronde een grote meerwaarde en wil de overgrote meerderheid opnieuw zetelen.
 - De evaluatie bevestigt de positieve punten van de evaluatie van de vorige 'grote ronde' (2019-2023). Verdere positieve bevindingen zijn het gevolg van de optimalisatie van het Cultureelerfgoeddecreet in 2021. De optimalisatie biedt een antwoord op een aantal knelpunten uit de vorige evaluatie. De implementatie van deze wijzigingen kan wel verder verfijnd worden.
- De globaal positieve evaluatie neemt niet weg dat er een aantal belangrijke verbeterpunten zijn. Uit de evaluatie komen, naast kleinere punten, vijf prioritaire verbeterpunten.
 - Verminderen werk- en planlast voor aanvragers, beoordelaars en departement

Op basis van de vorige evaluatie werden een aantal effectieve maatregelen genomen om de plan- en werklast te laten dalen, met name het permanent maken van de landelijke en bovenlokale indeling bij de optimalisatie van het decreet van 2021. Deze planlastvermindering geldt evenwel niet voor alle aanvragers. Voor de beoordelingscommissies wordt de positieve impact van de genomen maatregelen deels tenietgedaan door de stijging van het aantal aanvragen. Het verlagen van de plan- en werklast blijft de voornaamste uitdaging.

- Optimaliseren KIOSK en aanvraagformat

De aanvraagformat moet verder op punt gesteld worden, wat ook een positieve impact zal hebben op de plan- en werklast. De informatie over de aanvraag is nu verspreid over meerdere documenten en sommige informatie wordt dubbel opgevraagd. De bijlagen moeten verder op punt gesteld worden.

- Scherpstellen methodiek plaatsbezoeken en gesprekken

Het organiseren van een gesprek tussen aanvragers en de gehele commissie, wat vroeger niet gebeurde bij collectiebeherende organisaties, wordt positief onthaald. Het wegvallen van een plaatsbezoek bij collectiebeherende organisaties die niet ingedeeld moeten worden, wordt evenwel door heel wat aanvragers en beoordelaars betreurd. De mogelijkheden voor alternatieve oplossingen zullen onderzocht worden. Het grootste knelpunt is dat dit de werklast niet mag doen toenemen.

- Sterker communiceren doorheen de hele procedure, met name naar aanvragers

Uit de evaluatie blijkt dat de procedure en de taakverdeling niet altijd voldoende duidelijk waren voor aanvragers. Hetzelfde geldt voor de principes achter de beslissing van de Vlaamse Regering. Sterker communiceren naar de aanvragers is dus een aandachtspunt. Om communicatie over de ronde te vergemakkelijken is het wenselijk de adviescommissie vroeger samen te stellen, zodat ook het draaiboek voor de ronde sneller opgesteld kan worden. Dit vraagt evenwel een wijziging van het uitvoeringsbesluit.

- Op punt stellen procedures voor sommige knelpunten, met name voor aanvullende werkingssubsidies en werkingssubsidies voor periodieke publicaties

Naast kleinere punten voor het op punt stellen van de procedures, moeten twee specifieke procedures herbekeken worden. Het betreft procedures die nieuw zijn sinds de optimalisatie van het decreet van 2021, namelijk de beoordeling van de aanvullende subsidies en de beoordeling van de periodieke publicaties.

11.7.2 Collectiebeherende organisaties

- De impact van het kwaliteitslabel als collectiebeherende organisatie zou geëvalueerd moeten worden. Organisaties met enkel een kwaliteitslabel, zonder werkingssubsidies, vragen daarbij aandacht voor de verwachtingen ten opzichte van dit type werking en de daarmee samenhangende planlast.
 - Het kwaliteitslabel bestaat vijventwintig jaar, maar de impact van dit instrument, waar niet rechtstreeks subsidies aan verbonden zijn, zou sterker in kaart gebracht moeten worden. Nu is onvoldoende duidelijk in welke mate het erkenningsinstrument aan de noden beantwoord.
 - Organisaties met enkel een kwaliteitslabel geven alvast aan dat het kwaliteitslabel zeker een nuttig instrument is, maar dat de eraan verbonden verwachtingen en planlast wel zwaar zijn, ook qua verantwoording en evaluatieprocedure. Daarbij wordt aangegeven dat de exacte verwachtingen niet altijd helder zijn: wat zijn de minimumverwachtingen, bijvoorbeeld voor de uitvoering van de functies, en in welke mate kunnen daarin eigen accenten gelegd worden? Er wordt gevraagd diversificatie en eigen keuzes mogelijk te maken.
 - De vraag naar heldere verwachtingen is algemeen, maar dat geldt zeker voor organisaties die cultureelerfgoedwerking uitvoeren in het kader van een omvangrijkere kerntaak (dit is met name van toepassing voor een aantal archieven en erfgoedbibliotheken). Duidelijkere en realistische verwachtingen zouden meer archiefdiensten stimuleren om een kwaliteitslabel als culturele archiefinstelling aan te vragen.
- Het (geografische) begrippenkader van de indelingsniveaus (bovenlokaal, landelijk) dekt de lading niet altijd en leidt soms tot onduidelijkheid.

11.7.3 Cultureelerfgoedinstellingen

- De cultureelerfgoedsector onderschrijft de nood aan het in de Beleidsnota vooropgestelde debat ten gronde over de rol van cultureelerfgoedinstellingen.
 - Sommige cultureelerfgoedactoren geven wel aan verrast te zijn dat het Regeerakkoord en de Beleidsnota aankondigen dat er deze beleidsperiode sowieso geen bijkomende instellingen aangeduid worden. Het instrument van de cultureelerfgoedinstelling wordt beschouwd als nog volop in ontwikkeling. Bij de kunstinstellingen is al een langer traject gelopen, waardoor dit veld al meer uitgebouwd is.

- Momenteel is er onvoldoende visie op het doel en de verdere ontwikkeling van het instrument, het is zeer terecht dat hierover nagedacht wordt. Vragen die beantwoord moeten worden zijn onder meer wat is de internationale rol van de cultureelerfgoedinstellingen. Wat is hun positie in het veld/tegenover andere organisaties? Wat is de positie tegenover de Vlaamse overheid? Moeten het alleen musea zijn, of komen ook archieven en erfgoedbibliotheken in aanmerking?
- De visieontwikkeling moet afgestemd worden op de visieontwikkeling rond de kunstinstituten, die de Beleidsnota evenzeer vooropstelt. Daarnaast moet, zoals hoger aangegeven (zie punt [11.3](#)), zeker afgestemd worden met de hertekeningsoefening voor de eigen instellingen.
- Er wordt gevraagd tijdig, zo mogelijk nog deze beleidsperiode, aan te kondigen welke organisaties bij een volgende ronde in aanmerking kunnen komen voor aanduiding als cultureelerfgoedinstelling.
 - Cultureelerfgoedinstellingen zijn potentieel belangrijke actoren in het cultureelerfgoedecosysteem. Dat heeft impact op de werking van organisaties zelf – ze moeten tijd hebben om zich daarop voor te bereiden en de gestelde verwachtingen al zo veel mogelijk in te vullen.

11.7.4 Organisaties op de grens van (deel)sectoren

- De werking van cultureelerfgoedorganisaties bevindt zich vaak op de grens van meerdere deelsectoren of beleidsdomeinen. Organisaties zijn zowel museum, archief als erfgoedbibliotheek, hebben een werking met zowel erfgoed- als kunstenelementen, hebben ook een administratieve of een academische werking ... Dergelijke kruisbestuiving betekent vaak een verrijking, maar is in de praktijk niet altijd makkelijk in de bestaande regelgeving in te schuiven en komt niet altijd volledig tot zijn recht. Dat geldt zowel voor organisaties die enkel op het Cultureelerfgoeddecreet gesubsidieerd worden, als voor organisaties die ook via een andere weg gesubsidieerd worden. De verschillende werkingen die deel uitmaken van de subsidieaanvraag moeten voldoende tot uiting kunnen komen in aanvraagformat, beoordeling en opvolging. Voor de beoordeling is het wenselijk voor dit type dossiers bijkomende expertise in de commissie te betrekken, als deze niet voldoende aanwezig is, maar wel onderdeel is van de beoordeelde werking. Voor de aanvraag en opvolging is het belangrijk de planlast zoveel mogelijk te beperken. Ondersteuning via verschillende regelgevingen is op dit vlak vaak niet ideaal.
 - Op het Cultureelerfgoeddecreet zijn er collectiebeherende organisaties die meerdere types cultureel erfgoed beheren: zowel museaal, als archivalisch en/of bibliothecair erfgoed. Voor subsidiëring kiezen deze organisaties een 'hoofdingang', maar de eigenheid van de andere deelwerkingen komt in de aanvraag niet altijd voldoende tot uiting.
 - Organisaties die zowel een collectie beheren als een dienstverlenende rol uitvoeren, moeten twee afzonderlijke aanvragen indienen op het Cultureelerfgoeddecreet. Dit scenario is niet wenselijk voor organisaties die verschillende types collecties beheren – de verschillende collectiewerkingen worden best geïntegreerd benaderd, maar hiervoor moet dan wel voldoende expertise in de beoordeling aanwezig zijn.
 - Ook organisaties die zowel een kunsten- als een cultureelerfgoedwerking ontwikkelen, zitten vaak gewrongen in de regelgeving. In het verleden is al gebleken dat zowel subsidie op slechts één decreet als

subsidie op twee decreten nadelen hebben. Het opdelen van de werking over twee decreten is vaak een artificieel gegeven en brengt voor de organisaties significante bijkomende planlast mee. Door enkel te subsidiëren op het Cultureelerfgoeddecreet komt de kunstgerelateerde werking (creatie en productie) dan weer minder aan bod. Er zijn ook organisaties die een collectie beheren en enkel op het Kunstendecreet gesubsidieerd worden, daardoor blijft de collectiezorg onderbelicht. Voor deze uitdagingen is er nog geen structurele oplossing gevonden. Er is nood aan transparantie in hoe met deze organisaties wordt omgegaan.

- Dit is een element dat ook meegenomen wordt in de evaluatie van het traject kunstenerfgoed (zie punt [12.2](#)). In het kader van het onderzoek naar kunstenerfgoed werd ook een veldkaart opgesteld, die de betrokken organisaties in kaart brengt.
Het blijft in ieder geval wenselijk dat collectiebeheerders met een kunstenwerking sowieso (minstens ten dele) via het Cultureelerfgoeddecreet gesubsidieerd worden. Als de kunstenwerking ook via het Cultureelerfgoeddecreet ondersteund werd, is het wenselijk daarvoor bijkomende expertise in de commissie te voorzien.
- Organisaties merken op dat de overheid zogenaamde ‘hybride’ werkingen vaak (enkel) als een probleem benadert, omdat deze werkingen niet zomaar in de voorgegeven kaders passen. In de praktijk gaat het nochtans vaak om een belangrijke verrijking, niet enkel voor de organisaties zelf, maar potentieel ook voor de sector.
- Musea hebben als hoofdtaak steeds een culturele/cultureelerfgoedwerking, maar bij archieven en erfgoedbibliotheken is dit veel minder vaak het geval – cultureelerfgoedwerking is bij heel wat organisaties onderdeel van een overkoepelende werking als bijvoorbeeld gemeentearchief of universiteitsbibliotheek.
- De rapportering over verschillende deelwerkingen is vaak complex, omdat er soms verschillende rapporteringsvereisten zijn. Bovendien moet de werking, ook als die in de praktijk geïntegreerd gebeurt, in aanvraag en rapportering opgedeeld worden – wat vaak niet evident is en een hoge planlast met zich brengt.
- Het is zeer positief dat de organisaties waar cultureelerfgoedwerking onderdeel is van een overkoepelende taak voortaan werkingssubsidies kunnen aanvragen. De procedure voor aanvullende subsidies voldoet momenteel evenwel niet, zoals blijkt uit de evaluatie van de ronde werkingssubsidies 2024-2028. Het onderscheid tussen overkoepelende werking en cultureelerfgoedwerking is ook niet altijd scherp te maken. Het zou zinvol zijn het gesprek aan te gaan met de betrokken organisaties, om het probleem voldoende scherp te krijgen.
- Lange tijd konden collectiebeheerders bij wie de cultureelerfgoedwerking onderdeel is van een overkoepelende werking een kwaliteitslabel ontvangen, maar geen werkingssubsidies aanvragen. Het gaat bijvoorbeeld om gemeentearchieven, bibliotheken verbonden met het hoger onderwijs of openbare bibliotheken. Dit veranderde met het Cultureelerfgoeddecreet van 23 december 2021. Uit de beoordeling van de aanvragen 2024-2028 blijkt evenwel dat de procedure voor de aanvullende subsidies momenteel niet voldoet. Door enkel te focussen op het gedeelte van de werking waarvoor aanvullende middelen gevraagd worden, is er onvoldoende zicht op het geheel van de (cultureelerfgoed)werking.

- In de praktijk blijkt ook dat het niet altijd eenvoudig is de cultureelerfgoedwerking volledig helder af te bakenen ten opzichte van de rest van de werking. Er is vaak een ‘grijze zone’ in de werking. Zo is er bij gemeentearchieven momenteel geen harde grens tussen de (gesubsidieerde) cultureelerfgoedwerking aan de ene kant en de bestuurlijke werking die decretaal verplicht is in het Bestuursdecreet voor elke gemeente aan de andere kant. De vraag is of organisaties zelf (nog) niet scherp hebben gesteld wat hun cultureelerfgoedwerking precies is of dat het in de praktijk moeilijk is hier een duidelijke grens te trekken. In de voorbije ronde was het in ieder geval moeilijk de cultureelerfgoedwerking van deze organisaties duidelijk af te bakenen binnen het totale takenpakket. Deze vaststelling kan meegenomen worden in het bredere traject om te komen tot een geïntegreerd archief- en informatiebeheer voor alle overheden in Vlaanderen (zie punt [13.4](#)).

11.7.5 Periodieke cultureelerfgoedpublicaties

- Zoals blijkt uit de evaluatie van de ronde 2024-2028 moet de beoordelingsprocedure voor de publicaties op punt gesteld worden, maar moet er ook een uitgewerkte beleidsvisie zijn. Nu zijn zowel het beleid als de beoordeling te veel ad hoc.
 - Tijdschriften zijn lange tijd ad nominatum ondersteund, na het wegvallen van een decretale inbedding. Het doel was aanvankelijk om een ‘geïntegreerd tijdschriftenbeleid’ op te maken. Uiteindelijk is de ondersteuning bij de optimalisering van het decreet in 2021 opnieuw opgenomen in het Cultureelerfgoeddecreet. De procedure is echter onvoldoende aangepast aan het type organisatie.
 - Een duidelijke beleidsvisie voor de tijdschriften ontbreekt. Het is onduidelijk wat de Vlaamse overheid met dit instrument wil bereiken. Momenteel sluit de werking van deze organisaties niet echt aan bij de bredere gesubsidieerde sector, de ontwikkelingen op het vlak van cultureel erfgoed en de huidige strategische visienota. Het gaat niet enkel om een specifiek soort werking, het gaat in de meeste gevallen ook om kleinere organisaties op basis van vrijwilligerswerkingen. De vraag stelt zich of vrijwilligersorganisaties niet onnodig gedwongen worden om te professionelen door personeel aan te werven, wat een grote impact heeft.
 - Er is globale visievorming nodig, en afstemming over de sectoren heen, met andere cultuurtijdschriften. Voor deze visievorming wordt best afgestemd met Folio, die werken aan een visie op tijdschriftenbeleid.
 - Er is aandacht nodig voor duurzaam archiveren en open access. Hiervoor kan zeker ook gedacht worden aan gemeenschappelijke oplossingen.
 - Enkel voor periodieke publicaties is samenwerken en netwerken geen formeel beoordelingscriterium voor het aanvragen van werkingssubsidies op het Cultureelerfgoeddecreet. Nochtans wordt dit ook voor deze organisaties steeds belangrijker. Er zijn gedeelde noden en uitdagingen op het vlak van duurzaamheid, publieksbereik, (digitale) technologieën, ... Onderling kennis delen is daarom belangrijk, net zoals breed samenwerken met auteurs, erfgoedgemeenschappen en andere organisaties. De nood aan het onderling afstemmen met de andere periodieke cultureelerfgoedpublicaties over gezamenlijke uitdagingen en te zoeken naar gedeelde oplossingen blijkt ook uit de adviezen van de aanvragen 2024-2028’.

11.7.6 Aanvraag- en toezichtprocedure

- De Vlaamse overheid wordt in het bijzonder gevraagd in de mate van het mogelijke de planlast te beperken. Dit ligt in het verlengde van de bevindingen van de evaluatie van de voorbije cultureelerfgoedronde 2024-2028.
- De vraag wordt herhaald bij de beoordeling ook rekening te houden met de eigenheid van individuele organisaties. Organisaties moeten hier evenwel zelf ook een verantwoordelijkheid nemen.
 - De regelgeving is een richtinggevend kader, maar organisaties moeten hun eigen werking kunnen invullen. De beoordeling moet zich richten op de kwaliteit van individuele aanvragen en mag zich niet beperken tot het afvinken van criteria. Dit was al een aandachtspunt in de Strategische Visienota Cultureel Erfgoed 2021, maar het blijft moeilijk hier het juiste evenwicht in te vinden.
 - Aanvragers hebben daarbij ook een verantwoordelijkheid. Ze schrijven zich in overkoepelende beleidsfinaliteiten van de Vlaamse overheid en aanvaarden dat dit bepaalde verwachtingen en verplichtingen met zich meebrengt.
 - Ook de werking binnen een koepelorganisatie, bijvoorbeeld binnen een stad, vindt niet altijd even makkelijk zijn plek in de procedure en beoordeling; Hiervoor moet voldoende ruimte gecreëerd worden.
- Voor de rapportering wordt een duurzaam en transparant financieel rapporteringskader gevraagd voor erfgoedorganisaties, met duidelijke spelregels, bijvoorbeeld rond de opbouw van reserves.
 - De huidige rapportering van de subsidies vraagt gegevens op die al beschikbaar zijn via de jaarrekeningen bij de Nationale Bank, althans voor wat betreft vzw's en stichtingen. De vraag wordt gesteld of het mogelijk is om deze gegevens dus via die weg te 'harvesten'? Deze vraag staat op de radar van het departement, maar op korte termijn is dit niet mogelijk. De door het departement opgevraagde financiële rapportering is ook gedetailleerder dan de gegevens die de NBB vraagt.

11.8 Financiële ondersteuning van de sector

11.8.1 Werkingssubsidies

- De verhoging van de Vlaamse werkingssubsidies vanaf 2024 versterkte de sector, maar intussen is op een deel van de sector opnieuw bespaard. Ook op het lokale niveau staat er sterke druk op de beschikbare middelen. Het is belangrijk dat de sector een duidelijk perspectief krijgt. Wanneer besparingen worden doorgevoerd wordt gevraagd de principes hierachter duidelijk te communiceren.
 - Voor sommige organisaties vormen de Vlaamse middelen het grootste deel van de financiering, voor anderen (vooral collectiebeheerders) is dat veel beperkter. Mede daardoor blijven in de praktijk bij heel wat collectiebeherende organisaties de collectietaken onder druk staan.

- Niet alle organisaties maakten deel uit van de ‘grote ronde’ 2024-2028, waardoor ook niet alle deelsectoren een gelijkaardige stijging van de middelen kregen. Dit geldt met name voor de bovenlokale dienstverleners/cultureelerfgoedcellen, die door hun afwijkende beleidsperiode (zie punt 9.5) geen deel uitmaakten van de ‘grote ronde’. De erfgoedcellen kregen ook een stijging, maar die was beperkter. De erfgoedcellen benadrukken dat die stijging wel degelijk een verschil maakte, maar geven aan dat de stijging veelal opgegaan is aan de indexering van de loonmassa en het nadrukkelijker opnemen van het consulentenschap, inzetten op participatie en vergroten van werkingsgebied. Erfgoedcellen voelen verder druk door de groeiende verwachtingen rond dienstverlening, digitale transformatie en de uitdagingen van intergenerationeel en multicultureel werken binnen een erfgoedcontext. De cultureelerfgoedcellen vragen daarom de gemaakte inhaalbeweging door te trekken naar hun volgende aanvraagronde, in 2026, zowel om de bestaande werkingen te versterken als om de oprichting van nieuwe erfgoedcellen mogelijk te maken. De nood aan de budgetstijging moet in de individuele aanvragen voor werkingssubsidies steeds voldoende geargumenteed worden en als noodzakelijk beoordeeld worden. Het departement wijst er daarbij op dat een eventuele budgetstijging sowieso nooit een verworvenheid is, ook niet mochten de middelen beschikbaar zijn.
- Sinds de budgetstijgingen gebeurden er intussen besparingen op sommige werkingssubsidies. Naast reële besparingen zijn er ook verborgen besparingen in de vorm van het niet of slechts gedeeltelijk indexeren van de werkingssubsidie. Hierdoor zijn organisaties niet in staat om alle kostenstijgingen op te vangen en komt de werking geleidelijk onder druk. Het is belangrijk de gevolgen hiervan in kaart te brengen en op te volgen.
- Het is belangrijk de inhaalbeweging voor de periode 2024-2028 goed op te volgen. Waar wordt de budgetstijging voor ingezet? Betekent dit een versterking van de kerntaken, collectiezorg, accenten visienota ...? Is er mogelijk een impact op andere financiering (in positieve of negatieve zin)?
 - Het departement wordt gevraagd in kaart te brengen in welke mate het deze impact zelf kan opvolgen op basis van de rapportering van de organisaties en in welke mate eventueel bijkomend onderzoek nodig is. Waar wordt de budgetstijging voor ingezet?
 - In het verlengde van een bezorgdheid van de beoordelingscommissies nam de Vlaamse overheid in de beheersovereenkomsten 2024-2028 een bepaling op dat de verhoging van de werkingssubsidies er niet toe mag leiden dat de eigen inbreng van de inrichtende macht verlaagd wordt. Het is belangrijk deze bepaling goed op te volgen, zeker gezien de middelen ook op lokaal vlak onder druk staan.
- Er blijven financiële uitdagingen voor de sector, de basiswerking staat onder continue druk. Het is belangrijk dat er voldoende middelen zijn voor de reguliere taken en dat niet enkel ingezet wordt op bijkomende of zichtbare taken. Tegelijkertijd zijn er veel andere maatschappelijke uitdagingen die middelen vragen, zeker in tijden van conflict. Het cultureelerfgoedbeleid en de organisaties moeten dus heel bewust omgaan met de manier waarop middelen ingezet worden.
 - De sector bevestigt dat er onvoldoende budgetten blijven om de werking ten volle te ontwikkelen, vooral op het vlak van de kerntaken (zoals budgetten voor onderzoek en collectiebeheer).

- Het is belangrijk dat organisaties de beschikbare middelen optimaal inzetten en hier duidelijk over rapporteren. Hierbij wordt opgemerkt dat de harde keuzes die organisaties maken omwille van beperkte middelen te vaak onderbelicht blijven. Goede managers kunnen harde keuzes maken, maar naar een subsidiërende overheid zal men dit niet snel benadrukken. Tegelijkertijd zijn er organisaties die minder duidelijke keuzes maken, ook niet wanneer het noodzakelijk is. Hierdoor is er te vaak geen realistische blik op de werking.
 - De werkingsmiddelen van de Vlaamse overheid dragen in belangrijke mate bij aan het ondersteunen van de basistaken van organisaties. Het is belangrijk hier blijvende aandacht voor te hebben en niet enkel op bijkomende taken en nieuwe initiatieven te focussen. Daarbij moet rekening gehouden worden dat cultureelerfgoedorganisaties op lange termijn werken én plannen dat geldt voor onderzoek, verzamelbeleid, tentoonstellingen, ...
 - Alle organisaties merken een financiële impact van de inflatie (indexering lonen), hogere kosten voor nutsvoorzieningen en infrastructuurwerken, ... Sommige organisaties waarvan de cultureelerfgoedwerking sterk tot quasi volledig via private of lokale middelen worden uitgebouwd, staan sterk onder druk. De sluiting van Eperon d'Or is op dat vlak een alarmsignaal.
- Er blijft een (aanvoelen van) onevenwicht tussen organisaties op het vlak van financiering.
 - In de Leeswijzer bij de adviezen van de ronde 2024-2028 geeft de Afstemmingscommissie (bestaande uit de adviescommissie en de voorzitters van de beoordelingscommissies) aan dat sommige onevenwichten tussen subsidiebedragen te verklaren en terecht zijn, zoals verschillen door het indelingsniveau of de aard van de rechtspersoon (privé of publiek). Andere onevenwichten zijn evenwel historisch gegroeid. De aanvullende subsidies voor organisaties waar de cultureelerfgoedwerking deel uitmaakt van een overkoepelende werking moeten hier specifiek vermeld worden. In de Leeswijzer stelde de Afstemmingscommissie dat het logisch is dat er een financieel verschil is tussen 'aanvullende' en 'niet-aanvullende' subsidies. De adviescommissie geeft evenwel aan dat manier waarop dit in de praktijk vertaald is weinig inzichtelijk is en dat het gemaakte onderscheid onvoldoende gemotiveerd lijkt.
 - Het departement geeft aan dat het de opmerkingen over gepercipieerde onevenwichten te begrijpen, maar dat het moeilijk is de aangevoelde verschillen te objectiveren. De subsidiebedragen vanuit Vlaanderen zijn tot stand gekomen vanuit een complex samenspel waarin verschillende factoren meespelen (historiek, gevraagd bedrag, kwaliteit dossier, indeling...) Daarbij is het belangrijk een onderscheid te maken tussen de financiering door Vlaanderen aan de ene kant (waar er vaststelbare verschillen zijn in subsidiegraad) en de totale financiering van een organisatie (waar de vergelijkbaarheid niet evident is).
 - De afhankelijkheid van andere beleidsdomeinen brengt een risico op instrumentalisering mee, erfgoed wordt ingeschakeld voor andere (niet afgestemde) beleidsdoeleinden.
 - Voor grote budgetten is de sector nog steeds zeer afhankelijk van andere domeinen, maar er is te weinig afstemming. Er worden soms andere beleidskeuzes gemaakt. Deze budgetten zijn voor groot deel van de sector bovendien niet beschikbaar.

11.8.2 Decretale projectsubsidies

- Decretale projectsubsidies blijven een belangrijk instrument voor de cultureelerfgoedsector. Ze zorgen voor vernieuwing en experiment, maar dienen niet om structurele noden op te vangen.
 - Decretale projectsubsidies geven de mogelijkheid om de werking te versterken en te innoveren, om zaken te realiseren die de eigen werking overstijgen, ook in samenwerking.
 - De meeste ingediende aanvragen betreffen landelijke projecten, het aantal internationale projecten blijft beperkt. Dit geldt ook voor de decretale projectsubsidies voor internationale projecten die cofinanciering vereisen. Met name op Europees vlak zijn er heel wat mogelijkheden tot projectsubsidieering die onderbenut blijven (zie punt [15](#)).
 - Sinds de optimalisering van het decreet in 2021 zijn projectsubsidies voor bovenlokale projecten mogelijk (voor sommige organisaties). Momenteel worden hier relatief weinig aanvragen op ingediend, hoewel dit in stijgende lijn gaat. Erkende organisaties zonder werkingssubsidie geven aan dat de lat om projecten aan te vragen hoog blijft. Het vraagt erg veel tijd en (personeels)middelen. Bovendien hebben lokale organisaties vaak vooral behoefte aan ruimte om te focussen op basiswerking of het aanpakken van registratieachterstanden. Dit is evenwel niet evident binnen de reguliere projectsubsidies.
 - Het structureel verankeren van projectresultaten is een belangrijke uitdaging. Na een project wordt er vaak noodgedwongen teruggekeerd naar 'de gewone gang van zaken'. Tegelijk wil een organisatie de opgebouwde kennis uitdragen (in de eigen organisatie en daarbuiten). Dit komt boven op de basiswerking, waarvoor er slechts een beperkte personeelsploeg is.
 - Het uitwerken van projectaanvragen vraagt veel tijd, zonder de garantie dat het project gehonoreerd wordt. Dat is deels onvermijdelijk, maar er wordt wel gevraagd te kijken naar mogelijkheden om de planlast maximaal te beperken. Een optie die geopperd werd is oordelen in twee fasen: eerst een 'abstract' indienen en pas in tweede fase een uitgewerkte projectaanvraag. Het departement Cultuur, Jeugd en Media schat evenwel in dat dit langs de beoordelingskant op het eerste gezicht een aanzienlijke werklastverhoging zal meebrengen en in de praktijk moeilijk realiseerbaar is. De slaagkans op het Cultuurerfgoeddecreet lijkt ook hoger dan op sommige andere decreten, zeker als de na bijsturing opnieuw ingediende projecten meegeteld worden.
- De structurele publieke middelen moeten voldoende zijn voor de decretale basiswerking, musea mogen hiervoor niet afhankelijk zijn van projectmiddelen. Dit is ook een decretale vereiste, hoewel de concrete afbakening hiervan niet altijd duidelijk is.
 - Een beoordelingsvoorwaarde bij projectsubsidies op het Cultuurerfgoeddecreet is dat het project de structurele werking moet overstijgen. Deze vereiste wordt op zich door de sector onderschreven, maar de grenzen van deze bepaling zijn voor de organisaties niet altijd even duidelijk. Er wordt aangegeven dat dit onder meer voor onderzoeksprojecten vaak niet zo duidelijk is. Dit is een basistaak die binnen de structurele werking opgenomen moet kunnen worden, maar waarvoor de middelen vaak beperkt zijn. Wanneer onderzoeksprojecten in aanmerking komen voor projectsubsidies is voor organisaties evenwel niet helder, waardoor deze ook eerder zelden aangevraagd worden. Bovendien bouwen organisaties via gesubsidieerde projecten kennis op, maar is het moeilijk deze structureel te verankeren.

- Voor erkende en bovenlokale actoren geldt nog nadrukkelijker dat de noden vaak eerder structureel zijn dan projectmatig – en dus niet makkelijk in aanmerking komen voor projectsubsidies. Projectsubsidies aanvragen betekent voor kleinere organisaties ook een relatief zwaardere planlast. Dit lijkt een van de redenen waarom eerder weinig aanvragen gebeuren voor bovenlokale projectsubsidies op het Cultureelerfgoeddecreet, hoewel deze mogelijkheid sinds 2021 voorzien is op vraag van de sector.
- Voor cultureelerfgoedconvenants is de vraag hoe breed/ concreet de doelstellingen in het cultureelerfgoedconvenant verwoord moeten worden om voldoende ‘witruiimte’ te hebben en toch te kunnen intekenen op impulsen. Het is niet eenvoudig om als dienstverlener met een brede werking nog in te spelen op projectsubsidies, rekening houdend met het criterium ‘structurele werking overstijgen’.
- De nood aan een analyse van de ingediende en goedgekeurde aanvragen wordt onderschreven. De resultaten van de beoordeling zouden ook breder bekend gemaakt kunnen worden.
 - De sector geeft aan dat het goed zou zijn een analyse te maken van de aard van de ingediende en toegekende projecten en van het eindresultaat en impact van de projecten. De vraag stelt zich of alle deelsectoren en types organisaties even veel beroep (kunnen) doen op de projectsubsidies. Dat geldt zeker ook voor de mogelijkheid om bovenlokale projecten aan te vragen. Een analyse van de projectaanvragen van de voorbije jaren maakt deel uit van de omgevingsanalyse in het kader van het traject voor de Strategische Visienota Cultureel Erfgoed 2026.
- Er worden heel wat interessante projecten toegekend, maar de sector heeft geen structureel zicht op de resultaten.
 - FARO beheert een projectendatabank, maar deze is weinig bekend en weinig gebruiksvriendelijk. De resultaten van de projecten kunnen veel breder gedeeld worden. Het Departement Cultuur, Jeugd en Media wil onderzoeken welke mogelijkheden er op dit vlak zijn.

11.8.3 Impulssubsidies

- Impulssubsidies kunnen, naast de decretale projectsubsidies, erg waardevol zijn om de sector gericht stappen vooruit te laten zetten. Er kan nog sterker gebruik gemaakt worden van het geven van projectmatige impulsen. De uitdaging is wel de resultaten en ontwikkelde werking op termijn te verduurzamen.
 - De voorbije jaren werden verschillende impulsreglementen gelanceerd. Voorbeelden zijn reglementen rond kunstenerfgoed, waardering, inhaalbeweging digitale collectieregistratie maar ook beurzen vakmanschap.
 - Deze impulsreglementen blijken een grote meerwaarde. Aan de hand van een duidelijke focus zorgen ze voor versterking van veld en sector. Impulssubsidies kunnen een gestructureerde omkadering bieden (in de vorm van begeleiding, afstemming en kennisdeling), die er bij decretale projecten niet in die vorm is. Ze zorgen voor een positieve dynamiek, expertiseopbouw en kennisdeling.

- De uitdaging is een duurzame verankering van deze instrumenten/structurele inbedding in de werking.
- Het Cultureelerfgoeddecreet biedt projectsubsidies waarbinnen vele van de impulsprojecten verder aangevraagd zouden kunnen worden. De aanvragen voor bijvoorbeeld projecten waardering en collectieregistratie blijven echter beperkt.
- Een terugkerende opmerking van zowel collectiebeheerders als dienstverleners is dat met name de impulssubsidies voor de inhaalbeweging collectieregistratie sterk gemist worden, omdat er op dit vlak nog grote structurele noden zijn. Impulssubsidies laten toe om een inhaalbeweging te maken voor achterstanden in de structurele werking die historisch opgebouwd werden.

12 ANDERE INSTRUMENTEN EN BELEIDSINITIATIEVEN BINNEN CULTUUR

Leeswijzer – Het cultuurbeleid omvat cultuurbrede instrumenten en beleidsinitiatieven. Daarnaast zijn er raakvlakken met het beleid voor andere cultuursectoren. Afstemming op de noden die er zijn vanuit cultureel erfgoed in die instrumenten en beleidsinitiatieven is wenselijk. In dit deel worden uitdagingen benoemd met betrekking tot deze cultuurbrede instrumenten en andere cultuursectoren.

12.1 Infrastructuuruitdagingen en het cultuur- en jeugdinfrastructuurbeleid

12.1.1 Algemeen

- Vlaanderen voert een breed cultuur- en jeugdinfrastructuurbeleid. Dit beleid omvat visieontwikkeling over cultuur- en jeugdinfrastructuur, ondersteuning van infrastructuurprojecten en het beheren van eigen infrastructuur. Ondersteuning van infrastructuurprojecten gebeurt via investeringssubsidies voor strategische cultuur- en jeugdinfrastructuurprojecten en voor sectorale prioriteiten, en via energieleningen. De sectorale prioriteiten waarvoor ondersteuning gevraagd kan worden zijn cultuurbrede prioriteiten ‘duurzaamheid’, ‘veiligheid’ en ‘toegankelijkheid’. Het besluit van de Vlaamse Regering over sectorale investeringssubsidies wordt in 2025-2026 geëvalueerd; dat over strategische cultuur- en jeugdinfrastructuur in 2026-2027.
 - De Beleidsnota Cultuur (OD B.1.1.) stelt onder meer volgende voorop:
 - Er wordt gewerkt aan een langetermijnvisie op cultuur- en jeugdinfrastructuur. De nota zal dienen als strategisch kader voor de ondersteuning van innovatieve projecten, gerichte investeringen en concrete acties op het vlak van duurzaamheid, circulariteit, kwaliteit van de leefomgeving en inclusie.
 - Een integraal instrumentarium met flankerende maatregelen om de sector te ontzorgen en te stimuleren in de opbouw van infrastructuurgeletterdheid staat voorop (onder meer het ontsluiten van informatie, delen van goede voorbeelden, kennisdelingsmomenten, sensibiliseringsacties en begeleidingstrajecten). Het wegwerken van administratieve drempels staat ook voorop.
 - Gedeeld en tijdelijk ruimtegebruik in de eigen cultuurinfrastructuur én in de sector wordt gestimuleerd.
- Infrastructuurinvesteringen kunnen een katalysator betekenen voor de gehele werking en om te vernieuwen. Investingssubsidies vanuit Vlaanderen kunnen daarbij een hefboom zijn. Het is belangrijk dat dergelijke investeringen vanuit een duidelijke inhoudelijke visie op de werking gebeuren en dat investeringen in infrastructuur die visie en werking ondersteunen. Daarbij moet voldoende rekening gehouden worden met het nodige toekomstige exploitatiebudget zodat het potentieel voldoende kan benut worden.

- Er is blijvend aandacht nodig voor sensibilisering en informatie over het cultuur- en jeugdinfrastructuurbeleid. De aanvragen weerspiegelen de sterk gesignaleerde nood aan infrastructuursubsidies (voor onder meer depotinfrastructuur) momenteel niet.
 - Het cultuur- en jeugdinfrastructuurbeleid biedt kansen voor de cultureelerfgoedsector. De verschillende beleidsinstrumenten voor investeringen in infrastructuur blijken echter niet voor iedereen even duidelijk of gekend. Op basis van de gesprekken met de deelsectoren was de beperkte vertrouwdheid met deze regelgeving opvallend.
 - De aanvragen weerspiegelen de hoog gesignaleerde nood aan infrastructuursubsidies (voor onder meer depotinfrastructuur) momenteel niet. Redenen die daarvoor vermeld worden op basis van de gesprekken met de deelsectoren zijn:
 - geringe bekendheid met de ondersteuningsmogelijkheden;
 - hoge planlast en complexiteit van dergelijke dossiers als drempel. Niet alle organisaties beschikken over de technische bagage om dergelijke aanvragen voor te bereiden. Omwille van de complexiteit van dossiers en de nood aan innovatie is er behoefte aan meer ondersteuning en onderlinge kennisdeling;
 - strategie die vanuit een lokale overheid gevolgd wordt. Vaak worden ook op lokaal niveau keuzes gemaakt voor investeringen en aanvragen die ingediend worden. Investerings in publieksgerichte infrastructuur worden vaak meer prioritair vooropgesteld, ten nadele van bijvoorbeeld depotprojecten;
 - logica van lokale besturen en de Vlaamse overheid haken niet goed op elkaar in. Bij stadsbesturen is een budgettering nodig om een studie te kunnen starten. Vanuit het Vlaamse cultureel- en jeugdinfrastructuurbeleid moet je al een studie hebben voor je infrastructuursubsidies kan vragen;
 - omvang van de projecten. Het verbeteren van bijvoorbeeld bestaande depots betreft soms kleinere ingrepen die niet binnen de prioriteiten vallen, zoals depotinrichting (bijkomende en aangepaste rekken/opslagmeubilair om depotruimtes efficiënter in te richten).
- Bepalingen in andere regelgevingen, met name het Onroerenderfgoeddecreet, maken bepaalde projecten (financieel) onhaalbaar. Beleidsafstemming is wenselijk.

12.1.2 Cultuurbrede infrastructuurnoden

Volgende infrastructuurnoden gelden cultuurbreed, ook voor het cultureelerfgoedveld.

- Energiezuinigheid: bewust omgaan met energie, minder verbruiken, hernieuwbare energie, ... zijn uitdagingen voor alle sectoren. Het nemen van energiezuinige maatregelen is niet altijd financieel haalbaar. Door stijgende kosten worden infrastructuurprojecten vaak gefaseerd gefinancierd en uitgevoerd, wat voor minder optimale oplossingen zorgt.
 - Hoe speelt dit specifiek voor cultureel erfgoed?
 - Tegen 2050 moeten in uitvoering van Europese richtlijnen alle gebouwen klimaatneutraal zijn in Vlaanderen. Het is belangrijk dat (culturele) infrastructuur ecologisch duurzamer wordt. Met het oog op deze ambitie worden gaandeweg bijkomende verplichtingen opgelegd die stappen zetten richting klimaatneutrale gebouwen. Er wordt tijdens de gesprekken met de deelsectoren, met name door de erkende musea, evenwel gesignaleerd dat steden en gemeenten overwegen om hun historisch patrimonium, waarin onder meer musea of hun reserves gehuisvest zijn, af te stoten. Uitzonderingen die er zijn voor beschermde gebouwen, hebben te weinig invloed. De renovatiekosten van oudere gebouwen wegen voor de inrichtende machten niet op tegenover het publiek weinig zichtbare functie van depots. De continuïteit van de beschikbare infrastructuur wordt hierdoor bedreigd. Het Brusselse beleid legde de ambitie vast om al tegen 2040 een emissievrij en koolstofneutraal bestand van publieke gebouwen te realiseren. Ook hier speelt het gebrek aan financiële middelen en zal het een uitdaging zijn de vele culturele infrastructuur die er is in stand te houden én up-to-date te brengen met de Brusselse energienormen.
 - Voor cultureelerfgoedorganisaties is het een uitdaging om een balans te vinden tussen het nemen van maatregelen met het oog op energiezuinigheid en het creëren van een goed binnenklimaat voor de collectie:
 - Collectiebeherende organisaties zijn vaak gehuisvest in historische gebouwen, wat niet steeds toelaat om met minimaal actieve klimaatsystemen goede klimaatomstandigheden te bereiken. Bij recente erfgoedarchitectuur botsen dan weer de wensen voor een vaak zo open en lichtrijk mogelijk gebouw met de collectienoden.
 - Er moet bij infrastructurele ingrepen rekening gehouden worden met de noden van de collectie. Niet elke collectie vraagt dezelfde bewaaromstandigheden (zie punt [6.3](#)).
 - Experts die doorlichtingen doen van gebouwen (zoals EPC) hebben niet altijd kennis over het type gebouw/werking. Soms worden maatregelen gekozen die geen rekening houden met de erfgoedwaarde of het specifieke gebruik van de infrastructuur.
- Gedeeld gebruik: het samen gebruik maken van infrastructuren binnen de culturele sector, maar ook tussen sectoren of in lokale contexten kan verder gestimuleerd worden. Het gaat om het structureel delen van ruimtes maar het kan ook gaan om het tijdelijk gebruiken of ter beschikking stellen van infrastructuur. Het gaat niet noodzakelijk om het gratis ter beschikking stellen of delen van ruimtes. Het exploiteren van ruimtes (verhuren) draagt ook bij aan gedeeld gebruik.
 - Hoe speelt dit specifiek voor cultureel erfgoed?
 - Het delen van infrastructuur is relevant voor cultureelerfgoedgemeenschappen en organisaties. De aandacht voor 'cultural spaces' is ook internationaal in opmars in de context van immaterieel

cultureel erfgoed. Het delen van infrastructuur is echter mogelijk niet altijd evident in de cultureelerfgoedsector (naar onder meer beveiliging en verzekerings- en vergunningskwesties, de soms beperkte fysieke toegankelijkheid, ... Elke opportuniteit vraagt onderzoek en kennis op maat die culturele en erfgoedspelers niet altijd zelf in huis hebben.

- In de sector is er vraag naar platformen om hergebruik van goederen te faciliteren en (depot)ruimtes te kunnen delen. Via de Greendeal Huren & Delen werkte FARO mee aan een prototype van zo'n platform, [Farendo](#). Meer tijd en middelen zijn nodig om de haalbaarheid op lange termijn van dit (of een ander) platform na te gaan. Ook andere oplossingen kunnen verkend worden. Centrale vragen zijn: wat heeft de sector echt nodig? Wat kan werken, wat niet en waarom? Wat zijn de randvoorwaarden die ervoor kunnen zorgen dat een dergelijk platform al dan niet succesvol wordt (aanbod, afstand, prijs, gebruiksgemak/ontzorging, ...)?
- Toegankelijkheid: de fysieke toegankelijkheid van gebouwen blijft een uitdaging in de culturele sector. Vanuit het beleid ligt hierbij vooral een focus op het wegwerken van drempels voor de fysieke toegankelijkheid op basis van een toegankelijkheidsscreening.
 - Hoe speelt dit specifiek voor cultureel erfgoed?
 - Voor cultureelerfgoedorganisaties die vaak gehuisvest zijn in beschermde monumenten, zijn aanpassingen niet altijd mogelijk.
 - De investeringssubsidies voor 'toegankelijkheid' focussen nu op het wegwerken van fysieke drempels, voor musea gaat het bijvoorbeeld ook om toegankelijkheid voor scholen/groepen en de infrastructuur die dat vraagt.
- Er is geen verlaagd btw-tarief voor energiezuinige infrastructuurprojecten met een culturele bestemming. De vraag leeft of de overheid hiervoor kan ijveren.

12.1.3 Specifieke uitdagingen voor cultureel erfgoed

- Specifieke infrastructuurnoden zijn eigen aan elke organisatie. Er is vraag naar een infrastructuurbeleid dat ruimte laat voor deze specifieke, instellingseigen noden. Het investeringsbeleid met sectorale prioriteiten laat dit niet geheel toe. Op basis van de bevraging is evenwel niet geconcretiseerd welke specifieke noden momenteel niet in aanmerking zouden komen binnen het cultureel-en jeugdinfrastructuurbeleid.

- De sector signaleert de hoge onderhoudskosten die op organisaties wegen, zeker op organisaties die gehuisvest zijn in oude gebouwen. Die hoge kosten worden soms ook meebepaald door de keuze die gemaakt wordt voor de klimatisatie in functie van de collectie. Het vinden van een balans tussen maatregelen met het oog op energiezuinigheid en het creëren van een goed binnenklimaat voor de collectie is een spanning (zie uitdaging ‘energiezuinigheid’).
- Het beschikken over kwaliteitsvolle depotinfrastructuur, afgestemd op de noden van de collectie, wordt aangestipt als de voornaamste en gedeelde uitdaging in de sector.
 - Er wordt een blijvende nood gesignaleerd aan investeringen in depotruimte, zowel voor permanente opslag, als tijdelijke opslag en nooddepotruimte.
 - ‘[Depotlandschap in Vlaanderen: landschapstekening en analyse van gedeelde uitdagingen](#)’ (2021) geeft inzicht in: de bestaande depotinfrastructuur en -werking in Vlaanderen en de analyse van uitdagingen die zowel voor het bewaren van cultureel als onroerend erfgoed spelen. De publicatie staat stil bij de totstandkoming van de landschapstekening en analyse, de beleidscontext en -evoluties en de uitdagingen bij erkende en gesubsidieerde spelers.
 - Erfgoeddepots zijn nodig om het erfgoed te bewaren voor toekomstige generaties. Verschillende organisaties kampen met verouderde gebouwen en onvoldoende kwaliteitsvolle depotruimte. Investerings zijn vaak niet prioritair voor (lokale) inrichtende machten.
 - Tijdens de gesprekken met de deelsectoren (juni 2025) worden volgende concrete uitdagingen benoemd die instellingspecifieke uitdagingen overstijgen en waar geen oplossing komt als Vlaanderen geen gecoördineerde rol opneemt: grote objecten, de grote toevloed aan religieus erfgoed n.a.v. herbestemming van kerken, kunstenerfgoed, noodopvang...
 - De deelsector van erfgoedbibliotheken signaleert dat papieren erfgoed vaak niet meegenomen wordt in gedeelde depotinfrastructuur, waardoor dit type erfgoed uit de boot dreigt te vallen.
 - Vlaamse investeringssubsidies kunnen voor de sector een hefboom betekenen. Het Vlaamse infrastructuurbeleid biedt ondersteuningsmogelijkheden via de sectorale prioriteiten en grote culturele infrastructuurprojecten. In de periode 2012-2026 was er een prioriteit ‘cultureelerfgoeddepots’. Het betreffen nu breed geformuleerde prioriteiten die toepasbaar moet kunnen zijn op de hele cultuursector. Aanvragen voor depotprojecten kwamen al aan bod binnen de sectorale prioriteiten ‘duurzaamheid’ en ‘veiligheid’. Het delen van infrastructuur is bij die aanvragen een criterium.
 - Vele spelers huren depotruimte. Het in kaart brengen van de huurmiddelen, en ook onderhoudskosten, in de sector zou meer inzicht geven. De vraag wordt gesteld of de overheid geen groepsdeals kan afsluiten en zo een gunstiger tarief bekomen.
 - Zie punt [6.3.1](#) wat betreft uitdagingen voor een actievere regierol voor een afgestemd depotbeleid.

12.2 Kunsten

- Bestendigen van een gedeelde visie en beleid rond kunstenerfgoed op basis van de evaluatie van het voortraject rond kunstenerfgoed.
 - ‘Kunstenerfgoed’ verwijst naar alle sporen die een kunstenaar of kunstenuorganisatie achterlaat. Het gaat om de bewaring van en omgang met archieven, collecties en artistieke praktijken van hedendaagse kunstenaars en kunstenuorganisaties in Vlaanderen. ‘Kunstenerfgoed’ is een nieuw beleidsaccent sinds voorgaande legislatuur, maar kent al een langer voortraject (zie verder ‘uitgebreidere toelichting over het voortraject’).
 - Het Vlaamse Regeerakkoord (p 181) en de Beleidsnota Cultuur (OD T.1.1, p 145) stellen het aanpakken van uitdagingen rond de omgang met de oeuvres, de archieven of praktijken van hedendaagse kunstenaars en kunstenuorganisaties voorop.
 - Het departement evalueerde de initiatieven van de afgelopen drie jaar (2023-2025) met het oog op het bestendigen van een beleid rond kunstenerfgoed. Deze initiatieven omvatten het experimenteel reglement ‘Pilotprojecten nalatenschappen kunstenerfgoed’ (2023-2024) en een bijhorend intervisietraject (2023-2025) en een [veldanalyse dienstverlening kunstenerfgoed](#) van KU -Leuven (2023). De veldtekening en de pilotprojecten gaven de mogelijkheid om de uitdagingen op het vlak van kunstenerfgoed beter in kaart te brengen en in de toekomst toe te werken naar een duurzaam beleid. Het departement clusterde de vaststellingen en aanbevelingen in vijf thema’s die meteen de uitdagingen samenvatten:
 - 1/ Verfijning en optimalisatie van de dienstverlening in de omgang met kunstenerfgoed;
 - De (gesubsidieerde) dienstverlening rond kunstenerfgoed is decentraal georganiseerd en de kennis zit verspreid bij tal van organisaties. Dit zorgt voor hiaten en overlap in de dienstverlening. Er is vanuit kunstenaars en kunstenuorganisaties en vanuit het beleid een vraag naar een duidelijk discipline-overstijgend aanspreekpunt of eerstelijns helpdesk over kunstenerfgoed.
 - 2/ Noden rond de (fysieke en digitale) bewaring van kunstenerfgoed:
 - Er is nood aan een transversaal, discipline-overschrijdend referentiekader voor de selectie en waardering van kunstenerfgoed.
 - Er is een tekort aan fysieke depotruimte bij de bestaande bewaarnemers, er bestaat momenteel niet voor elke discipline een bewaarplaats en er zijn geen duidelijke afspraken tussen dienstverleners en collectiebeherende instellingen over wie wat bewaart. Er is toenemende druk op gesubsidieerde instellingen voor opname van private archieven.
 - Er is geen duidelijk beleid rond digitale bewaring van kunstenerfgoed. De dienstverlening van meemoo richt zich in de kunsten momenteel enkel tot gesubsidieerde podiumkunstenuorganisaties, op voorwaarde dat ze samenwerken met geselecteerde contentpartners die gesubsidieerd zijn binnen het Cultureelerfgoeddecreet.
 - 3/ Wenselijkheid van een platform voor kennisdeling en sensibilisering rond kunstenerfgoed en artistieke nalatenschappen;

- De bestaande kennis, tools en mogelijkheden voor begeleiding bij vragen rond archiefzorg en nalatenschappen zijn nog onvoldoende gekend. Dit komt deels doordat er geen duidelijk aanspreekpunt of eerstelijns hulp is dat overkoepelend werkt voor alle kunstendisciplines. Sensibilisering rond een bredere definitie van kunstenerfgoed kan ook helpen bij de vorming van samenhangende toekomstige archieven en nalatenschappen.
- 4/ Verheldering van het beleid en de ondersteuning van organisaties op de grens tussen erfgoed en kunsten;
- Een aantal organisaties hebben een werking uitgebouwd op het snijvlak tussen kunsten en cultureel erfgoed, en zijn daardoor de ambassadeurs bij uitstek voor de zorg rond en heractivering van kunstenerfgoed (zie verder). Hun sterkte, die juist zit in deze kruisbestuiving, wordt echter niet gevat en beoordeeld, en dus niet gewaardeerd via de criteria van het Kunsten- noch het Cultureelerfgoeddecreet. Het weinig transparante beleid en de ongelijke subsidiëring van deze organisaties vraagt om verheldering en betere waarderingsmogelijkheden. Zie punt [11.7.4](#)).
- 5/ Heractivering van kunstenerfgoed door de kunstensector.
De heractivering van kunstenerfgoed van hedendaagse kunstenaars maakt inherent deel uit van de omgang met kunstenerfgoed en is eigen aan de hedendaagse artistieke praktijk van vele kunstenaars en kunstenuitvoeringsorganisaties. Door de herinterpretatie van een oeuvre binnen het actuele kunstenveld komt het kunstenerfgoed tot leven. Er is echter geen actieve sensibilisering vanuit het beleid. Oude bronnen zijn ook niet altijd goed ontsloten of spelers hebben niet altijd de kennis en knowhow om deze te vinden.
- Op basis van deze evaluatie heeft het Departement Cultuur, Jeugd en Media een voorstel voorbereid voor beleidsinitiatieven. De doelstelling is en blijft de ondersteuning van kunstorganisaties en de kunstenaars in de zorg, de borging en de heractivering van het kunstenerfgoed.
- Uitgebreidere toelichting over het 'voortraject':
 - 'Zorg dragen voor het eigen archief' is al sinds het Kunstendecreet van 2013 (art. 52, §2, 3°, a) een 'subsidievoorwaarde' voor de ontvangers van werkingssubsidies. Het netwerk TRACKS, dat voortvloeide uit het project 'Erfgoedzorg in de kunstensector' (juli 2013 – juni 2014), ontwikkelde kort daarna een toolbox met als doel de kunstensector te stimuleren tot de zorg voor eigen archief en collectie(s). Het departement gebruikt sindsdien deze toolbox als toetssteen voor de controle op de archiefzorg bij werkingssubsidies.
 - Vanuit het Cultureelerfgoeddecreet ontstonden doorheen de jaren landelijke dienstverleners die de kunstenspelers begeleiden bij de zorg voor het archief (VAi, CEMPER, CKV). Ook een aantal collectiebeherende instellingen (FOMU, MoMu, Letterenhuis, Designmuseum, ...) verlenen daarvoor hun expertise aan de kunstensector. Daarnaast raken de dienstverlenende opdrachten van meemoo, van het steunpunt FARO en van bovenlokale dienstverlenende rollen aan het thema kunstenerfgoed.
 - Vanuit zowel de kunsten- als de cultureelerfgoedsector kreeg het beleid signalen dat de omgang met het erfgoed van kunsten meer omhelst dan louter archiefzorg. Tijd en middelen ontbraken om hier kwaliteitsvol mee om te gaan. Ook was de regelgeving enkel gericht op kunstenuitvoeringsorganisaties en niet op individuele kunstenaars of erfgenamen. Er werd een grote urgentie gemeld om meer expertise op te bouwen over het erfgoed in de kunsten en meer specifiek over nalatenschappen van kunstenaars en kunstenuitvoeringsorganisaties.

- In de Strategische Visienota Kunsten 2020 en de Strategische Visienota Cultureel Erfgoed 2021 introduceerde de toenmalige minister van Cultuur het begrip 'kunstenerfgoed' en formuleerde drie beleidsinitiatieven:
- opstart van een experimenteel reglement 'Pilotprojecten artistieke nalatenschappen';
- zakelijke ondersteuning bij de omgang met een artistiek nalatenschap in samenwerking met Cultuurloket;
- onderzoeksopdracht 'Veldanalyse dienstverlening Kunstenerfgoed' (KU Leuven);

De pilotprojecten en de onderzoeksopdracht hadden beide tot doel om:

- kennis op te bouwen en te delen, zowel bij overheid, dienstverleners als de brede kunsten- en erfgoedsector;
- beter zicht te krijgen op de actoren in dit beleidsveld;
- uitdagingen rond het thema meer in de diepte te leren kennen.
- In 2022 stelde het departement het subsidiereglement op voor de 'Pilotprojecten artistieke nalatenschappen'. Een experten-jury beoordeelde de subsidieaanvragen. In 2023 (12) en 2024 (13) werden in totaal 25 pilotprojecten gesubsidieerd voor een totaalbedrag van 1.083.900 euro. De pilotprojecten werden intensief begeleid via intervisiemomenten en masterclasses in samenwerking met FARO en Kunstenpunt.
- In 2023 brachten de Onderzoeksgroep 'Algemene Literatuurwetenschap en Culturele Studies' & de Onderzoeksgroep 'Cultuurgeschiedenis vanaf 1750' van de KU Leuven het bestaande aanbod van dienstverlening rond Kunstenerfgoed in kaart. In oktober 2023 leverden ze hun [veldanalyse](#) af die ook beleidsaanbevelingen bevatte.
De onderzoekers stelden onder meer vast dat:
 - 1/ de decentraal georganiseerde dienstverlening in Vlaanderen goed werkt voor actieve werkingen maar hapert bij de omgang met nalatenschappen;
 - 2/ de dienstverlening niet bestaat voor alle kunstdisciplines;
 - 3/ kunstorganisaties effectief worden gesensibiliseerd rond archiefzorg via het toezicht op het Kunstendecreet maar dat dit voor kunstenaars veel minder het geval is.

Het rapport bevatte enkele gerichte aanbevelingen om de hiaten weg te werken en de dienstverlening te optimaliseren.

- Op 20 maart 2025 publiceerde het departement 'Aanbevelingen in de omgang met artistieke nalatenschappen - Een leertraject met 25 pilotprojecten'. Deze online inspiratiegids verzamelt en deelt de kennis opgebouwd tijdens de pilotprojecten en intervisiemomenten. Het departement werkte daarvoor samen met FARO en Kunstenpunt.

- Op 20 maart 2025 werd een ontmoetingsdag, georganiseerd door het departement Cultuur, Jeugd en Media, FARO en Kunstenpunt. Tijdens deze dag werd gereflecteerd over uitdagingen die zich stellen. De resultaten van deze ontmoetingsdag gaven voeding aan het scherp stellen van de uitdagingen en mogelijke oplossingen rond kunstenerfgoed.
 - Meer info over traject kunstenerfgoed: [Kunstenerfgoed | Departement Cultuur, Jeugd & Media](#).
- Afstemming voor andere raakvlakken tussen het kunstenbeleid – cultureelerfgoedbeleid.
Er zijn, naast het concrete traject rond kunstenerfgoed, heel wat raakvlakken waarvoor afstemming nodig is, onder meer:
 - beleid voor eigen en grote instellingen;
 - beurzen vakmanschap;
 - aankoopbeleid Collectie Vlaamse Gemeenschap

12.3 Kunst in opdracht (KIO)

12.3.1 Algemeen

- Er ontstaan in het kader van de regelgeving Kunst in Opdracht (semi-)publieke collecties, die erg waardevol zijn.
 - Het [Decreet Kunst in Opdracht van 1 maart 2019](#) is het geldende kader voor de realisatie van kunstopdrachten en voor de activiteiten van het platform Kunst in Opdracht.
 - Dit decreet bepaalt dat een bepaald percentage van de bouwkosten moet besteed worden aan de financiering van kunstopdrachten. Deze regelgeving geldt voor alle bouw- en verbouwprojecten van de Vlaamse overheid (ook vanuit andere beleidsdomeinen) en voor door de Vlaamse overheid gesubsidieerde inrichtingen, instellingen en verenigingen.
 - Het decreet is ook de wettelijke basis voor de activiteiten van het platform Kunst in Opdracht: (art. 6 ‘De Vlaamse Regering zorgt voor de expertiseopbouw, de kennis- en informatiedeling en de uitbouw van samenwerkingsverbanden voor de ondersteuning van de activiteiten op het vlak van Kunst in Opdracht’). Het platform staat in voor eerstelijnsadvisering, beleidsvoorbereiding, expertiseopbouw, kennis- en informatiedeling en de uitbouw van samenwerkingsverbanden voor de ondersteuning van activiteiten op het vlak van Kunst in Opdracht.
 - Er wordt gewezen op het waardevolle werk van het platform Kunst in Opdracht als onderdeel van het departement. In de cultureelerfgoedsector bestaat soms onduidelijkheid over de verschillende taken die opgenomen worden.

12.3.2 Uitdagingen

- Er is nood aan sensibilisering rond KIO, de toepassing van het KIO-decreet en de uitdagingen die spelen.
 - Er is meer aandacht nodig voor het bestaan van KIO en de problematiek (behoud en beheer, collectievorming) die speelt en waarmee rekening gehouden moet worden.
 - Er is nood aan sensibilisering over de toepassing van het KIO-decreet. Sommige beleidsdomeinen binnen de Vlaamse overheid zijn te weinig bekend met het decreet en passen dit niet of nauwelijks toe. Samenwerking en afstemming met het Platform KIO kan daar versterkend in werken. Het Platform doet nu al inspanningen om met de verschillende beleidsdomeinen daarover in gesprek te gaan, maar dat is lang niet vanzelfsprekend.
- Sensibilisering van opdrachtgevers over het belang van visie bij de creatie van KIO blijft belangrijk.
 - Er is nood aan meer sensibilisering van opdrachtgevers over het belang van visie bij de creatie van KIO. Opdrachtgevers bouwen bewust of onbewust een eigen collectie uit (zoals ziekenhuizen, universiteiten met grotere campussen, steden en gemeenten), vaak zonder specifieke kennis. Er wordt vaak niet nagedacht over welke KIO, waar die geplaatst wordt, ... Er ontbreekt visie bij die collectievorming van KIO.
- Er is nood aan een duidelijker kader over behoud en beheer van KIO dat richting geeft aan opdrachtgevers bij de creatie en nazorg van KIO. De focus ligt momenteel vooral op de begeleiding van creatie van nieuwe kunstwerken. Over collectievorming, het behoud en beheer of waardering is de kennisdeling in verhouding erg beperkt. Er is nood aan begeleiding, eventuele financiële ondersteuning kan overwogen worden.
 - De zorg voor KIO is een grote uitdaging. Het blijft in de eerste plaats de verantwoordelijkheid van de opdrachtgever. Opdrachtgevers beschikken veelal niet over de kennis om in te staan voor het behoud en beheer van KIO en zouden gebaat zijn bij begeleiding. Een dergelijke dienstverlening betreft een bijkomende en nieuwe taak waarvoor versterking (personeelscapaciteit, expertiseopbouw) nodig is.
 - Er werden in de vorige legislatuur al acties ondernomen maar deze acties zijn nog niet afdoende. Zonder aandacht voor de zorg van KIO, is de creatie een weinig duurzame investering. Vanuit Vlaanderen is er ondersteuning voor restauratie aan monumenten en topstukken, maar is er geen (financiële) ondersteuning voor het onderhoud van kunstcreaties in opdracht.
- KIO-werken zouden beter ontsloten moeten worden.
 - Er is geen overzicht van alle KIO. Het departement Cultuur, Jeugd en Media heeft dit wel van de werken in eigen beheer/in de eigen infrastructures. Sinds 2023 is er een databank met inspirerende voorbeelden, maar die is bewust niet exhaustief.

- Het is aan opdrachtgevers om KIO te ontsluiten. Voor KIO in Vlaamse overheidsgebouwen over de beleidsdomeinen heen is dit een uitdaging voor Vlaanderen.

12.4 Bovenlokaal cultuur- en jeugdbeleid

- Vanuit het beleidsdomein Cultuur, Jeugd en Media wordt zowel vanuit het Cultureelerfgoeddecreet, het Bovenlokaal Cultuurdecreet als vanuit het Jeugddecreet ondersteuning gegeven aan intergemeentelijke samenwerkingsverbanden. Uitdagingen met betrekking tot deze ondersteuning zijn (zie punt 9.5):
 - afstemming procedures: over de verwachtingen, aanvraag en toezicht- en evaluatieprocedures;
 - regiovorming;
 - afbouwen van de verkokering en bevorderen toenadering tussen deelwerkingen.
- Belang van projectmatige impulsen via het Bovenlokaal cultuurdecreet en verbeterpunten.
 - De Vlaamse Vereniging van Steden en Gemeenten (VVSG) stipt aan dat het Bovenlokaal cultuurdecreet door de transversale insteek heel wat dynamiek en initiatief losmaakt bij lokale en bovenlokale overheden. Zo ontstaat er een wisselwerking tussen kunsten en cultureel erfgoed. Een brede waaier aan organisaties en spelers, waaronder ook de lokale besturen zelf, realiseren vernieuwende en participatieve projecten vanuit kunsten of erfgoed via het Bovenlokaal Cultuurdecreet.
 - VVSG signaleert enkele verbeterpunten:
 - Tot nu toe opereerden de verschillende decreten eerder langs elkaar heen. Hier liggen kansen op het vlak van verdieping en versterking.
 - Culturele actoren zullen vanaf 2027 de kleine projectrondes enkel nog een aanvraag kunnen indienen als ze gehuisvest zijn op het grondgebied van een lokaal bestuur dat in een intergemeentelijke samenwerking rond bovenlokaal cultuurbeleid zit. Intergemeentelijke samenwerking opleggen als voorwaarde om een beroep te kunnen doen op projectmiddelen is niet correct volgens VVSG. Grotere steden die op hun eentje al uit een complexe samenstelling van deelgemeenten of wijken bestaan, ervaren deze bepaling uit het decreet bovenlokaal cultuurbeleid als uitsluiting. Het aanbod en beleid op het vlak van cultureel erfgoed en kunsten op hun grondgebied heeft sowieso al een bovenlokale uitstraling.
- Raakvlakken met het kinder- en jeugdrechtenbeleidsplan (JKP, 2025-2029).
 - Het JKP geeft uitvoering aan het Vlaamse Regeerakkoord: “Vanuit de kinderrechten als referentiekader zet Vlaanderen in op een kindvriendelijke samenleving die wordt vormgegeven via het Vlaamse jeugd- en kinderrechtenbeleid. Het jeugd- en kinderrechtenbeleidsplan is ons centrale instrument” (p. 189). Het jeugd- en kinderrechtenbeleidsplan is een van de transversale plannen van de Vlaamse Regering. Een transversaal beleids- of actieplan heeft betrekking op maatschappelijke beleidsthema’s over bevoegdheden en beleidsvelden heen.

- Voor volgende actie is ‘Cultuur’ mee verantwoordelijk:
 - Acties 6.3. ‘Samenleven en solidariteit’ - Actie 1. Vrije tijd voor jonge kinderen (p 68)
- Volgende acties gebeuren in samenwerking met ‘Cultuur’:
 - Acties 3.3. Goed in je vel - Actie 1. Projectoproep ‘Versterken van sociaal-emotionele vaardigheden (p 19)
 - Acties 3.3. Goed in je vel - Actie 3. Methodieken voor een groeiversterkend, pestvrij school- en vrijetijdsklimaat p (22)
 - Acties 3.3. Goed in je vel - Actie 8. Deskundigheidsbevordering inzake pesten en integriteitsschendingen (p 30)
 - Acties 3.3. Goed in je vel - Actie 9. Sensibiliseren over hulpvragen
 - Acties 5.3. De weg naar volwassenheid - Actie 11. Omkaderen van vrijwilligers (p 64)
 - Acties 6.3 Samenleven en solidariteit - Actie 2. Vrije tijd als laagdrempelige plek om taal te ontwikkelen (p 70)
 - Acties 6.3 Samenleven en solidariteit - Actie 3. Verbindende, toegankelijke en veilige evenementen voor jongeren (p 71)
 - Acties 6.3 Samenleven en solidariteit - Actie 5. Informeel engagement erkennen en waarderen (p 75)
 - Acties 6.3 Samenleven en solidariteit - Actie 6. Laagdrempelig formeel engagement (p 76)
 - Acties 6.3 Samenleven en solidariteit - Actie 8. Inclusiebevordering in de vrije tijd (p 79)
 - Acties 6.3 Samenleven en solidariteit - Actie 10. Proeftuin veilige(re) jeugdplekken in de vrije tijd (p 81)
 - Acties 6.3 Samenleven en solidariteit – Actie 11. Projectoproep Verbindend samenleven (p 83)
- Voor de vermeldde acties, zeker waar ‘Cultuur’ mee verantwoordelijk voor is, kan bekeken worden hoe het cultureelerfgoedbeleid hierop kan inspelen. Dit hangt nauw samen met punten [4](#), [5](#), [6.5.2](#) en [6.6](#).

12.5 Sociaal-cultureel werk, Amateurkunsten en Circus

- Sensibilisering voor de zorg voor het eigen archief van circusorganisaties en amateurkunstenorganisaties, is de voornaamste uitdaging.
 - Bij Kunsten is de archiefzorg als verplichting ingeschreven in het Kunstendecreet. Dat is niet het geval voor het Circusdecreet en het Amateurkunstendecreet.

- Daarnaast zijn er andere raakvlakken met cultureel erfgoed. Eventuele uitdagingen hieraan verbonden zijn nog niet scherp.
 - Amateurkunsten:
 - Amateurkunsten heeft linken met immaterieel erfgoed (bijvoorbeeld fanfarecultuur). Er zijn mogelijk gelijkaardige uitdagingen in verband met financiering, vrijwilligers, werken op lokaal niveau, kleine organisaties, ... Kennisdeling is relevant.
 - Er is samenwerking tussen koepelorganisaties amateurkunsten met CEMPER (bijvoorbeeld collecties van partituren).
 - Circus:
 - Er is een erkenningsdossier Circuscultuur voor immaterieel erfgoed in opmaak door Circuscentrum in samenwerking met CEMPER, eventueel ook een UNESCO-erkenning voor circus.
 - Er is een projectsubsidie kunstenerfgoed/artistieke nalatenschap voor Circus Ronaldo.
 - In 2025 organiseerde Circuscentrum in samenwerking met FARO, CEMPER en Erfgoedcel Mechelen een sectordag 'Borgen voor morgen', een dag over erfgoed- en archiefbeheer.
 - Sociaal-cultureel werk:
 - In het sociaal-culturele werkveld stijgt het bewustzijn rond immaterieel erfgoed, met bijvoorbeeld initiatieven van organisaties als de Gezinsbond of Natuurpunt.

12.6 Innovatieve partnerprojecten

- De subsidielijn innovatieve partnerprojecten werd in 2024 geëvalueerd. Op basis van de evaluatie staat de vraag naar de inbedding van de subsidielijn in de bestaande en/of toekomstige regelgeving voorop.

13 ANDERE BELEIDSDOMEINEN EN STAKEHOLDERS

Leeswijzer – In dit onderdeel worden uitdagingen benoemd voor de samenwerking met andere beleidsdomeinen. In een eerste punt worden enkele algemene uitdagingen benoemd. Vervolgens worden uitdagingen per beleidsdomein benoemd. Er wordt ingegaan op de belangrijkste beleidsdomeinen waarmee heel wat samenwerking is in de cultureelerfgoedwerkingen, en vaak ook op lokaal niveau, en waarmee beleidsmatig op Vlaams niveau verder kan worden samengewerkt en afgestemd. Het gaat om: Onroerend erfgoed, Toerisme, Facilitair Bedrijf en Digitaal Archief Vlaanderen, Onderwijs en Vorming, Welzijn, Media, Agentschap Binnenlands Bestuur en de academische wereld.

Daarnaast zijn er nog beleidsdomeinen waarmee al structurele afstemming loopt. Met Dierenwelzijn heeft het departement Cultuur, Jeugd en Media, samen met CAG, bijvoorbeeld een periodiek overleg om te bekijken waar immaterieel erfgoed conflicteert met regelgeving rond dierenwelzijn. Het overzicht is dan ook niet exhaustief, maar vat wel de voornaamste beleidsdomeinen waarmee beleidsafstemming wenselijk is. Vele van de aangestipte uitdagingen golden ook al in voorgaande analyse ter voorbereiding van de Strategische Visienota Cultureel Erfgoed 2021.

13.1 Algemeen

- Het belang wordt benadrukt om samen te werken met andere beleidsdomeinen. Er zijn vele raakvlakken met verschillende beleidsdomeinen, wederzijdse versterking biedt kansen. Daarvoor is nood aan gemeenschappelijke visievorming en een plan van aanpak.
 - Als cultuur en cultureel erfgoed ingezet worden als hefboom voor maatschappelijke verandering, vraagt dit steun vanuit en samenwerking met andere betrokken beleidsdomeinen. Om een antwoord te bieden op de reële noden in de samenleving moeten de vakministers en hun administraties over beleidsdomeinen heen afstemmen over transversale thema's en daarover een gemeenschappelijke visie en plan van aanpak ontwikkelen. Samenwerking over sectoren heen verdient meer gedeelde visievorming, coördinatie, erkenning en financiële steun.
 - Idealiter doen de betrokken administraties zo veel mogelijk een beroep op de aanwezige kennis en praktijken binnen de sectoren zelf, zowel de bovenbouworganisaties die de overkoepelende blik hebben als de sectororganisaties die werken vanuit de praktijk.
- Gelijkwaardigheid, erkenning en respect voor de eigenheid van elk beleidsdomein zijn cruciaal in die samenwerking. Het is belangrijk om zo geïntegreerd mogelijk samen te werken en te waken voor het instrumentaliseren van erfgoed. De vraag is niet enkel wat cultureel erfgoed kan betekenen voor andere beleidsdomeinen, maar ook wat andere beleidsdomeinen kunnen betekenen voor de zorg voor en het omgaan met cultureel erfgoed.
 - Om transversaal, over beleidsdomeinen heen, te kunnen werken is er gelijkwaardigheid nodig. Deze gelijkwaardigheid wordt momenteel niet steeds aanvoeld.

- Elk beleidsdomein heeft zijn eigenheid, beleidstraditie en interne logica's. Die moeten zoveel mogelijk gerespecteerd en erkend worden om iedereen mee te krijgen, zeker in een context waarin het ene beleidsdomein groter of financieel slagkrachtiger is dan het andere. Gelijkwaardigheid betekent namelijk ook evenredigheid in geleverde middelen en inspanningen.

13.2 Onroerend erfgoed

- Tussen onroerend erfgoed en cultureel erfgoed zijn er vele raakvlakken en gedeelde uitdagingen. De verkenning van mogelijke vormen van wederzijdse samenwerking en kennisdeling, evenals de ontwikkeling van gemeenschappelijke beleidsinitiatieven (zoals het initiatief rond het gemeenschappelijk depotbeleid en een gezamenlijke rampenstrategie) is een goed vertrekpunt.
 - Onroerend erfgoed heeft veel ervaring op het vlak van onderzoek en internationale expertise, waar cultureel erfgoed veel van kan leren. Cultureel erfgoed is dan weer ruim vernetwerkt, en heeft veel ervaring met het dynamisch omgaan met en presenteren van erfgoed en met participatieve processen, wat voor onroerend erfgoed minder het geval is. Culturele actoren bezitten bijvoorbeeld complementaire kennis en competenties om de kennis van en het draagvlak voor archeologie en ander onroerend erfgoed in de samenleving te vergroten.
 - Uit het Toekomstkompas van het Agentschap Onroerend Erfgoed blijkt dat men er ook binnen de wereld van het onroerend erfgoed naar streeft om de mens centraal te stellen. In die zin volgt het beleidsdomein onroerend erfgoed de trend van de vermaatschappelijking van het erfgoedwerk, die binnen het cultureel erfgoed al veel langer gaande is.
 - Het Vlaamse Regeerakkoord (p 179) en de beleidsnota Cultuur (OD T.1.2.) stellen afstemming tussen cultureel en onroerend erfgoed expliciet voorop: "Samen met mijn collega bevoegd voor Onroerend Erfgoed en de diverse stakeholders onderzoek ik de komende twee jaren hoe we een toekomstgericht, doortastend en meer geïntegreerd erfgoedbeleid kunnen vormgeven (RA, p.179). Ik bekijk of er op korte termijn in concrete projecten winsten geboekt kunnen worden." Vanuit beide administraties wordt toegewerkt naar een voorstel voor verdere afstemming.
- Zeker in de samenwerking met onroerend erfgoed wordt gesteld dat het belangrijk is om rekening te houden met de eigenheid van beide sectoren, en met de eigenheid van organisaties die zich op de grens van beide beleidsdomeinen bevinden.
 - Er zijn sterke overeenkomsten en gemeenschappelijkheden in het beleid, maar ook belangrijke verschillen. In de cultureelerfgoedsector leeft een vrees dat, zeker op het lokale niveau, de 'harde' eisen van onroerenderfgoedzorg de even legitieme noden van het cultureel erfgoed in de schaduw kunnen stellen.
 - Er wordt ook voldoende ruimte gevraagd voor de 'eigenheid' van organisaties waar de cultureelerfgoedwerking nauw verbonden is met de site waarop deze zich bevindt. Het gaat om 'hybride' werkingen op de grens tussen cultureel en onroerend erfgoed.

- In het kader van internationale samenwerking is er beleidsmatig reeds veel afstemming tussen cultureel en onroerend erfgoed.
 - Dit gebeurt bijvoorbeeld in het kader van UNESCO-conventies en voor het voorbereiden en opvolgen van standpuntbepaling over Europees beleid (zowel van de Europese Unie als van de Raad van Europa) en hun instrumenten (de Cultural Heritage Expert Group, de Culturele Routes, het European Heritage Label, de Landschapsprijs van de Raad van Europa, ...)
- Hieronder volgt een niet-exhaustieve opsomming van raakvlakken en gedeelde uitdagingen voor beide beleidsdomeinen. Er is al structurele beleidsafstemming over cultureel en onroerend erfgoed. Voor verschillende van die uitdagingen lopen al concrete beleidsinitiatieven.
- Maatschappelijke sensibilisering rond een breed erfgoedbegrip: de meeste mensen verbinden ‘erfgoed’ nog altijd eerder met gebouwen dan met objecten, archieven of tradities. Een versterking van de samenwerking biedt kansen om samen te werken rond het maatschappelijke belang en draagvlak van erfgoed.
- Ondersteuning aan intergemeentelijke samenwerkingsverbanden voor een bovenlokale dienstverlening (zie punt [9.5](#) en [12.4](#)).
- Afstemming over en een meer geïntegreerd beleid met betrekking tot landelijke dienstverlening. Er is een groot hiaat in de dienstverlening naar onroerenderfgoedactoren. Landelijke dienstverleners binnen het Cultureelerfgoeddecreet kunnen hierin een rol spelen, mits versterking vanuit Onroerend Erfgoed.
 - Landelijke dienstverleners die ondersteund worden vanuit het Cultureelerfgoeddecreet krijgen vele vragen naar ondersteuning vanuit beheerders van onroerend erfgoed. Meerdere landelijke dienstverleners zijn in beide velden actief en zijn vragende partij voor een ruimere aanpak. Er is samenwerking, maar deze wordt eerder gehinderd dan bevorderd vanuit het Vlaamse beleid. De nodige structurele ondersteuning vanuit onroerend erfgoed ontbreekt. De betrokkenheid bij onroerend erfgoed gebeurt op basis van goodwill of uit bezorgdheid voor het behoud van erfgoed. De landelijke dienstverleners vragen hiervoor erkenning. Als het de vraag is om nog meer dienstverlening te bieden aan onroerend erfgoed, is versterking nodig. Het is niet wenselijk om een parallel instrumentarium vanuit onroerend erfgoed uit te bouwen, wel om de dienstverlening te verbreden.
 - Dit vormt een bijzondere uitdaging bij landelijke dienstverleners met een gemengde werking: organisaties zoals CAG, PARCUM, ETWIE, Histories, Bokrijk | Vakmanschap & Erfgoed (V&E) en VAI Kenniscentrum opereren vanuit de structurele dienstverlening op het kruispunt van roerend (inclusief immaterieel) en onroerend erfgoed.

- Paraatheid voor calamiteiten en grootschalige rampen (zie punt [6.3](#)).
- Depotnaden (zie punt [6.3](#)), met name het delen van infrastructuur en kennis.
- Visie rond vakmanschap, waarop vanuit onroerend erfgoed en cultureel erfgoed wordt ingezet. De cultureelerfgoedsector beschikt over veel ervaring met meester-leerlingtrajecten die direct relevant zijn voor onroerend erfgoed (zoals mastenbouw, leembouw en houtbewerking). Zonder actieve regierol van de overheid dreigt er dubbel werk, versnippering en gemiste kansen. De expertise van de cultureelerfgoedsector moet structureel worden benut in initiatieven rond vakmanschap en behoud van technieken. In de beleidsnota Cultuur is hieromtrent opgenomen: ‘Volgend op de evaluatie van het subsidiereglement ‘beurzen voor het doorgeven van vakmanschap’ die in 2024 is opgestart, onderzoek ik hoe we de ondersteuning van vakmanschap duurzaam kunnen verankeren binnen het beleid (RA, p.180). Afstemming met Onroerend Erfgoed is hierbij belangrijk. Ik kijk uit naar de resultaten van het proefproject rond vakmanschap dat wordt vormgegeven samen met Syntra, Herita en het beleidsdomein Onderwijs en Vorming.’
- Visie rond religieus erfgoed (zie punt [6.2.5](#)), maar ook agrarisch erfgoed (het snelle verdwijnen van boerderijen en landelijke architectuur, de impact op historische landschappen...) en industrieel erfgoed.
- Belevingscentrum rond de Vlaamse geschiedenis en cultuur.
 - Beleidsnota Cultuur: “In aanvulling op FAAM geven we op bestaande erfgoedlocaties vorm aan een belevingscentrum rond de Vlaamse geschiedenis en cultuur. Ik bekijk met mijn collega van Onroerend Erfgoed op welke manier dit vorm kan krijgen (RA, p.180). We onderzoeken ook de ondersteuning van een tv-reeks die aandacht besteedt aan erfgoed en monumentenzorg.”
- Dubbele beschermingen van cultuurgoederen (als onderdeel van een beschermd monument, als topstuk), en de uitdagingen die deze dubbele bescherming met zich meebrengen.

13.3 Toerisme

- Het versterken van de samenwerking en beleidsafstemming tussen Cultuur en Toerisme.
 - Ook met toerisme kunnen de banden aangehaald worden, gezien de sterke link met de cultureelerfgoedsector en zijn rol in het brede Vlaamse toerismebeleid. Bovendien zijn er kwesties die

binnen beide beleidsdomeinen spelen (bijvoorbeeld de registratie en monitoring van data) en die geregeld overleg en afstemming vragen.

- Op lokaal niveau wordt sterk ingezet op beleidsafstemming tussen betrokken beleidsmakers. Op Vlaams niveau is er samenwerking tussen het departement Cultuur, Jeugd en Media, Toerisme Vlaanderen, Event Flanders, Departement Kanselarij en Buitenlandse Zaken (DKBUZA), en Flanders Investment & Trade, maar deze kan versterkt worden.
- De samenwerking met Event Flanders staat expliciet in het Vlaamse Regeerakkoord (p 94) en de Beleidsnota Cultuur (OD T.2.2): “Ik werk samen met Event Flanders aan een gedragen strategie en implementatie van culturele topevents die bijdragen aan het ondernemerschap, en de duurzame ontwikkeling en de internationale uitstraling van de cultuursector op midden(lange) termijn garandeert (RA, p.94).
- Het bewaken van een duidelijke strategie vanuit cultuur in de samenwerking met toerisme.
 - Net als bij Onroerend Erfgoed wordt ook voor de samenwerking met toerisme gesteld dat het belangrijk is om rekening te houden met de eigenheid van beide sectoren. De doelstellingen zijn niet altijd hetzelfde. Daar waar de culturele sectoren vertrekken vanuit de meerwaarde van cultuur/kunsten/erfgoed, plaatsen toeristische actoren (soms) eerder de nadruk op het behalen van publieksaantallen of zijn er andere achterliggende drijfveren. Dit wringt soms.
 - De ‘Reizen naar Morgen’ filosofie zette zich al sterk af tegen het ‘kwantitatieve’ (massa)toerisme en formuleerde een pleidooi voor een ‘kwalitatief’ toerisme waarin door zogenaamde ‘plekhouders’ naar evenwicht wordt gestreefd tussen bezoekers, bewoners en ondernemers. Die genuanceerde aanpak verdient verdere implementatie, met name omdat ze nadrukkelijk de maatschappelijke rol van musea expliciteert als evenwaardig aan de economische logica van toerisme.

13.4 Facilitair Bedrijf en Digitaal Archief Vlaanderen

- Zoals aangegeven in de beleidsnota ‘Digitalisering en Interne Dienstverlening’ maakt de Vlaamse overheid werk van een geïntegreerd archief- en informatiebeheer voor alle overheden in Vlaanderen. Het Facilitair Bedrijf neemt een regierol op, in nauwe samenspraak met andere actoren, zoals het Departement Cultuur, Jeugd en Media. Het traject wordt momenteel opgestart, maar de organisaties waarop dit betrekking heeft, worden zeker verder geïnformeerd en betrokken.
 - Het Facilitair Bedrijf is een agentschap van de Vlaamse overheid, Digitaal Archief Vlaanderen (DAV) is een dienstverlening van het Facilitair Bedrijf. DAV neemt momenteel al een belangrijke rol op voor vele (overheids)archieven. Er is een afsprakenkader tussen DAV en meemoo.
 - Zoals hoger aangegeven (zie punt [11.7.4](#)) wordt de juridisch-administratieve en culturele waarde van bestuursdocumenten momenteel nog sterk gescheiden benaderd, terwijl er in de praktijk geen eenduidige scheidingslijn is (ook niet op het vlak van inzet van middelen). Dit bemoeilijkt een coherent beleid en brengt extra administratieve last mee voor de betrokken overheidsinstanties. Bestuursdocumenten hebben niet enkel een juridisch-administratieve waarde maar ook erfgoedwaarde.

Gemeentelijke archieven die inzetten op een cultureelerfgoedwerking kunnen hiervoor subsidies aanvragen. Bij de beoordelingsronde blijkt echter dat het lastig is om die specifieke cultureelerfgoedwerking af te bakenen binnen de algemene werking van het archief. Hierover is verder gesprek nodig.

- De verdere beleidsafstemming tussen Cultuur en Facilitair Bedrijf onderzoekt op welke wijze de archief- en informatiebeheerwerking van lokale overheidsinstanties best ondersteund wordt en hoe de initiatieven (zoals de dienstverlening vanuit meemoo en DAV) zich tot elkaar verhouden. Hierbij wordt rekening gehouden met zowel de administratief-juridische als de erfgoedwaarde van bestuursdocumenten.
- De verwachtingen van het Bestuursdecreet en het Rijksarchief op het vlak van infrastructuur zijn niet afgestemd. Ze vragen andere zaken en zijn onvolledig, er zijn bijvoorbeeld verschillen op het vlak van klimaatvereisten.
- Er wordt gewezen op de behoefte aan meer zicht op alle types ondersteuning die mogelijk zijn - in Vlaanderen, maar ook internationaal.

13.5 Onderwijs en Vorming

Er worden mogelijkheden benoemd voor vruchtbare samenwerkingsinitiatieven tussen beide beleidsdomeinen, met name wat betreft cultuureducatie en opleidingen.

- Cultuureducatie - Kinderen en jongeren hebben recht op cultuur. Met cultuur in aanraking komen kan via school, en via de buitenschoolse opvang (zie punt [6.5.2](#)). Sterker inzetten op cultuureducatie zou daarom voor de beleidsdomeinen Cultuur, Onderwijs en ook Welzijn (zie punt [13.6](#)) een evidentie moeten zijn. Het herwaarderen en versterken van de samenwerking met het Departement Onderwijs & Vorming is noodzakelijk om dit na te streven. De ambities en wederzijdse samenwerking op dit vlak zijn momenteel onduidelijk voor de sector. Er is bezorgdheid over het stopzetten van bepaalde acties die de sector waardevol vond, zoals de dynamoprojecten. Er is een pleidooi voor een structurele verankering van kunst- en erfgoededucatie in het leerplichtonderwijs, zowel in het basisonderwijs als in het secundair onderwijs. Het Archief voor Onderwijs blijft erg belangrijk voor de samenwerking met onderwijs.
- Het Vlaamse Regeerakkoord (p 183) en de Beleidsnota Cultuur (OD T.1.6.) zetten samenwerking tussen Cultuur, Welzijn en Onderwijs expliciet voorop: "De enige plek waar kunst en cultuur alle kinderen en jongeren kan bereiken, is de school en de voor- en buitenschoolse opvang. Het huidige beleidsinstrumentarium en de relevante spelers worden in kaart gebracht. Samen met Onderwijs, de bovenbouwspelers, internationale en Europese fora, wordt een visie en plan van aanpak opgemaakt om cultuureducatie anders vorm te geven en beleidsmatig te omkaderen."
- Concrete acties en samenwerking moeten nog verder worden bepaald. Acties moeten tegemoetkomen aan reële noden in het veld zoals de zichtbaarheid van het aanbod, ondersteuning voor samenwerking, en expertisedeling en uitwisseling (zie onder andere de [Veldtekening Cultuureducatie](#) 2021).

- Opleidingen die toeleiden naar het werkveld - Onderwijs en vorming is ook een cruciale partner met het oog op beleidsafstemming op het vlak van opleidingen. Het is essentieel dat het opleidingsaanbod inspeelt op de competentienoden die er zijn in de sector. In Vlaanderen zijn heel wat verdwijnende opleidingen, onder meer op het vlak van vakmanschap, restauratie of archivistiek. Dat is een bezorgdheid.
 - Erfgoedopleidingen die toeleiden naar de sector nemen toe. Dit versterkt de professionaliteit van de sector. Toch kan het opleidingsaanbod nog meer afgestemd worden op competentienoden in de brede erfgoedsector. De landelijke musea en cultureelerfgoedinstituten ervaren zo dat de huidige erfgoedopleidingen onvoldoende zijn afgestemd op de noden van de musea. Om opleidingen beter af te stemmen op de competentienoden van de sector is het opmaken van [beroepskwalificaties](#) een instrument. Dergelijke beroepskwalificaties zijn een verplichte basis bij het inrichten van opleidingen. Daarvoor is afstemming nodig met [Agodi \(Agentschap voor onderwijsdiensten\)](#) en [AVOHOKS \(Agentschap voor Hoger Onderwijs, Volwassenenonderwijs, Kwalificaties en Studietoelagen\)](#). Het hoger, academisch, onderwijs is echter niet gebonden aan beroepskwalificatiesdossiers en kan autonoom bepalen over het opleidingsaanbod. Dialoog met de academische wereld (zie punt [13.9](#)) is dan ook nodig om het opleidingsaanbod verder af te stemmen op de competentienoden in de sector.
 - Het vormingsaanbod voor archieven is verminderd, zowel door het afschaffen van de master na master archivistiek, als door het afnemen van het provinciale aanbod voor de archiefsector na de afslanking van de provincies.
 - Om een goede archiefwerking te kunnen blijven behouden, zijn geschoolde archivariissen nodig. De manama archivistiek zorgde voor kennis- en competentieopbouw op het vlak van archieftechnische aspecten, historische aspecten, historische kritiek, digitale aspecten, juridische aspecten, ... De behoeften zijn gericht op zowel informatiebeheer als archiefwerking. Een historische vorming is niet meer noodzakelijk de beste vertrekbasis. Er is vraag naar allrounders.
 - Nieuwe opleidingen zijn nog in opstart. Er zijn alternatieven zoals de Graduaatopleiding Informatiebeheer (Artevelde Hogeschool), de Master Erfgoedstudies – major Archivistiek (Universiteit Antwerpen), het Postgraduaat Informatiemanagement (Erasmus Hogeschool), het Postgraduaat in cultureel erfgoed (KU Leuven). Nieuwe initiatieven vangen het wegvallen van de manama-opleiding niet op. Het wegvallen van de manama wordt dan ook als een enorme verarming in het opleidingsaanbod ervaren.
 - Brede erfgoedopleidingen focussen echter veel op publieksgerichte aspecten, en vaak te weinig op de basisarchiefwerking (beheer, registratie, ...). De verschuiving op masterniveau van een archieftechnische opleiding naar bredere erfgoedopleidingen biedt kansen voor de publiekswerking maar uitdagingen voor archieftechnische verwerking. Deze uitdaging geldt ook breder voor de sector. Er is doorgaans minder aandacht voor technische aspecten van cultureelerfgoedwerking in de opleidingen, functies die door de continue en onzichtbare processen sowieso al onder druk staan.
 - Door het veranderende opleidingslandschap komt er heel wat druk op de archieven zelf terecht om een deel van de opleiding op zich te nemen.
 - Het vormingsaanbod van FARO en andere intermediären is belangrijk voor de continue vorming. Ook de rol van Archiefpunt en VVBAD kan hierin bekeken worden.
 - Het wordt steeds problematischer om conservatie- en restauratiespecialisten te vinden, zowel voor meer courant werk als voor gespecialiseerd werk, zoals uitdagingen naar nieuw erfgoed en nieuwe

materiaalsoorten. Er is nood aan voldoende praktijkgerichte ervaring in conservatie- en restauratie-opleidingen. Door de academisering van deze opleidingen komt dit meer onder druk te staan.

- In erfgoedopleidingen is voldoende aandacht nodig voor digitale competenties. De competenties die een erfgoedwerker nodig heeft, evolueren door de algehele digitale transitie.
- Gespreksvaardigheden, en het omgaan met mensen zijn eveneens belangrijke competenties in cultureelerfgoedwerking. Door het meer centraal stellen van participatie in cultureelerfgoedwerkingen, is het belang van deze skills sterk gestegen. Opleidingen moeten hiervoor aandacht hebben. Erfgoedwerk blijft mensenwerk.
- Sterkere samenwerking voor vakmanschap is verder te bekijken.
 - De beurzen vakmanschap hebben raakvlakken met ‘onderwijs’ aangezien het om ‘leertrajecten’ gaat en aanvragers moeten aantonen dat hun leertraject niet aan bod komt in het reguliere onderwijs.
 - Uit de lopende evaluatie rond de beurzen vakmanschap moet blijken of in de eventuele toekomstige ondersteuning van vakmanschap een sterkere samenwerking met onderwijs aangewezen is en hoe dit zou kunnen gebeuren.
- Aan de slag gaan met vastgestelde uitdagingen en aanbevelingen uit het CHARTER-project.
 - De voorbije vier jaar was FARO een actieve partner in het Europese Charterproject, de European Cultural Heritage Skills Alliance, dat eind 2024 werd afgerond. Een van de hoofddoelen van dat project was om na te gaan welke competenties de Europese erfgoedsector in de toekomst nodig heeft.
 - Er werden uitdagingen vastgesteld en een hele reeks aanbevelingen geformuleerd. De kernvaardigheden voor een medewerker in de cultureelerfgoedsector worden benoemd, traditionele vaardigheden die bedreigd zijn, en nieuwe leerpaden waar opleidingen op zouden moeten inzetten.
 - In het CHARTER-project werden verschillende stakeholders bevraagd over de relatie tussen erfgoedgerichte opleidingen en de erfgoed-arbeidsmarkt. Het project stelt verschillende uitdagingen vast. Voor Vlaanderen geldt vooral dat masteropleidingen vaak erg theoretisch en te weinig praktijkgeoriënteerd zijn. Opleidingen zouden onderling meer moeten samenwerken en afstemmen over hun opleidingsaanbod, zodat het meer complementair is.
- Vanuit dienstverleners wordt, complementair aan het formele opleidingsaanbod vanuit opleidingsinstellingen, een aanbod voorzien. Dit aanbod vertrekt sterk vanuit praktijknoden en wordt onderling afgestemd binnen het dienstverlenend netwerk. Het belang van continue vorming en bijscholing van medewerkers is groot.

13.6 Welzijn

- De wisselwerking tussen Cultuur en Welzijn staat internationaal hoog op de agenda. Het belang en potentieel van samenwerking wordt ook in Vlaanderen zowel beleidsmatig als in het veld benadrukt. Cultuur en kunst hebben een impact op het (mentale) welzijn van burgers. Samenwerking tussen beide beleidsdomeinen is daarom aangewezen om die impact te versterken. Welzijn is onlosmakelijk verbonden met cultuureducatie, daarom is samenwerking met het Agentschap Opgroeien van belang in het kader van het decreet voor Buitenschoolse Opvang en Activiteiten naar aanleiding van de gerichte actie 'vrije tijd voor jonge kinderen' in het JKP 2025-2029.
- Er is concreet nood aan verdere expertisedeling, en het faciliteren van samenwerking tussen spelers uit beide domeinen (door initiatieven zichtbaar en vindbaar te maken, (financiële) ondersteuning...). Met andere woorden: er is nood aan een platform voor zowel cultuur- als zorgprofessionals, en aan sensibiliseringscampagnes om te informeren over de positieve bijdrage van cultuur in welzijn en gezondheid. Voor cultureelerfgoedactoren is de wederkerigheid in samenwerking van belang, die wordt momenteel gemist.
 - Er zijn in het veld heel wat bottom-up initiatieven rond welzijnsgericht erfgoedwerk, vaak op een projectmatige basis. Het initiatief daarvoor wordt meestal genomen vanuit cultureelerfgoedactoren.
 - Sinds de beleidsperiode 2024-2028 ondersteunt Vlaanderen een nieuwe landelijke dienstverlenende rol [TOON](#), die een dienstverlenende werking ontwikkelt rond het erfgoed van zorg en welzijn.
- Er is nood aan een gedeeld beleidskader. Deze legislatuur zal een visie worden ontwikkeld rond samenwerking met Welzijn. Vandaag wordt beleidsmatig ook al samengewerkt. In 2026 zal een onderzoek worden opgestart dat de huidige initiatieven die zich op het snijpunt van cultuur, welzijn en gezondheid bevinden, in kaart zal brengen.
 - Samenwerking met het [Agentschap Opgroeien](#): het [decreet Buitenschoolse opvang en activiteiten \(BOA\)](#) biedt opportuniteiten voor cultuurorganisaties om nauwer samen te werken met buitenschoolse opvang en op die manier bij te dragen aan kwaliteitsvolle/zinnvolle tijdsbesteding van kinderen. Het is een manier om te werken aan gelijke toegang tot cultuur. De financiële injectie voor de uitvoering van dit decreet deze legislatuur biedt opportuniteiten voor vrijetijdsactiviteiten om effectief meer samen te werken en af te stemmen met buitenschoolse opvang.
 - Samenwerking met [Departement Zorg](#): het departement Cultuur, Jeugd en Media wordt geconsulteerd bij de opmaak van volgende transversale actieplannen en beleidsvoorbereiding.
 - Transversaal [ouderenbeleidsplan](#).
 - Transversaal [eenzaamheidsplan](#).
 - Beleidsvoorbereiding rond geestelijke gezondheid en mentaal welzijn.

13.7 Media

- Er wordt om verhoogde aandacht voor cultuur in media gevraagd, en voor samenwerking tussen mediapartners (waaronder VRT) en culturele partners vanuit een gelijkwaardigheid.
 - Media-aandacht kan een katalyserend effect hebben voor de sector. Er wordt globaal een verhoogde aandacht voor erfgoed ervaren in de media. Programma's als 'het Verhaal van Vlaanderen' versterken het draagvlak en maken het mogelijk nieuwe doelgroepen aan te boren. In de geschreven pers is er doorgaans veel focus op kunsten, eerder dan erfgoed.
 - Voor VRT als openbare omroep ziet de sector een belangrijke rol weggelegd om de erfgoedsector proactief te versterken op een toegankelijke manier. Er wordt verwezen naar voorbeelden in het buitenland zoals 'Hidden treasures of the National Trust' (BBC), 'Une maison, un artiste' (France 5), 'Des racines et des ailes' (France 3) en de kortere stukken over tentoonstellingen door ARTE. Deze voorbeelden zijn laagdrempelige formats die niet alleen gericht zijn op objecten of verhalen, maar ze brengen ook expertise en de vaak onzichtbare processen achter de schermen nadrukkelijk in beeld en schenken aandacht aan de gemeenschappen die er in/mee/rond leven en/of werken.
 - Toegang tot televisie is doorgaans betalend, ook bij VRT. Vanuit een publieke taak zou je mogen verwachten dat er samenwerking is vanuit meer gelijkwaardigheid. Het beleid moedigt de VRT aan om samen te werken met culturele partners.
 - Het publiek beschikbaar maken van het VRT-archief is een uitdaging. Niet alles kan worden ontsloten via VRT MAX.
 - In het Vlaamse Regeerakkoord zijn volgende bepalingen opgenomen:
 - De VRT blijft ook op zoek gaan naar samenwerking met onder meer het onderwijsveld, de brede cultuursector en de muziekwereld (VR, blz. 187).
 - We bekijken ook de ondersteuning van een tv-reeks die aandacht besteedt aan erfgoed en monumentenzorg, naar het voorbeeld van 'De Monumentenstrijd' (p. 180) (komt terug in de beleidsnota Onroerend Erfgoed).
- Er is nood aan een gedeelde visie rond mediawijdsheid tussen Cultuur en Media (maar ook Onderwijs, Welzijn, Innovatie, ...). Media en Cultuur hebben gelijkaardige uitdagingen rond onder meer AI (bijvoorbeeld contextloze informatie en deepfake).
- Vele cultureelerfgoedorganisaties gebruiken sociale media als communicatiekanaal. Het gebruik hiervan wordt steeds meer een ethisch mijnenveld, en komt daardoor steeds sterker onder druk te staan.

13.8 Agentschap Binnenlands Bestuur

- Er is afstemming nodig met het Agentschap Binnenlands Bestuur, met name over het beleid dat hier ontwikkeld wordt rond intergemeentelijke samenwerkingsverbanden en regiovorming (zie punt [9.5](#)) maar evenzeer in het kader van een rampenstrategie voor erfgoed (zie punt [6.3](#)).

13.9 Academische Wereld

- Structureel beleidsmatig overleg met de academische wereld (universiteiten en hogescholen) is wenselijk, bijvoorbeeld via VLIR of andere overlegorganen. Daarbij is afstemming nodig over onderzoek en onderzoeksnoden (zie punt [3](#)) en het erfgoedopleidingsaanbod van universiteiten en hogescholen (zie punt [13.5](#)).
 - Het versterken van onderzoek en het aanhalen van banden met de academische wereld hiervoor is belangrijk voor alle cultureelerfgoedorganisaties. Universiteiten en hogescholen zijn belangrijke partners met wie complementair gewerkt kan worden rond inhoudelijke topics maar bijvoorbeeld ook op het vlak van preventieve conservatie. Ze zijn een cruciale partner op het vlak van expertise en onderzoek.
 - De academische sector beheert zelf ook erg rijke collecties. Heel wat van die kennis en collecties blijven nu nog te veel buiten beeld van het cultureelerfgoedbeleid.
 - Afstemming over het opleidingsaanbod gaat zowel om welke opleidingen aangeboden worden, als de afstemming van de vakinhoud op het beleid en geldende kaders.

14 ANDERE BELEIDSNIVEAUS

Leeswijzer – In dit punt worden sterktes en uitdagingen benoemd in de samenwerking met andere beleidsniveaus, met name het lokale en intergemeentelijke niveau, en de federale overheid en andere gemeenschappen.

14.1 Lokaal en intergemeentelijk

- Het scherpstellen van het complementaire cultureelerfgoedbeleid en de afspraken tussen lokale besturen (en ruimer intergemeentelijke samenwerkingsverbanden) en de Vlaamse overheid is nodig. Deze vraag leeft zowel bij de organisaties, bij steden en gemeenten en de VGC als bij de Vlaamse overheid zelf.
 - De lokale besturen nemen een grote verantwoordelijkheid op het vlak van cultureel erfgoed op, zowel door zelf het erfgoed te beheren en te financieren, als door de lokale actoren te ondersteunen.
 - Het cultureelerfgoedbeleid is steeds uitgegaan van een complementair beleid waarbij de verschillende overheidsniveaus een verantwoordelijkheid op zich nemen en een beleid op hun schaal voeren. Dialoog op beleidsniveau met de steden en gemeenten om af te stemmen over de beleidsvisie en de rol die elk overheidsniveau op zich neemt is belangrijk. Dat is ook wenselijk om het Vlaamse beleidsinstrumentarium en de beoogde doelgroepen scherp te stellen. De gedeelde verantwoordelijkheid is een basisprincipe dat behouden en aangescherpt moet worden.
 - Als onderdeel van het voorbereidende traject voor de strategische visienota's Kunsten en Cultureel Erfgoed bezorgden VVSG en VGC een insteek. Waar relevant zijn deze insteken doorheen deze discussienota verwerkt. Algemeen vragen VVSG en VGC allebei om afstemming en samenwerking tussen lokaal en Vlaams beleid, een vraag die door het Departement Cultuur, Jeugd en Media onderschreven wordt. Zoals de insteek van VVSG terecht opmerkt: "Door het verdwijnen van de regelgeving op het vlak van lokaal cultuurbeleid, is de band tussen het lokale en het Vlaamse niveau losgelaten. Toch zijn er wederzijdse – onuitgesproken – verwachtingen naar elkaar toe."
 - VGC wijst op de specificiteit en de unieke mogelijkheden van Brussel als meertalige en superdiverse grootstad om een labofunctie op te nemen, ook voor cultureel erfgoed.
 - Bestuurlijke evoluties en wijzigingen zorgen voor uitdagingen voor dit complementaire beleid:
 - Het wegvallen van de culturele bevoegdheid voor provincies en de overdracht van instellingen en taken naar de gemeentelijke overheid of Vlaanderen (vanaf 2018).
 - Taken die de provincies op zich namen, werden overgedragen naar de Vlaamse overheid. Dit bracht een verschuiving van mensen en middelen met zich mee. Taken werden ingebed binnen het Vlaamse beleidskader. Sommige taken en instrumenten werden vanuit Vlaanderen toegekend aan intermediaire organisaties, zoals FARO (onder andere depotconsulentschap, uitleenmaterieel, Depotwijzer.be, ...) en meemoo (ex-provinciale databanken en het hieraan verbonden registratieconsulentschap). Die taakverschuiving en het wegvallen van het provinciale cultureelerfgoedbeleid zinderen nog na. Een verarming van het consulentschap wordt als één van de belangrijkste gevolgen aangestipt.

- Fusies van gemeenten en de regiovorming voor intergemeentelijke samenwerkingsverbanden zorgen voor nieuwe verhoudingen.
 - De gevolgen van de regiovorming op het bovenlokale cultureelerfgoedbeleid (ondersteuning van intergemeentelijke samenwerking via het Cultureelerfgoeddecreet) zijn momenteel nog onduidelijk, en moeten nauw opgevolgd worden.
- Een aantal belangrijke af te stemmen elementen, die niet elders in deze nota aan bod komen:
 - Wat valt onder lokaal erfgoedbeleid en wat onder het Vlaamse cultureelerfgoedbeleid? Wie neemt waarvoor verantwoordelijkheid, bijvoorbeeld bij het ondersteunen van lokale, informele, niet-professionele organisaties?
 - Hoe stemmen we de verwachtingen af, met name ten aanzien van actoren die zowel een rol spelen (en ondersteund worden) door lokale besturen als de Vlaamse overheid? Momenteel wordt opgemerkt dat deze verwachtingen vaak niet afgestemd zijn en soms zelfs tegenstrijdig.
 - Afstemming over onderscheiden Vlaamse beleidsinstrumenten en regelgevingen met lokale impact op het vlak van cultuur.

14.2 Federale overheid en andere gemeenschappen

- Federale instellingen zijn erg belangrijke spelers in het Belgische cultureelerfgoedveld, maar hun werking staat onder druk.
 - De federale instellingen beheren collecties van uitzonderlijk belang en bezitten veel expertise. Doordat de federale overheid niet bevoegd is voor cultuur en het hierdoor 'restmaterie' betreft, wordt er weinig structureel beleid gevoerd en is de financiering beperkt. De financiële druk op deze organisaties is hoog. Voor een werkelijk functionerend ecosysteem zijn de federale instellingen nochtans cruciale spelers. In andere landen zijn dit soort instellingen richtinggevend voor de sector. In België wordt dit soort taken evenwel niet opgenomen – de staatsstructuur bemoeilijkt dit ook. Enkel het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium (KIK) neemt dit ten dele op, maar dan in de vorm van betalende dienstverlening. Dit creëert een leemte in het ecosysteem, die ook niet door andere instellingen wordt gevuld. De sector geeft aan dat overleg met de federale overheid van wezenlijk belang is, niet in het minst om vanuit de gemeenschappelijke kracht van de collecties een werking te ontwikkelen op internationaal niveau. Er wordt aangegeven dat er bij meerdere federale instellingen zeker een bereidheid is om in gesprek te gaan en af te stemmen.

- De contacten en samenwerking met federale instellingen moeten versterkt worden; een verdere sanering op deze instellingen zou net het tegenovergestelde effect hebben. De vraag wordt gesteld of overlegstructuren kunnen opgezet worden tussen federale en Vlaamse organisaties, waarbij de Vlaamse overheid als intermediair optreedt, aangezien het om samenwerking met een andere overheid gaat.
 - Met het Rijksarchief (dat provinciale afdelingen heeft) en met het KIK hebben heel wat Vlaamse organisaties contacten, ook met de Koninklijke Bibliotheek zijn er contacten.
 - Er is een grote vraag in de sector naar meer structureel en duurzaam overleg en samenwerking met het federale niveau. Momenteel is hier geen kader voor. Hetzelfde geldt – al is het in mindere mate – voor de relaties met de Franstalige en Duitse Gemeenschap. Er is (te) weinig kennis over het cultureelerfgoedbeleid van de andere overheden (in België, maar ook in het buitenland), nochtans kampen we met dezelfde uitdagingen.
 - Het Rijksarchief heeft een samenwerkingsovereenkomst met de Vlaamse overheid met betrekking tot bestuurlijk-administratieve archiefwerking. Ook over culturele werking zou het goed zijn meer af te stemmen. Die vraag leeft al langer vanuit de archieven die gesubsidieerd worden op het Cultureelerfgoeddecreet. Voor de erfgoedbibliotheeken speelt een soortgelijke vraag met betrekking tot de Koninklijke Bibliotheek.
 - De erfgoedbibliotheeken benadrukken dat de complexe staatsstructuur een nefaste rol speelt. Zeker in vergelijking met buurlanden speelt de afwezigheid van centrale catalogi, bibliografische databanken, expertise, ... een grote rol voor de erfgoedbibliotheeken.
Unicat is bijvoorbeeld niet door de KBR maar wel door de universiteitsbibliotheeken opgezet. Algemeen zou het interessant zijn op de hoogte te zijn van elkaars plannen, ideeën, intenties en expertise te delen.
Specifieke onderwerpen die genoemd worden waarrond afstemming wenselijk is: aankoopbeleid, digitaliseringsafspraken (onder meer krantendigitalisering); digitaal wettelijk depot; afstemming collectiebeleid; auteursrecht; ontwikkelen en opvolgen van thesauri.
- Voor bepaalde (wetgevende) aspecten van het erfgoedbeleid die het niveau van Vlaanderen overstijgen is het belangrijk dat er goed samengewerkt en afgestemd wordt met het federale niveau zoals het Federaal Wetenschapsbeleid (BELSPO) en met de Federale Wetenschappelijke Instellingen.
 - Dit betreft onder meer rampencalamiteiten, roofkunstrestitutie en de omgang met menselijke resten, bruiklenen, bewaking, auteursrechten en fiscaliteit.
- Er zou meer zichtbaarheid gegeven moeten worden aan het bestaande intra-Belgisch overleg en ingezet worden op verdere kennisdeling daarover.
 - Tussen de gemeenschappen en gewesten in België is er vaak samenwerking (onder andere in internationale context, bijvoorbeeld UNESCO). Hieraan zou meer zichtbaarheid gegeven kunnen worden.

15 INTERNATIONAAL

Leeswijzer – In dit punt worden uitdagingen op het vlak van internationaal werken benoemd, in zoverre die nog niet elders in de tekst ter sprake komen. Naast algemene aandacht voor internationalisering worden een aantal internationale trends behandeld en wordt dieper ingegaan op het belang van internationale organen.

- Voor internationalisering is extra aandacht nodig, zeker gezien de grote stijging in de werkingssubsidies op het Cultureelerfgoeddecreet. Het opbouwen van expertise en competenties rond internationalisering is erg belangrijk. Er wordt gevraagd beleidsmatig te evolueren naar een netwerkmodel met een strategische langetermijnbenadering, en een meer solide omkadering.
 - Cultureelerfgoedorganisaties werken intrinsiek internationaal en zijn voor diverse aspecten van hun werking internationaal verbonden. De organisaties zijn echter vaak nog onvoldoende uitgebouwd in verhouding tot het belang van het aanwezige erfgoed en de expertise. Het potentieel is groot, maar individuele organisaties hebben vaak niet de draagkracht voor het structureel uitbouwen van een internationale werking, zowel op het vlak van werkmiddelen als personeel.
 - Momenteel maakt het internationaliseren van de sector slechts beperkt deel uit van de prioriteiten in het beleid. Vlaanderen kan bogen op erg waardevol erfgoed en kwalitatieve werkingen, maar de internationale werking op basis hiervan kan verder versterkt worden. De precieze uitdagingen op dit vlak moeten wel scherper gesteld worden.
 - In opdracht van het departement werd een [Veldtekening Internationaal Cultuurbeleid](#) opgesteld. De bevindingen hiervan moeten meegenomen worden in het visietraject en verder geconcretiseerd naar de cultureelerfgoedsector.
- Voor samenwerking en netwerking zijn er op internationaal vlak heel wat mogelijkheden (zie punt [2](#)).
 - Internationaal samenwerken is een van de sporen in Horizon 2035. Het is belangrijk hier goed bij aan te sluiten.
 - Er is al veel internationale samenwerking op verschillende niveaus, maar er is weinig onderling zicht op welke samenwerkingen er zijn en van welke netwerken organisaties en de overheden deel uitmaken. Kennisuitwisseling en onderlinge versterking zijn noodzakelijk.
 - Dit hangt samen met het onderhouden van relaties met het Vlaams/federaal buitenlands beleid.
- Met name de landelijke musea en cultureelerfgoedinstellingen benadrukken dat verdere internationalisering een prioritaire nood is.
 - Internationale samenwerking en uitwisseling (van verzamelen en ontsamen, standaarden voor erfgoedzorg, expertiseopbouw, publieksbemiddeling tot participatie) zijn essentieel voor de cultureelerfgoedsector. Cultureelerfgoedorganisaties zijn per definitie actief in een internationaal veld en netwerk. Musea wijzen daarbij specifiek op internationale bezoekers, internationaal coproduceren

van expo's, uitwisseling en residenties van internationale kunstenaars/ontwerpers, ... Ze vragen in het bijzonder aandacht voor voldoende mensen en middelen om professioneel aan te kunnen sluiten bij de internationale musea waarmee ze samenwerken, bruiklenen en expo's delen, kennis uitwisselen, gelijkaardige thematieken opnemen, ... Om in onze bij uitstek vernetwerkte wereld op hetzelfde niveau als onze internationale tegenhangers te kunnen functioneren, vragen ze een beleid dat dit stimuleert en dat zelf actief tendensen en evoluties uit het buitenland opvolgt.

- In het kader van het traject voor de Strategische Visienota Cultureel Erfgoed 2021 analyseerde FARO de internationale trends op het vlak van cultureel erfgoed. FARO signaleerde toen zes trends, die ook nu actueel blijven.
 - De zes trends die FARO signaleerde:
 - risicomanagement in collectiebeheer, met specifieke aandacht voor klimaatverandering, conflictsituaties en gevaarlijk erfgoed;
 - hedendaags verzamelbeleid in relatie tot privéverzamelaars;
 - welzijnsgericht erfgoedwerk;
 - ethiek (met inbegrip van deontologische codes);
 - sociaal leren;
 - buurtgericht erfgoedwerk.
 - Het belang van het omgaan met klimaatverandering en met conflictsituaties is nog toegenomen. Internationaal is ook de autonomie van culturele organisaties een erg actueel thema. Daarnaast vragen technologische ontwikkelingen bijzondere aandacht, met name de impact van generatieve artificiële intelligentie.
- De internationale voortrekkersrol rond immaterieel erfgoed is een sterkte en opportuniteit, ook voor bilaterale samenwerking. De kandidatuur voor een UNESCO categorie 2-centrum, vooropgesteld in het Vlaamse Regeerakkoord, versterkt de voortrekkersrol nog verder.
 - De voortrekkersrol die Vlaanderen op dit vlak al langer speelt, maakt het veel makkelijker partners te benaderen en samen te werken. Met betrekking tot andere onderdelen van cultureelerfgoedwerking zijn de Vlaamse overheid en de Vlaamse cultureelerfgoedsector internationaal veel minder zichtbaar.
 - Door een UNESCO categorie 2-centrum kan de aanwezige expertise gevaloriseerd worden en de internationale werking en uitstraling verder uitgebouwd worden. De modaliteiten hiervan moeten grondig onderzocht en uitgewerkt worden.

- De inzet vanuit Europa op cultuur moet blijvend opgevolgd worden. Ook het bredere Europese beleid is daarbij van belang. Capaciteitsopbouw bij organisaties om in te spelen op Europese financiering en toeleiding hiernaar blijft belangrijk.
 - Op Europees vlak wordt vanaf 2025 het nieuwe meerjarig financieel kader (2028-2034) onderhandeld. Het zal belangrijk zijn om te bekomen dat er genoeg middelen naar cultuur gaan en dat de mogelijkheden voor uitwisseling en samenwerking blijven bestaan (met nadruk op het behoud van culturele diversiteit). Er moet ook plaats blijven voor cultuur en cultureel erfgoed in andere relevante beleidsdomeinen zoals innovatie (digitaal/AI), welzijn, onderwijs ...
 - Er zijn heel wat EU-programma's die opportuniteiten bieden voor de cultureelerfgoedsector: Creative Europe of Interreg, Horizon, Digital, EFRO, LIFE, Erasmus+, European Solidarity Corps, ... De bewustheid over de mogelijkheden van Europese subsidies moet verder toenemen. Het blijven wel vaak zeer zware aanvraagprocedures, waarvan de uitkomst onzeker is. Momenteel is er ondersteuning door de Creative Europe Desk, maar bredere sectorondersteuning is nodig.
 - Het gehele Europese beleid heeft aanzienlijke impact op de cultureelerfgoedsector. Zo heeft de Green Deal en haar opvolger impact op alles met betrekking tot restauratie. De Europese Unie zet ook specifiek in op 'climate change and heritage'.
- Europese regelgeving is vaak complex. Het zou goed zijn om beslissingen die op Europees niveau genomen worden en de cultureelerfgoedsector betreffen (AI, milieu of andere) nog beter te laten doorstromen.
 - Organisaties als VLEVA, Cultuurloket of, op Europees niveau, Europa Nostra, Culture Action Europe en NEMO (Network of European Museum Organisations) doen hun best om beslissingen te 'vertalen'. Met uitzondering van NEMO is hun doelgroep doorgaans breder dan de cultureelerfgoedsector. Soms zou het goed zijn als informatie gericht vanuit de Vlaamse overheid zelf komt. Voor de meeste van deze onderwerpen is het wel niet het departement Cultuur, Jeugd en Media dat mee aan tafel zit. Waar mogelijk zou het goed zijn om informatie te delen uit de Europese en internationale overlegorganen waar het departement Cultuur, Jeugd en Media in zetelt. Dit vraagt evenwel (personeels)middelen en tijd, die hiervoor momenteel niet altijd beschikbaar zijn.
 - Meer zichtbaarheid geven aan 'Europa dichterbij de burger brengen' (organisatie die Vlaamse overheid financiert).
- Gezien de huidige internationale context is er, naast de noodzakelijke aandacht voor de betrokken mensen, ook meer aandacht en hulp nodig voor erfgoed in oorlogssituaties.
 - De UNESCO-verdragen over de bescherming van culturele goederen in geval van een gewapend conflict (opgevolgd door het Agentschap Onroerend Erfgoed, maar het betreft ook cultureel erfgoed) en over de bestrijding van illegale handel van cultuurgooederen behandelen die situaties en hun gevolgen en zijn door België geratificeerd. Sensibilisering en verdere initiatieven om met de verdragen aan de slag te gaan zouden welkom zijn, net als de doorstroming van informatie rond de stand van zaken van de omzetting.

- De voorbereidende documenten voor Mondiacult (zie verder) vragen bijzondere aandacht voor dit onderwerp: “De vernietiging van cultureel erfgoed in conflictgebieden en de toenemende bedreigingen voor kunstenaars, culturele professionals en erfgoedwerkers benadrukken de urgentie van het versterken van wereldwijde beschermingsmechanismen. Cultureel erfgoed en artistieke expressies zijn sterke instrumenten voor dialoog en herstel. Musea, festivals en culturele centra zijn essentieel voor het helen van verdeelde samenlevingen en voor het herstellen van vertrouwen.”
- De bescherming van cultureel erfgoed uit Oekraïne staat hoog op de internationale agenda en België en Vlaanderen sluiten zich daarbij aan. België ondertekende recent een engagementsverklaring in het kader van de UNESCO-werking om bij te dragen aan het herstel en de heropbouw van de cultuur en het erfgoed in Oekraïne. Ook voor de Europese Commissie is Oekraïne een prioriteit in het beleid.
- Contact en dialoog behouden en versterken met internationale netwerkorganisaties, zoals ICOM, ICA, IFLA en NEMO. Na de nieuwe museumdefinitie werkt ICOM aan een nieuwe ethische code. Het is belangrijk dit goed op te volgen.
 - Het cultureelerfgoedbeleid bouwt sterk verder op internationale kaders, die mee vanuit de sector vormgegeven worden. ICOM (International Council of Museums), ICA (International Council on Archives) en IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions) zijn organisaties met sectorvertegenwoordigingen die normerend zijn op hun respectieve werkdomeinen, zonder tussenkomst van overheden. Deze internationale gedragenheid van onderuit is bijzonder waardevol.
 - De nieuwe ICOM-definitie van 2022 sluit goed aan bij de cultureelerfgoedwerking in Vlaanderen en het Vlaamse beleidskader (met name het Cultureelerfgoeddecreet), onder meer op het vlak van participatie en het betrekken van gemeenschappen. De nieuwe ethische code van ICOM werd verwacht in november 2025, maar is uitgesteld naar 2026.
- Er wordt gewezen op het grote belang van Mondiacult om de internationale agenda te bepalen op langere termijn.
 - Mondiacult wil Cultuur een sterkere plaats geven op de globale beleidsagenda en Cultuur positioneren als aparte VN-ontwikkelingsdoelstelling na 2030.
- De Raad van Europa en UNESCO blijven erg belangrijk om op te volgen én door te vertalen naar de sector.
 - Voor de Raad van Europa zijn er winsten te boeken in hun initiatieven om door cultuur democratie te versterken, zoals ook op de kaart gezet door de No Culture, No Democracy-bijeenkomst in het kader van 70 jaar Cultuurconventie. Interessante instrumenten zijn het [Compendium of Cultural Policies and Trends](#) en het [Culturele Routes-programma](#). De Faroconventie uit 2005 blijft een richtinggevende tekst voor het cultureelerfgoedbeleid.
 - UNESCO zet onder meer initiatieven op rond klimaatverandering en immaterieel erfgoed, ontwikkelingen rond duurzame economie en toerisme, stedelijkheid, onderwijs en educatie,

digitalisering, omgang met AI en nieuwe initiatieven rond het delen van Good Safeguarding Practices (via een nieuw digitaal platform).

Meer weten?

[Strategische visienota Cultureel Erfgoed | Departement Cultuur, Jeugd & Media](#)

Vragen?

wouter.brauns@vlaanderen.be

katrijn.vankerchove@vlaanderen.be

Colofon

Deze nota is het resultaat van een analyse van uitdagingen voor cultureel erfgoed en kadert in het traject ter voorbereiding van de Strategische Visienota Cultureel erfgoed 2026.

Auteur en uitgever

Departement Cultuur, Jeugd en Media
Simon Bolivarlaan 17, 1000 Brussel

Redactie

Team Cultureel Erfgoed – Wouter Brauns en Katrijn Van Kerchove

Eindredactie

Team Cultureel Erfgoed – Leen Van Wezemaal

Uitgave

April 2026

Depotnummer

D/2026/3241/121